

JÄMTLANDS LÄNS
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT

SJUNDE BANDET

JÄMTLANDS LÄNS FORNMINNESFÖRENINGENS FÖRLAG
ÖSTERSUND

ÖSTERSUND 1919 — ÖSTERSUNDS-POSTENS TRYCKERI A.-B. 1383.

ARNDTS RESA

GENOM

JÄMTLAND

SOMMAREN 1804

Ernst Moritz Arndt,

den berömde tyske frihetskämpen och Napoleons svurne fiende, föddes 1769 och dog 1860. Född svensk undersåte och länge i svensk tjänst gav han genom sin bok "Lifegenskapens historia i Pommern och på Rügen" Gustaf IV Adolf anledning att 1806 upphäva livegenskapen därstädes. Bland hans mera bekanta arbeten är "Sveriges historia under Gustaf III och i synnerhet under Gustaf IV Adolf". Han var professor i historia i Bonn, där ock hans ärestod är rest.

Våren 1804 företog han en resa genom Sverige, vilken han skildrat i en både på tyska och svenska utgiven, numera mycket sällsynt bok, av vilken den del, där han skildrar sin färd genom Jämtland, här återges.

I Sollefteå sammanträffar han med den jämtfödde magister Tegnander, som ger honom en del upplysningar och adresser, vilka blevo honom till gagn under resan.

Såväl den tyska som svenska upplagan ha begagnats för nedanstående, ortografiskt modifierade återgivande, som säkerligen skall läsas med intresse av alla Jämtlands bebyggare.

Skansen, Stockholm i december 1918.

Alarik Behm.

Den 27 juni bryter Arndt upp från Graninge för att begiva sig in till Jämtland, och här lämna vi ordet åt författaren.

”I dag lärde jag äntligen känna avskyvärda vägar och behövde de 12 timmar, en rasttimme inberäknad, från 10 f. m. till 10 e. m. för 4 mil.

Första sträckan går genom en öde trakt full av små backar, stora sumptrakter och moras, med uppdämningar och långa, farliga kavelbroar. Det finnes knappast annat än skog, full av kolossala stående eller liggande mastträd.

En del av densamma hör till Jämtskögen*, gränsskogen mellan de båda provinserna. Jag tillryggalade största delen av vägen till fots, då vi ändå icke kunde köra annat än i skritt. Vi mötte en enda människa med två hästar och hörde klangen av koskällor. Äntligen förkunnade oss bruset av bäckar och forsar, att vi närmade oss Jämtlands stora älv och Fors. Då jag kommit fram, var jag hungrig och bad om mjölk. Då förde mig värdinnan in i ett trevligt rum, där det fanns framdukat välformade ostar, smör, bröd, brännvin och renkött, som bonden på grund av vissa fördomar ej gärna äter. Därpå sprang hon beskäftigt ut och in och skaffade mig mjölk. Då jag ville betala, blev hon ond, men log strax därpå och frågade mig, om jag aldrig varit i detta landet förr, eftersom jag tilltrodde henne sådan vanheder. Jag glädde mig åt denna älskvärda omedelbarhet och kände mig nästan blyg.

Fors är en vacker by med kyrka och har sitt namn efter älvens stora fall därstädes. Dess läge högt i berget är tilltalande. Stränderna äro bebyggda på båda sidor. Jordmånen är djup. Kornet stod bra. Råg ser man ej mycket, men desto mer hampa och lin. De begagna här mycket små plogar, som de behändigt spanna för en häst. Dessa första jämtar fann jag storgädda och mestadels ljuslätta samt vänliga i uppträdandet.

Till för 8 år sen företog man resan härifrån till Ragunda båtledes. Nu måste man färdas landsvägen och det är en tråkig historia. Här inträffade nämligen för 8 år sen en märklig revolution, som förändrade hela trakten, delvis även förstörde den.

---

* Samma namn tillades fordom även skogstrakten mellan Bräcke och Borgsjö i Medelpad.

Jag måste berätta litet om densamma. Från Ragunda till det stora vattenfall, som ligger en fjärdingsväg härifrån, låg förut en stor sjö. Ragundaborna och folket däromkring kommo på den djärva tanken att gräva ut sjön för att vinna åkrar och ängar och samtidigt om möjligt leda älven förbi fallet och således göra den segelbar.

Så angavs syftet vara, men man genomskådade, att innersta orsaken var vinningslystnad och avundsjuka mot de nedanför forsen boende. De sågo nämligen dessa bli rika genom laxfisket och ville göra vägen lättare för denna dyrbara fisk, som icke kunde komma över det höga fallet.

Så grep man frejdigt till arbetet och bönderna hackade och grävde med flit under ledning av en f. d. handlande från Sundsvall, vid namn Huss. Allt syntes gå bra, man hade redan hunnit en avsevärd sträcka, då se! Där kommo strida regn, fjällfloden kom i osedvanlig styrka, sjön steg i väldig höjd av allt detta vatten, bröt sig väg här genom en sandås. Under mer än 4 timmar stod älvens vatten 30 till 40 fot högre än vanligt. Hjordar, boningshus, kvarnar, båthus, allt sopades med ned till havet. De som bodde längre ned utefter Indalsälven träffades av samma olycka som de häruppe. Man trodde, att en ny syndaflod kommit. Vattnet flöt nu visserligen bort så småningom, den gamla sjön stod där till stor del som torrt land, men floden hade gjort stor skada på åkrar och ängar och gjorde länge hela trakten otillgänglig.

Ledaren och upphovsmannen till detta elände drunknade sedan under en båtfärd, som han gjorde på älven och genom vilken han ville visa att denna verkligen blivit segelbar. Den är det ej mera nu än förr. Det enda man vunnit är att bjälkar och timmer, som eljest brukat splittras sönder i fallet, nu har lättare att passera. Men hur stor är icke den skada som alla bofasta utefter älven från Fors till utloppet lidit med hänsyn till fisket? Än i dag vill forsen icke stadga sig och göra ordentlig strand. Ännu är vattnet grumligt! Ingen lax eller annan fisk har sen dess gått upp ordentligt och dock ha 8 år gått sedan den katastrofen inträffade. Det var nämligen sommaren 1796.

Man kan beräkna den allmänna förlusten därigenom att prästen i Fors och Ragunda ensam förlorat 30 tunnor lax, alltså över 500 riksdaler, i tionde.

Jag färdades sålunda på den landsväg som gjorts i ordning efter denna syndaflod. Vi släpade oss upp för berget över stock och sten så gott sig göra lät. På att åka var ej att tänka utan apostlahästarna fingo det knogigt nog. Därtill begynte himmelen rikligen begjuta oss med vatten och höjderna och avgrunderna voro desto svårare att klättra förbi ju slipprigare de blevo.

Bredvid det gamla fallet höllo vi en stund. Det ligger ej långt från vägen, en härlig ruin. Den stela klippan står där, 35

till 40 fot hög, alldeles torr; hon, över vilken fordom hela älvens och sjöns vatten kastade sig, blir synbarligen om få år beväxt med busksnår och svår att skilja från vilket skogigt bergsparti som helst.

Tre fjärdingsväg från Fors börjar hela sjöbotten breda ut sig med fält, ängar, busktrakter, här och var även med urgröpta stränder och stup.

Därpå foro vi en halv mil på sjöns stenstrand och slutligen på de lägst belägna flaken, där det fanns stora ängar och en oändlig mängd hölador. En sämre väg än denna nu i regnet har jag aldrig färdats. Det gör ett imponerande intryck att se det våta elementets våldsamma verkningar här framför sig, de sönderslitna klyftorna, de upptornade stenmassorna och omkring alltsammans de höga bergen som kasta sina mörka skuggor över kitteldalen.

Vi måste passera flera broar över avgrunder. Här och där var grunden bortspolad av det myckna regnet och vi måste hjälpa hästen med att både lyfta och släpa vagnen.

Aftonen blev dock till slut riktigt vacker. Ett sista högt berg måste jag dock under tre kvarts timma klättra upp på. Men vilken fröjd för öga och hjärta då jag hade hela trakten under mina fötter, hela sjöbädden och de rika byarna belysta av aftonsolen. Hon sken så vänligt genom furornas och björkarnas fuktiga toppar, bäckarna brusade, nattvakan började slå sina härliga näktergalstoner. Jag torkade bort svetten och blott de olidliga myggorna störde mina fantasier.

Så bar det av nedåt till Ragundabyn och därifrån en kvarts timme till prästgården, där jag vid tiotiden inlöpte i en vänlig hamn. —

Även här träffade jag vänliga människor. Fru Sundberg skulle resa i affärer till Stugun, liksom Fors ett annex till Ragunda. Därför väntade jag här till följande dag kl. 4 e. m. för att ledsaga denna älskvärda unga fru.

Vädret blev klart efter regnet. Kl. 4 spändes hästarna för, och som jag hade ett tungt åkdon, så for jag i förväg härifrån till Krångede, som ligger bara halvannan mil härifrån. Längre skulle jag ej färdas denna dagen och i morgon hade vi för avsikt att båtledes passera den stora Gesundsjön, på samma sätt som man förr brukade fara från Fors till Ragunda.

Jag promenerade första halvmilen, den andra företogs i vagn till stor del över en slätt, den forna sjöbotten, över stygga avgrunder med dåliga broar och över stora stenrös. Älven brusade här i sina splittrade grenar och de talrika lösslitna träd, som den medfört, lågo strödda på stenarna. Till vänster är blott branta berg med undantag av Ragundatrakten, varest ovan den nya forsen vackra byar ligga i halvcirkel. Till höger skönjas rätt väl bebyggda bergshöjder.

Kl. 6 var jag vid Ammerälven, som vid gården Ammer med stort brus flyter in i stora älven. Här möttes jag av ägaren, en stor, ståtlig man, lik en jätte, som dock ej ville skrämma mig, utan vänligt räckande mig sin hand förde mig in i sitt hus. Flera karlar av liknande växt arbetade på ett par båtar. Jag blev genast trakterad enligt landets sed och måste därför berätta ett och annat.

Efter två timmars väntan kom min vackra fru jämte en fullt tjock grannkvinna med en pojke. De hade egen chäs. De beslöto att övernatta här. Så hade jag glädjen att kunna fortsätta, då jag ej ville utsätta mig för ovissheten att i morgon kanske få en häst, kanske inte. Färden över den smala, farliga Ammerforsen är mycket svår. Häst och vagn måste nästan som till en avgrund och det forsande vattnet tillåter ej färjan att stå stilla.

Det var på ett hår att vagnen med allt mitt bagage skulle ha dragits i djupet. Efter mycket arbete kommo vi lös. Den sista halva milen tillryggalades till fots. Vägen går upp på ett högt berg, forsätter därpå över en platå, som sänker sig mot älven och är där tämligen bebyggd.

Kl. 10 var jag i Krångede, en trevlig gästgivaregård mitt i skogen. Vilka trevliga människor hälsade mig ej "god afton"! Först kom en gammal fryntlig och språksam mormor, därpå hennes behagliga dotter med fem söta barn mellan 12 och 3 år. Allt var propert, behagligt och nätt. Snart fick jag också eld i min kamin, ty aftonen var här rätt kylig, min lilla frugala kvällsvard stod på bordet och med sömnen försvann dagen och dess mödor.

Kornet står här allttjämt bra, ehuru det regnat upphörligt i snart 14 dar, lin ser man nästan ej längre men desto mer hampa. Boningshusen äro merendels ej vackra utantill, men det inre är ganska nätt, många rum prydda med mattor och komiska, men trevliga snirkclar och sniderier, såsom fåglar, rankor o. s. v. Även vävstolar fattas ej. Människorna äro stora och välbildade, med glada, godmodiga anletsdrag. De le ofta, tala lugnt och flegmatiskt, karaktäristiskt hos dem är att alltid komma med små invändningar och bestridanden. De mena intet ont därmed, ty vad de vilja eller måste göra, det göra de ock till slut både villigt och beskedligt. Deras oskuldsfulla nyfikenhet är stor, till och med på vägen ropa de till en och vilja veta vem man är och varthän man skall. Dock hur gott känns det ej att resa genom dylika sällan besökta trakter! Man ser här bilder av ett sunt liv, vilka kunna glädja en hela livet igenom.

I dag den 29 juni skall jag alltså anträda resan över vattnet till Stugun, som ligger tre och en halv mil från Krångede. Mitt Jamsällskap hade lovat mig att vara här kl. 8, jag väntade till 9. Förgäves. Hon hade för övrigt sagt, att om det bleve storm, så skulle hon vända om. Det blåste visserligen, men för resan var

det gynnsam vind, "god bör" som man säger här. Kunde den ej vända sig och måste jag i så fall ej nödgas vänta här två, tre dagar? Man har ofta haft exempel på det. Den rysliga landsvägen över berget kan man knappt taga sig fram på till häst, ridande, och vad skulle jag taga mig till med min kärra? Så måste åter min kontinentala artighet stryka på foten för nödvändigheten, dock ej utan ledsnad. Vad skulle den älskvärda frun få för tanke om mig? Visserligen var det ej jag som bröt avtalet, men hade jag ej kunnat vänta ännu några timmar? Kanske hon kom strax efter min avresa. Jag vet ej. Har aldrig sett henne sedan.

Ned till sjön där vi skulle skeppa in oss hade jag en kvartsmil landsväg genom skogen, med älven och flera brusande forsar på vänster hand. En svägerska till min värdinna med två barn och en gammal mormor följde med till sjön. Jag tog två av barnen jämte något matsäck upp till mig och satt sålunda som en vän och farbror till den lilla familjen, alltmedan jag höll ett öga på några flaskor brännvin och några kontar med matvaror, så att de ej skulle ta någon skada. Halvvägs kom min värdinna efter oss med andan i halsen med min klocka, som jag glömt på bordet i mitt rum. Detta gav oss en liten rast på vägen samt en liten underhållning med flera kvinnor och gubbar, som kommo från bondarna, bärande hem mjölk och ost i träflaskor och korgar. Här kände jag mig verkligen som en människa och hur många handtryckningar och varma tacksägelser fick jag ej vid avskedet, när dessa människor tillsammans med sin värds dräng slutligen foroväg i en båt och togo en helt annan riktning än vi.

Inskeppningen försiggick mycket långsamt, emedan den lilla vagnen först måste tagas isär och ordentligt avvägd lastas i den smala båten. Äntligen stötte vi ut, min värd och jag, först farande mellan stora till största delen kala klippberg, tills vi kommo ut på vidare vatten.

Vi hade frisk medvind, men då vi ej hade några segel, måste vi ro de två milen. Han rodde, jag måste tid efter annan ösa ur vattnet. Så måste var och en i sin stad underordna sig den andre. Han kände här sitt övertag och sade: "Jag ser, att herrn är ej högfärdig". Jag kände även här min svaghet all, ehuru jag som född öbo icke darrade för de höga vågorna eller för den eländiga båten, som var dåligt hopslagen av fingertjocka bräder. Man överlämnar sig i sådana fall så gärna såväl åt det oundvikliga ödet, som gärna påbördar människan det svåraste, som åt skepparens själslugn. Jag språkade med roddaren om norrmännen och lapparna. Han hade intet gott att säga om någondera, men ansåg, med svensk stolthet, att de svenska ungkarlarna vid gränsen förbättrat den norska rasen. Därpå sjöngo vi, när vi rodde på älvens största bredd, och landade efter första milen vid några vän-

liga stugor, där vi utan omständigheter stärkte oss med mat och dryck, varpå vi åter stego i båten.

Under den andra hälften blev vinden starkare, med regnbyar. Vi träffade på en mängd flytande stockar, väldiga träd; även utefter sjöstranden lågo de, uppryckta med rötterna. Vi måste ta oss i akt att ej stöta på dem, men medan vi spanade efter denna Charybdis, hängde det på ett hår, att Scylla uppslukat oss. Under muntert samspråk stötte vi på en sten, båten var nära att kantra, så att vi med hast måste kasta oss mot andra sidan. Till all lycka var stenen bred och flat och vi kommo oskadda åter flott; hade den varit skrovlig och spetsig, förstår jag ej hur vårt ruttna skrov skulle ha klarat sig. Sannolikt skulle Indalsälvens strömkarl då ha besjungit min elegiska död. Nu gick det av med en blek nos och vi sågo oss därefter bättre för.

Efter detta äventyr landade vi och tillryggalade fjärdingsvägen från sjön till Stugun till fots.

Från Stugun sändes en karl med häst till sjön för att hämta vagn och packning som vi åter ställt i ordning. Allt blev stående och liggande som det var, utan att det föll mig in att ens en liten sak skulle tas ur min korg eller att ett finger skulle röra vid min kofferts lätt uppdyrkade lås för att ta något ur den. Hu, lätt skulle ej allt ha kunnat föras bort, då det stod där i två timmar på kvällen! Lyckliga land, där man ej behöver frukta för tjuvar och stråtrövare!

Jag tror ej, att det finnes ett land i hela vida världen, där man känner sig så säker som i Sverige. Och till detta behövs ingen hjälp av polis eller regering; nationens sinnelag och karaktär gör det ensamt. På obekanta vägar, dag eller natt, med eller utan vägvisare, kan vem som helst färdas från södern till högsta norden och därifrån tillbaka, utan att det faller honom in, att han kunde bli överfallen av vagabonder och mördare. Folkets trofasthet och redlighet beskyddar det självt och andra. Om man undantager storstäderna och deras närmaste omgivningar har man ingenstades att frukta för tjuveri. Huru ofta har jag ej överlämnat alla mina saker i främmande händer! Huru ofta lät jag ej koffert och annat resgods stå kvar på vagnen ute på gästgivaregården, medan jag helt lugnt sov. Det föll mig aldrig in, att en annan skulle kunna byta med mig eller tillägna sig mina ringa äodelar.

I Stugun var det åter öppnare bygd. Omkring den stora sjön hade jag nästan ej sett annat än höga klippor och skogiga stränder och blott här och var ett litet åkerbruk. Av alla är denna del av Jämtland, som stöter till Ångermanland och Medelpad, den bergigaste och minst bebodda.

Klockan halv sju kom min vagn och jag for genast ner till älven för att färdas ännu ett skjutshåll till Båggsjö, halvannan mil från Stugun. På grund av detta passande tillfälle förde bönderna

ned tre ston med sina föl, som skulle till bodarna, att benytta övertarten för mig.

Här råkade jag ut för ett riktigt allvarligt drunkningstillbud. Jag tror att ödets gudinnor icke kunde förlåta mig att jag icke väntat min vackra ledsagarinna; emellertid skulle jag även denna gång komma undan, fast det var nära ögat. Våra ston blevo oense och började trängas och slåss, fölen klämde sig emellan deras ben, några stegrade sig bakut, färjan började vicka och i den starka strömmen ta in vatten på ett oroväckande sätt. Vi bleknade, både färjkarlarna och jag, höllo emellertid märrarna så gott vi kunde. Till all lycka rodde min roddare en liten båt bredvid oss. Med denna lade han till bredvid oss, jag kastade mig över i hans båt, vi båda lade båten utesfär från färjan och oss själva över den högre färjsidan, en häst kastades i strömmen och sam tillbaka till stranden, de andra kommo snart i ordning och något våta nådde vi dock lyckligen andra stranden. Hade den lilla båten icke varit, hade forsen säkerligen vänt upp och ner på hela ruljansen, ty där hästarna packade sig i färjan, forsade vattnet in. Emellertid tror jag nu fullt och fast att mitt öde blir ej att drunkna, ty hur ofta har jag ej i mitt liv varit nere i djupet, men alltid, ofta som genom ett under, åter kommit upp. Detta var emellertid två halsbrytande korståg på samma dag.

Efter detta äventyr för jag ensam på visserligen bättre, men icke trevlig väg genom en stor barrskog, i vilken återigen massor av träd lågo och ruttnade, andra lågo vräkta över varann, halvt förkolnade, på svedjelanden.

Endast ett nybygge träffade jag på. Så kallar man ett nyanlagt och från skogen och ödemarken avvunnet jordbruk. Kl. 9 tog jag kvarter i Båggsjö och blev vänligt mottagen. Snart stod på bordet mjölk, smör, ost, oxkött, en rätt av färsk fisk samt dricka och brännvin. Ehuru jag ej begärt det, flammade elden i kaminen, ty det var regnigt och kallt på kvällen. Jag satt med min värd och språkade väl en timme om björnjakt och rysskrig och slutligen kommo vi båda in på Karl den tolfte, om vilken älsklingsskonung svenskarna aldrig nog kunna berätta eller höra skildras. Så lade jag mig i en prydlig bädd och drömde varken om björnar eller fältslag.

Män och kvinnor ha här och i Ångermanland inga särskilt utmärkande dräkter, ja det skulle då vara rödluvorna, på vilka man nästan kan känna igen invånarna i dessa provinser. Mest bruka de jackor och byxor av blått och grått vadmal, strumpor av samma färg, till dels snörstövlar, och skor med spännen. De som gå barfota bära åtminstone ullsockor, som gå över fotknölarna, för att freda sig mot myggen. Även näverskor ser man emellanåt.

Boningshusens inre är mycket nätt och även rymligt. Att ha tre till fyra rum är ganska vanligt, de flesta äro propä och pry-

da med varjehanda småsaker och snirkclar, ofta även med tapeter. Det största rummet är vanligen boningsrum. Rummen äro högvälvda och sakna vanligen innertak. K kssaker och porslin, b gare, silverskedar o. dyl.  ro uppställda runt omkring. D ruppe på ett par bjälkar eller sparrar ligga br der, husgeråd, ävensom kläder. Vävstolen fattas aldrig i något hus. Dörrar och rum stå ännu prydda med lövruskor och blomsterkransar sedan midsommar.

Kornodlingen  r h r ringa, lin ser man ej mycket, men desto allmännare odlar man hampa, som i de flesta j mtsocknarna ersätter linet. Man väver därav linneväv till skjortor och till annat bruk, liksom man väver brokiga ylletyger och kulörta, randiga tyger av ull och hampa.

Bönderna begagna mest tunnbröd av korn, dock finner man på de flesta ställen även rågbröd.

Konstskickliga i sina arbeten äro de här liksom för övrigt i hela Jämtland. Det  r omöjligt att se något n ttare än de mångahanda former av husgeråd och k ksattiralj som jämten förfärdigar av furu- och bj rktr , av det sistnämnda alldeles särskilt vackra.

Men vad man företrädesvis förstår sig på i denna provins  r beredning av pälsverk och lädervaror. Man ser dagligen de n ttaste och riktigt konstfärdigt sydda l dertr jor, byxor o. dyl. Kalvskinn och pälsverk garva de med största skicklighet, utan att ett h r tar skada, och bereda av båda antingen pälsar eller sängkläder, i vilka man sover både varmt och behagligt. Helst begagna de helt vita och svarta pälsar av kalvskinn som äro både varma och vackra. På de vita kalvskinns p lsarna kan man vintertiden i Stockholm bäst känna igen jämtar och h lsingar.

Den 30 juni regnade det alldeles förskräckligt, varför jag ej bröt upp förrän kl. 10 och skulle som god avslutning få ännu en farlig f rd, innan jag arbetat mig upp till stora landsvägen.

Man hade glömt svansremmen på min h st, jag hade icke m rkt det, och vid första f rd utför en brant backe störtade min h st till marken, då oket klämde sig fast om halsen. Jag fick honom  ter på benen och hade sedan att vid varje backe stiga av och hjälpa till med lasset. En så halsbrytande f rd som den till Fanbyn har jag ej haft i hela Sverige. Ingen väg har fler och obehagligare backar, därtill var den smal, vagnen rullade i v g med väldig fart och tyngd, h sten stegrade sig, trots mina ansträngningar, ofta högt i luften på grund av förskräckelse. Jag kunde, trots all snabbhet i fötterna, knappt undgå vagnens hj l och h stkrakens hovar. Dock klarades även detta äventyret, utan att jag blev överkörd eller h sten strypt.

Vägen gick i början genom en enformig skog med många sjöar och vid dessa s g jag enstaka boningar och mycket svedje-

land. Den sista milen var vackrare, men de många höjderna med alla sina vackra utsikter förorsakade mig blott mera möda. I de branta bergen, som hängde över sjöarna, lågo flera nätta byggnader, vilka nu på sommaren äro mycket trevliga och behagliga, men där man vintertiden säkerligen har det bistert nog.

Så kom jag då äntligen upp på stora, jämtländska landsvägen och anlände till Fanbyn. Denna by med Sundsjö kyrka tätt byggd på kullar i en halvcirkel kring en sjö behagade mig desto högre som i dag kyrkklockornas klang dallrade ut över vattnet och helgdagsklädda människor strömmade ut ur templet. I Fanbyn måste jag vänta två timmar, emedan alla hästar voro ute på bete en god halvmil därifrån; dessutom voro under första halvtimmen alla karlar ute på kyrkvägen.

De $2\frac{1}{4}$ milen härifrån till Gärde äro mycket enformiga. Man har mycket svedjeland, hampa, humle och potatis, även kornet är bra och jorden bördig.

Närmare åt Brunflo blir allt redan trevligare. Redan synas människorna här utefter stora landsvägen annorlunda än de i skogs- och bergsbygden häremellan och Graninge. Den förra enfalden är borta, dock ej den förra godmodigheten. I tal och hela sitt väsen äro dessa här käckare och livligare. Folket här är skickligt i att springa och hoppa. Jag såg i dag på två ställen på vägen väl en 50 människor tillsammans, flickor, pojkar och ynglingar, vilka roade sig med ringdanser och allehanda lekar, det första exemplet på jämtländsk smidighet.

I Gärde fann jag ett hem med vackra kvinnor och flickor. Alla ville köpa smycken och prydnadsföremål av mig och kunde icke få ur sina huvuden, att jag ej var en handlare och sålde sådana nipper; ty att jag blott för mitt nöje — "för ro skull", som man säger här — skulle vilja resa till Jämtland, kunde de ej fatta. För övrigt är skaran av juvelerare, judar, smugglare o. dyl. ej så liten på denna avlägsna landsväg.

Även här var vägen mycket dålig och uppkörd på grund av det ständiga regnandet, ehuru det nu de tre sista dagarna börjat skina upp.

Det var en klar, men sval eftermiddag då jag vid 4-tiden for från Gärde. Snart syntes sjön, vid vilken Brunflo kyrka ligger tillika med en mängd små byar i en lång rad. Alla dessa ha visserligen olika namn, men kallas dock härifrån till Östersund med det gemensamma modernamet Brunflo. På så sätt har jag aldrig förr sett en så lång by.

Vilken färd var det ej nu på aftonen och natten! Sjön utefter vilken vi foro, en lång vik av Storsjön, som har flera sådana bukter, visade på ena sidan kyrkorna i Lockne, Marieby samt en mängd högt liggande bebyggda ställen, grönskande sluttningar och de höga bergen, allt speglade sig i aftonsolens glans i sjöns

lugna vatten. Det var rodd och fiske överallt och det vimlade i den tätt bebyggda trakten av helgdagsklädda, glada människor, **männen** i rödluvor, som visserligen ha de rysliga Jakobinermössornas färg, men här ej deras betydelse.

Vi foro i en sluttning, där hus låg vid hus, fält vid fält, kanske ändå mer äng vid äng, alltjämt längs utefter sjön, i allt vackrare natur, där nattvakan slog sina starka slag.

Natten blev kall, men vacker, skymningen utbredde sig snart som ett flor och mot midnatt var det åter full dager. Afton- och morgonrodnaden, den ena mera vidsträckt än den andra, men båda brännande, lågo skilda från varann blott genom ett litet smalt, blått bälte, blek hängde månen där i öster bland dessa ljusa glada moln.

Så foro vi in i Sveriges yngsta stad, Östersund. Denna ser ut som en by; här och var på de smala gatorna och överallt på gårdsplanerna och i trädgårdarna stå ännu stubbat kvar. Blott två hus äro "mer ruvenes", apoteket med den stolta skylten Jämtlands Apotek samt krogen. Lyckligt det landet, där i en provins på 45 tyska mils längd blott finnes ett apotek och kanske knappt behöver ens detta!

Jag stannade ej här, utan åkte vidare över den vackra, nya och långa bro, som i detta sund förenar ön Frösön med fastlandet.

Den härliga utsikten och den magiska nattstämningen ökades i samma grad som naturens skönhet. Jag steg ur och vandrade den slingrande vägen uppför en backe, insupande med friskt sinne de mångfaldiga växlingarna mellan vatten och land, byar och kyrktorn, dalar och höjder. Vilken anblick däruppe på krönet av backen med sina vackra hus och bördiga fält! Framför oss de snötäckta fjällen, under oss den vidsträckta sjön med sina öar, närmare oss en leende däld omslutande ett skrovligt, måleriskt berg. Den som ej själv sett den svenska sommarnatten, kan ej göra sig en föreställning om dess skönhet.

Den sista halvmilen var ej annat än ängar och lundar ända till gästgivaregården. En mängd kvinnor, flickor och stadsbor mötte oss. En del hade sällskap med soldater. Det var ju läger här och därtill söndagsafton. Framför ett hus nära mitt kvarter sutto hästjägare och pimplade, andra dansade lustigt omkring efter en fiols svårmodiga melodi, andra åter rullade omkring i gräset med vackra barn. Sirliga fruar och fröknar promenerade med officerare. Varför skulle ej Frösön också kunna ha sin venetianska campagnalustnatt. Italienaren skall kanske skratta, om jag säger honom detta.

Klockan var ett på morgonen. Jag var trött av dagens mödor, gick därför till vila och lät glädjens barn dansa och leka. Jag skulle stanna bara en halv dag på denna vackra ö, men det blev två hela dagar. Därtill var öns skönhet mesta skulden, men där-

till låg ju även lägret här. Jämtlands regemente har nämligen här sina möten. Det består av 1,050 man infanteri och 100 dragoner.

Tidigt väcktes jag av trummor och flöjters ljud och snart var jag mitt i lägret. Jag bodde nämligen på Frösöns högsta parti nära kyrkan och skolan, vilken såsom trivialskola för hela Jämtland här har sitt säte.

Därifrån hade jag bara en liten promenad ner och var så mitt ibland trupperna. Efter ett par timmar var jag bekant med en mängd officerare, av vilka några talade tyska, och nu måste jag alltid vara hos dem och efter deras arbeten deltaga i taffeln, där det skämtades och dracks punsch duktiga tag. Hur mycken godhet och vänskap visades mig ej, hur många inbjudningar fick jag ej, vilka jag omöjligen kunde begagna mig av.

Regementet självt är duktigt. Vilka skyttar finnas där ej! Jag såg efter de sista manövrerna rekryterna skjuta i alla möjliga ställningar, krypande på magen eller på ryggen liggande, på knä, och hur många sköto ej prick.

Icke sämre visade sig apotekaren och några borgare från Östersund liksom flera bönder som besökte lägret och som diletanter sköto några skott. Det är ett boret jägarfolk, dessutom skickligt och smidigt framför de flesta andra svenskarna.

Det var muntert nog i lägret och i den lilla skansen, i vars små hus var inrättat marketenteri. Några officerare hade sina fruar med sig. Fruar och fröknar, präster och domare funnos där, dels inbjudna, dels som frivilliga åskådare. Lägret eller mötesplatsen ligger på den mest tilltalande platsen av ön och är kanske den vackraste något regemente består sig. Det består av en vidsträckt öppen grön fyrkant, utan en enda sten, bakom den ligger en skogstrakt, i vilken manövrer och bakhåll kunna göras med jägare och skyttar.

Tätt invid landsvägen som går här förbi ligger ett stort kummel med en stor minnessten med inskriften: Konung Carl XI, C. H. 1690. År 1690 var nämligen en överste Carl Hård chef för detta regemente. Denne begagnade hela regementet till att rensa hela lägret rent från sten och kasta den i en hög. Då klagade rotebönderna att de lidit för mycket härvid genom slitning av munderingen. Kungen dömde chefen till ansenliga böter och gottgörelse till bönderna. Hård lät nu kasta ännu något mer och reste även stenen på sin ryktbara stenhög.

Om jag sålunda den dagen blandade mig in i vimlet, promenerade jag dock om aftnarna omkring och njöt av ensamheten. Än klättrade jag upp i klockstapeln, som ligger ej långt från gästgivaregården högst uppe på ön, och beskådade den vidsträckta utsikten, än vandrade jag till någon vacker del av sjöstranden och

såg solen gå ned framför mig. Ofta låg jag där i mina tankar, tills morgonrodnaden begöt himmelen med ljusa färger.

De höga snöbergen eller fjällen, vilka ligga 5 till 10 mil härifrån, voro här så nära för mina ögon, ofta så förvillande nära att jag trodde mig kunna vara där på några timmar, om man därtill ock kunde gå över sjön. Så mycket förvillar vattnet och snöns vithet. Det berättas här om lurade främlingar, som kommit hit vintertiden och blivit rätt skamliga, då de velat på ett par timmar göra en promenad till dessa "backar". Utskrattade måste de återvända, då dessa förrädiskt alltjämt syntes dra sig tillbaka, ju ivrigare de marscherade efter dem. Oviksfjällen, den höga Åreskutan, Håttöfjället och Renfjället, alla lågo som tätt inpå mig.

Ön själv är ungefär en mil lång och en halv till tre kvarts mil bred. Den ligger i Jämtlands största sjö, Storsjön, obestriddigt i provinsens vackraste, fruktbaraste och folkrikaste trakt, ty just omkring denna sjö och däromkring lever man bäst och har den bästa kulturen i detta landskap. Man har därför även för omkring 20 år sen börjat grunda en liten stad, nämligen Östersund, som dock ännu för ett tynande liv.

Särdeles vackert är det vid öns södra strand med utsikterna mot andra sidan sjön, de andra stora öarna, snöfjällen ej att förglömma, vilka med sina vita jättetoppar i aftonrodnadens sken te sig som spöklika vålnader. Det strandpartiet ligger i skydd av ett högt furuklätt berg med nätta gårdar, fält och ängar. Därför till överstebostället och sen hem brukade jag promenera på kvällen och natten.

Västsidan av ön har litet korn, den utgöres mest av en lundhöjd, vacker bevuxen med täcka björkdungar. Södra och östra delarna samt på sidan av den backe, uppför vilken jag for i går från Östersund, består mest av uppodlad jord. Hela ön är ett paradis, ett högt berg i sjön, det där nästan åt alla håll utbreder sig i jämn sluttning och vilket man skådar på långt håll. Vilket naturens under skulle ej dessa vara tio grader längre söderut! Skulle Geneversjön och Bodensjön kunna tävla med er? O, ni, som sett både dessa och Sorrento, er skulle jag vilja en midsommarafton föra hit med förbundna ögon och därpå plötsligt borttaga bindeln. I vilket land skulle ni tro er vara?

Här fanns förr även en liten fästning, redan på danska tiden, sedan även underhållen av svenskarna. Den finnes nu kvar blott i några dåliga skansar, som i alla händelser kunna försvaras mot kavalleri, men eljest behärskas av de högre bergen däromkring. Här finner man regementets kanoner och artilleri. För mig är fästningen minnesvärd blott genom de glada dagar jag haft där.

Regementsmötet var slut och överstelöjtnanten, baron Koskull, inbjöd mig så förbindligt till sig i sitt boställe, vilket låg

min reseroute, att jag ej kunde motstå så mycken godhet. Så reste jag då på morgonen den 3 juli och sade för alltid farväl åt den fagra ön.

Man far från västra ändan av ön över ett brett färjställe och har på ena sidan intet annat än skog nästan ända fram till Rödön. Besvärligare är färden från Rödön till Faxälven, även den mest genom skog, först längs efter sjön på täcka backar, därpå inåt landet, varest endast enstaka gårdar och den enkla annexkyrkan i Näskott synas.

Faxälven har en vacker bro och är utflöde för en mindre sjö ut i Storsjön.

Från Faxälven till Vången går vägen helt trevligt genom en backig trakt, där man överallt ser små gårdar och torp strödda i skogen, som blir tätare och vackrare, ju längre man kommer. Man far tätt intill Alsensjön, en säckformig sjö som genom en liten flaskformig kanal faller ut i Storsjön. Jordmånen är ej längre så hård och lerig som förut, utan uppblandad med kalk och mangel och bär bra korn. Dock står jordbruket, som mest är inriktat på skörd av sommarkorn, ej i något förhållande till mängden av ängsmark.

Jag kom några timmar före baronen till Vången, dit han förde med sig en av mina tidigare bekanta från mitt uppehåll i Karlstad, en kapten Poignant på Värmlands jägare, som kommit hit upp för att leda manövrerna för de nyinkallade jägarna. — Även här var ett trevligt uppehåll och gästfritt mottagande.

Man kan ej undgå att lägga märke till att ju längre man reser, desto sämre blir jordbruket. Man ser här i plöjning och harvning ej längre samma noggrannhet som i Ångermanland, ej ens som i Ragunda och Brunflo socknar.

I det stora hela är jämten den sämsta jordbrukaren i hela Sverige, och mera därpå än på grund av jordmånens svårigheter beror det, att han så ofta är utan korn. I de flesta trakterna är nämligen jordmånen mycket god och blott längst upp, i Hammerdal, Offerdal och Undersåker, närmare fjällen, är det ofta mycket fuktigt på grund av fjällens närhet och de allmänna nattfrosterne, som orsakas av dem och de stillastående kärren.

Åkerbruksredskapen äro i högsta grad dåliga och så inrotade äro gamla bruk och inbiten dumhet, att de endast i få socknar upptagit bättre från närgränsande provinser. Små plogar, som man kan hålla på rak arm, som spännes för en enda häst, äro sannligen ej lämpliga att betvinga den hårda, sega jorden och göra den lucker. Harvar och övriga don äro i förhållande därefter. Även visar sig här blott på få ställen den rätta driften att göra ett ens mer än man är van.

Det gamlas inbitna omöjlighet, tröghet, okunnighet och lusten att schackra äro här de huvudsakliga hinder, som ligga i vägen.

Till en del gör dock Jämtlands läge sitt till och länder invånarna till ursäkt. Näst efter Härjedalen har väl ingen provins i Sverige så ogynnsamt läge. Landet är fruktbart, lämpligt till odling och skulle på de flesta ställen löna sig, något som i endast ringa grad kan sägas om Härjedalen. Men det är för avskilt, lämpliga utförselvägar fattas för dess produkter, varigenom ökad flit skulle behörigen lönas, det fattas många driftmedel, som kunde sporra energien.

Indalsälven skulle kanske en gång med stora kostnader kunna göras segelbar, men ännu är hon det ej. Så är förhållandet även med Njurundaälv, genom vilken en annan kedja av sjöar och vatten söder om Storsjön drar sig. Förrän dessa floder bliva segelbara, innan lättare kommunikationer med de andra provinserna anordnas, förr blir ej detta landskap uppodlat och befolkat. Höga berg och skogar skilja det från Ångermanland, Medelpad och Hälsingland. Sommartiden är samfärdsel på de flesta ställen möjlig endast till häst. Landet kan ej utnyttja sina förutsättningar, kan ej anlägga några bruk eller verk, måste låta sina mastträd och bjälkar ruttna ner utan nytta, har ingen anledning att odla mera korn än som behövs för eget behov, är således även därför dömt till hungersnöd. Vägen till oceanen är lättare än till Bottenhavet, ehuru den ej heller är vidare bekväm, genom de stora fjällportarna till Trondhjem. Men denna väg är ej blott fysiskt svår, den är det politiskt ännu mer, och visar att de svenska kungarnas forna planer att förena Norge med Sverige ej voro okloka. — För övrigt är jag fast övertygad, att Jämtland under den yttre och inre utveckling, som en gång dock måste inträffa, kommer att ha tre eller fyra gånger så stort jordbruk och fem gånger så mycket folk och kunna föda dessa bättre än vad som är fallet med den nuvarande glesa befolkningen.

Åkern är här, få trakter undantagna, vanligen delad i två fält, av vilket det ena ligger i träde, medan det andra är besått. Men hur se ej dessa fält ut på de flesta ställen! Den oftast hårda jorden består i allmänhet blott med två plöjningar med dessa usla plogar och skall därpå bära korn, bär det också rätt ofta trots den mänskliga odugligheten och trots det frodiga ogräs, varmed den var överväxt, när den plogades om för sådd.

På de trakter där svårare kyla tarvar fördubblad omsorg, vet man ingenting om diken och djupplöjning mellan de skilda åkerlapparna. En massa småstensrös ligga strödda på åkrarna och kvarhålla onödigt länge snö, is, kyla och fuktighet, varigenom utsädet fördärvas. Just plöjning, avrundning av gränserna mellan ängsmark, åker och skog och därigenom lättnad i markens bearbetning, allt detta skall man ej söka här, lika litet som de olikartade plogar, med vilka man i andra länder behandlar jorden och uppluckrar den. Dragoxar känner man ej till här i jordbru-

ket, utan man begagnar blott hästar. De som bo nära snöfjällen och de stora myrarna och morasen ha lärt sig av naturen själv att skydda sig.

Man vet av Müllers schweiziska historia, av Antons tyska lantbrukshistoria och till och med av traditionen från nordmännen och isländare, att de i forna tider voro mera kunniga i många handa ting än vår tid, och att de särskilt angående jordens skötsel och ans ofta förstodo mycket bättre än vi med all vår överlägsna självöverskattning. Då straffades den person hårt, ofta med döden, som berövade åker eller äng skyddet av sin skog mot storm och snö. Sedan man börjat försumma efterlevnaden av sådana lagar, ha många trakter blivit kargare och ödsligare än de voro på de tider vi bruka kalla barbariska. T. ex. här i Jämtland pläga de, som norr om sina ägor ha en myr eller flo, låta en skogsremsa skydda dem mot nordan och frost. Och där nordvästan drar fram med obändigt raseri, t. ex. i Mörsil, ha de ett dylikt skogsbälte mot den sidan.

Det sädesslag, som här odlas mest, är kornet, råg däremot obetydligt; även potatis, rötter, kål, rovor, ja till och med ärter gå bra till. Av humle ser man i många socknar nästan intet, så är förhållandet även med hampa och lin, varemot man i andra socknar har odlat dessa ej utan framgång.

De ha ej sällan ett eget sätt att gödsla här, nämligen att bränna ved, som ju här finnes i överflöd, till kol och aska ute på åkrarna och där sprida dem. Detta brukas isynnerhet på potatisåkrarna.

Ängsodlingen är också hittills dålig. Blott här och var tar man understundom upp ängsmarken, gödslar den, besår den med korn och fodergräs och lägger den därpå till slätter. Kornet hässas i allmänhet, antingen omedelbart på åkern, på små skylar av tre till fyra alnars höjd eller ock på högre, som stå alldeles intill gårdarna.

Hampan säges vara hårdigare än lin och sås därför endast denna förstnämnda i många socknar; i Offerdal t. ex., en av de allra kallaste, odlas dock företrädesvis lin. Detta beror ju ofta på tillfälliga omständigheter och enstaka personer ha ofta gjort mer än mångas förslag, projekt, önskningsar och klagovisor.

Det var prosten Eenberg och hans fru, föräldrar till utmärkta män, som jag lärde känna i Gudmundrå, vilka här först befordrade linodling och spinneri. Genom deras ansträngningar inrättades 1764 en spinnskola i prästgården, där 40 flickor undervisades att spinna finare garn för pristävlan. Detta var den början genom vilken linodlingen utbredde sig över hela landskapet, så att de blevo flinka ej blott i odling, vävning och spinning av lin, utan även i ullberedning och i förfärdigandet av allehanda ylletyger.

De flesta som ej äro födda i Jämtland men ha att göra med jämtar, klaga över deras oroliga och ostadiga lynne och över en oövervinnerlig lust att fara omkring och kommersa och kursa, varigenom de göra sig själva en dålig tjänst och låta sitt lantbruk förfalla. Man kan ju ej taga detta över en kam, men till stor del har det nog sin riktighet. Många få väl sota för olyckan att vara gränsbebyggare, varigenom de dragas från det idoga arbetet och hemmets mera upplivande sysselsättningar. Trondhem ligger ej långt borta, de många passen och hålvägarna äro dock ej så väl bevakade, att ej mångt och mycket slipper igenom som ej tullförvaltare och gränsridare få reda på. Lusten till och fördelarna av tillåten och otillåten transitohandel äro så stora att ej många skulle därav lockas att bereda sig stor inkomst. De som bo vid stora landsvägen och i närheten av fjällen äro väl de mest angripna av denna smitta, men att därför kalla alla jämtar för luredrejure, är mer än hårt. Men i de trakterna är lusten stor för kursande och kommersande, all fåfängas, yppighets och liderlighets källa. Man kan här hos mången bonde finna vin, kaffe, sidentyger, ylleväror, och gud vet vad allt för slags kram, som han ej skulle ha köpt billigt.

Den mest betydande handeln på Norge driver man med hästar, och denna handel sysselsätter en hel del ungt folk. De köpta hästarna säljas härifrån vidare till andra landskap. Dessa norska hästar kosta Sverige mycket pengar. Jag vet ej varför jämtarna, som ha så många ängar och så mycket hö, ej mer lägga sig vinn om hästavel och ur första hand göra sig den inkomst, av vilken de såsom mellanhand blott bekomma en del. I Hammerdals socken har man försökt detta med stor framgång och under flera år dragit upp hästar till avsalu. De som själva hålla på med dylik hästhandel (över Norge) och de med vilka de umgås, bli i alla händelser fördärvade av densamma. De få nya behov, som ofta ej kunna tillfredsställas; det oregelbundna livet blir snart vana. Arbete och ordning tyckes alltför svårt; den tillfälliga inkomsten ätes snart upp; hemmanet förfaller, avkastningen avtager; mången slutar som tiggare, den där började som välsuten bonde. Slutligen har allt detta en skadlig, om ock i förstone omärklig inverkan på karaktären.

Många jämtar köpa även upp landets produkter och slå sig fram i de angränsande provinserna — ja, många göra ofta vinterresor till Stockholm och de södra provinserna.

Hur nu allt detta än må förhålla sig, mig personligen har Jämtlands befolkning gjort gott och intet ont och aldrig givit mig anledning att döma den hårt eller bespotta den. Till och med den finhet och världsvana som många förvärvat sig genom resor och handel urartar icke i en otrevlig slughet och fiffighet som alltid är förarglig. Det är för övrigt mycket begripligt att jordbruket

förlorar mest på dylika konstlade förvärvsgrenar. Liksom för övrigt folket överallt är smidigt, är det även konstfärdigt i sina arbeten och byggen, vilket jag ofta beundrat. Man ser det på och i deras hus, men mest på deras små träkyrkor och på klockstaplarna som de bygga bredvid sina ståtliga stenkyrkor. Dessa äro ofta resta med pelare på ett helt nytt sätt men med så mycken lätthet och smak i fördelningen och med så mycket fri utsirning, snirklar och arabesker, att en jämtbonde, mästaren för ett dylikt arbete, med hänsyn till smak väl kan sättas i jämbredd med dem, som uttänkt de brokiga utsirningarna av Sankt Lorenzkyrkan i Nürnberg eller Ambrosiuskyrkan i Milano.

Även i sin dräkt och i hela sin hållning och prydnad av sin kropp visar jämten verkligen nätthet och smak, liksom han obestridligt hör till de vackrare folken i Sverige. —

Vid 5-tiden den 6 juli tog jag avsked av den präktige baron Koskull för att redan i dag komma något närmare Åreskutan, Jämtlands högsta fjälltopp. Jag hade fått adressen till en bruksinspektör, herr Sparrman, som bor ej långt från detta fjäll och dit ville jag redan i dag. Och vari bestod denna adress? I en hälsning från en vän! Och även denna hade ej behövts, utan främlingen är sig själv hälsning och adress, ty allt som allt, det behövs ej mer än att vara främling för att få ett gott mottagande. Jag hade tre och en halv mil till Hallen, där herr Sparrman bor.

Den första sträckan till Upland för länge genom en enformig väg utan vackra utsikter. Jag mötte blott hästhandlare med bundna hästar till ett antal av 50 till 150 stycken, kommande från Norge, och enstaka herdar med sina hjordar voro de enda levande väsen jag såg. Slutligen uppnådde jag Mörsils kyrka vid en älv, därpå följde vägen denna älv med små byar och åkerlappar. Den sista milen från Upland till Hallen hade jag en vacker väg för ögonen, men en dålig för revbenen. Vid Järpens skans, ett gammalt förfallet pass mot Norge, vek jag av stora landsvägen till Norge som förde till Undersåker och tog vägen till höger upp på höjden varest jag efter en halv timme skulle komma till herr Sparrmans egendom. Här vid skansen flyta två strömmar ihop och göra med sitt vilda brus platsen vacker. Jag vandrade till fots upp till Hallen, emedan vägen är dålig, i synnerhet för breda vagnar. Min skjutsbonde arbetade sig dock efter. Herr Sparrman var ej hemma, men hans fru och vänliga barn mottogo mig väl, dukade upp vad huset förmådde och bäddade mig en ljuvlig bädd. Aftonen var underbart vacker, det regnade på flera ställen, solen sken däri och fem eller sex regnbågar lyste på himmeln. Åreskutan, som ett glödande eldklot, och Håttöfjället lågo tätt framför mig eller syntes göra så. Min längtan att vara uppe på den ökades. Allt var denna afton oförgätligt. Mitt lilla rum

var trevligt, med brokiga bibliska tapeter och prytt med löv och blommor. Jag nästan kände mig som en dålig människa därinne, det skulle kunnat vara en from mans kammare. Efter regnet hade himmeln blivit blodröd i natten. Den gav ett obeskrivligt återsken av fjällens snö. Längre låg jag i fönstret och fröjdade mitt hjärta, tills den tystnande nattvakan minde mig att morgonsolen snart skulle gå upp.

Den 7 juli skulle jag åtminstone se de jämtländska fjällen under mig om ock Åreskutan är en dvärg i jämförelse med de högre gränsfjällen. En förare vidtalades. Denne kom kl. 8 och vi gingo en stig genom skog, ängar och torp, en dryg halvmil till Bonäset. Jag ville nämligen låta ro mig över den stora Kallsjön därifrån och till andra sidan och där börja mitt bestigande av fjället.

Vid vår ankomst fanns där varken häst eller båt och då jag ej ville förlora timmar, begagnade jag mig av apostlahästarna runt sjön, en och en kvarts mil till Kall, som har Skutan rakt över sig. Snart fick jag tag i en gammal fiskare, som fick ro mig till ett litet torp, där vi räknade på att torparen skulle vara hemma och bli min förare dit upp. Tyvärr var han det ej; min gamle följeslagare erbjöd sig, men jag avböjde, då jag i så fall svårligen skulle ha nått toppen före kvällen. Jag hade ju snötoppen framför mig, och vid upplysningen att inga sjöar och djupa bäckar lågo i min väg, tog jag raka vägen, även om den ej var den lättaste. Så bar det av uppåt, först över myrar, därpå genom tallmoar där de stora ruttnande träden lågo hindrande i min väg. Men ändå sämre var den sumpiga marken, där man alltid sjunker ned eller glider tillbaka ett steg. Rykande av svett arbetade jag mig så upp på första platån, som ligger ovan tallmon och där den trädlösa is- och snöregionens ödemark vidtager. Därifrån gick det alltid uppåt, över porlande bäckar, myrar och stenraviner. Utan rinnande snö-vatten, varmed jag då och då uppfriskade min kvidande tunga, och utan den kylande vinden skulle det ha blivit mig mycket svårare.

Så kröp och klättrade jag länge och den trolska Proteus Åreskutan drog sig allt längre bort. Äntligen nådde jag Blåstens nedersta klippor, fjällets minsta, östliga spets och kl. halv fem var jag lyckligen på hans spets. Här stärkte jag först under en härlig halvtimme mitt öga och hjärta med den oändliga utsikten och klättrade därpå till den sydvästliga spetsen som ligger 500 fot högre och till vilken vägen går över en oändlig mängd stenar. Detta fält är nedtill och omkring spetsen kalt, dock har även denna kalla trakt i stenklyftorna mellan snölavinerna sina blommor och växter. Dvärgbjörken, *Betula nana*, på svenska käringris, blir stående i början av vegetationen liksom ville den säga: se, här är jag. Längre ned breder den dock ut sig, lik en törnbuske, med krumböjda grenar och blir 5 till 6 fot hög; här visar den

blott den första groddens tvenne blad, så mycket hämmar naturen redan sin drivkraft.

Slutligen stod jag även här uppe på toppen. Men knappt hade jag hunnit dit förrän himmeln blev svart, molnen svävade under mina fötter, en rykande storm blåste upp, åtföljd av åska och stickande kyla. Till råga på eländet började ett våldsamt regn, som gjorde mig fullständigt genomvåt, fastän jag kröp under en utspringande klippa.

Detta oväder varade en halv timme, då klarnade det åter upp, solen sken, en mild vind svävade fram och snart syntes himmelen åter lika strålande. — Vilken utsikt in i det oändliga! Frösön, de täcka holmarna och alla fjäll ända till norska gränsen, hur nära och hur klara lågo de ej där under mig i den glödande aftonsolen. Jag stod uppe på en hög stenpelare, rest av en mängd bestigare av lust att här resa ett minnesmärke på detta stora naturmonument och på vilken syntes en mängd i sten huggna namn. Så var jag lycklig och njöt en gudomlig glädje efter mödan.

Framemot niotiden bar det åter i väg ner, hastigare, men även farligare över de hala stenarna och den slippriga snön. Jag påträffade här många ripor med ungar. Genast vid min åsyn försvunno de små med mycket pip, de gamla åter följde mig under mångahanda klagande läten och ynkliga rörelser väl över 100 steg. En annan fågel, som med sitt läte upplivar stillheten här, är en art *Charadius*, en släkting till sparven och ungefär av hans storlek och färg. På tyska kallas han, jag tror något olämpligt, för alpstrandlöpare.

* Riporna äro nu mörkgrå med vita vingspetsar och mörka fötter; till vintern bliva de vita.

Återvägen tog jag till Huså, omkring en fjärdingsväg från fjällets topp, dit en slags banad väg leder, men som nu genom sina branta avsatser var inte litet prövande för akillessenan.

Genom regnet hade vägen blivit ännu mera våt och sumpig, än den vanligen är på grund av alla bäckar och vatten, som komma från fjället och den smältande snön. Omkring kl. 10 var jag i Huså och gick raka vägen till bruksinspektorens* hus, där jag fick kvällsvard. Den söta frun och hennes syster piggade snart upp mig och bådo, att jag skulle stanna där över natten. Så tår man genom en vänlighet genast anspråk på de andra. Skall det ej vara så, att man gläder en människa, om man ber henne om något?

Här i Huså finnas åtskilliga hyttor för smältning av koppar, som man gräver ut i gruvor omkring Åreskutan. Dessa båda gruvor ligga söder om fjället och kallas Carlsbergs och Gustafsbergs

---

* Förmodligen Aspgren, utg:s mormorsfar.

gruvor. De giva helt obetydligt och stiger sällan över 150 skeppund; dock äro de hittills dåligt bearbetade och man börjar just nu att genom bättre anordningar och förståndigare drift giva hela verket mera anda och liv.

Efter en trevlig måltid tackade jag för vänligheten och satte mig vid 11-tiden i en båt för att låta ro mig den halva milen över sjön till Kall. Ej heller där fanns någon häst hemma, stanna kunde jag ej, och så måste jag då gå.

På vägen träffade jag en lustig karl som sjöng och berättade för mig att han var murare och hade rest genom hela Sverige i sitt yrke. Han hade nog i dag sett mig komma till Kall, då hade folket förmodat att jag var en rymmare, så kallar man överlöpare, bankruttörer, bedragare som fly ur landet, men han hade genast bestritt detta, ty han tyckte att jag ej såg så ut, och nu bevisade även min återkomst, att jag ej hörde till dylikt skojarpatrisk. Jo, lita på de', tillade han skrytsamt, den som i alla sina dagar inte bara har suttit hemma 'på brua och tuggit åt hönsa'', han lär sig ock förstå sig på människor. —

Här över Kall och längs efter älven och följande sjöar hava alla tjuvar och rymmare en vanlig passage genom fjällen. Denne murare var emellertid en listig skalk, och han tycktes förmoda, att någon hemlighet var förborgad under denna min vandring; ty han kunde ej begripa, att någon blott för sitt nöjes skull kunde gå tre mil, uppklätra på Åreskutan och sedan under midnattstiden återvända på en usel väg. Men som mitt sällskap roade honom, så kunde jag ju icke slippa ifrån honom. Jag måste gå in med honom hos hans syster och taga en liten förfriskning, därefter drog han en båt ur sin svägers båthus och rodde mig längre än en halv mil över sjön till Bonäset, ty han ville nödvändigt tjäna mig på något sätt. Under denna nattfärd sökte han tillika roa mig med varjehanda berättelser om sjötroll samt omtalade även denna sjöns bottenlösa djup, emedan han skall vara den djupaste i hela Jämtland, så att dess botten mitt för Åreskutans spets ej kan hinna med 150 famnars tåg.

Vid Bonäset skildes jag från min ärlige murare och anträdde nu gångvägen genom skogen, den jag dagen förut lärt känna; men jag gick vilse och var visst en halv timme sysselsatt att uppsöka rätta vägen, till dess lyckan förde en kvinns person, som vallade boskap, mig till hjälp, vilken snart förde mig på den förlorade stråten. Klockan 3 var jag tillbaka vid Nordhallen, där jag ända till klockan 8 bortsov förlidna dygnets mödor.

Åreskutan är det största av de särskilt stående fjäll, vilka liksom börja den stora bergskedja, som sedan alltid sammanhängande utgör gränsen emellan Sverige och Norge. Sådana avskilda stycken och spridda berg finnas nästan allestädes i Dalarna och Härjedalen samt även här i Jämtland på 10—12 mils avstånd från de

stora gränsfjällen. Man räknar detta bergets höjd upp till spetsen till ungefär 6,000 fot över sjöarna Kalls och Åres vattenyta, vilkas höjd över Storsjön, i vilken Frösön ligger, är obekant. Men enligt herr bergmästaren Edelfelts avvägning, som finnes införd i K. Vetenskapsakademiens Handlingar för år 1764, ligger Storsjön 640 fot högre än havet, varför man kan räkna Åreskutans höjd över Östersjön åtminstone till 6,640 fot. Många sådana bergresar finnas i Sverige, vilka stå utan grannar i sitt ensamma majestät. Man räknar Svukus-Stots branta spets till mer än 7,000 fots höjd över vattenytan. I Luleå lappmark finnas dock ännu ansevärdare berg, som betäckas av evig snö.

De höga gränsbergen emellan Sverige och Norge utgöra huvudfjällen. De äro brantast på norska sidan, ty en del av dem äro med deras strömmar blott 3 till 5 mil avlägsna ifrån Nordsjön. Men på svenska sidan slutta de småningom utföre, liksom hela landet och deras vatten hava en sträcka av 40—50 mil att genomströmma, innan de hinna Östersjön. Dessa alper börja vid Ishavet icke långt från Nordkap och sträcka sig söderut, varvid de utgöra gränsen emellan Sverige och Norge, ända till Härjedalen, där de dela sig i tvenne stora grenar, av vilka en under namn av Dovrefjäll går högre upp till väster, nedanför Bergen ända till Liednäs (?) i södra Norge och skiljer sydöstra delen av hela landet från den nordvästra; den lägre grenen stryker fram emellan Norge, Härjedalen och Dalarna, och avtager slutligen vid Värmlandsgränsen, där den förlorar sig i skogar och backar. Men en gren av densamma, ett fjäll som man i Dalarna känner under namn av Stora Glucken, går igenom östra och västra Dalarna samt genom stora Kopparbergs och Örebro län emellan sjöarna Vänern och Vättern långt ned till Östergötland, Småland och Halland, där den åter delar sig i trenne små grenar utgörande Kolmården, Tiveden och Hallandsås. Hittills är höjden av alltför få gränsberg bestämd, men man anser dock ett av dessa berg, bekant under namnet av Kjela-hög, ibland de högsta, där man en klar midnatt omkring midsommartiden skall kunna se solen.

Emellan fjällen förekomma ofta mycket besynnerliga inskränningar, skrovliga öppningar och gator, genom vilka merendels finnes en trång väg med en sjö eller häftig ström. Ofta hava dessa skrovliga genomskärningar lika utseende med botten av urgröpta havsavgrunder och deras taggar och spetsar synas passa så noga in i varandra, som om de blivit gjorda med konst. Man kallar dylika gator emellan gränsalperna portar. Ibland dem är Skördalsporten en av de största och mest bekanta och därefter Portfjäll. Detta fjäll ligger i norra lappmarken av Hammerdals socken. Det inlöper i gränsbergen ifrån norr till söder, är mycket högt, men mitt itu skuret med en djup, några famnar bred grav samt branta och glatta väggar, liksom gjorda av människohänder

och av ungefär 20 eller 30 famnars höjd. Jämte detta Portfjäll går vägen ifrån Norge över Snasen, Sörli och Nordli till Föllinge kyrka i Jämtlands lappmark.

Lunddörren på gränsen emellan Jämtland och Härjedalen är av lika beskaffenhet. Denna öppning består av en gata som går åt nordväst och sydost av två mils längd och har en bredd av ungefär 3,000 fot; väggarna emellan vilka den löper fram hava 200 till 300 famnars höjd. Dessa väggar äro till det mesta lodräta och löpa rakt fram men på de ställen där en av väggarna har någon liten ut- eller inböjning, där svarar den motstående väggen noga emot den andra, så att bredden alltid bliver lika. Vilka hypoteser kunna icke jord- och vattenrevolutioner förklara för oss då de mitt ibland deras av förstörelsen danade former kvarlämna sådana underbara gestalter? I detta avseende skall Skördalsporten i synnerhet vara märkvärdig. Den består av en talkblandad grå kalksten och sträcker sig utför i form av stora havsvågor, av vilka de som vältra sig nedåt, formera djupa dälдер emot dem som gå uppför, vilka bilda långa bergskullar varvtals bredvid varandra. Genom en av dessa dälдер går vägen till Norge och denna kallas egentligen Skördalsport. Där står även den ryktbara stenen i grönan dal, på vilken så många besynnerliga hieroglyfer och trollfigurer skola vara tecknade.*

Då jag vaknade träffade jag min artiga värd, herr inspektör Sparrman, och fick av honom veta att komministern i Undersåker skulle i dag middagstiden i ett talrikt sällskap resa till Handöl, icke långt ifrån norska gränsen, samt där hålla gudstjänst för lapparna och även sammanviga ett lappbrudpar.

Vilket fynd för mig, som så gärna ville se lappar! Jag fattade strax det beslutet att öka karavanen med min egen person. Men som det är omöjligt att åka denna väg, fann jag för gott att rida och lämnade mitt åkdon med allt tillbehör hos herr pastor S. dit herr Sparrman följde mig och där jag först deltog i en munter middagsmåltid. Klockan 2 eftermiddagen stod min skjutshäst sadlad framför dörren, och man hoppades att jag sannolikt skulle träffa hela sällskapet vid tullen i Dufve för att sedan följande dag med samtliga fortsätta resan vidare.

Den 8 juli reste jag ifrån Undersåker till Dufveby 3 och $\frac{1}{4}$ mil. Jag lät det gå raskt likt en som har bråttom. Allt är här fjälltrakt. Jag red ibland höga berg, som här och där sänka sig och bilda vackra dälдер, och en brusande ström dånade nedanför dem. Det var en angenäm söndag och mitt glada lynne tilltog i den mån min häst travade vidare fram. I Åre, en by med annexkyrka till Undersåker, helt nära Åreskutan, var det mycket muntert. Tvenne barndop hade där blivit förrättade och alla sam-

*Stenen i grönan dal är ingenting annat än en gränssten.

Utg:s anm.

lade gästerna sitta ännu vid bordet, dit man även nödgade mig. Vilket muntert och livligt folk! Och tillika hur städat och manhaftigt.

Jag såg här många vackra hustrur och flickor, många stora och smidigt växta karlar. Jämtlänningarna äga i anseende till växten företräde framför många andra svenskar samt hava något småtäckt och lätt i sina ansikten men icke västmanlänningens och dalkarlens starka drag. Att döma efter de norrmän jag sett, så anser jag dem för jämtlänningarnas halvbröder samt tror, att Jämtland säkert fått sina första invånare från Norge. Samma smidiga sätt, samma frihet och uttryck av vänlighet i anletsdragen, samma ton i språket, att icke omtala de många lika ord, som nyttjas av dem gemensamt, men vilket dock kan härröra av den långa förbindelse i vilken Jämtland ända till 17:de århundradet stod med Norge. De äro även i anseende till tänkesätt mycket ense med norrmännen och hava genom den ömsesidiga handeln nästan mera att göra med dem, än med omliggande svenska provinser. De anse Trondhjem såsom deras egen stad och kalla sina resor dit liksom norrmännen att fara till b y n; de kalla även själva norrmännen b y a m ä n. Jag befann mig nu här mitt ibland dem på barnsöl och red sedan tillika med en stor karavan av dem till Dufve tull. I Jämtland rida nästan alla människor i vanlig sadel och tvärsadel, män, kvinnor, flickor och barn, alla voro till häst och travade muntert omkring mig, varvid jag med min raska skymmel, den jag fått vid Åre, anställde kappridning med flera av dessa muntra amazoner, segrade ömsom och blev ömsom besegrad. På detta sätt travade jag med dem till tullhuset i Dufve och band där en stund min häst. Dessa människor äro mycket fromma; många hava 5 till 6 mil till kyrkan, och likväl äro de där ganska flitigt. Hela vägen var uppfylld av ridande kyrkfolk och många måste dock härvid uppoffra tre dagar. De rida hemifrån lördagen och återkomma först måndagsmiddagen hem tillbaka.

Sedan jag bundit min häst, steg jag in i huset, vars ägare herr tullinspektör Granbom emottog mig mycket väl. Jag träffade där en del av vårt Handölssällskap, komministern i Undersåker herr Lars Festin med en täck dotter och en son, som studerade vid Härnösands gymnasium, tvenne bruksinspektörer och åtskilliga nämndemän, vilka alla i särskilda ärenden skulle till Handöl. Jag gjorde genast bekantskap med komministern, vilken sedan mycket artig gjorde mig bekant med sin familj. Här satt jag nu ända till solens nedgång i gott sällskap, där man åt och drack rätt tappert, ty utom flera vinbuteljer tömdes även flera bålar punsch; sedan avtågade jag med komminister Festin en halv mil till Dufveby, där jag tillika med honom och hans familj tog kvarter hos en bonde.

Vid Dufve är en gränstull för alla, som vilja till och från Norge. Vid Dufveby är en gammal skans, vilken dock i 70 år le-

gat öde. Den skulle försvara härvarande Jämtlands gränspass eller det s. k. Dufvesund. Härifrån går vägen genom Skördalsporten till Levanger i Norge till vars ytterst belägna by Suul man härifrån har 5 mil.

Denna väg är icke blott brukbar för ridande personer, utan även för lätta åkdon men likväl blott mitt i sommaren. Om vintern finnas här många bekväma vägar genom fjällöppningarna över tillfrusna floder och sjöar.

Det lilla hemmanet Sta, en fjärdedels mil ifrån Dufveby, är sista gården på denna väg, men likväl bo här och där längre uppkolonister, som hålla hästar till resandes tjänst samt skola vara både raska och hjälpsamma i dessa farliga trakter; lofvärda egenskaper, som överallt tillhöra svenska nationen. Man har på denna bergsväg till resandes bekvämlighet uppbyggt så kallade fjällstugor, små byggnader med några eldrum och stora stall, försedda med ved och hö; även kan man där ombyta hästar. Där äro tre sådana och Jämtlands bönder hava först uppbyggt dem till eget behov under deras många resor till Norge. Vid Medstugan, den andra i ordningen, är stallrum för 200 hästar. Dessa stugors invånare kallas fjällstugukarlar och få av varje hushåll ett visst mått korn till lön. Deras göromål är att betjäna de resande med kvarter, ved, värme och vatten. På flera mil ser man här ingen skog, icke en buske och således äro snö och stormar under den svåra årstiden så mycket farligare. Husen vid Skalstugan, som äro de högsta av alla, bliva ofta alldeles betäckta med snö, så att resande icke se mera därav än skorstenarna. Nästan varje år ligga snödrivorna där så högt, att ortens invånare måste minera sig fram och göra sig gångar till och ifrån husen genom snödrivorna, som därvid formera ordentliga valv. På en halv timme kunna brunnar och källor snöa så igen, att man ej kan komma till dem. Då måste en karl arbeta hela dagen och till de resandes tjänst smälta snö. Om sommaren kan man alldeles ensam resa denna väg utan allt besvär blott man ifrån Skalstugan tager en följeslagare till Suul i Norge.

Det första jag såg i Dufveby var den lapske brudgummen, som rest hit för att köpa en ankare brännvin till bröllopet och som nu räknade på att få följa karavanen tillbaka. Sedermera torde jag hava mera att säga om den ärlige Thomas Thomasson. Dessutom befunno sig i vårt bondkvarter 15 norrmän, dels resande, dels lurendrejare och prånglare, som alltid stryka omkring vid gränsen, och av kyrkkaravanen ifrån Åre och Undersåker stannade här visst sex familjer. Dessa inkvartera sig alltid hos sina grannar på vägen och fortsätta sedan resan följande dagen. Man behöver ej krusa mycket för att bliva mottagen utan detta följer av sig självt, vart man kommer, emedan värden vet, att han själv kan som gäst på lika sätt inkvartera sig hos vem han behagar. I vår

stuga lågo tre bondfamiljer på halm, jag och den unge Festin i ett slags alkov samt far och dotter tillhopa i en hög säng. Genom vårt fönster såg jag nedanför byn den vackra dalen och den där irambrusande älven. Ett skönt vattenfall störtar sig i många smärre till en höjd av 300 fot ifrån bergen ned i floden. Detta utgjorde aftonmusiken, till dess vi somnade. Blott denna sida av strömmen, vilken sträcker sig omväxlande både till öster och söder, är odlad; den andra visar blott skog samt här och där några gröna betesplatser. Här däremot ser man nästan gård vid gård. Här finnes alltför litet säd men så mycket mera ängsmark samt humlegårdar, potatisland och vackra gröna kullar och buskar, där man ser en oräknelig mängd skygga kramsfåglar, trastar och starrar. Vem skulle väl kunna tro, att det kan vara en så skön och livlig sommar fyra eller fem mil från gränsfjällarna mitt ibland höga snöberg? Man kan knappt tänka sig en mera skön natur än denna bergsdäld i synnerhet den första halva milen omkring Undersåker och Nyland, där strömmen i flera krökningar med ett ansenligt fall brusar fram genom bergen. Vid Åre är den större och liknar en vik, varför den där även kallas Åresjön.

Bakom tullen ligger högst romantiskt den gamla höjden på vilken fordom Dufveskans stod; nu är den tätt beväxt med buskar och tallar.

Den 9 juli resa vi ifrån Dufveby till Handöl, 4 mil. I dag gick det icke med extrapost, såsom det kan gå i Sveriges flesta provinser, om man vill. Dels vår karavans storlek, den myckna av- och påpackningen, dels sjöarna över vilka man måste ro, dels även provianten och nödiga husgerådssaker, som måste medföras, samt slutligen sällskapets böjelse för nöje och bekvämlighet gjorde, att man på de flesta ställen uppehöll sig längre med äta och dricka än billigt var: allt detta förorsakade, att så mycket av dagen åtgick till resan. Då jag vaknade, fann jag sällskapet förökat av en smed och en klockare. Dessa skulle nu för Handöls högtidens skull lägga sista hand vid kyrkans byggnad. Utom dessa var även en nämnd med, som hade husesyner och taxationer till föremål för resan. Kyrkobyggnadens historia är denna:

Magister Festin såsom komminister i Undersåker är pastor för de lappar, vilka med sina renar bo i denna socken och vid närmaste gränser. Om vintern då de äro närmare med sina renar, komma de ordentligt till kyrkorna, men om sommaren plägar han en eller två gånger resa till dem i fjällen och på en gång förrätta förhör, kommunion, dop och bröllop. Detta har hittills skett var som helst, i en lada eller bondstuga, men nu hade man för lapparnas bekvämlighets skull i Undersåkers socken härtill i synnerhet utsett Handöl. Vår gode komminister fann dock detta mindre i sin ordning samt väckte därför fjällapparnas och omkringboende svenskars nit, ett sammanskott gjordes, ett litet kapell bygg-

des och därför medtog han nu hantverkare och hjälpare för att fullborda vad som ännu fattades.

Klockan 7 anlände alla de särskilda hästar vi beställt, och snart infann sig även våra gårdagsvänner, vilka tillbringat natten hos herr Granbom. Man började nu sadla och packa på, men detta arbete gick långsamt. All hantverksbyggnad som behövdes till kyrkobyggnaden ävensom bröllopsskänker, proviant, mässhakar och kalkar sammansnördes i packsadlar och lades på hästarna. Dessa packhästar gingo förut i en långsam procession och sedan redo honoratiores samt de övriga Handölsfararna, tillsammans omkring 20 man, och med oss förenade sig sedan en annan svärm ridande, som voro övriga av kyrktåget sedan i går. Klockan $\frac{1}{2}10$ var hela karavanen i rörelse, och vi överforo Dufvesunds färjställe med några och 50 hästar. Därifrån anlände vi snart till gården Sta, där en rik bonde bor, vars broder är en av de rikaste handlarna i Trondhjem. Detta Sta är sista gården på vägen till Norge, churu de under de sista 30 åren högre upp anlagda nybygggena slutligen även med tiden torde uppnå äran av denna benämning. Den nyssnämnda gården har bekommit sitt namn Sta därav att alla resande fordom rastade där, innan de anträdde fjällresan högre upp, där numera fjällstugorna äro uppbyggda. Gården ligger rätt vackert på en björkbeväxt kulle och har en gräsväxt, varöver man kan förundra sig; ägaren föder 70 kor. Icke långt ifrån Sta ligger vid vägen ett högt berg som består av sand och kalksten och där finner man ännu på särskilda tavlor samt även i själva bergväggarna en mängd tappra krigares namn ifrån Carl XII:s tid. Då svenskarna år 1718 inryckte här för att erövra Trondhjem och Norge, gjorde de halt, många av dem klättrade då rakt upp på bergen samt inristade där sina namn och sina förhoppningar, utan aning därom att den store Carls fall vid Fredrikshall även skulle bliva deras.

Strax på andra sidan om Sta avvek vår väg västerut ifrån norska vägen samt förvandlade sig strax till skog, klippor och trånga passager som liknade gångstigar, men på vilka de jämtländska och norska hästarna travade likaså raskt och säkert som mulåsnorna i Apenninska bergen och Sierra Morena. Vid ett litet ställe kallat R y e b e r g kommo vi först in i skogen, och på detta ställe ombyttes några hästar och gjordes flera ompackningar. Därifrån hade vi ännu en halvmil till Tängsjö; härifrån gingo hästarna tillbaka och vi rodde under sång och munterhet nära en halv mil över sjön till Tängböle, en liten snygg by; några hästar med pålastade saker hade emellertid gått en elak krokig väg till vänster omkring sjön.

I Tängböle började man åter äta och dricka, liksom på alla ställen dit vi anlände. Strax vid vår ankomst dukades bordet, då laxöring och rör, tvenne förträffliga slag av lax, av vilka den se-

nare något liknar braxen, framsattes genast både kokt och stekt, att icke omtala skön mjölk, färsk ost samt rökt älg- och nötkött. Man måste även till världens heder visa sig rask att förtära öl och brännvin. Den dagen tror jag visst att jag blott av plikt sväljde mina 8 supar, varefter dock den därav förorsakade hettan avkyldes genom påföljande regnskurar. O, Rousseau! Här synas den gamla enfalden, oskulden och manliga styrkan vara ännu mera hemmastadda än i Alpernas dälдер. Vilka beskedliga, okonstlade människor! Huru liten och obetydlig fann jag mig icke i jämförelse med dem, jag som kallas en bildad och upplyst man! De behövde icke och ville icke taga emot mina pengar — föraktliga metall — varigenom den rike tror sig kunna göra alla till sina slavar. De ville icke en gång emottaga skjutspenningar för min häst, åtminstone kunde jag alldeles icke förmå dem att emottaga de lagligen förordnade 12 skillingarna för milen; jag kunde ej påtruga dem mera än 8 skillingar.

Även här behövdes fulla två timmar till av- och påpackning samt omsadling, sedan travade vi raskt genom kärr och skog till Vallarne, en liten by belägen omkring 3 fjärdedels mil i rät linje ifrån Handöl, målet för vår resa, men dit man dock har halvannan mil över sjön, den man måste överfara. Denna lilla by ligger likasom de föregående i en fruktbar trakt med sjö och äng. På höjden av ängsbacken stå monument till sorgligt minne av ihjälfrusna tappra krigare, vilka i denna nejd omkommo tusentals och ligga här begravna.

Vårt bagage gick ifrån Vallarne till sjön Änn, där det inlastades i en stor båt. Tvenne andra voro i beredskap för oss. Det regnade mycket och därjämte måste vi genom ett kärr vada ned till sjön och stå där länge, innan allt blev färdigt och kom i rörelse.

Slutligen var den stackars lapske brudgummen en ny orsak till dröjsmål. Till följe av vår skeppares orimliga fördom ville man ej emottaga honom i den båten, där jag befann mig, och den andra, som redan var långt förut, måste därför vända om och förbarma sig över honom, så framt han icke där i regn och väta och långt skild ifrån målet för sin längtan skulle se sig nödsakad att avbida ett annat tillfälle att komma över. Komministern höll en straffpredikan för vår roddare; men om denna verkade något, så måste vi oskyldiga även lida med honom, ty himlen göt hiskliga skurar över oss. Vi hade halvannan mil till Handöl i anseende till en förarglig landudde, som löper långt ut i sjön och omkring vilken vi måste ro. Små holmar, flytande träd, änder, vilda grå berg och snöberg runt omkring visade omväxlingar nog under färden, också sökte vi med sång och skämt muntra oss under den besvärliga vätan som trängde ända in på kroppen. Slutligen inlopp vår båt först i den lilla Enaälv, den jag ovanför omtalat. Den andra båten hade skilt sig från oss och ville taga en annan väg, men

måste styra nära intill landet, innan den kunde komma till älven, och fastnade slutligen. Alla manspersoner måste stiga ur, vada några 100 steg i vattnet ända till midjan och därunder skjuta fram båten och kvinnfolken. Detta upptråde var löjligt nog, men i själva verket blevo de vadande härvid icke mycket våtare än vi alla voro.

Vi väntade till dess deras båt lossnat och landade slutligen på en gång omkring 500 steg från Handöl. Jag inkvarterade mig tillika med komministerns familj hos en bonde, de övriga fördelade sig hos tvenne andra, så nära intill oss, att vi alla inom två minuter kunde träffas. Vi fingo ett stort rum, varest en stor spiseld redan lågade emot oss när vi anlände, ty det var jämte regnet rätt kallt och en nordvästvind blåste ifrån snöbergen. Alla satte sig omkring elden för att torka sina kläder och snart stod även en måltid på bordet, bestående av skön fisk, rentungor och vanligt tillbehör. Vi höllo till godo och filosoferade över den viktiga frågan om det vore bättre att vara ute i ett så häftigt regn eller att i folkhetta plågas av myggor.

Slutligen anlände lapparna, då ett åtminstone för mig alldeles nytt levnadssätt börjades. I anseende till gudstjänsten och bröllopet hade de drivit sina renar längre bort ifrån fjällarna och till en del redan dagen förut ankommit. Till kvarter hade de dels hyrt sig en stor lada, dels lågo de i stugorna hos bönderna omkring spisel. Även hade man anställt själva bröllopet i en av de rymligaste stugorna.

Bruden och hennes närmaste anhöriga kommo nu efter viss ordning och hälsade på den hederliga komministern, deras andeliga fader, den de också icke nämna med annan titel än Far lill. En timme innan vi gick till sängs fick jag ännu roa mig åt dem.

Flera av dem stannade kvar i stugan mitt emot oss, hos vår artige värd, där vår klockare och kyrkobyggmästarna även voro inkvarterade. De drucko tappert för att uppfriska sina våta kroppar efter regnet och blevo inom sig så högljudda att vår första sömn bortjagades. Slutligen blev där en ordentlig träta, varför jag sprang upp och gick in till dem. Då stodo klockaren och en rik lapp vid namn Anders Olsson som ett par röda kalkontuppar emot varandra och svuro duktigt.

I all min livstid har jag ej sett så löjligt upptråde eller skratat mera. Klockaren med till hälften bibliska, till hälften pedantiska fraser blandade rent och orent tillsammans och göt det än som glödande kol, än som smutsvatten över den lapske komministens huvud. Deras svordomar, med vilka de alltid slutade, voro de lustigaste. Lappen yttrade denna kraftiga önskan: På näverskor skall du leva och dö, du hund! Sådana brukas nämligen blott av de fattigaste. Klockaren däremot, som glömde sitt och lappens tillstånd, önskade honom, att grönt gräs måtte växa på

hans tröskel; det bästa man möjligen kan önska en herde. Efter ett långvarigt buller kommo de slutligen till ro och vi fingo åter insomna.

Följande morgon var väderleken åter tung och mörk. Detta var själva tillredelsedagen. Prästen med sina hantlangare begav sig till kyrkobyggnaden, jag lät sadla en häst åt mig och red ut kl. 10 under det brudgummens bror Ol. Thomasson och den unge Lars Festin* såsom ledsagare och vänner gingo bredvid mig. Min avsikt var att bese lapska hushållsanstalterna, deras kojor och hjordar. För bröllopets skull hade de drivit de flesta av sina hjordar ifrån de högre fjällen närmare till Handöl och vi behövde blott göra en resa av $\frac{3}{4}$ mil för att tillfredsställa våra önskningar. Men vilken resa och vilken ritt. Min aristokratiska distinktion såsom ridande var härvid rätt löjlig och jag ansåg mig själv nästan lik den mannen, som på egna ben spatserade inuti den bottenlösa porte-chaisen. Såsom rask fotgängare hade jag länge satt mig emot att rida på denna färd, men min värd påtrugade mig hästen och nu red jag av blott artighet samt blottställde därvid både mina ben och mitt liv. Först red jag uppför ett högt berg, sedan gick det över fjällar, stenar och kärr. Två gånger stupade min häst i stenarna, tio gånger måste jag stiga utav i morasen och lämna den nedsjunkande hästen friare andedräkt för att kunna uppstiga. På detta sätt blev jag fullstänkt och nedsmutsad under det mina följeslagare helt stilla valde den bästa stig över backar, trädstammar och stenar. Denna gång var jag en trogen bild av den tomma förnämheten och måste le, då mina reskamrater alldeles icke ville tillåta, att jag skulle gå bredvid dem och leda hästen. Himlen över oss var betäckt med tjocka moln och duggade smått, varför vi ej kunde se 20 steg ifrån oss.

Så gick vägen över många bäckar och av snö tillkomna vattendammar emellan Handöls- och Snasafjäll. Det sista var tjockt betäckt med snö och nordvästvinden blåste därifrån rätt kall ned på oss.

Ol. Thomasson förvillade sig i dimman om vägen till lappkobjorna, då han trodde, att vi icke borde hava långt fram. Då lade han sig ned på magen och nyttjade några sekunder sin vädrande näsa samt ropade sedan glad, att hjorden ej kunde vara långt borta. Knappt hade vi också kommit några hundra steg längre fram, förr än vi sågo kojorna och själva hjorden gav sin närvaro tillkänna genom ett obehagligt bölande: äh, äh, ett ljud som alldeles liknar första tonen av grodornas musik, om man blott föreställer sig densamma trefaldigt starkare. Det var just en önskelig

---

* Sedermera komminister i Hackås, gift med Annette Asp-gren, dotter till inspektör A. på Huså. Red.

stund för oss, ty nu var hela hjorden, utgörande ungefär 900 djur, instängd för att mjölkas.

På denna betesplats helt nära under Snasahögarna voro fem kojor uppsatta. Sådana kojor äro beständiga på flera ställen i synnerhet på sådana varest finnes rik gräsväxt och om vintern mycken renmossa. Det är otroligt i vad skön växt gräset står här under snöbergen, och björkar omskugga även alla bäckar, så att lapparna icke heller äro i förlägenhet om bränsle. Oi, Thomasson förde oss omkring i alla kojorna, där det nu fanns blott några drängar och pigor samt ungefär ett dussin barnungar; alla de övriga som hörde till dessa boningar voro i Handöl för att följande dagen bevista bröllopet.

Här började det förfärligt regna ur ett tjockt moln, som drog sig omkring det nära liggande fjällbandet. Vi togo därför kvarter i en av kojorna ungefär halvannan timme till dess regnet var förbi.

Mitt i kojan var eld, man pålade mera bränsle och vi lade oss alla runt omkring på den sidan den minsta röken var. Knappt hade Oi, Thomasson kommit i stillhet förr än han snarkade mitt ibland sina tre hundar utan att bekymra sig om oss som språkade om lapparnas levnadssätt och varjehanda lapska historier.

Huru ser då en sådan koja ut? Hon är uppsatt i kägelform av armtjocka stänger, vilkas spetsar, ovan till sammanställda, äro genomflätade med ris samt belagda med torv, vadmal och näver. De mera förmögna pläga betäcka hela kojan, i synnerhet den som nyttjas om vintern, med vadmal. Ovan till är en öppning, varigenom röken går ut, men vilken, om vinden fordrar det, understundom även göres på sidan. I stället för dörr är en låg öppning, igenom vilken man kryper in, och den har även ett förhänge av vadmal; en sådan koja har nedan till ungefär två manslängder i diameter och är en eller halvannan manslängd hög. Mitt uti brinner den nästan eviga elden, den man om vintern, i anseende till källden, nästan aldrig kan vara utan och om sommaren måste man för myggorna underhålla den även in på natten. Runt omkring har man utbrett många garvade renhudar, på vilka man sitter eller ligger. Då man skall sova, betäcker man sig med varmare renhudar och annat pälsverk. Hundarna, såsom lapparnas trognaste följeslagare, ligga halvdussintals alltid emellan dem själva och deras barn. Det förekom mig som skulle dessa djur hava alldeles antagit utseende efter den ödsliga och vilda trakten varuti de leva samt deras husbönders mulna och stumma min. Kökssaker, korgar och andra kärl stå på ett särskilt ställe. Vad nätthet och konstskicklighet utvisa icke dessa arbeten. Huru gärna hade jag icke tagit något därav med mig till mitt fädernesland, om jag blott kunnat hoppas att framskaffa det alldeles helt. Lappen utskär av mazurbjörk de nättaste mjölkkärl, ämbaren och skålar, varvid allt, till och med handtaget, utgör ett enda stycke, ofta prytt med vackra ran-

kor och djurfigurer; jag har aldrig sett vackrare korgar av mångfaldig form, och vilka med skäl skulle kunna ställas på den förnämsta europeiska Aspasia's toilette eller på de största yppighetsälskarens bord. Deras skedar av renhorn äro även nätta och prydda med varjehanda utskärningar. Lapparna skulle verkligen kunna använda denna färdighet i träarbeten såsom en ordentlig näringsgren, ty under den långa och ljusa sommaren kunde de hava tillräcklig tid och ledighet därtill, men de fråga ej mycket efter en förtjänst, som kostar dem möda och arbete, och även de fattigaste bland dem lida hellre nöd, än de vilja förmå sig att företaga ett arbete, som synes dem ligga alldeles utom deras vanliga levnadskrets. De hava samma tänkesätt som de flesta nomadfolk, att blott arbeta för närmaste behov och för det allra nödvändigaste.

Sedan regnet upphört, väckte vi den snarkande Ol. Thomasson. Han tände på sin pipa och vi gingo ut för att något närmare bese den stora hjorden och mjölkningen. Denna hjord var slutten inom en hägnad, den lapparna till detta behov vanligen göra av pålar och stora inflätade grenar helt nära kojorna samt intaga alltid några träd inom densamma vid vilka man under mjölkningen kan binda djuren. Här voro ungefär 900 renar, mest kor och kalvar; flera oxar och äldre kalvar få fritt gå utanför, och dem driva de blott vid flyttningen ifrån ett ställe till ett annat åter tillhopa med den stora hjorden. Ehuru renarna äro tama, stå de dock icke gärna stilla vid mjölkningen och tåla icke en gång, att man kommer dem mycket nära; lapparna och deras flickor måste därför på samma sätt som de romerska retiarii söka till att kasta en lång lina på 10 till 15 fots avstånd så precis, att de av tre gånger sällan mer än en gång förfela djurens huvud. Så snart de på detta sätt fått djuret fast, bindes det vid ett träd och mjölkas. Då dessa djur hava sina kalvar hos sig, så är en fjärdedels kanna mjölk det högsta djuret giver varje gång, men vanligen mycket mindre. Men denna mjölk är utomordentligt fet, mycket fetare än getmjölk och löper ihop nästan strax efter sedan den blivit mjölkad. Vår Ol. Thomasson uppkokade sådan mjölk åt oss, läste först, åt sedan några skedar och lät därefter skålen gå omkring till oss. Jag måste tillstå, att jag blev mer än mätt av 3 eller 4 skedar, som jag förtärde, ehuru smaken är mycket kryddaktig och god.

Renen är ett så skönt djur och så ofta beskriven, att jag kan spara mig den mödan att öka hans beröm. Men vad besvär och verklig plåga att sköta och vårda honom. Hans ägare är väl av alla nomader underkastad de största mödor, blott vanan kan göra ett sådant levnadssätt angenämt, och likväl hålla sig de flesta lappar, ävensom alla halvvilda människor med obeskrivlig kärlek vid deras förfäders levnadssätt. De se svenskarnas bekvämlighet, njuta den understundom i deras sällskap och kanske även avun-

das dem; men så snart frågan är att bortbyta deras ostadiga levnadssätt i fullrökta och smutsiga kojor emot ett mera bekvämt, så förbliva de hårdnackat vid det gamla. Många lappar hava 10,000 till och med 20,000 riksdalers förmögenhet. Men om dessa också något bättre sköta sin utvärtes människa, röka mera och bättre tobak samt förtära bättre brännvin än de övriga, så likna de dock i allt annat fullkomligt sina landsmän i allmänhet. Man har hittills intet exempel, att en sådan lappmagnat blivit avfällig och genom inköp av en fastighet eller i borgerliga levernet gjort sig lik de övriga Sveriges invånare. Och vilket liv! I dag var det en verklig sommardag, men här emellan snöbergen var det regnigt och en genomträngande köld. Herdarnas och de mjölkandes skinnklädnad var genomblött ända över midjan. I detta tillstånd måste de, ända tills de blivit avlösta och ofta under den ännu kallare natten, följa hjorden; sedan de blivit lediga lägga de sig så våta de äro vid elden att torka sig och snarka ibland hundarna. Men sommaren med sina varma dagar är dock, oaktat dessa alpers snö, regn och hagelskurar, som ej sällan inträffa, en verklig gyllene tid, då man tänker på deras vinter. Åtta månader i snön och av dessa fyra i ett långt mörker — huru gruvligt skulle icke detta förefalla den som ifrån barndomen ej blivit uppfostrad till dessa skiften.

Och då denna svåra årstid kommer, under vilken de övriga som bo under Nordstjärnan kunna bättre vila ut ifrån sina arbeten, måste däremot lappen vara dubbelt verksam. Då är vielfrasen mest hungrig och vargen mest glupks, och då är lappen själv ofta i förlägenhet om föda för sina djur. Dubbelt så många herdar och hundar måste då vara i rörelse och boskapen kan under den långa natten ej drivas till vila på ett säkert ställe, utan måste i anseende till mindre tillgång till foder även om midnatten vara ute på marken för att genom en förlängd betestid ersätta bristen. Vargen är då fruktansvärd. Djuren och även herdarna märka redan på avstånd hans annalkande, och ofta skall det då vara nästan omöjligt att hålla hjorden ihop, som just genom en rädd flykt blottställer sig för den mordiske rövarens tänder. Ol. Thomasson gjorde den anmärkningen, att vargen på långliga tider ej varit så fruktansvärd eller gjort så mycket skada som de första fem åren efter sista ryska kriget. Man tror att vapenbuliret i Finland jagat många av detta släkte till Västerbotten och Lappmarken. Järven eller vielfrasen är även lapparnas grymma fiende och förövar ofta stöld på deras förråd av kött och mjölk.

Efter måltiden besåg jag närmare det inre av kojorna, husgeråd, mjölk- och ostkärl samt sättet huru de förvara sitt kött, varav de just nu ej hava stora förråd. Ol. Thomasson såsom sakkunnig måste berätta och förklara mycket för mig samt presentera mig barn och gummor. Slutligen gav jag hans barn några

åttaskillingsstycken och vi anträdde återresan, som på samma väg och med samma äventyr lyckligt fullbordades. Det enda nya, som jag dock blott flyktigt såg, var en bäver i en bäck ej långt från Handöl.

Klockan 7 var jag åter hemma och snart kom även komministern med sina hjälpare tillbaka från kyrkobyggnaden, då vi efter dagens mödor och arbeten nu höllo en glad aftonmåltid. Sedan gjorde jag jämte min gode vän bruksinspektoren vid Åreskutas koppargruva ännu en liten aftonexkursion. Denne hade tillika med en hel nämnd samt sin vän, länsman Huss, kommit hit för att upprätta inventarium över en del av byn Handöl. Handöl, jämte många hemman och skogar, äro nämligen anslagna till Jämtlands koppargruvor och tillhöra ännu det sällskap, som är i besittning av Åreskuta gruva.

År 1738 bröt man även kopparmalm här vid Handöl och vi besågo gruvorna, dem man färdas nära förbi, då man ärnar sig åt lappkojorna. Dessa gruvor ligga nu öde, men inspektoren tror att man ännu en gång torde försöka, om ett mera klokt och metodiskt arbete icke skulle kunna bättre löna mödan nu än den tiden, då man med okunnighet och vårdslöshet började dessa försök. Nu är den berömda bergshauptman Polheimer här, vilken länge arbetat vid stenkolsbrotten i Skåne, och han reser omkring för att bese dessa gruvor. Man lovar sig mycket av denna resa för nya gruvbrott samt bättre inrättning och arbete i det hela. Vår väg gick till täljstensbrotten, vilka under namn av Handöls täljstensbrott äro kända i hela Sverige. De äro belägna söderut omkring 1,000 steg från byn. Vi foro över den brusande Handöls-älv, gingo längs utmed densamma på våta ängar och uppklättrade sedan emellan de drypande träden på en slipprig gångstig uppför ett brant berg, där man finner 15 eller 20 öppnade och bearbetade gruvor av vilka många äro på oförståndigt sätt höljda och tillstoppade med sten och grus. Täljstenen som låter lätt hugga sig är gröngrå med fina gröna ränder och till en del rätt vacker. Man har aldrig efter en viss metod brutit densamma utan alltid på vinst och förlust. Varje bonde eller torpare i Handöl utser för sig ett visst ställe samt börjar att bryta och hugga, som honom gott synes och såsom han det förstår. Man tänker därvid alldeles icke på framtiden eller på ordentligt arbete. På sådant sätt förstöras de bästa gruvor genom fall och igenfyllning. Av denna sten hugga bönderna allehanda kärl, skålar, grytor och pannor till husbehov; men i synnerhet användes den till ugnar, vilka både till färg och varaktighet äro lika förträffliga. I hela Norrland ända till de södra provinserna drives handel därmed och mången bonde förtjänar därpå över 100 riksdaler årligen. Men vid en bättre och mera planmässig behandling måste dock dessa stenbrott giva mycket större avkastning.

Härifrån gingo vi över berget till Handölsälvs höga vattenfall, vilket redan på avstånd med sitt dån förkunnade sig för oss. Vilket skådespel! Trollhätta och Älvkarleby, vad skulle ni vara om denna ström hade ert vatten? Jag anser ock detta fall för det högsta som jag sett i Sverige. Hela fallets höjd är åtminstone 350 fot och den branta störtningen på tvenne ställen 50 eller 60. Även nu hade vattnet där sin fyllnad genom det myckna regnandet under de sista 14 dagarna samt snöns smältning på berget; men hur måtte det väl se ut vid början av våren? Man märker detta av strömmens ofantliga bana i berget, ty nu stod jag torrskodd i en del av densamma vid fallet, där annars vanligen ofantliga vattenmassor brusa om varandra. — En halv timme stodo vi här bägge, den nedgående solen målade tusende regnbågar för oss, och sedan gingo vi hem fullstänkta och våta, men vid gott lynne.

Det återstående av aftonen ända framåt midnatten förnöttes ibland lapparna; jag språkade med dem samt trakterade Ol. Thomasson och brudparet med juxt; så kalla de brännvin, det enda lapska ord jag minnes, ty det klingade så ofta för mina öron, att det slutligen nödvändigt måste fastna. Alla dessa lappar talade för övrigt. jämte deras modersmål även svenska och norska och mitt samtal med dem var naturligtvis på svenska. De tala tämligen korrekt men utan accent och sjunga fram orden på ett motbjudande sätt, vilket de även göra i sitt eget språk. Det är ett verkligt väsande och pipande likasom Homeri hjältars och hjältnnors kraftlösa röster hos de underjordiska. Halvdruckna sjöngo även några av dem små visor på deras eget språk för mig. Det sker med mycket hastiga avbrott i tonen, och de sluta alltid klagande, emedan de på ett sorgligt sätt utdraga sista tonerna.

Natten blev nu mycket skön mitt ibland susande regnskurar. Aldrig har jag sett snöbergen i afton- och morgonglansen och med det meteoriska återskenet av deras vita toppar så magiskt och spöklikt som nu. Regnet, min gamle fiende, var mig dock mycket besvärligt, ehuru alla här skattade sig lyckliga att här hava kalla dagar.

Intet ställe är mera beryktat för sina myggor än Handöl. På varma dagar skola dessa insekter plåga folket på ett odrägligt sätt och icke kunna undvikas. Min gode komminister åtminstone tycktes icke kunna fägna sig nog över denna väderlek. Dessa förtretliga kräk, vilkas bekantskap jag väl förut gjort, men vilkas fruktansvärda makt jag först fick lära känna vid min avresa från Jämtland till Hälsingland, äro nästan osynligt små och flyga vid varma aftnar och morgonstunder, även ofta ända till midnatten, i så tjocka hopar, att luften synes förmörkad av dem. Nästan vid varje andedrag har man mun och näsa fulla av dem. Icke blott händer och ansikte äro blottställda för deras raseri utan alldenstund de äro så små tränga de sig under rockärmen och även under skjor-

tan samt bita armarna ända upp till axlarna. Man kallar dem vanligen knotten och i konstspråket nämnas de: *culex einereus abdomine annulis fuscis octo*. Deras styng är högst giftigt; killingar och lamm skola här understundom dö av de bulor som därav uppsvälla. Man plägar bestryka såväl dessa djur som hästar på de ömmaste och mest blottställda ställen med en salva. Myggorna äro så fruktansvärda i dessa trakter att kreaturen om sommaren ofta uppklättra på de högsta fjäll och taga sin tillflykt i snön för att undvika dem, emedan de för kölden därstädes och en kulna vind som blåser därifrån då måste giva vika. Människor, som äro sysselsatta ute på marken och ej hava tid att jaga denna ohyra ifrån sig, överstryka ansikte och händer med en blandning av fett och tjära; härtill äro de i synnerhet nödsakade, när de gå ut för att bärga hö. Av samma orsak bära även de som gå barfotade alltid en halvstrumpa, vilken räcker ända över fotknölen.

Den 11 juli var bröllopsdagen och för mig en av de mest intressanta dagar jag upplevat. Brudparets utsmyckande medtog större delen av morgonen samt var komiskt nog. Komministerns unge son drog försorg om brudgummens klädsel och hans hyggliga syster om brudens, som nu måste uthärda mycket tumult med sitt hår. Och vad blev väl resultatet av allt detta? Den ärlige Thomas Thomasson såg ut, efter fullbordat mästerverk, alldeles som en beskedlig trädgårdsmästare eller vävare hos oss, då han med sin hjärtälskade skall träda i brudstol. Man hade sammansatt i hans nacke en stor hårpiska, som hängde långt ned på ryggen: ett par stora lockar som liknade skanskorgar betäckte hans tinningar och framhåret var hopfriserat till en duktig valk, allt välbesmort med pomada och rikligen inpudrat med kornmjöl. För övrigt var han ända från huvudet till fötterna gömd i svensk bondhögtidsdräkt, bar en grå rock med runda silverknappar, en röd kalmucksväst, en svart silkeshalsduk, blå byxor och strumpor och prydliga skor med stora silverspännen. Då man avräknar det tragiska i hans min och i synnerhet kroppsställning, som alldeles icke passade till dessa kläder, så anstod det hela dock vår Thomas icke så illa, emedan han var en av de största och bäst bildade lappar. Men hans brud däremot var en allrakäraste ful hjärtunge, liten och torr, den fullkomligaste lappfysionomin med små fuktiga och dunkla ögon; därjämte var hon krokig och sned i sin högtidsdräkt som en violinstråke, men prydd med smycken och juveler, vilket allt det mesta var lånat ur och ifrån hennes vackra putserskas garderob och toilett.

Sedan jag sett mig mätt på hela denna härlighet och de övriga lapska bröllopgästerna begav jag mig till kyrkan. Klockan var 9 och första akten av den långa gudstjänsten för i dag förbi nämligen kyrkans och kyrkogårdens invigning. Det lilla träkapel-

let var rymligt nog för en församling av 150 personer, hade ljusa snygga fönster och var brokigt beprytt på flera ställen, av en bondmålare, med blå och vita strimmor — sannolikt de enda färger han ägde. Genom prästens driftighet hade hela innanredet dagen förut blivit fullbordat. Bänkar, altare och predikstol gjordes på en dag, allt ganska bra, till en del grant, i den mån man här kunde hava det. Han hade fått altaret och predikstolen ifrån Frösön; båda voro nu provisoriskt uppsatta tills vidare. Den lilla duvan svävande över prästens huvud fattades icke heller ehuru ena vingen var sönderbruten och maskstyng redan syntes här och där i dess kropp. Denna duva och de övriga kyrkoprydnaderna hade förut legat bortgömda i Frösöns kyrka och voro förmodligen sina hundra år gamla.

Just som jag inträdde i kyrkan, börjades skriftermålet med lapparna och de häromkring boende svenska samt därefter katekesförhör med lapska ungdomen, vilket allt varade halvannan timme till inemot klockan 11.

Jag fägnade mig över den hederlige Festins förnuftiga metod, som så tydligt och enkelt efterfrågade och förklarade allt, men ännu mera beundrade jag ungdomens kunskaper och skicklighet. Nog har man i Sveriges norra pastorater här och där tillsatt skolmästare, och om vintern komma lapparna även ofta till kyrkorna, men huru många månader måste de icke umbära själsföda! Och likväl kunna de flesta här sina läxor utantill och vad som vill säga ännu mera, de kunna även lätt och träffande giva förklaringar och svar däröver. Festin berömde dem även i svenskarnas närvaro, för det de i sina ödemarker och bland nakna och vilda fjäll mera beflitade sig om Guds ord, än de, vilka dock i rikare mått åtnjöto himlens och jordens gåvor samt livets glädje och bekvämligheter.

Härefter följde en begravning. Ett lapskt lik nedsänktes i den nyss invigda jorden och under den fria himlen sjöngs av alla närvarande en psalm. Detta upprörde mig djupt. Det förekom mig som om döden med alla sina sorgsna bilder stått här runt omkring mig, ty han syntes avmålad i så många människoansikten. De ädla svenskarna stodo där, resliga och stolta, med mera fria blickar, men lapparna — jag kan ej beskriva med vad uttryck i min och åtbörder de besågo den mörka graven. Det melankoliska och tragiska som redan förut nästan alltid röjer sig i deras miner, uttryckte sig nu med full styrka — dessa små svaga skepnader, det vilda och mystiska som vilade över deras pannor och ögon vilka motsatta bilder emot dem av andra livet! Liket hade blivit fört sju mil och var fyra veckor gammalt. Lapparna medförde även begravningsbetyg ifrån norska präster över döda som hört till Undersåkers församling och till en del blivit begravna i Norge, ävensom några framgävo andra betyg, att de här och där kommunicerat och bevistat gudstjänsten i andra socknar.

Efter sorgen började glädjen. Man sjöng en vacker sommarpsalm 'Den blomstertid nu kommer' — och sedan höll herr Festin en enkel och begriplig predikan över Guds församlings grundläggning på jorden och att överallt på de mest fruktbärande fält, i ödemarker och ibland snöbetäckta berg, där några församla sig till gemensam andakt, där bygges Herrans tempel och firas hans ära värdigt.

Efter predikan kom ordningen först till brudgummen. Han framtog en mängd skillingstycken med vilka han gick runt omkring bland de närvarande och tryckte ett sådant i handen på var och en av de närvarande den han ville visa en särdeles aktning. Mottagaren skulle sedan offra myntet på altaret för att därmed kraftigt lyckönska honom till sitt nya husliga stånd. Man torde tycka, att offret lika väl kunde gjorts med en skärv ur egen pung, men denna plägsed är här som några tro ursprungligen kommen ifrån den fördom, som nu till det mesta är alldeles föråldrad, att man med främmande mynt lopp fara att tillfoga de nygifta något ont. Men med det egna myntet, vilket brudgummen förut lagt i den offrandes hand, skulle i stället det ondas makt fördrivas.* Sedan brudgummen slutat sin rundgång, blev brudparet ordentligt sammanvigt, en brudpsalm sjöngs, vi gingo och offrade, vi gingo och lyckönskade och slutligen — vi gingo för att kalasa.

Men nej. Först måste vi se tvenne barn döpas, ett lapskt och ett svenskt. Vilken skillnad mellan dessa barnens fysionomi och även storlek! Det lapska var dock 5 veckor, det svenska blott 14 dagar, men det senare var nästan dubbelt så tungt. Här vankades nu ett dubbelt barnsöl och vi främmande måste alla vara med. Allt detta drog ut ända till klockan tre.

Nu först samlades sällskapet i bröllopsstugan. Denna var stor och rymlig, i bondgården jämte mitt kvarter, och innefattade nu, då sällskapet mönstrades, 40 lappar av båda könen samt 20 svenskar, vi honoratiores inberäknade. Brud och brudgum satte sig under en himmel, som bildades av ett vitt lakan, prytt med glitter och band, över deras plats; deras namn stodo med stora bokstäver skrivna på väggen. Näst dem satte sig prästen med sin dotter och sedan vi andra i vederbörlig ordning.

Först togs en aptitväckelse, en sup, jämte rentungor och renost. Sedan följde åtskilliga rätter tätt efter varandra sådana som lapparna måste hava vid alla bröllop. Första fatet bestod av skön fisk, rör eller fjällax och af ett slags foreller vilkas namn jag glömt. Därefter följde en rätt renmjölk och renost som smakade mig förträffligt, därefter en färsk renstek och slutligen smör och bröd samt andra supen. I anseende till de många skålar som

---

* Plägseden erinrar om den att kasta mynt såsom offer i hälsokällor.

druckos i brännvin och starkt öl varade måltiden dock över 2 timmar. Den gode Ol. Thomasson, min följeslagare från gårdagen, var skänksven, den störste, hyggligaste och muntraste av alla närvarande lappar, vilken i dag med roliga infall och sitt bemödande att uppmuntra sin brors gäster isynnerhet utmärkte sig. Denne lustige skänksven var lätt på foten och överallt till hands för var och en samt förstod även att artigt och sirligt sköta sin tjänst. Vår präst berömde honom som den beskedligaste och duktigaste av alla lappar som han känt; han har därför också avancerat ända till nämndeman ibland lapparna, ehuru han ej är ibland de rika, utan har blott vid pass 150 renar. Lapparna åto isynnerhet bröd med mycken aptit och förtärde brännvin, som flugor förtära mjölk, emedan detta ej alltid bjudes dem. Juxt, juxt skallade i alla hörn av rummet, juxt insörplades av tandlösa käringar, juxt förtärdes av gossar och flickor om 12 och 14 år med outsläckligt begär.

Omsider slutades måltiden sedan prästen högt läst ifrån bords och nu följde sängledningen, sista bröllopsceremonien. Mitt i stugan lades en kudde, de bägge nygifta knäföllo, gästerna ställde sig i en krets runt omkring, prästen läste ännu en gång välsignelsen över dem och sedan sjöngo vi alla en brudpsalm, varefter sista handtryckningarna beseglade de så ofta förnyade lyckönskningarna. De stego upp och sällskapet skingrade sig på några timmar både hit och dit. Men flera lappar och lapskor, mätta och plägade av sitt angenäma juxt, lade sig här och där omkring väggarna i stugan och snarkade i en kort och ljuv sömn ibland hundar och katter under de kvarblivna gästernas stoj.

I mitt logis började nu en ekonomisk akt, som icke var mindre uppbygglig för mig än alla de föregående. Först kom länsman Huss och fordrade av lapparna deras små kronoutschylder för halva året, vilka de betala dels för skydds rätt, dels för bestämda fjällsträckor, som uteslutande äro upplåtna till betesmarker för deras boskap. Redan härvid vankades många klagomål, tråtor och stridigheter, till det mesta emellan lapparna själva och vilka den vänlige och beskedlige Huss avgjorde utan vrede eller ämbetsiver. Sedan detta var förbi, lade komministern en kagge brännvin på bordet, hans dotter skötte tappen och glaset och sonen ställde skrivdon och papper i ordning invid denna nektarflodens utlopp. Såsom lapparnas präst får herr Festin årligen en bestämd liten summa penningar av varje familj och dessutom en renost. Alla erlade gärna den lilla gåvan till den värdige gubben samt emottogo tillbaka en duktig sup och en smörgås, många gävo också en rätt duktig ost på tio till 15 skålpund. Men — slutligen kom en oförskämnd, som började gräla om den lilla penningeavgiften och gav en rätt usel ost. Gubben förmanade honom i början vänligt att anständigt uppfylla sin plikt, isynnerhet på en dag som borde vara högtidlig för dem alla och även för honom som varit med och

kommunicerat. Men då detta ej hjälpte talade prästen ur hårdare ton, förebrådde honom hans fylleri, varigenom han plägade för-
mörka sitt annars goda förstånd och framställde honom såsom ett
elakt exempel av böjelse för gräl och girighet inför alla de när-
varande. Anders Olsson — det var just densamma som för tven-
ne dagar sedan uppförde duodramen med klockaren — förblev
lika stursk och oböjlig, till dess länsman steg fram och i kraft av
sitt ämbete befälde honom att ordentligt erlægga pengarna. Då
måste han giva efter och slukade äntligen med mörk min sin sup.
Hans uppförande var så mycket sämre som han var den rikaste
av alla lapparna på stället samt räknar en hjord av 1,200 renar
och skall även hava 15,000 riksdaler i reda penningar; han kan så-
ledes verkligen kallas en lappmagnat, med en förmögenhet över
25,000 riksdaler.

Sedan trätan var förbi, gävo prästen och de övriga närvarande
honom dock det vittnesbörd, att endast det juxt, som nu regerade i
hans huvud, gjort honom så trätgirig och dåraktig. Att han var en
av de förnåma inom sin nation kunde man se på hans duktiga ibland
lapparna icke vanliga mage, hans röda, fylliga kinder samt de
dubbla raderna silverknappar i hans blå klädesrock. Han och
hans son syntes även vara de nervfullaste och hyggligaste ibland
närvarande lappar. En bättre vårdnad om kroppen bidrager väl
också till bättre utseende, även med lapparnas levnadssätt. Ehu-
ru de bo och driva omkring liksom de övriga, så kunna de dock
åtminstone göra sig bättre dagar och pläga sin lekamen med mera
sorgfällighet än de fattigare.

Omkring klockan 7 föreföll ett nytt uppträde. En kagge
brännvin hade, tillika med några här i trakten omsvärmande norr-
män, anlant över fjällen; Thomas köpte den och under glädjeskrål
samt ljudet av en violin fördes kaggen i procession till bröllops-
gården, öltunnan öppnades även på nytt och alla glas fylldes. Vio-
linen, som tappert ströks av en svensk bonde, upplivade alla hjär-
tan, alla läppar fuktades och lyckönskningarna förnyades. Därefter
intogo brudgum och brud åter sina säten, prästen satte sig vid
ändan av bordet med pennan i hand och vältalighetens honung på
läpparna.

Redan var inledningen gjord för att samla bröllopgåva åt de
nygifta och nu börjades akten. I brudparets namn höll prästen
ett lämpligt tal jämte anhållan om understöd för de nygifta till
deras hushållsinrättning, för att därigenom befordra deras lovliga
förehavande. Sedan blev denna anmaning mera speciell och ord-
ningen kom först för hederns skull till oss främmande samt de dit-
bjudna svenskarna. Var och en gav efter behag och förmåga och
prästen utropade givarens namn jämte gåvan för hela samlingen,
samt uppskrev det genast. Jag gav även med glädje min skärv.
Dessa skänker bestego sig från 12 skilling till och med 2 à 5 riks-

daler. Sedan prästen gjort anteckningen, regalerades givaren av skänksvennen med en sup, vilken således utgjorde ett slags gratial. Sedan alla främmande nedlagt sina håvor, kom ordningen till lapparna efter rang och skyldskap att visa frikostighet. Men framför alla, även de närmaste anförvanter, vände man sig först till den rike Anders Olsson, vilken dock åter visade motsträvighet och elakt lynne. Slutligen övervanns han likväl av de övrigas smicker samt av prästens goda ord jämte den påminnelsen att Thomas i sex år tjänat som dräng hos honom och att den lilla bruden var hans guddotter. Efter långt betänkande och brummande bröt han slutligen tystnaden och ropade: två renoxar, en ko och tvenne kalvar såsom skänk åt de nygifta; och vilka tillhopa åtminstone voro värda 25 till 30 riksdaler.

Alla yttrade nu högljutt bifall, komministern utropade presenten med hög röst och tillade: "Nå detta kan man kalla en hederlig gåva."

Efter Anders följde brudgummens bror, skänksvennen, min gode Ol. Thomasson, som även gav tvenne oxar och tvänne kor och sedan alla de övriga, vilka dels gävo penningar, dels kreatur. Då man sammanräknade allt, så utgjorde det 33 riksdaler i penningar och 45 stycken kreatur, varmed ett litet hushåll kunde börjas. Att prästen uppskrev allt det som lovades, har sin goda grund, så väl här som vid alla svenska bröllop. Bönderna kunde glömma vad de lovat giva, eller under ett halft rus yttra en tillgjord frikostighet och sedan återkalla det de här högtidligt utlovat för att bringa ett offer åt sin fåfänga. Om de nu ej uppfylla sina löften, så framträder prästen såsom en edsvuren notarius, gåvodokumentet är tillhands och i yttersta nödfall skulle man då genom vederbörlig domstol kunna erhålla det utlovade. Lappen skall dessutom under den ljuva villan av juxtrus gärna lova mera än han på nykter mage plägar hålla.

Violinen var på stället. Utomhus kunde intet företagas för regn. En glad bal öppnades således och jag vet icke om jag med större nöje sett Vestris och Vigano. Svenska bonden dansar i själva verket på polskasättet men med mångfaldiga omväxlingar och slingringar, dem man ej ser på andra ställen och till det mesta med raskare takt samt mera häftighet än tyska bonden. I språng, i raska vändningar och skickliga slängningar med fötterna, vilket jag i synnerhet sett i Norrland, har denna dans mycken likhet med den stairiska och tyrolska nationaldansen och uttrycker bergsbornas duktiga och fria anda. Här dansade alla om varandra, norrmän, lappar, svenskar, och jag ensam tysk. Man bör kunna föreställa sig, att jag var vid gott lynne, då jag höll ut med dansen ifrån klockan 8 om aftonen till 3 på morgonen, samt ofta på mitt sätt gjorde mina svängningar ibland dem. Det var ett stort rum, alla bord borttogos utom en liten skänkdisk, man ställde

blomsterklädda doftande majstänger runtomkring, med kransar och festoner högt upp i taket och omkring alla väggar; därpå började glädjen med fullt allvar och man svängde hurtigt om. Men vilken dans! Även de till utseendet alldeles obetydliga lapparna hoppade muntert med i kretsen och skulle ha varit de förnämsta, om deras rörelser haft bestämdhet och karaktär. Men de hade ändå utseende av häxmästare och spöken ibland oss och visade något djuriskt vilt, vilket högt intresserade mig. Vilken besynnerlig känsla väckte det icke att se dessa stilla och stumma varelser med mulna blickar och krokig kropp hoppa omkring, varvid alla deras rörelser voro så olika och visade på visst sätt en överspänstighet. Ett mera mjukt och viget folk kan omöjligen finnas; som de äro övade genom ett beständigt klättrande och krypande i bergen, varmedelst deras lemmar blivit mycket böjliga och dessutom aldrig förstyvade av något hårt arbete, så kunna de med samma spänstighet och mjukhet som en katt göra stora språng och slingringar samt rulla sig som nystan, med en snabbhet, vid vilken ögat knappt hinna fästa sig, men däremot sakna de flesta takt och hållning. Däremot dansade norrmän och svenskar som ett storfolk, likt Tacitoforna lansbärare stodo de där ibland dessa dvärgar samt rörde sig i en stolt ordning och med nästan samma böjlighet som lapparna; ofta sprungo ett par under dansens starkaste fart över två eller tre personers sammanhållna händer samt gjorde tillika med armar och händer vissa konstiga och otvungna rörelser, dem en operadansör med all sin konst kanske svårligen skulle kunna härma.

För övrigt tillgick allt härstädes på lapsk sed. Under det några drucko, dansade andra och flera lågo även utsträckta i alla hörn av rummet, snarkade en halvtimme, men vaknade åter och började lustigt en ny omdansning för att efter ett par danser åter dricka och sova. Denna gång kunde jag tydligt märka på norrmännen, huru lika och ense de äro med jämtlänningarna. Samma bildning, samma vänliga och ljusa anleten, till det mesta blonda huvuden samt en reslig, rak och smal kroppsbyggnad. Ibland de tio svenska kvinnfolk, som voro med på dansen, skulle fyra överallt hava blivit ansedda för vackra.

Huru munter är icke jämtlänningen i alla avseenden! Det är ett verkligt glädjefolk! Den enda sorgsna jämtländska var min värdinna, den stackars hustrun plågades av den svåraste sjukdom i världen, av svartsjukans kval; en morgon då jag fann henne gråtande läsa psalmboken, upptäckte hon för mig sin oro. Jag sökte att trösta henne så gott jag kunde, men huru skall man väl trösta människor, som plågas av en halv vansinnighet?

Jämtland har i sina norra socknar och i sina fjällar omkring 500 lapska familjer. Av dessa kvarbliva endast några få över våren och sommaren i fjällen på ömse sidor om gränsen emellan Sverige och Norge, där de till bägge dessa riken betala en obetyd-

lig avgift för vissa bestämda betesplatser. De flesta lapphushåll driva om sommaren sina hjordar långt bort väster ifrån fjällarna, till Nordsjön och i Finnmarkens berg och dälдер. Där hava de ett förträffligt bete i den oändliga mängd saftiga fjällväxter, som där finnas. Högst upp på fjällarna samt vid deras fot äro alla gräs saftrikast, men däremot äro alla buskartade växter mycket torra. Ibland andra örter förekomma där *Saxifraga*, *Rumices*, *Radiola*, *Silene Acaulis* och andra. I renmossdistriktet däremot är då intet att finna för dem. De kunna icke äta den av solen torkade mossan och det ringa gräset omkring älven, vilket dessutom är allt för magert och strävt för renarna, tages vanligen i besittning av fiskarlapparna.

Nu kommer jag åter till jämtlänningarna, om vilka jag redan ofta talat. Deras huvudyrken och inre hushållslevnad äro av mig ännu icke fullständigt beskrivna. Blott en liten del av detta stora land äger åkerbruk, de flesta invånarna nära sig av boskap och ängsskötsel, såsom deras egentliga yrke, och härtill måste de även använda all sin omsorg. Jag tvivlar dock alldeles icke, det ju för övrigt åkerbruket i många socknar kunde förbättras. Jag har också redan förut omnämnt detta, ävensom jag berättat, att man under de sista 30 eller 50 åren i detta avseende gjort mycket som man annars ansett omöjligt i Jämtland. Men de som här bo 2 till 3 mil ifrån fjällen samt till en del även under och emellan snöfjällen, torde väl aldrig kunna förlita sig på åkerbruket, emedan det lätt kan svika dem. I alla de byar t. ex., vilka jag ifrån Åre till Handöl genomrest, har man på 4 år icke fått någon säd mogen. Sådana svåra år kallas här grönår, vilken benämning hos oss, som bo mera söderut, snarare synes utmärka något gott. När vi tala om svåra år eller vilja önska någon ett visst ont, så nyttja vi därvid ett "vått år". Men dessa människor, som bo här i kring-spridda, må rätt väl även utan åkerbruk, emedan de hava så vidsträckta betesmarker, bördiga ängar och fiskrika sjöar samt även en tämligen god jakt, vilka förmåner tillhopa ganska lätt kunna föda människor, som låta sig nöja med litet. En något välmående bonde t. ex. föder 30 till 40 kor, 50 getter, 100 till 150 får och några hästar; en torpare har även 12 till 15 kor, några hästar och 50 till 70 getter och får samt mångahanda biyrken, genom vilka han därjämte kan förtjäna något till utskylder och andra extra utgifter.

Detta folkets ängar och utmarker ligga vida omkring, men de äro fetare och bördigare, i den mån de ligga närmare fjällen och skogsbergen, varför ingen ost eller intet smör har mera fetma och styrka än det som beredes i Jämtland. Vid höbärgningen gå alla, både man, hustru och tjänstfolk hemifrån, ofta på åtta eller 14 dagar, till skogar och avlägsna sjöar ej sällan tre till fem mil bort

och medtaga därvid allt vad de under denna långa tid behöva. I många socknar har man ännu den plägseden, att så länge folket är borta, står mat och dricka hemma på det dukade bordet, så att en främmande, som antingen av en händelse eller något ärende kommer i deras hus, där finner kött, gammal ost och skinkor. Ingen kan få det infallet att under allt folkets frånvaro stänga sitt hus eller något rum. Heliga redlighet, måtte du evigt bibehållas! De hantera sitt hö på ett exemplariskt klokt sätt, kasta det tillhopa, så snart de avslagit det, och låta det svettas, utbreda det åter blott vid solsken och sammanhopa det åter om aftonen, innan daggen faller. Det hö, som avslås långt hemifrån, sättes i hässjor och hemköres sedan om vintern. Detta höbärgningssätt, som i norra provinserna är tämligen allmänt, anses bidra till den större styrka och det mera eldiga mod, som utmärka hästarna därstädes, vilka verkligen springa mera raskt och uthärda längre i dessa än i de södra provinserna.

Jämte hö, varav jämtlänningen verkligen har en myckenhet och av gott slag, måste han dock för den långa vintern som varar 8 till 9 månader samla och hava i förråd mycket annat för att vid våren åter kunna utsläppa sina kreatur, hans förnämsta rikedom, muntra och friska. Utom den omnämnda tallbarken samlar man här lav, kvistar och bark av mångfaldiga träd. Huru ofta har jag icke mitt i stora skogar genom vilka jag rest sett radtals uppstaplade rishögar som varit bestämda till vinterfoder för får och getter. De nyttja härvid även löv och bark av rönn (*Sorbus aucuparia*), alp-, säl- och korgpil; detta samlas och inköres om hösten. Man värmer vatten och blandar agnar, nässlor samt andra blad tillhopa till en välling, sorpa, som gärna förtäres av kokreaturen, vilka därav befinna sig mycket väl. Men ingenting skall föda dem så väl och komma dem att giva så mycket mjölk som rönnbarken.

I Jämtland nyttjar man åt boskapen även den så kallade vitmossan och i Härjedalen där den finnes till överflöd utgör den nästan en tredjedel av vinterfodret. Den är av mörkgrå färg, har rötter som med långa grenar slingra sig omkring klippor och stenar och växer till $\frac{1}{2}$ alns höjd. Man samlar den på följande sätt: Om hösten sedan det regnat och mossan icke mera är mycket sträv, tager man ett slags räfsa med järntaggar, upprycker därmed mossan knipptals och lägger den radvis i högar, då den i fjorton dagar får torka. Sedan uppvolmas den ordentligt såsom hö och föres kanske även under skjul, emedan den lätt bliver unken och möglik, och om vintern kör man den hem. Man anser den för ett bättre och mera närande foder än sommarhö och man föder därmed till och med svin och småkreatur, då man kokar och blandar den med barkmjöl. Då man tager den emellan fingrarna och söndersmular den, kvarlämnar den något

fett och talglik, som om man vidrört olja eller talg. Denna vita mossa är även i nödens tid gott foder för renarna.

Tvenne gånger om året driver man boskapen till åtskillliga fäbodas, som kallas sommar- och höstfäbodas; om våren ungefär 8 eller 14 dagar före midsommar allteftersom årstiden tidigare eller senare bliver mild, och om hösten så snart höbärgnings- och såningstiden är förbi. Vanligen mjölkar man tvenne gånger om dagen och i några socknar tre gånger ända till Bartholomæi dag enligt det gamla ordspråket: "När lövskogen lyser till by, skall boskapen mjölkas i try".

Endast under svåra år betjänar man sig här och där av en tillsats av bark till bröd. Några hava även därtill företagit den isländska och vita mossan, vilka bägge slag innehålla ovanligt många näringsämnen; men hittills har folket icke velat tillgripa den.

Utom de många och förträffliga fiskslag, varav alla sjöar och strömmar äro uppfyllda, består jämtlänningarnas mesta näring i ost, mjölk och många tillredningar av mjölk, dem de förvara ända långt in på vintern och varigenom de söka övervinna den äckel som enahanda slags födoämne annars skulle väcka hos dem.

Utom mesosten, den jag mycket värderar, gör man här ett slags ost, som kallas grynost. Den tillagas på följande sätt: Sedan löpet blivit lagt i en kanna mjölk och de däruti befintliga olika delar söndrat sig, så bliver mjölken så länge kokad och vispad, till dess man märker att den nästan förlorat allt flytande ämne; därefter slår man därtill 3 skedar söt grädde som åter inkokas till dess allt får sin fasthet som annan ost. Nu lägger man den i ett annat kärl så att den bliver sval och så är den färdig. Denna ost är gul såsom gulan i ett ägg och har ett grynaktigt utseende. Jag har funnit dess smak särdeles god och jämtlänningen känner det även, varför han också låter denna ost paradera på sitt bord vid kalas, bröllop, barnsöl, slätteröl och andra högtidliga tillfällen.

Man tillagar flera rätter av mjölk, vassla och tjärnmjölk, varav kokas välling. Vad som mest nyttjas av dem hela året är missmör av sötmjölksvassla och surt av surmjölksvassla varur det kokas. Det skämmas aldrig och kan således användas hela året. Man äter det på bröd; blandat med vatten nyttjar man det i stället för dricka och till gröt tjänar det i stället för mjölk. Om sommaren äter lantmannen till det mesta söt mjölk, ost, färsk fisk, rökt kött och skinka, om vintern salt fisk, sill, surströmming, ost, missmör, rökt kött och tjock, sur mjölk som på mångfaldigt sätt tillredes och göres smaklig.

Avkastningen av jakt är icke obetydlig, men sällan framsätter jägaren något på sitt bord av de fåglar och högdjur han skjuter; som bo i provinsen. Av vad jag förut omtalat känner man deras de försäljas till största delen åt uppköpare samt de få herrskap,

vanliga skogsfågel och den handel de därmed idka; men i detta landets många sjöar finnas ock vilda gäss, så att några byar hela månader kunna leva blott av dessa fåglars samlade ägg. I några socknar skjutes så mycket fågel, att bönderna därav kunna få tre till fyra fjäderbäddar, vilka annars så högt uppe i nordén verkligen äro sällsynta.

Älgarna hava genom olovlig jakt blivit nästan utrotade i många av Sveriges provinser och skola nu vara mycket mera sällsynta i Jämtland än för 30 eller 40 år sedan. Lösdrivare av alla slag, i synnerhet skogslapparna, förfölja detta sköna djur i djup snö ofta så ihärdigt både med hundar och bössor, att det slutligen uttröttas och måste stå för deras skott. Man har väl förbjudit att skjuta detta djur, men vem kan väl hålla uppsikt däröver i vidsträckta skogar och ödemarker, där ingen människa bor? Man fångar dem annars med ett slags fallucka eller giller, som kallas älgled, uti gropar, men emot förbudet skjuter man dem vanligen. Vilda renar äro sällsynta i denna trakt av Jämtland, ty de uppehålla sig mera i norra delarna av landet närmare till Västerbottens lappmarker. Björnar och vargar dödas såsom fiender; harar, ekorrar, lodjur, järvar måste även släppa pälsen till; bävrar och uttrar fångas nu mera sällan än fordom. Av allt detta villebråd och dessa vilddjur har dock jämtlänningen ofta ett stycke övrigt till dagligt bruk, och av skinnvarorna måste alltid något bliva över till försäljning. Detta, ävensom hudarna av boskap, getter och får, bereder han själv ganska snyggt och är en verklig mästare både i garveri och buntmakeri, såsom redan förut är nämnt. En jämtlandsfamilj, som ej ägde en fullständig garderob av pälsverk för vintern, skulle anses vara alltför fattig. På detta sätt har varje land och varje folkslags fintlighet skygd och hjälp inom sig självt.

Den 12 juli. Efter en långsam påpackning och sadlande anträdde vi slutligen återresan. Brudparet och de övriga lapparna åtföljde oss ända till Ena och sjön samt skildes ifrån oss under tusen lyckönskningar. Framför alla tryckte jag min vän Ol. Thomassons hand, den muntraste och hyggligaste av alla dessa lappar och vilken verkligen behagade mig, samt skildes icke utan rörelse ifrån dessa goda, beskedliga människor, ibland vilka jag nöjsamt tillbringat några dagar.

Vi stego alla ombord på våra båtar och ankommo sent åter till Vallarne, där man genast började undfägnas oss. Huru snyggt bor icke folket härstädes! Man har två tre stora hyggliga stugor med flera fönster, några kamrar och vanligen även en särskild byggnad för tjänstefolket. Rummen äro här även oftast beprydda med snickerisirater, även med tapeter och ej sällan behängda med fina vita lakan i stället för tapeter. Vädret var i dag vackert, och vi drevo allehanda skämt såväl på sjön som med vårt ännu tämligen talrika rytteri.

I Ryeberg åtskildes sällskapet, och jag red förut med länsman Huss, vår vän, bruksinspektoren ifrån Huså och några nämndemän, emedan komministern, som här ville lägga sina saker på en kärra, behövde därtill över 2 timmar.

Vi stannade först vid det hyggliga Sta. Den gamle husbonden på stället var icke hemma, men hans täcka sonhustru framsatte för oss litet att tugga. Klockan 9 om aftonen befunno vi oss i Dufvetull hos inspektoren; här gick det även till på det vanliga sättet: man åt duktigt och drack ännu bättre och vi måste låta oss behaga att vara med ända till emot midnatt. Sedan redo vi vidare, var och en ville hem — men då använde den redlige nämndemannen Jonas Jonsson all sin vältalighet och lockade oss med sig till sitt hemvist i Bräcke, nära vid Äre. Då han väl fått oss till sig, var det omöjligt att tänka på vidare fortkomst, utan sängar tillagades, och klockan 2 låg redan var och en försänkt i sömnens sköte.

Föregående natten hade vi dansat oss trötta med lapparna, och nu voro vi sönderskakade av vår ritt. Solen stod redan högt på himlen, och kl. var 9, då vi vaknade. Den hederlige bonden undfägnade och förplägade oss på bästa sätt. Allt var snyggt och prydligt hos honom, fyra kamrar, tapetserade samt försedda med vackra kachelugnar och stora fönster; i varje kammare fanns en spegel, porcelin och bordssilver fattades ej, icke heller goda blänkande pokaler. Framförallt var hans hustru god och hygglig, en fullkomlig bild av en snygg, vänlig och rask husmor; men likväl gingo denna välmående bondes bägge söner, ett par ynglingar av omkring 17 och 20 års ålder, barfotade ut med det övriga folket för att bärga hö. En ljuv känsla, som ej kan beskrivas, väckes, då man ser människor på ett så förnuftigt sätt hålla sig inom gränserna av en tarvlig levnad. Skulle väl icke en sådan gräns finnas för var och en? Och varför finna vi den så sällan? Eller snarare varför söka vi den aldrig? Under en flyktig frihet är man dock endast plågad av sinnets anarki och oupphörliga omsorger. Emot middagen redo vi ifrån Bräcke, och under en stark hetta anlände vi klockan 2 till Undersåker, där sista skilsmässan ifrån de få ännu övriga ridande personer gick för sig. Jag tog åter kvarter hos prästen, där det övriga av dagen försvann under mångfaldiga berättelser och samtal.

Följande eftermiddag lagade jag mig själv och mina saker i ordning till avresa och att småningom draga mig tillbaka söderut. Sedan gjorde jag visiter hos några goda vänner, länsmannen, som bor nära Undersåker, samt den hederlige Festin, som bor en fjärdedels mil därifrån. Vilket artigt bemötande, och huru mycket bemödade de sig icke att fägna och roa mig, som var en främling! Om jag någonsin kunde glömma er, goda ofördärvade människor, så vore jag ovärdig att hava vandrat i edra paradisiska dälдер!

Den 14 juli reste jag till Oviken. Emedan det var mycket

varmt på dagen, hade jag valt natten för denna resa och bröt upp kl. 8 på aftonen. Det var en underbart vacker kväll, endast myggorna besvärade mig något i dessa vattenrika trakter. Dock var detta bara barnlek mot vad jag senare skulle få erfara av deras fruktansvärda överlägsenhet över de majestätiska människorna. Början av denna redan bekanta väg till Järpeskans och Sundet är mycket vacker. Hur glatt låg ej sjön Liten med sina öar och skogstoppar där i aftonsolens glans! Även mitt kära och gästfria Nordhallen återsåg jag med glad hågkomst. Vägen till gästgivarregården Uppland är sedan ojämn och går genom en backig skog; man passerar förbi ett kopparverk* vid strömmen och uppnår första hållet.

Ifrån Uppland till Mattmar har man först gamla vägen, men sedan går en mycket god väg av till höger, mest genom skog, där man blott ser fåbodar och avskalade tallar. Landet är platt och framåt Mattmar bliver det fruktbart och bättre odlat, jordmånen består av kalk och mangel. Det föreföll mig sällsamt, att sädesväxten och axens storlek på så få mils avstånd här så anseeligt tilltagit emot vad det var vid Undersåker och Kall. Jag såg även mycket hampa och potatis, allt i frodigaste växt.

Ifrån Mattmar till Byom hade jag ett långt håll av tre svenska mil. Man har samma platta och välodlade mark ända till Häljesund, en vik av Storsjön, där sjöar och strömmar som sträcka sig ifrån Kall och Undersåker hava sina utlopp. Jag har redan förut nämnt, att hela landet närmast omkring Storsjön är det jämnaste och mest fruktbara i hela provinsen. Trakten omkring färjstället och vid Storsjön är förtrollande skön. Jag reste där just under den vackraste delen av morgonstunden, då morgonrodnaden och den uppgående solen liksom tvistade med varandra. Frösön och Andersön, mina gamla bekanta, syntes komma mig närmare, sjön var spegelklar. Ovikens snöbetäckta fjäll glänste i morgonrodnadens rosenfärgade skimmer. Jag hade en munter skjutsbonde, som var väl bevandrad i skogsråns hemligheter och som vid gökens morgonvisa även hade mycket att berätta om denna spåman, vilken här icke har mindre anseende än i mitt tyska fädernesland. De muntra flickorna hålla honom även här för en bröllopsprofet. Så snart han öppnar näbben och börjar gala, fråga de honom:

Gök, gök sitt på kvist,
säg mig visst,
hur många år
jag ogift går?

Men de skälmiska flickorna hava dock därvid stadgat en viss regel, som är listig nog. På det han icke må sätta dem i alltför stor ångest genom upprop av för många år, hava de stadgat det högsta antalet till tio. Om han således gal mer än tio gånger, så

* Semlan.

säga de, att han sitter på galen kvist, och då tro de icke på hans spådomar. Det kommer även mycket därför an ifrån vad väderstreck man först hör göken, vilket man noga iakttaget om våren. Om man hör honom ifrån norden, så får man sorg samma år, ifrån väster och öster betyder hans rop lycka och ifrån söder spår han gott smörpris, vilket allt min skjutsbonde sade mig med följande rim:

Östergök är tröstergök,
västergök är bästa gök,
norrgök är sorggök,
sörgök är smörgök.

Min skjutsbonde gjorde en tillämpning av fåglarnas läten och spådomar, som var äkta populär och som lätt borde vinna anhängare. Han sade, att om någon på morgonen går ut fastande och hör göken, spillkråkan eller någon annan kråka, så bliver man dårad eller gäckad av dessa fåglar; således bör man alltid taga sig en duktig fågelsup, innan man går ut, på det man ej måtte råka ut för sådant. Under detta joller rullade jag fram på en jämn skogsväg, ifrån vilken jag då och då såg hyggliga lantgårdar och vackra ägor längs utmed sjön ända till Hallen, och hade gästgivarregården strax bakom Hallens kyrka.

I Byom sov jag en knapp timme. Snart reste jag igenom den vackra kyrkbyn Marieby, som har en ganska romantisk belägenhet vid Storsjön. Nära vägen härstädes ligger i en äng och en liten björklund en namnkunnig hälsobrunn, som skall vara mycket järnhaltig och alla somrar nyttjas av många människor i provinsen. Dess vatten skall hava undransvärd kraft emot förflamningar, svaga nerver samt hypokondrix. — Under brunnsterminerna hålles här även gudstjänst. I dag var söndag och redan hade flere andäktiga kyrkogångare, som för dagens hetta skulle tidigt begivit sig på väg, samlat sig i detta stora Herrans tempel; de sutto runt omkring på trädstammar, emedan predikan hålles under bar himmel, och några hade även upptänt små eldar vid sjöstranden, där de syntes koka något, andra åter gingo omkring i doftande björkars skugga. Ju närmare man härifrån nalkas Oviken, ju större och mera odlade fält förekomma. Klockan 9 var jag på stället och blev vänligt emottagen av den gamle Behm. Redan för 14 dagar sedan hade han på Frösön tillsagt mig att vid min återresa ifrån Jämtland icke försumma att hälsa på honom.

Mitt första göromål var att byta om kläder, det andra att äta en god frukost, det tredje att komplimentera några fruntimmer, dem jag sett på Frösön, och det fjärde att gå i kyrkan. Denna kyrka var ny och prydlig, som moderkyrkorna vanligen äro även högt upp i norden, samt stor som kyrkorna i våra medelmåttiga städer. Den var alldeles uppfylld av människor, och det roade mig att betrakta alla särskilda fysionomier. Det veka i anletsdra-

gen som råder hos jämtlänningen ävensom deras vänliga och klara ögon syntes här nästan alldeles icke, vartill jag ej kan säga orsaken. Skulle manne dessa socknar nära gränsen blivit befolkade ifrån Hälsingland och således bestå av en annan folkstam. Människorna äro här mera allvarsamma och satta än jämtlänningarna i allmänhet och icke så resliga. Ibland kvinnfolken, som alltid utgöra måttet för skönheten i en provins, såg jag få vackra ansikten.

Folket har här en egen dräkt; man nyttjar mest mörkgrått med blå uppslag och kragar; kvinnorna hava den vanliga dräkten men de nyttja dock små stycken till sina mössor och de flesta hade tvenne halskläden, ett vitt av linne och ett av silke. Grannlåten av deras dräkt förrådde i allmänhet mycken välmåga, som det också verkligen skall finnas i denna trak.

Här hade jag även ett par förnöjda dagar och skulle önskat att länge stanna kvar, om min tid tillåtit det. Vilka vänliga, älskvärda och bildade människor! Prosten Behm är en rask 75 års gubbe, men oaktat sin höga ålder ännu munter och livlig, alltid verksam och vänlig samt för övrigt en lärd och upplyst man. Jag fann i honom en verklig präst och insåg det patriarkaliska förhållande, varuti en sådan man, omkring vars grå huvud värdighet och redlighet fläta en krans, står med sin församling. Han är i den första och även högsta bemärkelse sin församlings präst, fader, domare och läkare samt tillika dess lärare och exempel i alla lovliga värv. Jag hade tillfälle att vara vittne till allt detta. Också nämnes i hela Jämtland namnet Behm med vördnad, ja, man kallar honom till och med blott fader Behm, en benämning som mest hedrar en gubbe, ty vem skulle vilja kalla en dålig och egoistisk gammal man far?

Jag lärde verkligen att i denna gubbe vörda en hög och ädel människonatur. Jag har aldrig funnit en sådan redlighet, ett sådant alltid lika glättigt lynne hos någon av hans år. Barn och barnabarn liknade den gamle. Hans enda son, häradshövding i en av provinsens domsagor, en munter och artig man, bor hemma hos honom med sin älskvärda maka; tvenne raska gossar om fem och tre års ålder tillhörde detta par.

Men om allting inom dessa människors hjärtan och hus var gott och skönt, så visade sig detta icke mindre utomkring deras stilla boning. Naturen var mycket angenäm i denna trakt, jordmånen fruktbar, ängarna ganska frodiga och utsikterna högst intagande både nära och fjärran. Om aftnarna promenerade vi alltid till en vacker källa i en liten björklund, där vi satte oss och jollrade förtroligt. Första aftonen blev jag här för sista gången bedragen av en vacker natt. Sedan vi sent slutat vår aftonmåltid, gick jag ensam ut med den äldsta gossen och narrad av den ljusa natten förvillade jag mig så mycket på tiden, att jag först

klockan halv ett återkom med barnet. Alla hade gått till sängs, den älskvärda modern satt på en bänk utanför husets dörr och var något orolig över vårt uteblivande. Hon frågade med förundran vart jag fört gossen. Jag sköt hela skulden på Sveriges ljusa nätter. Hon gjorde mig några vänliga förebråelser och sedan gingo vi var till sitt.

Det är dock icke blott naturen, som förskönat denna nejd, utan även människorna, i synnerhet genom den gamle redlige Behms försorg. Han emottog en förfallen prästgård med ansenligt område av åker, äng och skog, men allt i största oordning. På en tid av 25 år har han omskapat allt, förvandlat äng till åker, uppodlat kärr, rensat ängar ifrån tuvor och buskar samt infört en ny metod och en bättre omtanke för åkerbruket i hela församlingen, varigenom han blivit dess störste välgörare, ty bönderna hava småningom börjat följa hans exempel och välmågan, ordningens och flitens foster har blivit frukten av denna efterföljd. Oviken har väl nu ibland alla församlingar i Jämtland det bästa åkerbruk och där kan man även i medelmåttiga år sälja spannmål. Råg, ärter och korn, till och med något vete växer här mycket väl och man sysselsätter sig med lin- och hampsådd nästan lika nitiskt som i Hälsingland, varjämte man i alla hus, så väl hos ståndspersoner som bönder, ser spånad och vävnad i bästa gång.

Prosten har visat, att till och med foderväxter kunna frodas här, och han odlar klöver flitigt och med fördel. Ängsskötseln har i synnerhet genom honom fått ett helt annat utseende, emedan han börjat att ofta upptaga försvagade ängar, beså dem med säd och sedan efter ett par skördar lägga igen dem. En sådan möda lönar sig, och jag har här sett den starkaste gräsväxt och den frodigaste säd i hela Jämtland. Han hade ett fält besått med 12 tunnor korn av vilket han säkert väntade sig 15:de kornet. Redan — skulle man väl tro det? — började kornet att gulna och han hoppades få skära det omkring den 25 juli. Så fort går allt under de långa dagarna. Han var redan sysselsatt med rägsådden, således före vanliga skördetiden. Man måste här skynda på detta sätt, på det att det nya utsädet må kunna slå rot och fästa sig i jorden, ty det kan lätt hända, att snön redan den 20 eller 24 augusti betäcker alla åkrar, just samma tid då i norra Tyskland skördetiden vanligen pågår. Allt hö hänges här strax på hässjor och inköres, så snart det blivit torrt, om det nämligen ej är bärgat alltför långt hemifrån.

Här finnas även fåbodar på 5 eller 6 mils avstånd ifrån socknens kyrka. De bästa och frodigaste betesplatser äro belägna ibland Ovikens fjällar och snöbergen, bekanta under namnet Hundshögarna, gränsande till Härjedalen. Jag har ej känt fetare mjölk och smakligare smör än det man får i dessa dälдер och på nyssnämnda berg. Ibland samma berg är Läkardalen i synnerhet berömd, belägen tätt under Hundshögarna; där får man det bästa

och dyraste smör i provinsen. Där finner man även, liksom allmänt i Oviksfjällarna, en utomordentligt frodig och rik gräsväxt, som ger mjölken sin kraftfulla smak. Den gamle prosten kallade dällden skämtvis "Ovikens Sarons dal, där mjölk och honung flyta".

Den 17 juli resa ifrån Oviken till Åsarna, 4½ mil. Omkring kl. 10 på f. m. lämnade jag detta vackra ställe, tryckte upprörd fader Behms hand och fortsatte under en stark hetta min resa på den dammiga vägen. Jag skulle spisa middag på Berg hos herr pastor Åström, som jag lärt känna i Undersåker och Oviken. Vägen ända till Myssjö, första gästgivaregården, går längs efter en vik av Storsjön, som sträcker sig ända bakom Berg. Landet är på bägge sidor likasom besått med byar och smärre gårdar, vilka hava ett mycket bättre utseende än som man vanligen finner i Jämtland. Trakten är flack med små höjder och de snygga lantgårdarna vittna om välmåga. På vägen mellan Myssjö och Berg har man även flackt land men dock här och där skog, och allt är mera inskränkt samt mindre odlat. Slutligen går vägen tätt förbi sjön och stora Hoverberget, som uppreser sig jättelikt emellan Berg och sjökanten. Genom de återbrutna solstrålarna ifrån detta berg ökades hettan för mig.

Vid Berg är även god jordmån och väl odlad mark. Jag uppklattrade på Hoverberget och förskaffade mig en av de skönaste utsikter jag haft i min levnad, i synnerhet som åskmoln och blixtar skiftesvis började förmörka eller upplysa hela nejden. Detta åskväder och min artige värd kvarhöllo mig till emot aftonen; längre kunde jag icke dröja, ehuru han ville övertala mig att riktigt sova ut en natt hos honom för att så mycket bättre kunna uthärda de mödor, som väntade mig på vägen ifrån Berg till Hälsingland. Jag hade redan hört mycket om alla svårigheter, som skulle möta på denna väg, men den som arbetat sig fram ifrån Granninge till Stugun, kan ej skrämmas av denna färd.

Så snart således åskvädret saktat sig och dagens hetta var förbi, lät jag spanna för och avreste kl. 8 om aftonen. Jag hade 2 mil ifrån Berg till Åsarna. Hela denna väg består av intet annat än skog och backar, så branta, att jag understundom måste stiga utur och hjälpa hästen draga. I början regnade det, men luften var varm, och här fick jag först riktigt lära känna myggbett; hittills hade jag icke vetat, att sådana små kräk kunna vara så fruktansvärda. De gjorde mig verkligen halvrasande och förtvivlad, ty det var omöjligt att skydda sig för deras obetydliga varelser. Mina händer voro i ständig rörelse, men likväl blev jag sönderstucken i hela ansiktet, ja de trängde t. o. m. in under linnet och rockärmen och anfäktade mina armar ända upp till axlarna. Denna afton hade jag gärna önskat mig en gammal allongeperuk, som kunnat betäcka halva pannan, kinder och öron.

Dessa plågoandar fördärvade verkligen den sköna aftonen för mig; man hade blott varnat mig för den högst elaka och steniga vägen, men ej för myggorna. Vid midnatt anlände jag till Åsarna, lade mig att sova två timmar, eller rättare sagt, låtsade vila mig, ty myggornas fientliga musik, som även här uppfyllde mina öron, höll mig vaken.

Den 18 juli resa från Åsarna till Överhogdal, 5 och 3 kvarts mil. Kl. 2 på morgonen lämnade jag mitt musikaliska nattläger och reste vidare. Nejden var här lik den föregående, som jag genomrest, blott ännu mera vild och obebodd. Backarna äro icke mera så branta, men stenigare, och mängden av bäckar och kärr, som framalstra de plågande myggorna, tilltager beständigt.

Under ständiga strider med mygg och dåliga vägar når jag först kl. 8 det lilla Böle, beläget högt uppe i skogen och nästan otillgängligt i anseende till en myckenhet stora stenar. Här måste en häst hämtas åt mig långt borta i skogen, och jag lade mig ett par timmar på nyss avslaget gräs, men kunde icke sova för solhettan. Hästen kom, jag förtärde söt mjölk till frukost och avreste klockan 11." —

Och här lämna vi professor Arndt på hans knaggliga färd till Hälsingland.

Arsberättelse

inför Jämtlands läns fornminnesförening
den 16 mars 1918.

Även under det gångna året har föreningen sökt upprätthålla sin värksamhet trots det svåra tryck, som genom kristiden legat över densamma. En del inskränkningar ha dock ytterligare måst göras, särskilt beträffande nyförvärv och museets öppethållande.

De arkeologiska undersökningarna, bedrivna av undertecknad sekreterare, ha fortsatts. De härför av länets landsting anslagna medlen äro i synnerhet på grund av de höga arbetsprisen alldeles otillräckliga. Fjolårets undersökningar ute i fältet voro huvudsakligen förlagda till Brunflo och Hackås.

I samband härmed torde kunna nämnas, att i juli månad 1916 hade i Brunflo förstörts en gravhög, vilket föranledde anmälan med ty åtföljande åtal. Utslag i målet har ännu ej avkunnats.

Sistlidne sommar erhöll sekreteraren tjänstledighet för att efter från Göteborg erhållet erbjudande deltaga i övervakandet av de vid Gamla Lödöse pågående stora grävningarna. Det intressanta arbetet pågick juni—augusti.

De delegerade för utredning av museibyggnadsfrågan ha haft ett par sammanträden under gångna året. De delegerade ha härvid efter att ha fastslagit det oundgängliga behovet av en museibyggnad av sten genom sin sekreterare företagit en utredning rörande nu utnyttjade utrymmen för resp. föreningsars samlingar, ytterligare utrymmesbehov, rumsfördelning m. m., och har denna utredning sedermera utvidgats till ett program att läggas till grund för skisser, vilkas utarbetande anförtrotts åt rådhusarkitekten F. B. Wallberg. Sekreteraren har vidare fått i uppdrag att sätta sig i förbindelse med personer, vars sakkunskap och inflytande det vore synnerligen önskvärt förvärva för frågans lyckliga lösning.

Föreningens styrelse har uttalat sin livliga anslutning till ett förslag av Jämtslöjds ordförande rörande inrättande av en länsantikvariebefattning.

Vidare har beslut fattats om en gemensam utställning för Fornminnesföreningen och Jämtslöjd i den för-
ras museilokal i Jämtlands bibliotek, en utställning som
f. n. håller på att ordnas.

Ett nytt illustrerat häfte av tidskriften, bd VI: 4,
varmed sjätte bandet avslutats, är under utgivning. Det
innehåller bidrag av d:r Gustaf Hallström, skriftställaren
Pehr Johnsson och undertecknad sekreterare.

Föreningens ledamotsantal utgör 650, därav 27 stän-
diga och 623 årsledamöter. Under året ha 9 ledamöter
avlidit, därav 1 ständig.

Föreningens medel vid årsskiftet utgjorde 5,854 kr.
14 öre, fördelade sålunda:

Årskassan	989: 25
Sparkassan	103: 87
Byggnadsfonden	4,607: 78
Fonden för Karolinergraven	153: 24
<hr/>	
Kronor	5,854: 14

Jämtlands bibliotek har nödgats höja föreningens hy-
ra för 1918 med 175 kr. och därjämte inskränkt upp-
värmningen av de förhyrda lokalerna till endast sönda-
gar, då museet liksom under föregående år hålles öppet
kl. 1—4, men mot en till 25 öre förhöjd inträdesavgift.
Skolelevgrupper under lärares ansvar och ledning erhålla
som förut fritt tillträde.

Östersund den 9 mars 1918.

JOHAN WIDÉN.

Eric Festin.

Kortfattad museiberättelse

inför Jämtlands läns fornminnesförening
den 16 mars 1918.

Under det gångna året har accessionen av nyförvärv
icke varit av den omfattning som närmast föregående år.
Av främst ekonomiska skäl ha inga insamlingsresor kun-
nat företagas och relativt få inköp göras.

Utom fynd från de arkeologiska grävningarna mär-
kas bland nyförvärven från förhistorisk tid: från stenål-
dern, en mycket vacker och fint arbetad **pilspets** av ge-
nomskinlig kvartsit, hittad å högfjället ovan Frostviken
1916, vidare **skafthålsyxa** från Gillhov; från järnåldern,
eldslagningssten, **spjutspets**, **spännbucklor**, **bronskedja**,

bryne, yxa m. m.; från historisk tid, **kanonkolor**, **malmgryta**, **harpun** (= drag för fångande av bäver), gammal **ljusstake** av järn, en samling **tennsaker**, **dosor**, div. **snidade träföremål** m. m. samt några **pärmbrev**, därav ett medeltida. Genom testamente efter avl. bankkamrer S. Sahlin i Åre har till Allm. lärovärket överlämnats en vac-ker samling **medaljer** i guld och silver samt en mindre **myntsamling**, vilka lärovärket låtit införliva med de hos Fornminnesföreningen förut deponerade mynt- och medaljsamlingarna.

Östersund den 9 mars 1918.

J. G. Widmark.

Eric Festin.

Meddelande.

**Jämtlands läns fornminnesförenings styrelse efter valet
den 16 mars 1917:**

Landshövdingen m. m. J o h a n W i d é n, ordförande.

F. Lektorn m. m. S. J. K a r d e l l, v. ordförande.

Majoren m. m. J. G. W i d m a r k, intendent.

Häradshövdingen m. m. Frih. E. K. L e i j o n h u f v u d,
skattnästare.

Intendenten Fil. kand. E r i c F e s t i n, sekreterare.

Suppleanter:

Lärovärksadjunkten J. A. E k l u n d.

Lasarettssysslomannen m. m. A. M a t t s s o n.

Hedersledamöter:

F. Landshövdingen m. m. K. U: s o n S p a r r e.

F. Lektorn m. m. P e t e r O l s s o n.

F. Riksantikvarien m. m. O s c a r M o n t e i i u s.

Nya ständiga ledamöter:

Östersund:

Agerberg, N. P., gårdsägare, Odenslund.

Andersson, Martin, direktör.

Bromée, Sigurd, bokhållare.

Byström, Eisten, direktör.

Carlson, E., inspektor.

Dufberg, Em., kakelugnsmakare.

Fahlén, J., handlande.

Franzon, O., sjökaptän.

Garnell, Th., köpman.
Gudmundson, G., rektor.
Hedin, J. G., postmästare.
Hedström, J., direktör.
Herlitz, Erland, grosshandlare.
Jansson, Joh., ingenjör.
Johansson, Erik, grosshandlare.
Jonsson, Erik, gårdsägare, Odenslund.
Jonsson, Per, handlande, Odenslund.
Kallin, K. E., jägmästare.
Karlsson, Erik, grosshandlare.
Kjelsson, Edv., handlande.
Lilliehöök, Gösta, överste.
Lindberg, Carl, kommissionär.
Livén, E. E., häradsskrivare.
Lundin, Curt, kapten.
Lönnborg, E., stadskamrer.
Magnius, J. M., bankdirektör.
Moberg, M. A., målarmästare.
Månsson, K. M., direktör.
Nilsson, E. A., trävaruhandlande.
Nordenström, N., kommissionär.
Odenius, J. R., doktor.
Olsén, Albert, borgmästare.
Persson, O. Aug., handlande.
Pettersson, M., disponent.
Piculell, Axel, grosshandlare.
Ruuth, Hermes, distriktslantmätare.
Sjöberg, Ad., advokat.
Smith, O., grosshandlare.
Ström, Hugo A., handlande.
Stålhammar, R., major.
Sundelin, Gottfrid, grosshandlare.
Suwe, Gustaf, tandläkare.
Taflin, Seb., arkitekt.
Törngren, Erik, jägmästare.
Victor, C., handlande.
Wallberg, F. W., arkitekt.
Welin, Einar, grosshandlare.
Wikéen, M., kontorschef.
Wikström, Erik, handlande.
Winnberg, Oscar, kassör.
Åsman, C., trävaruhandlande.
Ögren, P. M., handlande.

Alanäset:

Sundeman, Uno, inspektor.

Alsen:

Ohlsson, Gustaf, f. d. nämndeman, Röde.

Olsson, N., lantbrukare, Rödningsberg, Trångsviken.

Olsson d. y., Nils, lantbrukare, Valne, Näliden.

Berg:

Fladvad, J., inspektor, Skanderåsen.

More, P. J., lantbrukare, Skucku, Skanderåsen.

Wagenius, P., kontraktsprost, Hoverberg.

Bräcke:

Andersson, C. P., handlande.

Edling, Eskil, agronom.

Edling, Per, disponent.

Eriksson, Per bryggeriägare.

Eurenus, A., kyrkvärd, Mordviken.

Forsgren, C. A., fabrikör.

Jonsson, J., handlande.

Jonsson, J. A., hemmansägare, Sösjö.

Larsson, Johan, kommissionär.

Melin, S., kyrkvärd, Bensjö.

Modin, E. O., lantbrukare, Sösjö.

Nordenberg, O. H., målarmästare.

Olsson, J., handlande.

Olsson, P. O., nämndeman, Grönviken.

Persson, Magnus, lantbrukare, Bensjö.

Sundin, O. E., kassör.

Fors:

Berglind, W., fabrikör, Bispgården.

Brandell, Karl, arbetare, Bispfors.

Engström, Emil, länsskogvaktare, Bispgården.

Ericsson, E. D., grosshandlare, Bispgården.

Hellbom, J. O., inspektor, Bispfors.

Johansson, H. A., hemmansägare, Kvarnbacken.

Jonsson, Nik., inspektor, Bispgården.

Jonsson, Paulus, hemmansägare, Bispgården.

Norström, E., skogschef, Annedal, Bispfors.

Näs, P. O., skogvaktare, Bispfors.

Olsson, Oscar, lantbrukare, Österede.

Frostviken:

Arbman, Sigvard, inspektor, Gäddede.

Frösön:

Elfström, J. P., livförsäkringsinspektör, Hornsberg, Östersund.
 Johansson, J., folkskollärare, Hornsberg, Östersund.
 Oscarsson, A. O., lantbrukare, Stocke, Östersund.

Gåxsjö:

Svensson, Olof, landstingsman.

**~~Hadeås~~
Hammerdal:**

Andersson, Aron, komm.-ordf., Salom, Kårgärde.
 Andersson, J., gästgivare, Kårgärde.
 Dahlén, E. H., lantbrukare, Vinälven.
 Jonsson, Carl, lantbrukare, Fäste.
 Kjelsson, Per, lantbrukare, Vikbäcken.
 Modén, John, inspektör, Lillå.
 Nilsson, Eskil, nämndeman, Fäste.
 Olsson, Axel, mjölnare, Billsta.
 Olsson, O., landstingsman, Bränna.

Hallen:

Alm, Per, hemmansägare, Hammarnäs, Mattmar.
 Eriksson, Kristina, fru, Arvesund, Mattmar.
 Sundin, Erik, f. d. riksdagsman.

Hammerdal:

Hallstrand, G., kantor.
 Håff, Erik, lantbrukare, Jämtlands-Sikås.
 Månsson, Bernh., disponent, Edefors.

Håsjö:

Frändén, J. P., inspektör, Kälarne.
 Jonsson, Jon, nämndeman, Valla.
 Sandelin, Erik, grosshandlare.
 Sidén, Aug., lantbrukare.

Hällesjö:

Frändén, Oskar, lantbrukare, Sörbygden.

Kall:

Olsson, J., lantbrukare.

Klövsjö:

Eklund, H., handlande.

Kyrkås:

Hansson, A. J., landstingsfullmäktig, Bringåsen.

Lit:

Andersson, Erik, f. d. nämndeman, Hölje.
 Andersson, Henrik, komm.-ordf., Boda.

Bengtsson, Olaus, hemmansägare, Mo.
 Henriksson, Erik, trävaruhandlande, Söre.
 Karlsson, Karl, f. d. riksdagsman, Mo.
 Larsson, N. P., hemmansägare, Fjäl.
 Magnusson, E. O., gästgivare, Prisgård, Norra Lit.
 Persson, P. O., nämndeman, Söre.

Lockne:

Eriksson, Sundvis, lantbrukare, Rise, Ångsta.
 Henriksson, Henrik, komm.-st.-ordf., Lockne st.

Mattmar:

Bertilsson, Per, lantbrukare.
 Henriksson, P., handlande, Ugård.

Myssjö:

Jonsson, Johan, lantbrukare, Hallom, Kövra.
 Svensson, A., nämndeman, Älven, Kövra.
 Wahlén, Sv., nämndeman, Persåsen, Kövra.

Mörsil:

Ocklind, J., landstingsman, Ocke.
 Walter, O., f. d. riksdagsman.

Norderön:

Behm, Sigfrid, överstelöjtnant, Verkön.

Näskott:

Ekman, Erik, handlande, Nälden.
 Ericsson, E. Th., kommissionär, Nordannälden, Krokom.
 Johansson, Axel, ingenjör, Vaplan, Nälden.
 Olsson, Eskil, komm.-ordf., Nälden.

Offerdal:

Hertzström, O., poststationsföreståndare, Tulleråsen.
 Kjelsson, A., landsfiskal.
 Örbom, P., handlande, Tulleråsen.

Av utrymmesskäl måste namnen på övriga nytillkomna ständiga samt på alla årsledamöter stå över till nästa årg.

Med föreliggande häfte påbörjas ett nytt band av tidskriften. Då för tidskriftens ekonomi en ökning av ledamotsantalet är synnerligen önskelig, vore en åtgärd att skaffa föreningen nya ledamöter lämplig nu. Upplagan är ökad, så att de nytillkomna i stor utsträckning kunna erhålla det nya bandet från början. Om var och en av våra förutvarande ledamöter skaffade oss minst en ny ledamot, bleve vi mycket tacksamma. Engångsavgiften (för ständig ledamot) är fortfarande 20 kr. och årsavgiften (för årsledamot) 1 kr., i båda fallen lämnas tidskriften gratis. Årsavgiften uttages genom postförskott i samband med tidskriftens utsändande. Då engångsavgifterna tillföras en "Tidskriftsfond" samt mindre be-

tunga bokföring och expediering, skulle en ökning av de ständiga ledamöternas antal särskilt glädja oss. Anmälan av ny, vidtalad ledamot kan ske pr brevkort (adr.: intendent Eric Festin, Östersund). Skriv tydliga och fullständiga adresser samt glöm ej uppgiva, om de anmälda önska bli ständiga eller årsledamöter.

Personer med intresse för våra jämt- och härjedalsbygders utforskande torde vara vänliga, muntligen eller skriftligen, meddela sig med föreningens intendent och sekreterare **Eric Festin** (Rep-slagaregatan 2, 1 tr., rikstel. 917) eller dess skattmästare häradsbövding **E. K. Leijonhufvud** (Nygatan 11, 1 tr., rikstel. 430), den förstnämde särskilt angående fornminnen från förhistoriska tiden (gravhögar, s. k. jordfynd m. m.), arkivalier (pärm-brev, gamla anteckningar eller andra urkunder) m. m. Föreningen mottager tacksamt alla gåvor av kulturföremål. Vid varje föremål böra fynd- eller tillvärkningsort, ålder, givarens namn, titel och adress samt i övrigt alla upplysningar rörande föremålets användning och historia så fullständigt som möjligt angivas. Insänd (under adr.: intendent Eric Festin, Östersund) fotografier, teckningar, beskrivningar o. s. v. av kulturhistoriskt och etnografiskt intresse (ang. gamla byggnader, byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utövande av lantliga sysslor och hemslöjd, forntroföremål m. m.), uppteckningar (om levnadssätt, seder och bruk, lekar, forntro, vidskepelse, sägner, gamla melodier, folkmål, ordstäv, härmningar o. s. v.).

Schackra aldrig med fornminnen!

Måste de avyttras, hembjud dem alltid först till Fornminnesföreningen!

Sök alltid bidra till att rikta länets samlingar!

Jämtlands läns fornminnesförening (bildad 12/1 1887) har enl. stadgarna § 1 till uppgift att:

- 1:o uppsöka och vårda inom länet befintliga fasta minnesmärken, såsom gravhögar, runstenar, hällristningar, skansar m. m. dyl.;
- 2:o skydda och tillvarataga samt samla och ordna länets fornsaker;
- 3:o samla och uppteckna allt, som kan vara upplysande för länets historia, folkspråk och seder;
- 4:o hos allmänheten väcka och underhålla deltagande för föreningens syften.

Fornminnesföreningens museum (i Jämtlands biblioteks hus vid Rådhusplanen) med däri utställda föremål även ur Jämtslöjds samlingar hålles öppet för allmänheten sommartiden (juni—sept.) lördagar kl. 1—3 och söndagar kl. 1—4 e. m. samt vintertiden (okt.—maj) söndagar kl. 1—4 e. m. Inträdesavgift 25 öre.

Jämtlands läns fornminnesförenings styrelse efter valet den 14 mars 1919.

Ordförande: Landshövding JOHAN WIDÉN.

Vice ordförande: F. d. Lektor S. J. KARDELL.

Intendent och sekreterare: Fil. kand. ERIC FESTIN.

Skattmästare: Häradshövding frih. E. K. LEIJONHUFVUD

Femte ledamot: Rektor RAGNAR ARBMAN.

Suppleanter:

Lasarettssyssloman A. MATTSSON.

Lärovärksadjunkt J. A. EKLUND.

Hedersledamöter:

F. d. Landshövding K. U:SON SPARRE.

F. d. Lektor PETER OLSSON.

F. d. Riksantikvarie OSCAR MONTELIUS.

Årsberättelse inför Jämtlands läns fornminnesförening den 14 mars 1919.

Under 1918 har föreningen nödgats vidtaga ytterligare inskränkningar i sin värksamhet, i främsta rummet beträffande nyförvärv, museets öppethållande och lokalernas uppvärmning. På grund av den rådande farsoten "spanska sjukan", kunde ej håller de arkeologiska undersökningarna fullföljas i sedvanlig utsträckning. Ett större fynd gjordes emellertid i Månsta i Näs, där å Fagersta Bruks ägor påträffades ej mindre än 126 st. s. k. myrjärnsspadar (tackor) av den vanliga typen (jfr. J. L. F:s tidskr. V:3 sid. 108 o. ff.). Detta är hittills det största kända fynd i sitt slag i Sverige.

I målet angående i fjolårets berättelse omnämnda förstörelset 1916 av en gravhög i Brunflo vid det s. k. Petterbrottet, tillhörigt Gusta Stenförädlingsverk, har utslag avkunnats, varvid den, på vilken ansvaret lades, ådömdes 50 kr. böter.

Våren 1918 ordnades Fornminnesföreningens och Jämtslöjds beslutade gemensamma utställning i museet, som i sitt nya skick öppnades den 20 juni med föredrag och visning av sekreteraren.

Sjätte bandets fjärde och sista häfte av tidskriften, som på grund av sammanstötande orsaker blivit betydligt försenat, har nu utkommit, och sjunde bandets första häfte är under tryckning. Det senare innehåller ''Arndts resa genom Jämtland sommaren 1804'', utg. av intendenten Alarik Behm, samt diverse meddelanden av sekreteraren. Sekreterarens initiativ till ett effektivare värvande av nya ledamöter har lämnat ett utomordentligt gott resultat. Förutom ett avsevärt antal årsledamöter ha ej mindre än c:a 200 ständiga ledamöter under gångna året ingått i föreningen. De sistnämndas avgifter ha lagts till en tidskriftsfond, avsedd att för de närmaste åren trygga tidskriftens utgivning.

Föreningens ledamotsantal är 905, därav 225 ständiga och 680 årsledamöter.

Föreningens medel vid årsskiftet utgjorde 10,057 kr. 38 öre, fördelade sålunda:

Årskassan	784: 68
Sparkassan (''Tidskriftsfonden'')	4,264: 80
Byggnadsfonden	4,846: 26
Fonden för Karolinergraven	161: 64
	<hr/>
	Kronor 10,057: 38

Föreningens mångåriga intendent, major J. G. Widmark, har meddelat, att han på grund av sjukdom ej vidare kan emottaga återval. Vid kapten H. Westins död 1908 utsågs hr W. till hans efterträdare som föreningens intendent. I denna egenskap har han gjort föreningen många tjänster, och föreningen står i stor tacksamhetsskuld till honom för hans oförtrutna, plikttrogna arbete. Då han nu tillika lämnar styrelsen, bringas han ett varmt tack för gott samarbete.

Östersund den 13 mars 1919.

Johan Widén.

Eric Festin.

Norderön.

Av K. O. A n d r é n .

Sockennamnet, bynamnen och en del andra namn m. m.

Norderön sträcker sig längre mot söder än de övriga bebodda öarna i Storsjön. Det lilla öriket kunde alltså mycket väl ha hetat Söderön eller Sydön. Flera av dem, som tänkt på öns namn och dess betydelse, torde också, sedan de låtit sina blickar vandra mellan Frösön, Andersön, Verkön och Norderön, ha mumlat något om underliga människor, som satt nord, där det borde ha stått syd. De män, som en gång gävo ön namn och nu sova den långa sömnen i någon eller några av dess forngravar, hade emellertid under namngivningens stund ingen tanke på väderstrecken. Då enade de sig nämligen om att helga sin del av jämtarnas land åt Njord (Njörd, Njärd, Njard), den gud, som råder över vindens gång, stillar hav och eld samt åkallas på sjön och vid fiske. Dessa forntidens söner insågo, att nyssnämnda gud måste betrakta den av Storsjöns väldiga armar famnade ön med välbehag. Han hade ju ej kunnat trivas på fjällen i Trymhem ens nio dagar i sträck, därför att han beständigt ville vara nära sjön. Och de frågade sig, vilka väl skulle få behov av hjälp ute på vikar och sund under vindens och vågornas ofta våldsamma lekar om icke just de själva och deras barn. Njords ö var alltså ett passande namn på deras lilla vrå av världen.

Men sekler kommo och sekler gingo. Njord glömdes, och öns namn omstöptes flera gånger. Det skrevs Nædrö 1438, Nædröo 1471, Nörderöy 1518, Norderön och Norderöön 1545 (enl. en avskrift), Nerderö 1568, Närderön 1575, Næderöo och Norderöe 1584, Nörderönn 1591, Nörderöön 1596 samt Nördrön sannolikt i slutet av 1500-talet. Under 1600-talet tecknades det oftast Norderöo och Norderöön men även Nördrö och Nörderöön, Norderö, Norderön, Norderöen, Norderöhn samt Nuorderö. Från och med 1700-talets början har namnets stavning nästan undantagslöst varit den nu brukliga.

I samtal använda infödda norderöbor endast undantagsvis hela sockennamnet. Vanligen nyttja de orden "Öjn" och "Öja".

Äldre personer, som äro bosatta i andra socknar inom provinsen, säga oftast Nörderöjn och Nörderöja.

Ex.: — Vår ä hänn ifrå då? — Frå' Norderön. — Jaså, frå Nörderöjn! Ja, de ä renta roleje tå få si nån därifrå, för je va huskut så kringt på Nörderöja, männ je va ong.

Det är sannolikt, att både öborna och deras grannar en längre tid uttalade namnets första vokal som ett ä med stark dragning åt ö. I skrift stod då valet mellan Närder-, Nörder- och — vad mången betraktade som Nörder- i helgdagsdräkt — Norder-.

Norderön är omkring en halv mil lång och en fjärdedels mil bred samt har följande byar: Prästbordet med Lunderänget, Gällsta, Önsta, Trusta, Ålsta, Böle, Hov, Backen, Tivarsgården och Västane. De flesta byarna — troligen alla — äro från hednati-den. Många högar och rösen, som tros vara forngravar, äro ännu grördade, men en del ha genom odlingsarbeten blivit förstörda. Fornfynd ha väl i regel omsorgsfullt bevarats och i sinom tid insänts till något museum. Jag skall i fortsättningen betrakta vart och ett av bynamnen och berätta åtskilligt om gårdarna, men vill först säga några ord om kyrkan.

Norderö kyrka skall ha uppförts nära nog omedelbart efter det kristendomen vunnit insteg i bygderna vid Storsjöns stränder och var till en början gudstjänstlokal för en församling av omvända, vars medlemmar voro spridda inom flera av våra dagars socknar. En sägen omtalar, att invånarna i Mattmar plägade besöka Norderön för gudstjänsternas skull, innan de erhållit eget tempel. Även med rödöborna lär det ha förhållit sig på samma sätt. Det har t. o. m. sagts — kanske dock beroende på någon förväxling — att befolkningen i Revsund en gång i tiden hörde till den menighet, som hade sin helgedom på Norderön.

Jag kan ej finna något orimligt i det åtskilliga gånger framförda påståendet, att kyrkan varit landskapets första kristna tempel. Att den skulle ha uppförts till öns vapenhus eller fästning (ej till kyrka), vilket också blivit förkunnat, tror jag däremot icke. Dock torde de tjocka murarna ha fått tjänstgöra som sköld och värn under de sorgens dagar, då kriget visat öborna sitt grymmaste anlete. Det mörka rummet mellan ytter- och innertaket har i krigstider använts som förvaringsplats för kött och andra matvaror. För länge sedan hittades, säges det, vid en reparation av kyrkan, en mängd köttvalar (= käppar, som använts vid upphängning av kött) uppe i röstet. Detta bevisar emellertid icke säkert, att öborna samlats till försvar i kyrkan, då faran varit gäst. Kanhända beräknade man, att kyrkans vind skulle glömmas av fienderna under dessas plundringar och mat sålunda räddas åt ägarerna själva.

I en tryckt uppsats har jag sett uppgivas, att kyrkan ursprungligen "hade fönster bara på en sida, och dessa voro blott halvanan aln höga samt en aln breda." Uppgiften tarvar rättelse. Kyrkan hade nämligen endast ett litet fönster ända fram till senare

delen av 1700-talet. Då förstörades den gamla fönsteröppningen, och en ny upphöggs på samma sida. Fönster av nuvarande storlek insattes. Dåvarande kyrkoherden i Sunne pastorat motsatte sig nämnda ändring. Men gubbarna på ön fattade en vacker dag det beslutet, att den skulle verkställas och passade på att göra undan det mesta av arbetet på våren, medan sjön var ofarbar. Sedan isen farit sin kos, erhöll kyrkoherden underrättelse om vad fåren hittat på. Han begav sig då över till ön för att med egna ögon se, om ryktet talat sanning. När han kom till "Svebacken", såg han, att han ej blivit narrad. Han utbrast då klagande: "Bevara oss för dessa norderöbor! Nu har dom förstört Herrens tempel". Han lär dock ha lugnat sig, sedan arbetet blivit fullbordat och han sett, att gubbarna utfört det bra och utan att kyrkans murar tagit skada. På 1860-talet fick kyrkan två fönster på norra sidan.

Till kransen av sägner hör också den, att "a Grebba i Grem-sven" smitt den vackra kyrknyckeln, Grebba, som kunde utföra arbeten av mångahanda slag, som en gång, då hon besökte julottan i Sunne, hade silverskor med silversöm under sin hästs fötter — "a Guru i Gruven" och hon tävlade, säges det — och som slutligen testamenterade godset Grimsved till kyrkorna i Marby och Sunne, hälften till vardera.

Vid en ungefärlig beräkning av kyrkans ålder lämna följande fakta ledning: Jämtarna voro hedningar, när Olov den helige och hans hopar år 1030 genomtågade provinsen. De förmodas ha varit kristna, då de i början av 1100-talet gävo sig under Norge. Under 1100-talet torde några kyrkor ha uppförts i Jämtland. Lockne äldsta kyrka t. ex. skall ha byggts före 1150, och jämtbönderna måste ju 1178 efter striden i Lillsundet lova konung Sverre att uppföra en i Sunne. Enär rödöborna nämnts i det föregående, kan härtill läggas, att Hakon i Rödön år 1311 var prost över Jämtland.

Prästbordet eller Kyrkbyn. (Norderösmål: Tjörshyn.) Inköp av jord, som så att säga skulle sammanvigas med det kyrkliga, hörde säkerligen, såvida ej sådan skänktes, till förberedelserna för kyrkbygget. Det är följaktligen länge sedan det område, som nu heter Prästbordet, var bondhemman. I jordeboken upptogs det först år 1685 och kallades då kyrckiobohl. Geometrisk avritning verkställdes 1701, skattdäggning 1708. I juli 1763 upprättades karta över bostället och författades kartabeskrivning på befallning av Konungens befallningshavande i dåvarande Västernorrlands län.

En del förmodligen under 1700-talet uppkomna benämningar på boställets olika delar användes under hela 1800-talet. Så kallades det område, som ligger mellan kyrkan, logen och gårdens byggnader, "Snuddan", ett beläget söder om fähuset, "Nylänne". I väster hade man "Väster-Asplänn", "Lill-Asplänn" och "Väster-Lägd'n". Den del, som gränsar mot Hov, hette "Skärp-Lägd'n".

Det mot Trusta gränsande området sönderföll i "Tjörs-Flata" och "Nörder-Asplånn". Östra delen var "Åkren". Skogen var genom gärdesgårdar delad i tre delar: "Sve" (i öster), "Mon" (i söder) och "Lergråbba" (i väster). Mon är för resten benämningen på hela den skogstrakt, som upptager öns södra del och äges av Prästbordet, Gällsta, Backen och Västane.

Lunderänget. (Norderösmål: Länneränje, Lill-Hov, vilka namn numera begagnas ytterst sällan.) Namnet är tydligen sammansatt av det gamla lundr, lund samt äng.

Lunderänget skänktes till kyrkan "i forntiden", är ett påstående, som jag under mina barndomsdagar hörde upprepas rätt många gånger. Likväl blev jag en smula förvånad, då jag för ej länge sedan i "protocoll hållit wid afwittringsberedning med Norderö socken den 19:de juli 1822" läste följande: "På förfrågan upplystes, att det så kallade Lunderänget belägit nära intill Prästbordets ägor, ifrån uråldriga tider tillhört Norderö kyrka, dit det efter sägen i forntiden skulle vara skänkt; warande icke detta änge i jordeboken antecknad". Det anförda bevisade nämligen, att ordet forntiden under många släktled varit en beståndsdel av den välbekanta sägnen, vilket jag hade börjat betvivla. Om det skall anses peka tillbaka på gränstiden mellan hedendomens välde inom provinsen och kristendomens eller helt enkelt bör översättas med långt tillbaka i tiden, är emellertid rätt svårt att avgöra.

Enligt en annan sägen testamenterades lägenheten till kyrkan av en gammal ungmö — det har även sagts två av nyssnämnda slag — och skall ha varit en avsöndring från Tivarsgården. Det sista (nämligen om avsöndringen) är troligen en gissning, som i senare tid hakats fast vid sägnen. Misstanken härom stärkes, då man läser beskrivningen till kartan över Hov och Trusta av lantmätaren Nils Spole, som år 1710 kartlade hemmanen. I den upptagas nämligen delarna 21, 22, 23 och 24 under benämningen Lunderänge, därav N:o 21 — nära 3 tunnland hård- och myrvallsslått, mest skogig — såsom hörande till "Litt. B. eller skattebondens ägor i Trusta". Rörande N:o 22 heter det: "Är ett ängestycke i Lunderänge, som Norderö kyrka af urminnes härmelse tillhör, hvarföre kyrkan haft årlig skatt, stundom 9 skillingar och somlige år 4 skillingar Dansk Mynt, nu mästadels skoggångit; hela vidden efter linien, Trusta man förmenar göra skillnad, blifwer till 63,800 quadrat alnar". N:o 23 var en liten åker, som låg inom kyrkans ägoområde, N:o 24 ett åkerstycke, som en dragon upptagit med hemmansägarens lov. Man får vidare veta, att "hela arean af Lunderänge har Mårten Nilsson (bonden i Trusta) härtils nyttjat, N:o 21 såsom sin tillhörige egendom; men N:o 22, 23 kan han eller dess grannar intet vid efterfrågan Disputera Kyrkans berättigande". "Men", anmärkes det, "Pastor på kyrkones vägnar påstår det Kyrkan är berättigad till alt det som namn hafver

af Lunderäng, nämligen N:o 21 och 24 som äfven kallas Lunderänge, och det i anledning af detta ängs gamla namn i kyrkoboken''.

Det anförda synes ju vittna om en gammal släktskap mellan Lunderänget och Trusta. N:o 21 var troligen ett mot Prästbordet gränsande stycke, som sedermera genom skifte kommit under Hov.

Den kyrkan tillhöriga delen upptogs år 1763 på Prästbordets karta och omnämnes i kartabeskrivningen. Arrenderas nu av socknen, som där uppfört sitt folkskolehus. Namnet ''Länneränje'' har trängts åt sidan av ''Skola''.

Gällsta. Ielstadha 1516, Jelstadh 1564, Jellsted 1622, Giälstadh 1660, Giällstadh 1679. Namnet har sedan tecknats på en mängd olika sätt t. ex. Jälsta, Jelsta, Jellsta, Jählstad, Giählstad, Giählsta, Gählsta, Gälstad, Gällstad, Gällsta, Gälsta, Gärdsta och Gillsta. (Norderösmål: Jäschte.)

Gällsta stammar troligen från mansnamnet Gilde. Denna tolkning har emellertid åtminstone en konkurrent. Någon har nämligen pekat på ordet gildi, nöjestillställning. Men gildi kan väl knappast med framgång upptaga kampen mot Gilde. Jag anser mig böra påpeka, att Gillsta i Hackås förr hette Gildestadum, Gillestade o. s. v. Det är ingalunda omöjligt, att även Gällsta på Norderön i sina ungdomsdagar ståtade med liknande namn, men säkert är det icke. Formerna Ielstadha och Jelstadh synas icke avskräcka från, utan snarare inbjuda till nya tolkningsförsök.

Gamla namn på vissa delar av byn hålla nu på att falla i glömska. Ett sådant är t. ex. ''Jäschte-Tomtan'' eller ''Skärp-Tomtan'', förr de vanliga benämningarna på en mager slätt uppe vid skogen. (Skärp — vanligen hårt k — betyder, när det ingår som första led i ett namn, mager, ej vass, såsom jag också sett det översättas.) Inne på nyssnämnda område hade man en jordbit, som kallades ''Per-Sve''; torpställe förmodligen någon gång på 1700-talet. Ännu i dag finns ett ''Per-Sve-le''. ''Snudd'n'', nära Gällstaudden, har ett synnerligen vackert läge. Där hade en gång 'n Hans Olssa på Snudda boningshus och små åkerbitar. Nu är stället övergivet samt utgör del av en betesmark. Skogen står vakt runt omkring, likväl utan att borttaga utsikten mot söder. Nära gränsen mot Önsta lågo Agnes-Hägna och Lindvalls-Hägna, också lägenheter.

Hemmanet N:o 1 blev 1675 och var några år framåt halvt öde. Den del, som därigenom kom under kronan, försåldes år 1762 till Olof Olsson och Olof Andersson, vilka betalade 30 daler silvermynt vardera. De voro förstås förut ägare av den andra hälften. Det sydligaste av byns hemman (N:o 2), som kallats och fortfarande kallas Sögåln, skall i början av 1600-talet ha legat öde till 1614. Blev åter ödegård 1674 samt upptogs omkring år 1700 på tolv års frihet av en man, som hette Per Persson. Inköptes år 1762 till skatte av åbon Sivert Persson för 71 daler silvermynt.

— I det följande blir det flera gånger tal om ödegårdar, varför jag här vill komma med några påminnelser.

Då ett hemman saknat åbo, har det sagts ligga öde.

Genom digerdödens härjningar blevo ofantligt många byar och gårdar i Jämtland folktomma. Om det är sant, att över 20 av landskapets kyrkor stängdes efter farsoten, så måste stora sträckor ha varit att likna vid dödsrikets förgårdar. Ingenting tyder emellertid på att Norderön drabbades särskilt hårt.

Under nordiska sjuårskriget på 1560-talet uppstodo åter ödesbölen i mängd.

Baltzarfejden (1611—1613) och på den följande efterräkningar ledde strömmen i samma riktning.

Mitten av 1670-talet synes ha varit en mycket tung tid för Norderöns invånare. Dock var socknen intet undantag. Av en böneskrift från 1685 med underskriften "Samptl:e Allmoge i Hallens tingelagh" får man t. ex. veta, att så många hemman då lågo i ödesmål inom tingslaget, att blott 68 rökar återstodo. Naturligtvis hade kriget med Danmark största skulden till detta förhållande.

Att för övrigt också missväxt med åtföljande hungersnöd skapat ödegårdar är något, som ej får glömmas.

När man uppgivit, att ett hemman blott till en del blivit öde, har man tydligen ej hållit synnerligen hårt fast vid definitionen: öde = utan åbo. Att fjärdedelen, hälften eller två tredjedelar av en gård varit öde, innebär väl oftast, att ägaren ett eller flera år besått endast tre fjärdedelar, hälften eller tredjedelen av den vanliga arealen.

Önsta. Ånstadh 1564, Ondstadh 1599, Önstadh 1664, Önsta 1691. Vidare: Önstad, Onstad, Onsta, Ånsta, Öhnsta. (Norderö-mål: Ånste. Samma å ljud som i o c h.)

Det längst i norr belägna hemmanet (N:o 1) har i dagligt tal kallats Öune eller Nol-i-Öune, vilket namn säkerligen är härlett av audn, ödegård.

Ex.: 'N dänn gåln hejt Öune. Hu komme ifrå Öunan.

Långt tillbaka i tiden var Öune (Aune, Åune) sannolikt det vanliga namnet på hela det nuvarande Önsta, men kom sedermera, nämligen efter tillkomsten av Sögåls-Ånste, att bli benämning endast på förstnämnda gård. Vid 1800-talets mitt hade det t. o. m. en ännu inskränktere betydelse, vilket berodde på att N:o 1 delats mellan tvänne ägare. Då kallades den sydligare delen Nolgåls-Ånste eller Nolgåln — låg nämligen i norr från Sögåls-Ånste.

Öune är enligt min tanke nyckeln till namnet Önsta, en nyckel, som emellertid knappast varit tillgänglig för andra än infödingarna, enär förstnämnda ord en längre tid använts mera sällan och främlingen, om han frågat, vad Önsta heter på jämtmål, naturligtvis erhållit svaret Ånste. Vid en undersökning finner man, att namnen på de platser inom länet, som heta Öne eller Önet, förr

ha skrivits Önnit, Owdene, Awdene, Aunet, Åune, Åunet o. s. v. Vidare ser man, att Åune och Aune ibland sammanfogats med andra ord, varav erhållits sådana namn som Suidåunet och Skinnare-aune o. s. v. Min teori är denna: där Önsta är beläget, har ända från vikingatiden funnits en gård, vars namn slutat på -stadh. Digerdödens kalla andedräkt gjorde den öde och tom, vilket hade till följd, att folket började kalla den Åune. När hemmanet efter någon tid skulle nämnas i skrift, tog man det nya namnet, men tillade -stadh från det gamla. Då var formen Åunestadh skapad. Men klart är, att vokalerna u och e rätt snart skulle tappas — knappast nötas — bort. Då kvarstod Ånstadh. Betydelsen alltså: ödestället eller ödegården.

En man, som försökt sig på att förklara bynamnet och offentliggjort sin tolkning, har velat derivera det från önd = and. Denna tolkning, enligt vilken betydelsen skulle bli andstället, tar uppenbarligen allt för stor hänsyn till namnets nuvarande form och till första d'et — en tillfällig dekoration — i Ondstadh. (Den äldre formen Ånstadh var tydligen okänd för honom).

En tolkning, som ligger närmast till hands, då hänsyn tages nära nog uteslutande till formen Önsta, är att byn varit öns stad, d. v. s. antingen socknens först bebyggda plats eller ock ett utgångs- och ankomstställe för öborna, när de foro till och kommo tillbaka från tinget på Frösön eller andra liknande sammankomster med en större menighet. Den förklaringen torde av mången ha ansetts som den rätta.

Ännu en möjlighet visar sig, då man i Ynglingasagan läser om den konung i Uppsala, som hette Ön eller Ane. Kungen ifråga är naturligtvis icke den ende i Norden, som burit det namnet. På Norderön kan också ha bott en Ane, vilkens gård först blev kallad Anestadh och sedermera Ånstadh.

Till Önsta hör en bit skog vid sjön och en, som gränsar till Prästbordet och Gällsta. Den förra kallas Hult'n, den senare "Davis-Svea". Det är möjligt, att det senare området har sitt namn från "David i Onste", som i början av 1700-talet arrenderade Öune.

Trusta. Tryggestada 1449, Tryggiestad och Trogiestad 1518, Tryggestad 1564, Trygsted och Trögsted i början av 1600-talet, Trusta 1636. (Norderösmål: Trysste.) Trusta har sannolikt sitt namn efter en man med namnet Tryggve. Lägg märke till att första vokalen i Tryggve envist fasthållits av sockenmålet! Tryggestada, som är den äldsta bevarade formen, var tydligen allt för obekvämt att uttala, och byns namn avslipades därför så småningom till sin nuvarande form. Någon har velat härleda det från tryga, snösko. Då det på Norderön plägar falla mindre snö än i omkringliggande socknar och i Trusta ingalunda mer än i de andra byarna är det emellertid mindre troligt, att byns invånare nå-

gon gång haft så stort behov av nyssnämnda hjälpmedel, som denna härledning skulle bevisa.

Hemmanet N:o 1, som år 1778 delades mellan två bröder, var omkring hundra år tidigare nära att bliva kronoegendom. Dåvarande ägaren blev nämligen på laga ting tillsagd, att hans gård därefter skulle vara kronans tillhörighet på grund av att den i två år legat öde. Den stackars mannen hade förlorat sin hustru och satt ensam med många små barn. Detta hade gjort det omöjligt för honom att betala de två årens utlagor. Dock hade han delvis bärgat hemmanet och givit ut halvparten av höet och kornet till i Jämtland stående militär, fullgjort honom åliggande skjutsningar o. s. v. Sedermera hade han skaffat borgesmän, vilka vid förutnämnda ting dömdes att betala de resterande utskylderna. När han likväl förklarades förlustig sin odelsrätt, sände han en böneskrift till vice landshövdingen Åke Ulfsparre, som i sitt svar av den 4 januari 1688 medgav, att den nådesökande mannen "gifwit dher ut helften i ofredstijden till här stående milite", men som tillika förklarade, att ingen annan hjälp fanns än K. Maj:ts egen benådning.

Om N:o 2 berättar ett gammalt dokument, att "sedan detta hemman 1674 blifwit af bränt och därefter 1675 legat öde, har det af en och annan åbo warit bebodt, men uti de swåra tilstötande åren eij förmått det igen uprätta, förän 1697 det blifwit uptagit af en vid namn Erik Simonson emot 12 års frihet". Hemmanet, som år 1762 övergick till enskild ägare, har invid gränsen till Önsta en liten skogstrakt, som kallas Sand-Sved (Sann-Svea).

Den närmast sjön liggande delen av byns odlade jord heter Änge och lär ursprungligen ha tillhört Ålsta. Men, berättar sägnen, för länge sedan levde två systrar, som åstadkommo en förändring häri. Den ena var bosatt i Trusta, den andra i Ålsta. Systemen i Trusta hade rik tillgång på denna världens goda. Hos den, som bodde i Ålsta, var det däremot smått om matbitarna, ja, så knapp var tillgången på bröd, att hon en vacker dag sålde Änge till systemen för en halv tunna spannmål (märder är sägnens uttryck) samt en fläskskinka. Deras överenskommelse nedskrevs, säges det, på pergament, och sedan dess har området ifråga räknats till Trusta. Namnet Änge begagnas vanligast om en från hemmanet N:o 2 avsöndrad lägenhet, ibland för tydlighetens skull kallad "Kallsänje", som blott utgör en del av förutnämnda trakt.

Förr i tiden var det ingalunda ovanligt, att hela eller någon del av betalningen för en gård erlades i matvaror, husgeråd o. dyl. Vi behöva ej lämna Trusta för att finna det påståendet ytterligare bestyrkt. År 1518 såldes nämligen "en fierdung i halfva gardenom i Trogiestad for 20 mark i koppar, silfver, rede penninge och sengekläde". Agnis Andersdotter i Swensiö var säljare, hennes swåger Jon Erikson i Alstada och hans hustru Birgitte köpare.

Ålsta. Alestadhom 1470, Alestadha 1471, Alstada 1518, Ålstad 1545, Ullstadh 1599. Under 1600-talet möter man formerna Olsta, Olstad, Olstadd, Ollstadh, Ölstadh, Öhlsta, Ålsta, Ållsta, Ålstad, Åhlstad och Åhlstadh. (Norderösmål: Åschte.) Ålsta innehåller antingen ett gammalt personnamn, Ali, eller ock kommer det av ala, som betyder nära, fostra. För bägge tolkningarna kunna skäl framdragas. Den enklaste och naturligaste förklaringen är ju den, att en man, som hette Ali, först tog stället i besittning och att byn sedan benämndes efter honom. För ala talar den omständigheten, att ålstaborna ej behöva frukta för nattfroster på sensommaren och hösten. I Ålsta, liksom i Gällsta, pläga potatisstjälkarna stå gröna in i oktober, då de i övriga byar ofta äro nedfrusna. Att man på ett ställe, där kornet ej frös, hade hopp om att kunna nära sig, var något, som av gångna tiders människor insågs synnerligen väl. De satte högt värde på en sådan plats, och möjligt är, att även en bys namn fått bära vittnesbörd därom.

Hemmanet N:o 2 blev öde 1675, likaså N:o 3. Endast en av byns bönder, nämligen Joen Hemmingson, förmådde behålla sin gård. Men även han hade det svårt nog, om man får tro en av honom och en bonde från annan by till landshövdingen insänd böneskrift, i vilken det bl. a. heter: "Därföre uthi den allerödmiukaste tillförsigt wij lefwe med förmodan Eders Excell:s nådigt vårt usla tillståndh behierta[r] och oss någon förmedling på våra högdt skatt skrefne hemman till Tunnelands utsädhe Nådigst för- unna täckes; hwilcka af sådan swag jord ähre att där föga annat änn willdhafre växer, som i husen icke inbärgas kann, uthan kornet förqwäfr, så att till våra grannehemmans ödeläggande ähr dhetta förnämsta ordsaken." Förmodligen kommo flera liknande böneskrifter och klagomål från socknen, ty enligt Kungl. Maj:ts brev av den 5 mars 1686 skulle hela Norderön för dess ringa lägenheter och utrymme därefter med halv ränta nådigst vara förskonad N:o 2 köptes till skatte den 1 dec. 1741 av Mårten Friberg för 36 daler silvermynt, N:o 3 den 9 sept. 1751 av änkan Brita Pengtsdotter för 80 daler silvermynt.

Böle. Böle har samma betydelse som ordet bol (prästbol). Alltså: bo, enstaka bostad eller boningshus.

Vid stranden utanför Böle-skogen ligger en liten grottbildning som kallas Nils-Hans-husa. Dit tog en gång enligt sägnen en skräddare, som hyste fasa för krig och slagsmål, sin tillflykt, då ofred rådde i landet. Några personer kände till gömstället och buro till honom mat och arbete. Nils Hansson låg nämligen ej på latbänken inne i sin tillfälliga bostad. Han hade nålar, sax och pressjärn med sig dit. En jämn, flat stenhäll, som utgjort en del av grottans golv, har utpekats som hans skräddarebord. Den var för ett par tiotal år sedan fullt oskadad, men vid mitt senaste besök på platsen fann jag, att ganska betydande stenmassor rasat ned från taket och förmodligen slagit sönder hällen. Intill den av

Nils Hansson bebodda urholkningen i berget ligga två mindre hålor. Detta förklarar flertalsformen ''husa''.

I en tidskrift uppgavs för några år sedan, att skraddaren ville hålla utkik för att se, om någon fiende skulle komma över sjön, och att han således var en nitisk försvarare av sitt land. Jag har sedan tillsport några för gamla minnen intresserade norderöbor, huru de hört sägnen berättas. De ha förklarat att han var rädd, vilket överensstämmer med vad jag i min barndom hörde sägas.

År 1679 var en man, som hette Nils Hansson, ägare av hemmanet Böle, vilket han enligt vad jag kunnat finna förvärvat året förut. Han levde till något av åren mellan 1710 och 1720. Man gissar förmodligen rätt, om man antar, att han och skraddaren var en och samma person, att han, redan innan han blev hemmansägare, hade sitt hem i Böle samt att han vistades i grottan någon del av sommaren eller hösten 1677.

Böle nämnes även i en annan sägen, som förmodligen stammar antingen från Nordiska sjuårskriget eller Baltzarfejden. Fiender hade en vinterdag kommit till ön och övervunnit de män, som satt sig till motvärn. De senare fördes sedan ned på Storsjöns is vid stranden utanför Böle. Där fingo de befallning att knäfalla samt krypa framåt i utpekad riktning. Den sorgliga marschen fortsattes runt hela ön. Med hugg och slag drevos de krypande framåt, till dess de nått utgångsstället. Slutligen anlända dit blevo de utan nåd ihjälskjutna. Deras knäskålar skola då ha varit utnötta.

Hov. Hoff 1564. Har sedan skrivits Håff, Håf, Håv, Hof och Hov. Hov är ett ord, som brukar utvisa platsen för ett hednatempel. Troligt är därför, att öns invånare, medan de voro hedningar, hade sitt gudahus någonstädes på ifrågavarande hemmans område.

I ett gammalt papper omtalas, att ''Håf N:o 1'' av ålder varit interimstaxerat till $\frac{1}{2}$ mantal krono. Det berättas vidare sålunda: ''År 1675 har detta hemman fallit uti ödesmål, därigenom at sista åboen, dragon Jonas Fogel rymde öfwer til Norige, hwar på det är infallit så at ingen detsamma uptaga kunnat, förän Anders Westman år 1700 det emot 12 års bewilliat frihet sig åtog istånd sätta.'' Enligt en uppgift, som jag ej varit i tillfälle att kontrollera, skulle det ha upptagits av öde även 1640.

Försåldes år 1762 till åbon Per Anderson.

Hov har, liksom Trusta, Ålsta, Böle och Tivarsgården, sin skog ''Väst-i-Mäschen'', en trakt, som upptager mycket av öns västra och norra delar.

Tlvarsgården, Backen och Västaned. Westanö, Westennö, Westanöö, Wästanö, Wästanöö 1410—1663. Tivarsgården, Backen och Västaned sammanfattas ofta i uttrycket ''väst på öjn''. Det är troligt, att denna eller någon liknande benämning användes i dagligt tal för många hundra år sedan och att den för skrifligt bruk ombildades till Westanö.

År 1410 fanns i Westanö en man, som hette Thiwadh. Han

var en av undertecknarna av ''Jemptelandz Boernes Försäkring på 600 mark Swenska, som dhe geldskylloge äre til Her Jöns Nilson, Domprost i Vpsala, på Domkyrkiones wegnar at betala af dhe 1000 mark som Drottn. Margareta pålagt hafwer, hwilka Penningar dhe lofwa til Martini tijd betala eller uppfylla allan Skadan etc.'' Man torde icke göra sig skyldig till något större misstag, om man antar, att Thiwadh var ägare av ungefär det område, som nu kallas Tivarsgården, och att det har sitt namn från honom. Tiutatzgården 1564, Tijwedhzgårdhen 1664. Tijfwarsgården 1668, Tivarsgården 1680.

Tivarsgården styckades omsider i flera delar. Av ett synerättsprotokoll, daterat den 14 juni 1636 — endast en avskrift, som tydligen ej återger originalets stavning av bynamnet fullt troget, tillgänglig — framgår, att en av dessa delar en tid kallades Nygården. Protokollet nämner ''Peder Jonsson i Tifwarsgården, Peder Pedersson ibidem, Olof Pedersson i Nygården och Peder Biörnsson i Tiwarsgården''. Dessa, som i fortsättningen kallas Norderömän, lågo i tvist med två bönder i Gärdsta (Marby) ''om skogskifte med dess märker, fåbet och ängesslott emellan Järsta och Berge''.

Om ett av byns hemman — nämligen n:o 2 — berättar ett fastebrev från år 1668, att ''husen och hagerne ähr mästadels förfallne och slotterne med skough öfwerwuxne, som sälliaren och öfwerwarande gode män med sin uthgifne skrift betygga''. Gården, som sålts för femtio daler, blev åtta år senare öde och därefter kronans egendom till år 1760, då den för sjuttio daler silvermynt inköptes av Per Persson Sandberg. Denne hade som brukare efterträtt sin hustrus morfader Gunnar Ohlsson, vilken upptagit hemmanet av öde.

Öborna säga vanligen Västigålan och Västigålom i stället för Tivarsgården. Ex.: Ha du vy Västigålan? Vejt du, om 'n Olle Västigålom ä hejm?

Backen, som förr i tiden lär ha kallats Håst, var till slutet av 1880-talet boställe, men blev då bondhemman. Hemmanets sydliga del, varest boningshusen förr voro belägna, tillhör nu Måmsgårdens ägare, och med Backen förstår man numera i dagligt tal endast den för ett par tiotal år sedan bebyggda, mot Lunderänget och Prästbordet gränsande delen av det ursprungliga hemmanet.

Invid ''Backberget'' ligger en stor sten, som sagan låtit Dromsgubben slänga iväg mot Norderö kyrka.

Namnet Westanö, som tidigt började förlora mark — Tiutatzgården och Håst — förkastades slutligen alldeles. Det ansågs troligen mindre lämpligt. En främling, som hörde orden Norderö och Westanö, kunde ju tro, att det var tal om två öar i stället för en. Man sökte kanske nu efter ett namn, som var Westanö i högsta möjliga mån likt, och hittade Wästaned. (Wästaned 1648.)

Att platsen alldeles saknade ett ed eller drag, tog man ej hänsyn till. Det förtjänar anmärkas, att kyrkoräkenskaperna ha Västanö många år efter det jordeboken upptagit den nya formen.

Varje gård inom Västanede har sitt särskilda namn. Åtminstone tre av dessa ha nyttjats i skrift, nämligen Månggården, Jönsgården och Bengtsgården. Månggården nämnes 1664, men namnet var nog i bruk långt tidigare. Vad de två andra namnen beträffar, så har jag genom studier av kyrkoräkenskaperna och andra handlingar lyckats bestämma ungefärliga tiden för deras tillkomst. Åren 1645—1662 var Bengt Jönsson, som då ägde hemmanet N:o 1, kyrkovärd. Han kallades Bengt i Västanöö. Bengtsgården nämnes 1699. Därav förstår man, att ordet ifråga började nyttjas under Bengt Jönssons tid. Hemmanet N:o 2 tillhörde en Jens redan de sista åren av 1500-talet, men namnet Jönsgården påträffas i skrift först i förra hälften av 1700-talet. Det synes alltså ha kommit i bruk i slutet av 1600-talet, då Jöns Persson var gårdens ägare. Månggården erhöll i början av 1700-talet tvänne ägare. Efter skifte flyttade den ene av dem till ''Månggås-Höujen'', vilket hemman sedan kallats Högen (Höujen). Även i Bengtsgården blevo bönderna två i slutet av samma århundrade. Skiftet kastade en till den del av gården, som hette Tomtan eller Tomtom.

I norderöområdet nyttjas ej Västanede, utan andra namn, såsom följande ex. visa: Je ske gå Uttigålan. Dom haadd husförhör Uttigålom i går. Hu gick väjn 'n bit, så hu skull få si Yttergålan. De va ingen där ifrå Yttergålom.

Litzlasätter eller Lillesätther. År 1545 hölls ett skatteting i Sunne och ''bland annor ärender som för rätten war,'' berättar ett protokollsutdrag, ''tå upbåd Herr Erik Nilson vår lagman en öde jord som Litzlasätter heter, liggiandes på Norderöön, på hederlig mans wägnar Herr Erick i Owiken, hwilken förenämde ödesjord han hade bytet sig till''. Samtidigt upplystes, att Hemming i Ålstad, Per Nilson ther sammestädes, Sten i Tryggestad och Anders ib:m wille återbörda stället, ''och så war Herr Eriks vår lagmans ord om samme jordebyte att om the förnemde forskrefne män tyckte wara ångerbyte om thet byte och kiöp som the ett åhr til förne giordt hade med Prästenom tå skola the gifva honom sina peningar igen för Walbormässon och förän att prästen begynner till att bruka på jordena, och hvad the icke wille, tå skola the icke i framtiden hafva makt att tala på förnemde jordebyte och kiöp''.

I en avhandling från 1546 heter det bl. a.: ''Alle dannemän som thetta breff see eller höre läsas, tå kiännis iag Pehr Nilsson i Ålstad och min hustru Rådgierd och min älsta son Erik Pehrson, thatt wij med godom wilja fullo samtycke och handebande upburit hafvom fem mark i sone af hederlig man Herr Erik Andersson Probst i Jempteland, på thett att thetta kiöp och byte skall destе bättre stå som wi förre giordt hafvom''.

”Årlige Rentan” 1564 nämner ”Enn gårdh Lillesätther”.

I vilken del av ön den lilla gården låg, har jag ej lyckats komma till klarhet om. Förmodar dock, att den gränsade mot Ålstad, Tryggestad och Hoff.

Verkön. Wærkö 1470, Wærköö 1472, Wærkö 1533, Werckö 1564, Vereköen 1622. Till socknen hör också Verkö. Namnet, som vanligen antages innehålla substantivet verk eller virke, förklaras av somliga med verk lika med arbete. Ordet skulle då betyda ön, där man utfört arbete.

En andra tolkning, efter en sägen, vilken jag redan som liten pilt hörde framläggas, är den, att Verkö under gångna tider ägt en sällsynt vacker och högstammig skog, som lämnade ett utmärkt byggnadsvirke (värke, som det också sagts) och att platsen på grund härav fått sitt namn. Alltså enligt den tolkningen: Verkö = det fina byggnadsvirkets ö. — Det må anmärkas, att Verkö och Norderön länge ansågos som varandra mycket olika ifråga om tillgång på skog. Bönderna på sistnämnda plats köpte nämligen i regel timmer till sina husbyggen samt klagade över att skogen lämnade otillräcklig vedbrand. Icke blott muntliga berättelser utan även skattningsinstrument och andra handlingar från svunnen tid bära vittne härom. Kanske är det rent av den lilla avunden, som bär ansvaret för sist anförda tolkning.

Andra påpeka, att det isländska ordet virki även kan betyda vall, bålverk, och att på Island virkesman var benämningen på den, som försvarade ett virki. Inga lämningar efter befästningsverk av något slag kunna emellertid nu upptäckas på ön, och de gamla ha intet haft att förtälja om att sådana förut iakttagits där. Betydelsen kan därför knappast vara den befästa ön.

Vidare har det ansetts möjligt, att en verka, d. v. s. anläggning för fiske, funnits vid den lilla ön och givit upphov till dess namn. Att märka är, att ”verka”, ”werkerne” o. s. v. ej påträffats i Jämtlands, utan i ett par andra provinsers gamla ordförråd.

Nära intill Verkö ligger Verköholmen eller Fredriksholm. Den man, som givit upphov till sistnämnda namn, var född på Verkö och hette Fredrik Nilsson. I sina ungdomsdagar under senare delen av 1700-talet lämnade han sina fäders öar och begav sig ut i stora världen. Han kom till Stockholm och fick där, icke prinsessan, som sagan vanligen har i beredskap åt varje förhoppningsfull gosse, som vandrar åstad mot kungens slott, men väl anställning vid konungens stall. Då ålderdomen nalkades, återkom han. Han var då samt förblev under sitt återstående liv mycket olik öborna i både tal och åthävor. På Verköholmen nedlade han efter sin hemkomst åtskilligt arbete, i det att han gjorde försök att där odla rotfrukter. Lönen för mödan blev emellertid ingen. Till detta tråkiga förhållande lära larver ha varit skulden. Inom parentes kan nämnas, att mannen var religiös.

I Stockholm hade han umgåtts med personer, som voro vänner av det herrnhutska samfundet och verkade i dess anda.

Norderö sockens besittningar på fastlandet.

Hela Håkansta (Lägdan eller Lägdom), som i väster gränsar till Gärdsta by i Marby; vidare Berge samt delar av Gruvan, Svedje Brattåsen och Myckelåsen; en del av Trägsta i Hallen; Urfjäll, liggande intill Svedje i Sunne; dessutom fäbodlar.

''Halfwa delen j hakonstadhe j marghaby sokn'' såldes år 1440 till Sundvis Toresson för ''atta iämpsca mark''. Trettio år senare — köpebrevet var enligt ett utdrag skrivet i Sunde Dominica quasi modo geneti anno 1470 — köpte ''Henrich i Wärkön för tolv marker Jemtske en halfwan gård, som Håkanstad heter liggiandes i Margeby sokn'' (d. v. s. andra halvdelen).

Om ''Sundwiise torassoni'' var norderöbo är mer än tvivelaktigt, men säkert är, att den förstnämnda delen år 1530 låg under ett av hemmanen i Wästanö. Å vapentinget i Sunne sistnämnda år tvistade nämligen ''Stein i Wärkön på ena sidan samt Anders och Matts Olofssöner i Wästanö på den andra angående ödesbölet Håkanstad i Mariby sokn''. De styrkte då med brev, att de köpt halva bölet vardera.

Den 29 mars 1606 upprättades en skriftlig förlikning emellan länsmannen Peder Eriksson på Norderö å ena sidan samt Björn Jakobsson och Jon Andersson i Wärkön å den andra. Den innehöll, att Peder Eriksson skulle vara lika god med Björn Jakobsson och Jon Andersson uti Håkanstads skog och mark eftersom de på bägge sidor gävo lika mycket i skatt därför.

Rörande den Norderön tillhöriga jorden i Trägsta berättas, att en bonde på Wärkön långt tillbaka i tiden köpte den för en speciedaler och en fläskskinka.

Från reformationstidevarvet.

Ett jämtländskt privatbrev av år 1564

med kommentarier av
Leonard Bygdén.

I Historiske Kildeskrifter (Række 2, Bd I s. 710) har H. Rördam meddelat ett kort utdrag av ett brev, vilket en svensk student *Johannes Erics Isopedius* skrivit till sina anhöriga i Jämtland under det då nyss utbrutna nordiska sjuåriga krigets dagar. Det är daterat den 29 februari 1564 i Rostock, där han då befann sig för sina studier. Men brevet nådde aldrig adressaterna, ty det blev uppsnappat av danskarne, vilkas flotta i förenig med lübeckarnes under kriget kraftigt avskar de nordtyska sjöstädernas samfärdsel med Sverge. Sålunda har det hamnat i det danska riksarkivet, där det förvaras i en samling av dylika vid samma tillfälle uppfångade brev från svenska studenter, som då vistades vid Rostocks universitet¹.

Rördam har publicerat blott ett mindre stycke av det ifrågavarande brevet och därvid uteslutit allt som i skrivelsen berör privata saker, men då just det uteslutna i själva verket synes kasta något ljus över hittills okända jämtländska förhållanden, finner jag skäl att här nedan meddela brevet i sin helhet och vill härtill foga några förklarande anmärkningar.

---

¹ Med anledning av att Rostocks universitet i dessa dagar (nov. 1919) firar sitt 500-årsminne, har professor Henr. Schück i Svenska Dagbladet (n. 257 och 258, nat. uppl.) infört en uppsats »Rostock och Sverige», där han med stöd av dessa vilsekomna brev lämnar en livlig skildring av de ekonomiska bekymmer, som ansatte de svenska studenterna, avstängda som de voro från fäderneslandet under det pågående kriget.

Brevets utanskrift lyder:

Humanitate, doctrina et virtute prestantibus
 viris, domino Andreæ in Brundflo, D:o Nicolao
 in Offerdal & D:o Michaeli in N., affinibus ac
 fratribus meis charissimis. Till Jemptelandt.

Mynn broderligh kierlich helsenn sampt med hwadh mhere gott
 vthi mynn machtt och förmögennhett wara kann, Eders kierligheter
 altiidh tilförennde etc., atth eder allesammens mâtthe lycksaligenn
 och well gå vnsker jagh aff hiertedtt alltijdh: Hwadh myn persoenn
 belanger, Gudh alz^{te} thes prijs, mår jag well effter thenne tijdzenns
 legennheter. —

Och fogher eder hermedh samptligenn kerligenn till att wetthe
 thz Mester Mårtenn Helsingenn¹ screff mig till i nest förliden som-
 mer och gaff tilkenne att vår Elskelighe kiere fadher nw fasth ett
 åhr sidenn haffuer uthi enn rett Christelich troo och bekennelse
 skieeltz ifrån thenne arme ælennde bedröffwede och mödesamme
 werdene — —

Huadh sigh nw wijdere effter sadane legenheter wm vår arffdeell
 tildraghe kann, lader jagh på thenne tijdh fare Och formodher att vår
 salighe framlidne fader haffuer therum uthan tuiffuell Christeligenn
 och rethferdeligenn dispenseret och ordineret, Szå och huadh j
 theruthinnen servata æquitate et justicia iuxta patrias leges & con-
 stitutiones² skicke, laghe, dispensere och hanndle, will iagh migh
 gerne brodherligenn och Christeligenn lathe åthnöie. — —

Menn effter Jagh haffuer förnummet att för ett åhr sijdenn nw
 fast her Michael sororius tertius hade warit i Stocholmm och offuer-
 antwardett Hanns Gammell 600 mk Them hann sijdenn wijdere och
 migh tilhannde förskicke skulle, att thz icke szå skee kunne ähre och
 mig orsakerne och nogsamptt kunnighe, atth hann themm till Daler
 icke kunne heller måtte forwegzle etc., Szå enndoch mig ther brede-
 widh ingenn annen beskeedh wordtt föregiffuenn, vtann att the samme
 pen_ngr skulle ware för Skottegårdhen, men in qua forma conditio-
 num de emendo uel pignoris loco dando vel oppignorando predio
 iam nominato nihil inquam horum singnificabatur (!)³. Och hade jag
 gerne henndt att samme pen_ngr hade måtte kommit mig tillhonnde,
 them jag och ännw fast och mhere ther till behöffuer. — —

Will Gudh jagh måtte komme medh helse och sunhett till mitt
 federnes Rike igenn. — —

¹ Mag. Mårten Helsing var vid denna tid kon. Erik XIV:s sekre-
 terare. Han blev av konungen själv genomstungen med en eldgaf-
 fel, varav döden följde 1567.

² j: med billighet och rättvisa enligt landets lagar och författningar.

³ j: men huruvida dessa penningar skulle betraktas såsom köpe-
 summa, förpantning eller arrende för ovannämnda hemman, härom
 ifnner jag icke ett ord nämnt.

Jag ackter, will Gudh så snartt thette krigett kann komme ttll en god ännde i denne sommer begiffue mig in Galliam heller Hispaniam, hactenus enim illuc mihi ire minime tutum & integrum fuerat, siquidem Gallia superiore anno intestino & funestissimo bello, dissipatis scholis omnibus, arsit & flagrauit. Quorum tristium motuum scintillæ adhuc supersunt, quas euanituras spes subit pios multos¹. — —

I Danmarck ähr enn oseielig hungger och dödhe, så att mest hans krigzfolk ähre dödhe. Szå haffue the och faritt i Danmarck i thette framlidne åhr, att hann aldrig bekommer sådant Krigzfolck her ifrån Tydsklandtt i hans Regementz tijdh, hwar han eliest någett lenge warder regerendes. Haffuer och heller inge penningar heller skatt mher, ther medh hann kann krigzfolk betale. Menn vår A. N. H. och Konung, Gudh thes loff bär prijs och haffuer loffordtt hos alle Herrer och förster i hele Tydske Nationer, ja och vtaff them -- såsom H. Konge Mattz egne fiender ähre, putate Electorem Saxoniae, sororium Regis Daniæ². — —

Till thz yterste beder jag i wele lade mig bekomme heropå swar och beskeedh thz förste eder kann mögheligt ware och skicker Breffuen till Blasium Olau syndicum Holmensem³, ty hann wett huar jagh stadder och tillfinnennes ähr. — —

Och vnsker eder alle med mijne Elskelige Systrer och edhre Barnn alltt thz gott kann ware både tijmeligit och andeligt. Datum raptim Rostochi 29 Februari A:o 64.

Vester in omnibus frater

Johannes

Erici Isopedius

* * *

¹ 3: till Frankrike eller Spanien, ty hittills har en resa dit varit högst osäker och farlig, enär Frankrike under förlidne år stod i ljusan låga av ett förhärjande inbördeskrig och alla dess läroanstalter voro upplösta. Ännu glimma gnistorna av dessa sorgliga oroligheter, vilkas undertryckande utgör många rättsinnigas förhoppning. — Det var det första Hugonotkriget, som då härjade Frankrike.

² 3: Jag menar Kurfursten av Sachsen, danske konungens sväger. — Kon. Fredrik II:s syster Anna var gift med kurfursten August av Sachsen. — Ovanstående stycke: I Danmarck . . utgör det av Rör-dam avtryckta utdraget av brevet.

³ Blasius Olofsson (Rask) var Stockholms stads sekreterare. Hans dotter Anna var gift med den tidigare nämnde mag. Mårten Helsing; hans son Nils var nu samtidigt såsom student i Rostock och därstädes inackorderad hos professor D. Chytræus. Därav kan man sluta, att herr Blasius' kännedom om brevskrivarens vistelseort förmedlades genom sonen.

Taga vi nu till en början i betraktande utanskriften, visar sig att brevet är ställt till de redan tidigare kända kyrkoherdarne *Anders Petri* i Brunflo och *Nikolaus Andrea* i Offerdal, av vilka den förre innehade samma befattning åtminstone under åren 1548—72, den senare under 1551—87. Den tredje adressaten, vars kyrkoförsamling allenast angives med ett N., måste vara dåvarande kapellannen i Näs *Michael Jonæ*, vilken återfinnes såsom kyrkoherde i Rödön under åren 1567—71. Han synes ej velat kvarstanna i Jämtland, då landskapet efter Stettinerfreden lades under Trondhjems stift, ty vi påträffa honom redan 1572 såsom kyrkoherde i Mo och Rengsjö pastorat i Hälsingland, där han uppgives ha dött 1612.

I vilket förhållande stå nu dessa tre till brevskrivaren? Jo, för det första kallar han herr Michael *tertius sororius*, vilket betyder att denne var gift med tredje systemen i ordningen, varav vi kunna draga den enkla, närliggande slutsatsen, att de båda andra voro gifta med hans två äldre systrar, så mycket sannolikare som han gemensamt hälsar till dem och barnen. Han kallar för övrigt brevadressaterna *affines et fratres*: hans bröder i egentlig mening kunna de icke vara, ty ingendera av dem bär hans eget farsnamn Erik, och *affinis* är den närmaste latinska beteckningen för svåger. Då slutligen en stor del av brevet handlar om arvet efter den avlidne fadern, kan här intet tvivel råda om de tre prästmännens svågerskap med brevskrivaren.

Så komma vi till frågan, vem de fyra syskonens avlidne fader var. Sonens tillnamn *Isopedius* ger oss icke så bestämd ledning som man eljest vore benägen att tro. Ty tillnamn voro vid denna tid icke synnerligen brukliga. Egentligen blev fråga om tillnamn först då någon skulle, som det hette, gå den lärda vägen, vilken i vanligaste fall betydde detsamma som att studera till präst. Och liksom man än i dag gärna väljer ett tillnamn, vilket erinrar om födelsebygden, så gjorde man även då, men för att än mer framhålla sin lärdom plägade man ofta översätta det till grekiska eller latin. I överensstämmelse härmed har sonen antagit tillnamnet *Isopedius* såsom född i Jämtland. Det är nämligen sammansatt av de grekiska orden *isos*, jämn, slät, och *pedion*, land, fält, och i och för sig betyder det icke mycket mer än om han kallat sig *Jämte* eller i latinsk form *Jemtius*. Vi påträffa även i slutet av 1500-talet släkter i Sverige med namnen *Isopedius*, *Isogæus* och *Jämte*, vilka samtliga av samma skäl synas böra leda sitt ursprung från Jämtland. Men om ock denne son kallat

sig Isopedius på grund av födelseorten, så är därmed ej sagt, att fadern, om han överhuvud haft något tillnamn, hetat så; han kan ha varit inflyttad. — Dock ger brevet oss andra hållpunkter, varigenom vi skulle kunna finna honom. Till en början kunna vi fastslå, att han måste heta *Erik* i förnamn då sonen heter *Erici*, vidare har fadern i livstiden varit ägare av Skottgården, vilken arvingarna tydligen försålt för att kunna bispringa den i främmande land vistande brodern och svågern med medel att där fortsätta sina studier, ehuru det ej lyckats att under då rådande krigiska förhållanden överbringa dem till Tyskland, och slutligen erfara vi att fadern avlidit under sommaren 1563. Läger man nu därtill, att denne haft tre prästerliga mågar samt att han tydligen stått i förbindelse med en så framstående man som konungens egen sekreterare, vilken underrättar sonen om faderns timade frånfälle, så är tydligt, att vi måste söka honom ibland Jämtlands mera betydande personer. Och då riktas utan tvekan våra tankar på den förnämsta andliga personen i orten, nämligen på landsprosten och kyrkoherden i Oviken *Erik Andersson*, Jämtlands reformator och konung Gustaf I:s trogna stöd under hela hans regering. Just han och han ensam fyller alla de villkor och betingelser, som vi utläst ur brevet. Hans förnamn är Erik. Ett hemman, då ödesgård i Oviken, benämd Skottgård inköpte han den 12 mars 1535 för 60 mark silver av dåvarande kyrkoherden Nils Mattsson i Brunflo såsom mellanhand (Diplom. Norveg. B. 14 n. 732) och år 1563 avled han, såsom inskriften på hans nu försvunna gravsten i Ovikens kyrka en gång i tiden vittnade: *Hic jacet venerabilis nec non pietate insignis Dominus Ericus Andreae præpositus terræ Jemtiae Obiit 1563* (Här vilar den vördnadsvärde och fromme herr Erik Andersson, prost över Jämtland, död 1563)¹. Genom detta till innehållet föga märkliga brev få vi helt oförmodat en helt klar och rätt tillfredsställande inblick i den märkliga mannens familjeförhållanden, som hittills varit alldeles okända.

Vi skola här ej ingå på någon närmare redogörelse över landsprosten herr Erik Anderssons långvariga och för Jämtland betydelsefulla verksamhet. Den har redan i sina huvuddrag blivit skildrad av Magnus Nordström² och även andra. Vi nämna blott, att första gången hans

¹ Jfr Hülphers, Saml. till en beskrivning om Norrland, 2.

² Jämtlands kyrkliga ställning före föreningen med Sverige 1645. Hsand 1884.

namn säkert påträffats, infaller i början av år 1526, då han såsom nyligen utnämnd landsprost och kyrkoherde i Oviken åtföljer ärkebiskop Johannes Magnus på hans visitation i de jämtländska församlingarna¹. Man har nämligen skriftliga vittnesbörd bevarade från visitationerna i Lit och Undersåker, där han tydligen varit närvarande. Då ärkebiskopen redan i oktober s. å. för alltid lämnade riket och konung Gustaf, brytande med den påvliga stolen, tog svenska kyrkan under sin styrelse, blev landsprostens ställning inom landskapet särskilt grannlaga och svår. Prästerskapet var, som vi veta, svenskt och lydde under Uppsala ärkebiskopsdöme, men den världsliga överheten var dansk-norsk. Efter ärkebiskopens avfärd sökte nu den norska länsherren Vincentius Lunge kvarhålla och lägga beslag på den biskopstionde, som från Jämtland inflöt till Uppsala biskopsstol, och förklarade i ett försmädligt brev till Uppsala domkapitel, att som han förmärkt, att de tagit konung Gustaf till ärkebiskop, ansåg han danska konungen med bättre rätt kunde göra anspråk därpå. Men Uppsala domkapitel och konung Gustaf hävdade med synnerlig kraft om bestående rätt och tvang länsherren att återbära vad han beslagtagit. Lunge gick för tillfället även förlustig sitt jämtländska län. Härtill kommo ock senare klagomål, som jämtlandsbönderna riktade mot de norska fogdarne, att de misshandlade de präster, de fingo från Sverge, jämte andra oroligheter, då även Trondhjems ärkebiskop Olof Engelbrechtson såsom länsherre över Jämtland blandade sig i leken. Men under hela denna tid stod prosten Erik Andersson lojalt och troget på kon. Gustafs sida, ehuru bevis på motsatt tänkesätt även rörde sig inom det jämtländska prästerskapet. Med myndighet och nit förde han sitt ämbete, allt under orubbligt fasthållande av de svenska anspråkens befogenhet. För denna sin trohet stod han ock högt i gunst hos kon. Gustaf, som även visste att belöna honom för hans tjänster. Så lades till förökande av prostens löneförmåner Hackås annex den 29 juli 1532 till Ovikens redan stora pastorat, vilket på den tiden även omfattade Myssjö och Berg. Inom sistnämnda socken hade även vid denna tid de första kapellen i Rätan och Klöfsjö blivit uppbyggda².

¹ Hans företrädare i Oviken prosten Nils Gudmundsson avled på hösten 1525.

² St. Thomædag år 1530 gav prosten dessa utskavens [i utkanten liggande] byar tillstånd att få bygga kyrkohärbergen vid sina kapell (Dipl. Norv. 14 n. 692), och den 20 dec 1543 hade han utverkat, att kapellborna skulle få där inviga kyrkogårdar för sina döda (ibid. 14 n. 802).

Även ingick konungen ett för prosten ekonomiskt fördelaktigt avtal om lösen av kyrkotionden från de jämtländska socknarna. Men detta tillvaratagande av svenska kyrkans rätt var endast en sida av den pågående reformationen. Den ännu viktigare var omgestaltningen av det religiösa tänkesättet och gudstjänstens anordning i Lutersk anda med avskaffande av de katolska vidskepliga kyrkobruken. Härutinnan hade prosten Erik Andersson sin stora makt-påliggande uppgift, som gjort honom känd såsom Jämtlands reformator. De medel han därvid hade att tillgå och använda voro, utom eget föredöme, naturligtvis de svenska reformatörernas skrifter och de handböcker, som av dem för gudstjänstligt bruk utgavos. Att han infört dem i Jämtland, vill jag här styrka med ett ojävaktigt bevis. På en bokauktion i Uppsala år 1892 försålades ett exemplar av reformatorn Olaus Petri Kyrkohandbok av år 1537, som fordom tillhört Bergs kyrka¹. På dess titelblad stod följande latinska anteckning skriven: *Iste liber emptus est ad usum ecclesie Berg pro vj ore procurante Domino Erico ibidem curato necnon preposito Jemptie 1539*, det är: Denna bok är inköpt för sex öre till Bergs kyrkas bruk på föranstaltande af herr Erik, där kyrkoherde och prost i Jämtland 1539. Vi se föröfrigt prosten ivrigt visitera i församlingarna, han tillsätter nämnder i tvistemål, utfärdar domar i kyrkorättsmål och nedreser ofta till Uppsala för att inför domkapitlet redogöra för sin förvaltning och få sina åtgärder bekräftade och fastställda. Man har velat tillägga honom en superintendents eller ordinaries ställning, och nog verkade han i sådan anda, men den titeln bar han icke. Han kallar sig i ett brev från 1550 "Kongl. Maj:ts vår Kongl. Nådes prost i Jempteland", och detta vid en tidpunkt då de norrländska landskapen redan fått en särskild, mera tillfällig stiftschef i kyrkoherden i Gefle. Tre år efter kon. Gustaf avled vår prost, han bortgick innan sjuåriga kriget skövlande bröt in över Jämtland, och sju år efter hans död hörde Jämtland ej längre till den svenska kyrkoprovinsen. Klart var, att den ställning, som det svenska prästerskapet intog inom det under främmande lydno hörande landskapet, var i längden ohållbar på grund av den nya tidens förhållanden. Men i nära 40 år hade landsprosten kunnat upprätthålla gammal fäderne-ärvd rätt och därunder genomfört landskapets kyrkliga

¹ Den försålda boksamlingen hade tillhört kyrkoherden d:r E. A. Nyblæus i Nysätra, ärkestiftet, och den nämnda handboken, som bar n:r 235 i den tryckta bokauktionskatalogen, inropades av dåvarande docenten, sedermera teologie professor O. Quensel.

reformation och bringa den till stadga. Då det värvet var ändat, skiljdes han hädan. Hans maka torde ha dött före honom, ty sonen skulle väl eljest fällt något ord om modern i brevet.

Beträffande sonen, Johannes Erici Isopedius, gör han intryck av att vara en ung student, som utgått från ett burget hem, visserligen nu, liksom många av hans svenska kamrater i Rostock under kriget, i tillfällig penningknipa, men också van att hantera penningar och med livlig önskan att se sig kring i världen. Hans uttalande om faderns rättvisa testamentariska förordnanden och hans egen villighet att rätta sig efter dem är hedrande såväl för faderns minne som för honom själv. Att han är ute i studieändamål, kan man förstå, då han med beklagande omtalar, att de franska läroanstalterna äro under de inbördes oroligheterna stängda, och man förlåter honom gärna den lilla lärdomsfåfången att blanda latin i den svenska texten, ty det var på den tiden vanligt. Men det märkliga är, att vi ej kunnat återfinna honom i Rostocks studentmatrikel under denna tid. Vad anledningen härtill kan vara är ej lätt att säga, men vi behöva ej därför betvivla, att han här idkat lärda studier. Ett liknande förhållande känna vi rörande reformatorn Laurentius Petri, vars vistelse vid Wittenbergs universitet på grund av samma omständighet länge varit betvivlad, men som nu visat sig vara med största sannolikhet fastställd och bevisad¹. Huruvida den unge Isopedius någonsin kom i tillfälle att företaga sin beramade resa till Frankrike eller Spanien, känna vi icke. I denna stund veta vi icke ens, om han återkommit till fäderneslandet eller om han därute omkommit och försvunnit i tidens oroliga böljor. Kanske han blev ett offer för den pest, som följande år härjade i Rostock och där borttryckte 10 professorer och 40 studenter. Hittills har det ej lyckats oss att återfinna honom i våra inhemska handlingar.

Vad vi här ovan haft att meddela om landsprosten Erik Andersson, hans fyra barn och tre mågar kan sägas med fullt historisk säkerhet grundat. Men härtill vilja vi foga ett par upplysningar, som torde vara ägnade att ytterligare vidga vår kännedom om honom, hans börd och hans släkt, ehuru de för närvarande icke ha synnerligen mer än hypotesens värde.

---

¹ *Herman Lundström*, Undersökningar och aktstycken. Ups. 1898. S. 1—6.

Det är en ofta gjord iakttagelse, att söner för sin lärda utbildning i synnerhet i äldre tider gärna sökte sig till samma universitet där deras fäder studerat. Härtill funnos många anledningar i dåvarande tidsförhållanden, som nu i våra dagar bortfallit, men denna iakttagelse har för mig varit ett skäl att undersöka, huruvida det icke vore möjligt att återfinna prosten Erik Anderssons namn i Rostocks universitetsmatrikel, ehuru vi ej där påträffat hans sons. Vid genomforskandet av denna genom trycket i våra dagar tillgängliga matrikel¹, som särskilt från början av 1500-talet upptager icke så få inskrivna studerande från Sverige, ha vi funnit blott tvänne namn, som synas kunna styrka denna vår förmodan. År 1512 den 21 april inskrevs *Ericus Andree de Upsalia* och år 1517 den 8 september likaledes *Frater Ericus Andree de Suetia*. Av dessa två synes endast den förre, Ericus Andree från 1512, kunna identifieras med den sedan namnkunnige jämtlandsprosten. Tretton år, tillbrakta under lärd forskning och i kyrkans tjänst, torde nog erfordrats, innan en man, om ock utrustad med så framstående naturgåvor som han säkerligen varit, kunnat tillkämpa sig en så viktig och krävande befattning inom det svenska ärkestiftet. Men ha vi här funnit den man vi söka, — och det är ock vår enskilda övertygelse — då får den till hans namn fogade ortbestämmelsen *de Upsalia* särskilt värde och vikt. Denna kan emellertid tolkas på två sätt; *antingen* så att han såsom studerande kommit från Uppsala lärosäte, vilket vid denna tid i sin första medeltida form ännu levde, ehuru med ett slocknande liv, *eller* ock att Uppsala tillika varit hans födelse- och hemort. I senare fallet, d. v. s. om landsprosten ursprungligen varit en Upplands son, skulle man måhända häri finna förklaringsgrunden till en egenomlig omständighet, varpå vi vilja fästa uppmärksamheten. Vi ha redan erinrat om att namnet *Isopedius* rätt ofta uppträder såsom släktnamn i senare tidens handlingar. Gå vi till Uppsala stifts herdaminne, skola vi finna en lång rad av präster med detta tillnamn och beklädande olika kyrkliga befattningar, men eget nog nästan undantagslöst inskränkta till uppländska församlingar. Bland de äldre här förekommande Isopedierna nämna vi i första rummet *Petrus Petri Isopedius*, som år 1594 var tillförordnad rektor vid Uppsala katedralskola och följande år 1595 blev skolans ordinarie rektor; han återfinnes ock bland de första antecknade medlemmarna av Uppsala

¹ Die Matrikel der Universität Rostock, hrsg. v. A. Hofmeister.
2. 1891.

samma år återupprättade universitet. År 1599 blev han professor i logik därstädes, men avgick 1601 såsom utnämnd kyrkoherde i Tensta, samt avled redan 1603. En annan kyrkoherde *Magnus Petri Isopedius* i Tärna dör 1670. Den sista uppländska prästen med detta släktnamn *Gustaf Isopedius* avled 1808 såsom komminister i Alunda, där även hans far och farfar innehaft samma befattning, sammanlagt för dem alla i 104 år. Deras stamfader *Petrus Ragvaldi*, död 1623 såsom kyrkoherde i Munsö, uppgives ha varit bondson från Jämtland¹. Är detta så alldeles säkert? Huruvida alla dessa Isopedier äro släkt med varandra, veta vi icke med någon säkerhet; vi kunna ej sammanföra dem i ett gemensamt släktregister. Därtill sakna vi nödiga förbindelseleder. Möjligt är ju, att vi ha två skilda släkter, vilka utgå från var sin jämtländska odalman. Men den upplysning, det ovan meddelade brevet giver, kan även leda till en annan förklaring av det Isopediska namnets förekomst i Uppland. Det är möjligt, att den glans och utmärkelse, som den gamle landsprosten Erik Andreæ spritt över sina närmaste anförvanter, kunnat föranleda andra mera fjärrstående medlemmar av samma ursprungligen uppländska släkt att upptaga namnet Isopedius just för att markera sitt släktförhållande till honom. Liknande anledning till släktnamns antagande äro icke sällsynta på det genealogiska området. Detta är ju visserligen icke bestyrkt, men synes kunna angiva en kanske icke alldeles förkastlig förklaring av det Isopediska namnets nästan exklusiva förekomst i Uppland. Tills vidare få vi emellertid åtnöja oss med att framhålla det obestridliga faktum, att jämtländska landsprosten Erik Anderssons son och väl även hans döttrar äro, så vitt vår kännedom hittills sträcker sig, de till tiden första personer, som med verklig hemortsrätt upptagit och burit namnet Isopedius, och för övrigt överlåta vi åt kommande genealogisk forskning att utreda, huruvida de yngre uppländska Isopedierna kunna stå i något bestämt släktförhållande till dem samt till varandra sinsemellan.

---

¹ Upsala Ärkestifts Herdaminne 2, s. 282.

Strider och tvister på gränsen mellan Jämtland och Ångermanland.

Av
J. Nordlander.

I Fors socken och den mitt emot liggande delen av Ångermanland, d. v. s. Graninge eller i äldre tider Långsele socken, finnes det en hel del sägner, som tala om krig och örlig och naturligtvis förskriva sig från den tid, då Jämtland ännu hörde till Norge. På 1880-talet upptecknade den, som skriver detta, några sådana efter den nu troligen förgätne rotskolmästaren Per Marks i Utanede och meddelar här några. I landsvägen i denna by finnas två backar, som sägas ha namn efter händelser under ofredstider, nämligen **Vakten** och **Förlikar-** eller **Förlikansbacken**. På det förra stället skola vaktposter varit utsatta, under det att fred, stillestånd eller förlikning ingåtts på det senare. I samma by finnes ock ett stycke ovanför gårdarna den s. k. **Danskslätten**, vars namn likaledes skall förskriva sig från krigstider, då en dansk styrka skall hava varit lägrad därstädes.

Vid landsvägen, som från Fors leder över skogen till Graninge och Långsele, en urgammal stråkväg de båda landskapen och rikena emellan, ligger strax öster om rålinjen sjön **Fångsjön**, och invid denna i själva landsvägen den fordom av alla lasskörare fruktade **Fångsjöbacken**. Även dessa namn sägas förskriva sig från våra förfäders krig med Danmark. Den svenska styrkan hade, heter det, vid ett sådant tillfälle anlagt en skans vid denna sjö i akt och mening att från denna falla danskarna i ryggen, när dessa, utan att ana oråd, komme tågande där förbi. Men planen misslyckades. Fienden anade, hur det var ställt, tog en stor omväg och föll själv den svenska styrkan i ryggen samt tog många fångar. Emedan en god fångst hade gjorts här, skall sjön ha fått detta namn!

---

¹⁾ Mycket möjligt är, att sjönamnet sammanhänger med fångst av annat slag, nämligen fisk; *fiskefang* är nämligen det fornsvenska substantivet för fiskefångst, fiskafänge.

Längre österut har man på den ångermanländska sidan flera namn, som också erinra om krigiska rustningar och kanske även händelser.

Den nämnda landsvägen från Jämtland till Långsele hade tidigare en annan riktning än den nuvarande, i ty att den från Ledinge gick över skogen till södra delen av Graningesjön. Den sammanföll, enligt uppgift, med den "väg", som nu kallas Gransjö bodväg. När man på denna kom till Helgumssjön, for man med färja över till Gransjö by på sjöns östra sida. Sedan gick landsvägen över Gransjöåsen och genom Näs by i Långsele till Sollefteå. Ämnade sig fienden från Jämtland till denna trakt, så var detta den enda vägen, som de kunde följa. Vid Harnäsudden i Gransjö hade man därför till skydd emot sådana påhålsningar en skans, som efter byn kallades **Gransjö skans**. Ett stycke nedanför finnes vid Forse bruk en bäck, som skrives **Vagnsbäcken**, med den bredvid liggande **Vagnsbäckmon**. Av dem bland allmogen, som ej rönt inverkan av kartor och skrivna papper, uttalas dessa namn såsom **Värnsbäcken** och **Värnsbäckmon**. På grund av ställets läge och namnets uttal kan man förmoda, att här funnits något (skydds-)v ä r n, vilket, här som annorstädes, givit anledning till namnet. — Litet längre ned vid Hamre by vid Långsele kyrka finnes en plats, som kallas **Hamre-lägret** eller **Lägforsbacken**. Av en danneman i nejden ha vi hört, hurusom han där i jorden funnit betsel och grimmor, alla multnade. Man har vidare berättelser om att dragoner någon gång i forna tider varit förlagda i alla byar i Långsele, och sägnen har särskilt fäst sig därvid, att dessa haft spannmålen förvarad i hopspikade brädlårar, vilka troligen ansetts som mindre lämpliga förvaringsrum för det dyrbara "guds-lånet."

Man undrar helt naturligt, om några krigiska operationer förekommit i dessa trakter, vilka kunnat giva anledning till dylika ortnamn.

Mellan myndigheterna i Jämtland och angränsande svenska landskap tyckes på 1600-talets början det bästa förhållande ha rått. Den 28 januari 1601 skriver den jämtländske fogden Arild Olofsson till riksrådet, lagmannen greve Abraham Brahe och tackar honom för hans välgärningar. Vidare nämner han, att han från Jämtland och till Gävle skickat sin tjänare Olof Pedersson att där på fogdens vägnar emottaga och till Jämtland föra något gods. Utan grevens pass kunde emellertid tjänaren ej från Gävle få någon skjuts för sig och godset, och därför ber nu fogden att han måtte erhålla ett sådant, så att han från Gävle och till Jämtland bleve nödtorftligen förfordrad med det gods, som han förde med sig. Brevet slutar med en vänlig försäkran, att om greve Abraham hade något att i Jämtland beställa, skulle fogden finnas med all tjänstvillig underdånighet därtill benägen.

Men på sin resa ställde Olof Pedersson till bråk, och fogden Arild måste därför i ett nytt brev till greven lägga sig ut för honom. Olof hade, heter det i detta, dess värre kommit uti skada på så sätt, att han på sin resa till Sverige slagit några av kronans bönder. Detta vore, det Gud skulle veta, fogden mycket emot, och han hade icke velat tillstädja honom det. Om tjänarens sak säger han, att den då ännu stode illa hos Karl IX. Emellertid behövde fogden tjänaren på flera sätt, och därför ber han, att Olof ej måtte bliva straffad, såsom han förskyllt. Ej heller hade han, fattig karl, många penningar att böta med. Redan hade han för övrigt förlikt sig med målsägarna, och därför begär fogden Arild, att hans tjänare måtte straffas så skonsamt som möjligt. Det senare brevet är avsänt den 26 april samma år.

Vid samma tid underhöll fogden Arild vänskaplig förbindelse även med den ångermanländske fogden Nils Bengtsson. I ett brev av den 16 mars 1601 till greve Abraham berättar denne där-om följande:

Några dagar därförut hade till Nils Bengtsson i Härnösand kommit en ung person ifrån Jämtland, och denna hade haft med sig fogden Arild Olofssons förskrift (rekommendation), 'bönevis ställd', att Nils Bengtsson skulle, där så behövdes, taga honom uti tjänsten och använda honom i det, vartill han kunde finna honom lämplig. Men mannen hade kommit för sent, ty fogden, heter det, hade redan så många tjänare, som han behövde. Mannen ifrån Jämtland — hans namn utelämnas — hade då bett Nils Bengtsson om förskrift till greve Abraham, att denne ville taga honom i sin tjänst; och Nils gör honom till viljes. Såsom en förtjänst hos den tjänstsökande nämner han, att han hade en god hand till att skriva, såsom greven skulle finna av hans handstil. Huruvida lagmannen hade någon användning för mannen, är ej känt; i detta sammanhang intresserar det oss ock föga. Huvudsaken är, att Nils Bengtsson uppenbarligen vinnlägger sig om att göra den jämtländska fogden till viljes.¹⁾

Tio år härefter kom Sverige i krig med Danmark, det s. k. **Kalmar-kriget**. Om några krigshändelser på denna trakt under detta tala ej de källor, som stått till vårt förfogande. Men i den då tämligen nyanlagda staden Härnösand rustade man sig emellertid med vapen och ammunition för ett befarat anfall från Norge. Att fienden därvid väntades följa en gammal och fordom mycket begagnad skogsväg från Graninge genom Viksjö och Stigsjö socknar till Härnösandstrakten, är högst sannolikt.

Under det krig, som föregick freden vid Brömsebro år 1645, var det däremot mycket livligt på gränsen mellan Jämtland och Ångermanland. På den nyssnämnda skogsvägen voro då postnin-

¹⁾ Efter brev i Skoklosters bibliotek, Riksarkivet.

gar förlagda, likaså i Graninge jämte flera andra ställen. Gransjö skans fick också då, kanske för första gången, göra tjänst. Om några sammandrabbningar i dessa trakter talas det emellertid icke heller då. Den flitiga vakthållningen på svensk sida höll kanske danskarna på vederbörligt avstånd. Ur Ångermanlands domböcker från denna tid må en liten notis här finna plats.

I Boteå, några mil nedanför Sollefteå, fanns på denna tid en jämte v. n. Olof Persson. Ehuru bosatt där och gift med en svenska, hade han sina sympatier på den danska sidan, och när de svenska soldaterna marscherade upp till gränsen, heter det, hade han låtit "smädaktiga" ord falla om dem. Detta angavs av bondekaptenen Gulik Larsson i samma socken, vilken efter uppdrag av regeringen var mycket verksam för gränsernas skyddande. Jämtens svenska svärmor var dock icke riktigt belåten med mågens hållning. Enligt henne låge han nämligen hemma och grämde sig över att jämtarna icke komme in i landet; han hade nämligen då velat möta dem (tydligen för att bistå dem eller sluta sig till dem). Äntligen hade han sagt, att han ville slå w e l l e r r o av de svenska soldater. Betydelsen av uttrycket är dunkel; möjligen är detta orsaken, varför ett NB satts på marginalen i domboken.

Men andra tider kommo, då det ej gick så fredligt och trevligt till.

Första gången, som ett infall, oss veterligen, göres från Ångermanland på jämtländskt område, var år 1657 under Karl X Gustafs danska krig. Då voro trupper förlagda i **Gransjö skans** i Helgums socken, och det var också därifrån, som anfallet utgick. Styrkan eller "partiet", som det kallas, utgjordes av blott omkring 50 man, anförda av en kapten v. n. Harder, och meningen var att i Fors socken "uttaga" den säd, som fanns i kyrkohärbärgen därstädes. Troligen ansågs den behöfelig för munförrådets förstärkning. Men företaget misslyckades: man kom för sent och fick icke någon spannmål. Denna hade nämligen långt förut levererats till fienden och använts till hans nytta. Huruledes den fientliga truppen uppträdde i Fors, känna vi icke. Man vill hoppas, att Forsbornas ångermanländska sympatier ej ledo avbräck därigenom. Att det här ej var något plundringståg i allmänhet, synes därav, att det endast gällde spannmålen i kyrkohärbärgen.

Företaget misslyckades, men det hade emellertid det goda med sig, att man i Jämtland fått säkra underrättelser om fienden. Dessa hade erhållits av en tolvman och landstingskarl där i socknen. Nyss återkommen från landstinget, hade han för kapten Harder bl. a. berättat, att han med egna ögon sett, när Frösö skans blivit intagen. För övrigt hade bönderna i Fors manat krigarna att se sig väl före, tagandes tiden i akt, ty fienden aktade förmodligen att besöka svenskarne. Och förr, än de visste ordet av, vore han heter det, i fullt antåg att infalla uppå svenskt område. Förstärk-

ning vore därför av nöden. Brevet dateras i Gransjö den 25 nov. och undertecknas av Samuel Nilsson.¹⁾ Vid Gransjö skans var vid denna tid en anseelig styrka förlagd, nämligen 60 krigsmän, dit skickade från Medelpad, jämte 180 man av lantallmogen i Ångermanland. Dessutom voro på åtskilliga byvägar vaktställen med 20, 30 eller 40 man.

Den 28 dec. s. å. skriver landshövdingen Johan G. Oxenstierna, att fienden blott några dagar därförut dragit alla sina vakter från Ångermanlands och Medelpads gränser till sig in i landet, och därvid hade han medtagit bönder, hustrur, barn, boskap och annan egendom. Avsikten därmed hade man icke klar för sig. Landshövdingen berömmar emellertid dansken som en ''ganska hövlig och diskret fiende'', efter han icke det ringaste hade tenterat inom dessa gamla svenska gränser, ja, ej ens gjort skada till en hönas värde.

Tjugu år senare uppträdde åter danske krigare i dessa trakter men nu på ett mindre ''hövligt och diskret'' sätt. Sommaren 1677 skedde nämligen ett danskt infall i Jämtland. Guvernören Carl Larsson Sparre på Holm strax nedanför Sollefteå var den, som nu skulle leda försvaret, men fälttåget medförde ej några lagrar för honom. Såsom vi sett, var allmogen i Fors socken svenskt sinnad; detsamma gällde nu om den i Ragunda, men trots dessa bönders försök att motstå fienden ryckte denna österut över gränsen, och den 17 sept. 1677 gick det nyanlagda bruket i Graninge, Sparres egen, för sin tid storartade anläggning, upp i lågor. Något motstånd gjordes ej heller här. Skrivna dokument tala ej om något sådant, icke heller sägnerna. Men väl förtälja dessa åtskilligt om Graningebors flykt hals över huvud. En bonde i byn Böle (vid föreningen mellan Hult- och Graningesjöarna) hade haft litet svårt att följa de andra på flykten, ty han höll som bäst på att mala på sin skvaltkvarn. Kanske låg ock denna så, att han hoppades undgå besök av fienderna. Till sin stora förskräckelse upptäckte han emellertid, att ''fianna'' kom tågande åt kvarnen till. Då vågade han icke dröja längre. Men sitt mjöl ville han rädda. Så fort som möjligt hov han det därför i sin kont och snörde åt denna, lyfte honom på ryggen och satte av. Men i brådskan hade han vänt konten upp och ned, och då kan man förstå, huru det gick. Allteftersom han sprang i sitt anletes svett, rann mjölet sakta och vackert ur konten och på marken, som det säges till mycken förnöjelse för fienden.

En annan sägen omtalar också, att plundrande norrmän en gång kommo till Graninge bruk. Förvaltaren hade därvid visat mycken månhet om sina arbetare och särskilt om smederna. Dessa hade han nämligen gömt i en källare och till ytterligare säkerhet

¹⁾ Landshövdingarnas skrivelser. Västernorrlands län. R. A.

satt lås för denna. Säggen, som gärna fäster sig vid muntrande situationer, tillägger, att de innestängda alls icke mådde illa i källaren utan tvärt om. Där hade nämligen funnits fullt upp med både mat och dryck.

Efter plundringen av Graninge bruk hava fiender veterligen ej vidare kommit till dessa trakter.

Från detta krig känner man av gammalt förrädiska stämplingar, som förehades av kyrkoherden Olof Clausson Ram i Ragunda och tretton medbrottsliga bönder. Själv var Ram till födelsen ångermanlänning (från Ramviks by i Högsjö socken). Obekant lär däremot vara, att kyrkoherden skall ha haft en medbrottsling även på den ångermanländska sidan. Denne hette **Lars Huller**, Son av officeren Jöns Påvelsson i Hullsta i Sollefteå, var denne först lärare vid Härnösands trivialskola men lämnade snart denna befattning och blev bonde på det fäderneärvda hemmanet i Sollefteå. På grund av högre bildning och självständig ställning kunde Lars beivra allehanda olagligheter, som begåtts av högre ämbetsmän i landskapet, varigenom han ådrog sig dessas livliga hat och invecklades i vidlyftiga rättegångar. I ett brev av landets fullmäktige i Ångermanlands norra och södra kontrakt kalla dessa honom för en "orolig sälle" och uppgiva om honom, att han aldrig kunde vara fredig utan alltid hade någon galenskap (!) för händer. Enligt samma brev var han måg hos den nämnde Herr Olof i Ragen (Ragunda), "som för sin otrohet mot Sverige i Jämtland blev steglad". Ut i dennes stämplingar skulle han ock ha deltagit, och de, som utfärda brevet, intyga, att han på ett allmänt landsting i Nora i Ångermanland år 1679 i allas deras närvaro blivit förevidat att under krigstiden ha beklagat de undersåtar, som icke godvilligt givit sig [under] de danske, när dessa genom sina brev, som hans svärfader dit befordrat, det begärt.

Om dessa anklagelser mot Lars Huller hade någon påföljd för honom, känna vi icke, men säkert är, att han slapp dela sin svärfaders sorgliga öde och en följd av år hade förtroendet att vara Lars Flemings inspektör på Graninge bruk.

Mellan enskilda jordägare ha ock tvister och strider förekommit på gränsen mellan Ångermanland och Jämtland, och dessa äro, som man säger, gamla "som gatan" och därtill många. I kristendomens första dagar tvistade därom **Arne Ille** på Hällesjö i Ragunda och **Gunnil Snälla** på Solatunum (Sollefteå), och även i våra dagar ha sådana tvister varit dragna inför domstolar. Fordom var det om fisket och jakten, som man stred; senare blevo skogsslätterna tvisteämnet, och i våra dagar är det timmer-skogen, som bragt skogsägare "i luven" på varandra.

På slutet av 1500-talet och i början av 1600-talet fick man på gränsskogarna emellan de båda landskapen en ny bofast befolkning, både i öster och väster lika illa lidna. Det var **finnarna**,

som då kommo från andra sidan Bottniska viken. Efter den gamla skogsvägen från Härnösandsbygden genom Stigsjö och Viksjö sökte sig fram till trakten av Graningesjön, där en blomstrande koloni anlades.

Det dröjde emellertid icke länge, förrän de nykomna kände sig hemmastadda samt genom sina utvidgningstendenser och jordbruksmetoder blevo ett plågoris för de närboende grannarna i Långsele och Fors. Den förra socknen hörde då till Sollefteå pastorat, och kyrkoherden Lars Noræus i detta fann sig förolåten att jämte några av sina socknemän klaga däröver. **Olof Månsson** i "Gräningen" — en lika stridslysten som duktig finne — skulle nämligen ha huggit några rågsvedjor på **Solete**-skogen. Och dessa skulle icke heller ha varit små: han hade där på en stor svedja utsått icke mindre än vid pass sex tunnor råg. **Finnen** ursäktade sig emellertid därmed, att svedjorna lågo på allmänningen, att finnen huggit på Solete-skogen, bestred han. Rätten dömde, att varken finnen eller prästen skulle befatta sig med den stora rågsvedjan, utan den skulle skäras av socknens män, som för sitt omak skulle få betalning. Dom i målet skulle fällas vid landshövdingens ankomst. — **Finnen** Olof var tydligen av häftigt temperament. I sammanhang med detta mål antecknas nämligen i domboken, att han skulle böta halvannan mark för att han inför rätta "löckte" (slog eller misshandlade) Herr Lars. Detta var år 1635.

Större var på den norska sidan missnöjet med denne Olof Månsson och hans landsmän vid Graningesjön. Redan år 1630 äro strider i full gång mellan dem. Den 18 juni d. å. stod ting med Resele och Ramsele gäll, och på detta infunno sig trenne män ifrån Bispgården — de hette Ingemar Jonsson, Zacharias Påvelson och **Anfinn** Påvelsson — vilka uppträdde såsom sina socknebors och grannars talemän. Mot denne Olof Månsson framförde de nämligen sina klagomål rörande några råmärken emellan Jämtland och Ångermanland, varvid de till styrkande av sin rätt framlade landskrå och ett synebrev, som säges vara utgivet av båda landen. Tvisten och oenigheten säges vara uppkommen därigenom, att **Måns finne** — den nämnde Olofs fader — hade rödt något över råmarke och huggit svedjeland på deras skog över landsskråen. Året därförut, klaga de vidare, hade samme Måns finne fått tillsägelse att med Forsborna hålla syn där på samma skog; men han hade det icke efterkommit. Jämtarne hade väl kommit tillstädes med sina synemän, men Måns hade försummat det. Domen hade också blivit, att finnen för sin försummelse skulle betala dem för deras omkostnad med fyra tunnor säd, detta i enlighet med vad de hade begärt.

På detta ting anhöllo männen ifrån Fors om en ny syn, och en sådan efterläts dem också. Till synemän begärde Olof Måns-

son tolv allmogemän inom domsagan. Deras namn upptogos i domboken, men vi känna blott Sven Eriksson i Övergård i Sollefteå socken såsom varande mest bekant. Vid straff och böter till görandes skulle dessa vara närvarande måndagen den 28 juni.

På tinget i Sollefteå år 1631 kom denna tvist åter före. Vad som därvid avhandlades, skildras utförligt i en till konungen samt riks- och kammarråd ställd skrivelse, vilken är utfärdad av kamreraren Peder Eriksson, befallningsmannen (fogden) över Ångermanland Mats Matsson och lagläsaren därstädes Claes Nilsson. Som handlingen är av stort intresse, återgiva vi innehållet tämligen fullständigt trots dess ansehlige längd.

På detta ting är det finnarna, som frambara sina bekymmer. Med sina grannar klagade nämligen nu Olof Månsson över intrång av jämtar från Fors. Huru därmed förhöll sig, utvecklas vidlyftigt. Sommaren året förut hade Olof och hans grannar huggit några svedjefall och sått råg på dessa. De hade därvid — detta är deras egen framställning — hållit sig på sina egna skatteägor, vilka sträckte sig allt intill landsryggen, där rå och rör vore lagda mellan Jämtland och Sverige.

Men när Graningeborna uppskurit rågen och satt honom i hässja i avvaktan på åkeföret, då hade Forsmännen, som vore boendes där näst, utan ägarnes lov och minne borttagit säden och fört den till Jämtland. Och efter denna landsräkningen, heter det, var det 20 rökar till 60 tunnor råg.

I juni 1630, berättas det vidare, hade ståthållaren Johan Månsson Ulfsparre hållit landsting i Sollefteå. Då hade samma jämtar kommit dit och begärt en syn mellan Graninge- och Forsborna. Ståthållaren hade ock efterlätit dem en sådan och således beslutat alldeles detsamma som häradstinget i samma månad.

Och denna gång blev synen verkligen av. Någon tid därefter hade, heter det, synemännen, tolv på vardera sidan, kommit tillstädes och granneligen rannsakat, huruvida samma rågsvedja låg på jämtarnes eller på Graningebornas ägor på Sveriges sida. Och därvid hade efter gammal landskrå efter rå och rör samt eljest efter gamla älggravar, som av ålder legat under Sverige, befunnits, att rågen vore växter på Graninge-ägorna och långt hitom råmärket. Men jämtarne hade, heter det, ingalunda velat efterlåta våra synemän att komma så långt in på skogen, som själva rå stode, utan de hade velat själva sätta rå så, som de ville eller långt in på Graninge-ägorna. Och när deras uppsåt icke fick sin framgång, som de ville, avviste de, säges det, våra synemän med obeskedliga ord, skällandes dem för tjuvar och skälmar, vilket enligt brevskrivarnes uppgift skulle framgå av synebrevet. Ledsamt nog är detta ej känt. Säkerligen skulle det lämna många intressanta upplysningar om dessa gränstvister.

Emellertid hade ståthållaren Ulfsparre enligt samma brev skrivit till den danska fogden i Jämtland och bett honom, att han ville tillhålla Forsborna att ej tillfoga Graninge-männen någon orätt. Men icke heller ~~det~~ hade jämtarne aktat, utan de hade behållit det, som de med våld och orätt tagit. Ingen rätt hade Graningeborna där bekommit men väl spotska ord, heter det.

Även sedan hade Graninge-männen för andra gången sått råg på samma sved samt året därpå eller 1631 uppskurit skörden och satt den i hässjor i akt och menning att få den behålla. Men då hade jämtarne på nytt oppröjt sin väg till samma sved och ville så med första taga även denna råg ifrån dem, såsom Graningeborna erfarit. Men dessa hade icke själva kommit till att föra sin råg därifrån, förrän en skarp vinter kunde bliva för älvens skull.

Eljest, heter det, fördristade de sig det icke heller göra för oenighets skull rikena emellan, förrän de angivit saken för överheten i landskapet. Men denna kunde ej göra Graningeborna något bistånd härutinnan helst som frågan gällde två kungariken. Även klagas i brevet däröver, att ståthållarens skrivelse och förmaning ej bleve hörd och aktad hos jämtarne.

På två års tid hade nu stor skada och övervåld tillfogats Graningeborna såväl som Kungl. Maj:ts tionde och Sveriges krona därigenom orättrådeligen avskures. Brevskrivarne kunde därför intet annat medel finna, klaga de, än att giva detta tillkänna för högsta överheten.

Det långa brevet slutar med en varm anhållan, att dessa skattskyldiga, fattiga undersåtars bön måtte nådeligen upptagas och att de måtte förhjälpas därtill, att de såsom andra Sveriges inbyggare kunde få bliva frediga och på sin egendom orövade samt igen bekomma, vad dem med orätt vore fräntaget.

Denna skrivelse torde ha överlämnats till rådet genom en eller flera utskickade ifrån Långsele, som fört ungefär samma klagan som Olof Månsson. Utan påföljd var icke heller denna uppvaktning, ty rådet fann sig nu föranlåtet att inskrida. Rådsregistraturet för den 15 febr. 1632 omtalar nämligen, att en skrivelse hade avlåtits till ståthållaren Ernst Creutz om "den orätt, som jämtarna hava gjort emot Långsele sockens invånare i Ångermanland".

Vad allmogen genom sina utskickade supplicando andra-git, kunde, heter det, ståthållaren omständligt förnimma av de kopior som samtidigt översändes till honom. Rådet kunde emellertid icke veta huru sig därmed tilldragit hade, varför det nu befaller ståthållaren att genast efter detta brevs mottagande granneligen därom förfara. "Och där I förnimma, att supplikanternas klagan sig så alldeles i sanning haver, då fordrar själva saken och Edert kall, att I strax skriver ståthållaren i Jämtland till och honom

obilligheten med skäl och vänlighet remonstrera, anhållandes och begärandes, att han ville vad som av jämtarna kan försett vara, **korrigera** och konungens undersåtar rätt förskaffa.”

Vad som på ena eller andra sidan kunde vara passerat, borde ståthållaren låta rådet veta, då han skulle få vidare förklaring. Emellertid får han det rådet att förekomma, att något våldsamt *p r o c e d e r e* (tillvägagångssätt) rikena emellan ej måtte begås.

Dagen därpå behandlar rådet saken rörande Olof Månsson. Att denne personligen infunnit sig, synes därav, att han här kallas ”supplikant och brevvisare.” Det svar, som han får av rådet, är emellertid ganska försiktigt. Vad han klagade och begärde, yttras det, kunde ståthållaren själv förnimma av hans innelyckta supplikation. Och ”emedan saken är sådan, att den av Eder bör upp-
dagas och *r e m e d i e r a s* (avhjälpas), hava vi supplikanten till Eder remitterat, intet tviflandes, att I honom till det, han kan vara berättigad till, förhjälpandes varde”.

Huru striden vidare utvecklade sig, få vi kanske framdeles utveckla i samband med en redogörelse för finska bosättningar på skogarna inom Ragunda pastorat.

De skogar, som hörde till Ramsele och Fjällsjö socknar och gränsade till Hammerdal och Ström i Jämtland, voro mycket vidsträckta och även mycket rika på villebråd. Inbyggare i långt avlägsna trakter kommo också allt emellanåt dit för att där jaga. På mitten av 1640-talet finner man där jägare, som från finnmarken i Tåsjö och ända från Hassela socken i Hälsingland kommit dit i detta syfte. Att jämtar då också där försökte sin jaktlycka, är ej underligt. Ångermanlands dombok för år 1642 omtalar, att så varit fallet med två män i Ragunda, nämligen Jon Olofsson i Pål-gård och Jon Jonsson i Torsgård. Inom sitt lands gräns hade dessa rest och skadat ett älgdjur, men det hade Abraham i Gagnet på Sveriges gränser fångat, och nu ville de båda jämtarne ha betalning för sin part i detta djur. På svensk sida påstods åter, att jämtarne inom Sveriges gränser utan lov och minne slagit hö och brukat bjurvånor samt även fällt detta djur på Västby skogar, där de hade brukat älgdraget. En man, v. n. Peder Israelsson, sade sig hava förbjudit dem detta, men likväl hade de brukat både slåtten, bjurbäcken och en skog. Enligt mannens uppgift skulle på denna sistnämnda ha haft icke mindre än 60 eller 70 älgdrag. Långt ifrån att erhålla någon ersättning för den fällda älgen, fingo Ragunda-männen böta ett ansenligt belopp.

Många sådana rättegångar finner man i Ångermanlands domböcker. Ehuru var och en av dessa lämna intressanta upplysningar, nödgas vi dock av utrymmesskäl förbigå dem och inskränka oss till att redogöra för en tvist, som omtalas år 1704 på tinget i Gransjö.

Närmast ovanför Graninge ligger Helgums socken med skogar, som stöta mot Jämtland. Även här ha gränstvister förekommit. Erik Nilsson och h:u Ingel i Opåsen i Fors hade på Stormyran avslagit en allmännings slått, som enligt Helgumsbornas uppfattning låg inom landsrå på Ångermanlandssidan. I överensstämmelse med denna sin uppfattning hade nu bönderna i Guxås med flera i deras socken härför tilltalat de nämnda jämtarne, helst som man ansåg, att dessa ville slå under sig dessa skogsslätter.

De instämnda infunno sig ock på tinget, Erik Nilsson personligen, h:u Ingell åter genom sin son Nils Jönsson. Kärandena yrkade, att det slagna höet skulle tilldömas dem och Opåsmannen plikta för åverkan å annans ägor samt betala expenser. Svarandena anförde, att som de av Guxåsmännen sedan lång tid tillbaka fått denna slått sig upplåten, så hade de ock sommaren därförut avslagit densamma helst som de haft häradshövding Sparrmans tillåtelse att mot en årlig skatt av 1 daler 8 öre slå myran med dess skogsslått. De yrkade också att få behålla det slagna höet och erhålla expenser av dem, som dem bemödat. På tillfrågan, om Opåsmännen med skäl kunde påstå, att myran låge inom rå på Jämtlandssidan, svarade de nekande, och de ville icke bidra till någon syn i den frågan. Dannemän, som följt lantmätaren Werfving, som revat myran under Guxås, intygade ock, att den låge på Ångermanlandssidan, dock snart en mil ifrån Guxås, och att Guxås-man hade sin bästa mulbet på den orten. Rätten resolverade, att Stormyran, som säges ligga vid **Hwijtberget**, hörde till Ångermanland, och att Opåsmannen skulle hava förlorat sitt arbete och sitt hö tillika med tre mark för vardera; dock skulle Guxåsmän få erlägga 24 öre s. m. till recognition i förhöjning på deras byskatt.

Det har, som nämnts, länge, ja, allt sedan kristendomens införande, tvistats om rågången de båda landskapen emellan. Nu undras, om ej de nämnda älggravarna samt denna Stormyra jämte Hvitberget skulle kunna lämna någon upplysning i den vägen. Kunna de nu identifieras, skulle detta givet vara fallet.

Kungsnäs gods i Jämtland

och

dess ägare under medeltiden.

Av
Leonard Bygdén.

En lycklig tillfällighet har till vår tid bevarat ordalagen av fem kungabrev från nordens medeltid, samtliga rörande Jämtland, ehuru väl deras original väl längesedan skattat åt förgängelsen. I det Danska riksarkivet påträffade under tecknad för många år sedan ett pappersdokument, innehållande en av lagmannen över Trondhjem och Jämtland Henrik Jörgenssen under tecknad och bevittnad avskrift av dessa gamla pergamentbrev, som hittills mig veterligen icke blivit av historieforskningen beaktade. Dokumentet, som numera återfinnes i nämnda riksarkiv under signaturen Reg. 57. fasc. 17, omfattar i följande ordning upptagna kungliga brev:

- 1) Ett kon. Olof Håkanssons brev, dat. Trondhjem 6 aug. 1381.
- 2) Ett kon. Magnus Erikssons brev, dat. Malma i Västergötland 2 sept. 1362.
- 3) Ett kon. Håkan Magnussons brev, dat. Oslo 22 aug. 1364.
- 4) Ett kon. Magnus Erikssons brev, dat. Bergen 15 aug. 1373, samt
- 5) Ett av kon. Christian 1 utfärdat brev, Oslo 14 juli 1478.

Här nedan avtrycka vi dem efter vår i Danska riksarkivet kollationerade avskrift, dock med iakttagande av den kronologiska ordningen, som icke blivit av lagmannen fullständigt följd.

*

*

*

[2]

[Malma 2 sept. 1362]

Wij Magnus medt Gudts Naade konninger óffuer Suerrig, Norge och Skone, kundgjørre *thet* for alle manndt, att wij haffuer wnnndt thenne breffuiser Skioldolph ij Monnstadt wort guodz Konngsness y Ness sogenn och arffuinger effter honnom bögge och boe saa lennge som hann och de giøre oss fuldt och lige ther aff, som er sex gilde hermelin skind, och forbiude wij under wor naade och hyldeste att nogenn mannd hannom heller hanns arffuinge imodt *thette* wort breff hindre eller quelle. Datum apud ecclesiam Malma diocesis Scaren anno domini 1360 secundo crastino Sancti Egidii abbatis.

[3]

[Oslo 22 aug 1364]

Haagenn medt Gudtz naade Norgis och Suerrigs konung sennder alle menndt thennom som *thette* breff see eller hóre Gudz hellsen och sinn. Wij wille att I schulle wide att wij haffuer thagidt Skioldolph Botolphsónn, hanns quinde, hanns Bórnn och allt *thet* hannd haffuer och hanns guodz, baade lóst och fast, ij mindre lodt och miere, i Gudz woldt, wor wernn och konngelige thróst thill alle rette sager, fuldkommelige forbiudende huer manndt wdj huadt stadt eller condition som hannd er, hannom, hanns guodtzs eller ware wlougliche att wforrette ij nogre maade, wdenn huem som *thett* giór wille bekomme aff oss wrede, straff och stor omkostning, och der offuenn paa suare oss viij órtug och xiiij mark ij breffuebrodt och hannom sinn fulde rett dubbellt effter loulige [ɔ: loughlige] domme. Ennd huilckenn som hannom, hanns guodtzs och *thet* hanndt aager giórer well emodt skulle bekomme och faa aff oss ynndeste, wenschab medt sanndt kierlighett stadfeste wij och hannom medt *thette* wort breff thenn jordt, som Ness hieder och wdj Ness soggenn ij Jemptelandnd ligger och hans arffuinger ligeruiss som wor kiere Herre och faders Breff, som hannd hannom paa samme jordt giffuit haffuer och der om giort formelder, och forbiude wij nogenn manndt thenn samme jord for hannom eller hanns arffuinger her effter att hindre eller quelle wden huem som *thet* gjór will suare oss samme breffbrodt som for siger. Sammeledis biude wij wore ombodtzmendt, loughmender, eedsuorne menndt och alle befalningsmenndt att stórcke hannom thill *thet* fremmerste de kunde thill lough och rett imod huilcken mannd hannd haffuer medt att gióre. Att wij haffuer giffuit hannom *thette* wort beskiermelse breff sig thill stórcke och frelsse, saa biude wij och alle de menndt, som hannom nogenn loughlige skyldt schulle bethale att I bethaler hannom *thett* inndenn en halff maanidt ifra thenn thid y haffue seet eller hórtt *thette* wort breff. saa frempt de ickc wille suare oss 4 mark ij breffuebrodt och bethale dog skyldenn ligeuell sidenn. *Thette* breff var giort ij Oslo torssdagen for Bartholomej dag paa Norgis Rigis regimenttis thiende aar och beseglitt *met* wort secret oss self huoss werenndis.

[4] Ett latinsk Breff.

[Bergen 15 aug. 1373]

Magnus medt Gudths naade Norrigis och Suerrigis konningh önnsher alle dennom som denne neruerendes schriffte seendis worde euig sallighett wdi Herren. Wider att wij bekrefte huiss breffue som erre Skiellolph ij Monstadt paa nogitt wort guodhs och jorder kaldis Konngsness liggendes wdi Ness sogenn ij wort lannd Jemptelanndt, ~~J~~ennthen giffne wed oss saa och wor kiere sónn och herris konning Haagenis paa samme woris breff stadfestelssis breffue, huilcke disse woris breffe ere thillhenngde, och wed neruerendes breffuers liudelsse stadfeste wij woris willie effter samme breffuers artickler och puncter alle och huer serdelis att bliffue warigh wdi alld sinn stórckis krafft. Huorfore wij strengeligenn forbiude wnder woris hyldist och haade, att inngen aff huad wilckor eller stadt hannd were kanndt schall fordriste sig thill forne Skiellolph eller hanns arffuinger imodt forne woris och forne wor sónn breffs liudelsse ij nogenn maade att hindre eller forfanng att giøre och saa skaffer sig woris mildhett att schulle frawige. Giffuit wdi Bergenn anno domini 1373 paa Jomfru Mariæ himmelfardz dagh.

[1]

[Trondhem 6 aug. 1381]

Oluff medt Gudtzs naade Norrigis, Danmarkis och Goute konning sennder alle mendt thenom som thette breff see eller höre Gudtz glæde och sinn. Wij och wor drost saae och granndgiffeligenn offuerleste obne breff faderfader wors hin kiereste, her Magnus konnings, som hannd giffuit haffde Skioldolph Botolphssónn ij Monstadt paa enn sinn jord som Konngsness hieder och ligger wdi Ness sogenn y Jemptelanndt, saa saae wij och wor drost wor faders hin kiereste her Haagenes guode i hukommelsse medt Gudz naade Norrigis och Suerrigis konnings stadtfestelse breff om forne jordt, och therhuoss hanns beskiermelsse breff som hannd haffde giffuidt forne Skioldolph Botolphssónn efftersom breffuidt wdi sig selff liuder och formelder och Effterdj att wij och wor drost wilde giernne thenne skick och forordning stadeligenn holde, saa och fordi att Breffuidt klarligenn liuder paa forne Skioldolphs arffuinger Tha stadfeste wij medt Raad oeh samthócke wor drost her Øymundt Findssónn Thorstenn forne Skioldolphs Botolphssónns ecte sónn forne jord ij Jemptelanndt medt alle hindis Lunder och lotter medt thenn skiell och maade som selff wor faders Breff formelder ij sig wdi alle sine Greijne och artickler sónderligenn thill denn dag som Gud giffuer oss thill wore aar att komme. Forbiudendis fuldkommeligen huer mann aff huad stadt och condition de erre forne Thorstenn eller hanns arffuinger att hindre wdi nogen maade paa forne jordt eller hindis lunder eller och ij denn frelsse som forne wor fader haffde wndt Skiellolph forne Thorstens fader medt sitt beskiermelssebreff, huilckett breff wij och stadtfester forne Thorstenn ij alle sine greijner och artickler

met thette wort breff som giort war ij Trundhiemb met Raad och samtócke for^{ne} wor drostis, wnnder wort och hanns inndsegle paa thiesdagen nest effter S. Oluffs sidere paa wortt regimentis fórste aar.

[5]

[Oslo 14 juli 1478]

Wij Christiann medt Gudtzs naade Danmarckis, Norgis, Sueriges, Wenndis och Gottes koning herthug ij Slesswiig och ij Hollstenn, Stormarn och Dytterschen hertug, Greffue ij Oldenborg och Delmenhorst gióre alle witterligt att thenne breffwisser Thorstenn Mortennssónn haffuer weret her for oss met 4 obne beseglede wor forfethers koninger ij Norgis breffue, som de giffuett haffue hanns foreldre paa Konngsness liggendis ij Jemtelandt ij Ness sogenn, huilcke for^{ne} breffue wij haffue stadfest och fuldbyrd och medt thette wort obne breff stadfeste och fuldbyrde wedt thieris fuldmact att bliffue met alle thieris ordt och artickler, som for^{ne} wore for fæthres konninges ij Norigis breffue, som thette wort breff wdj henngt er inndholde och wduisse, och haffue wij wnndt och thilladett att hand och hans arffuinge maa och schulle her effter niude och haffue for^{ne} gaardt i saadanne maade, som hanns foreldre hannom thillfornn ij were haffde effter som for^{ne} breff inndholde och wduisse. Thi forbiude wij alle ehue de heldst erre eller were kunde och serdelis wor fogeder och ombodtz mendt hannom eller hans arffuinge her emod att hindre eller hindre lade eller ij nogre maade wforrette wnnder wor konninglige heffnn och wrede. Datum in civitate nostra Asloensis [c: ense] in profesto divisionis apostolorum anno Domini mcdlxx octavo nostro sub sigillo presentibus impresso.

Härefter följer lagmannens vidimationsintyg:

Kienndis ieg Henndrick Jórgeussónn Laugmannndt wdi Trundhiemb och Jemtelandt att ieg grandgiffiligenn haffuer seett och offuerleest fem konngbreffue paa pergamentt schreffuidt met no . . . segell och s . . . erre thillhobe fest liudenndis wdi alle sine ordt, puncter och artickler lige efftersom for^{uit} staar winder jeg medt mitt signett her nedenn wnnder tróckendis. Actum Trundhiemb then 31 Julii A^o 601.

(Sigill under fyrkantigt papper.)

*   *

*

Som vi se handla alla de ovan avtryckta breven om godset Kungsnäs i Näs socken i Jämtland. Av flera ställen i texten framgår att pergamentoriginalen vid avskrivningen varit med sina sigillremсор fästade vid varandra och sålunda tillsammans bildat ett knippe, vilket var ett mycket vanligt och praktiskt sätt under medeltiden att sammanhålla och rädda samhöriga handlingar från förskingring. Vi kunna härav sluta, att dessa kungabrev utgjort de ytterst värdefulla dokumenter, varpå Kungsnäs

ägare kunnat grunda sin åtkomst- och besittningsrätt till samma gods. Och som vi nedan skola närmare utveckla, är det oss möjligt att genom dessa brev vinna någon kännedom om godset och dess ägare ända från 1300-talets mitt, under det att Kungsnäs eget nog knappast nämnts i hittills publicerade jämtländska brev från medeltiden. Något tvivel om originalens äkthet är uteslutet på grund av lagmannens officiella vittnesskrift, som är fullt betryggande i nämnda hänseende. Däremot torde avskrifterna, såsom de ovan lyda, icke återgiva pergamentsoriginalen i deras fullt ursprungliga form, utan snarare kunna betraktas såsom översättningar eller omskrivningar. Överskriften till kon. Magnus brev av år 1372 ger oss en tydlig vink om att originalbrevet varit på latin, liksom naturligtvis kon. Håkans brev av 1364 samt kon. Olofs brev av 1380 varit avfattade på fornnorska, ty vissa ordvändningar i dessa brev förråda en uråldrigare text bakom lagmannens dansk-norska översättning eller omskrivning. För övrigt var man vid vidimation av äldre handlingar på 1600-talet icke så samvetsgrannt noggrann i avseende på stavning och iakttagande av ordformer som nu. Härtill kom säkerligen även önskan att genom att ikläda de gamla handlingarne en modernare dräkt göra dem lättare begripliga till sitt innehåll, sedan man icke förmådde eller hade svårighet att tolka de gamla skriftdragen. Om vi än med skäl sålunda misstänka att ovanstående avskrifter icke skänka oss originalen i deras genuina språkformer, hindrar det ingalunda att de till sitt innehåll äro, såsom lagmannen uttrycker sig, "uti alle sine ordt, puncter och artikler" lika sina höga original.

Ehuru breven, som sagt är, röra speciellt Jämtland, sakna de ej heller allmänna intresse. Man har ej tidigare känt, var kon. Magnus Eriksson vistats i början av september 1362. Det första här avtryckta brevet visar, att han vid denna tid uppehöll sig vid Malma kyrka i Västergötland, varigenom en lucka fylles i de kronologiska förteckningar, som upprättats över hans resor och vistelseort under vissa perioder av hans regering. Brevet av år 1373 är utfärdat från Bergen, där han såsom ex-konung av Sverige efter sin befrielse ur fångenskapen vistades hos sin son konung Håkan. Följande år omkom han genom drunkning på en olycklig sjötur. Konung Olofs brev av 1381 är utgivet helt få dagar efter hans egen konungahyllning i Trondhjem, som skedde den 29 juli samma år, vid vilket högtidliga tillfälle han även genom

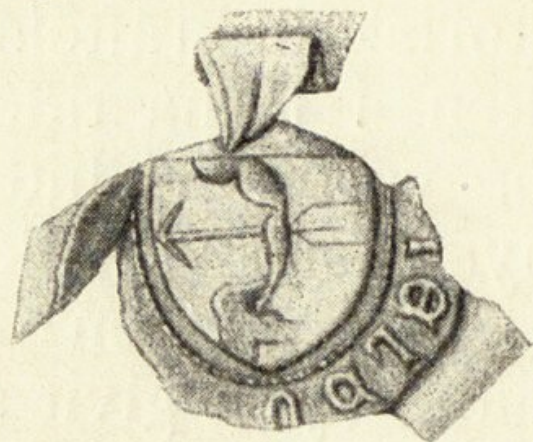

ett särskilt brev stadfästade Jämtlands gamla fri- och rättigheter (Dipl. Norv. 14, n. 12).

Om vi, vad som nu närmare rör oss, vilja klargöra den vinst, vi kunna skörda av dessa brev för kännedomen om de jämtländska förhållandena, så få vi först och främst en absolut säker historisk bekräftelse på att egendomen Kungsnäs i Näs socken i forna tider verkligen varit en kunglig domän, något varom vi hittills endast på grund av namnet kunnat hysa en sannolik förmodan. Att det näs, som skjuter ut i sjön Näckten och varpå egendomen är belägen, i andra hand även givit socknen sitt namn, är därav ock en given följd. År 1362 den 22 augusti förlämnar konung Magnus Eriksson denna kungsgård ("wort guodz") för evärdelig tid till *Skioldolph Botolphsson* och hans rätta arvingar mot en årlig avgift av 6 hermelinskin. Två år därefter bekräftas gåvan genom ett särskilt skyddsbrev av sonen konung Håkan i Norge samt blir av konung Magnus år 1373 till yttermera visso stadfästad. Vem är nu denne *Skioldolph Botolphsson*? Ja, vi veta ej så mycket om honom. Av namnet skulle man döma att han troligen var en norsk man. Han förekommer första gången nämnd i ett permebrev den 11 april 1347, då han i egenkap av den stränge, jämtländske fogden Niklas Peterssons ombudsman gör upp köp med Olof Nilsson om några lotter, som den sistnämnde tillika med fadern ägde i Remme fiske i Fors socken. (Dipl. Svec. 5 n. 4168). Brevet bevittnas bland andra av kyrkoherden Erik Gummesson i Ragunda, vilken själv även ägde lotter i samma fiske. Man vet att fogden Niklas Petersson hade gott öga till laxfiskena i landet och gärna slog under sig dem där han kunde. Det visar sig ock, då han två veckor därefter, den 26 april 1347, inköper av Thorstein Aslason och hans hustru deras andel i ovannämnda Remme. Uppgårelsen skedde i Skarpås i Hammerdals socken och bevittnas av kyrkoherden Dominicus i Hammerdal, kyrkoherden Tove på Frösön, Olof Håkansson Westenåker, *Skioldolf Botolfsson* och Asmund Ivarsson, varvid *Skioldolf* tillika nämnes såsom en bland lagfastarne. Av köpebrevets vidhängande sigill återstå några större fragment, varibland Olofs i Westenåker och *Skioldolfs* äro igenkännliga. Olofs är bättre bevarat och det utvisar en adlig sköld med en vingad lansspets såsom sköldemärke, då däremot *Skioldolfs* sigill visserligen även utmärkes av en adlig sköld, men vapenbilden är mera otydlig. Man skulle dock kunna tolka vapenmärket såsom ett av en horisontal pil genomborrat ben av något djur. (Dipl. Sv. 5

n:o 4174). I Diplomatariet anges sigillet helt enkelt innehålla en sköld med en otydlig figur. Ehuru vapenbildens skadade konturer äro svåra att noggrannt återgiva, kan sigillfragmentets utseende tillnärmelsevis klargöras genom nedanstående teckning.

Sigillen tyda emellertid på, att båda dessa män i livstiden hört till det lägre frälset. Genom sammanställning och jämförelse med ett par andra samtida brev få vi Olof Håkanssons i Westenåker (i Brunflo) ställning närmare belyst, i det han i ett brev av den 30 dec. 1347 (Dipl. Sv. 5 n:o 4274) kallas *hirdmadr* liksom ock i samma brev omtalas en annan *hirdmadr* Nichulas boende i Slangrum. Härigenom betecknas de såsom väpnare och tillika såsom konungens handgångne män och ansvarige för hans personliga säkerhet, då han vistades i landskapet. Kanske från att ursprungligen varit i den jämtländske fogdens tjänst såsom hans svenner, synas de senare såsom besutne odalmän här och var inom landskapet haft att under fogdens eller sysselmännens överhöghet upprätthålla rättsordningen och sålunda på sin tid motsvara våra dagars länsmän, dock med den stora skillnaden att de voro utbildade i vapnens bruk, vilket var en nödvändighet helst i ett så hårdstyrt land som Jämtland, då allmogemännen ännu på den tiden drogo yxbeväpnade ut till och med på sina kyrkofärder, och dråp ej voro så ovanliga på kyrkvallarne. Till denna krets av hovmän hörde utan tvivel även Skeldulf Botolfsson.

Vi återfinna honom nu i brevet av år 1362 såsom boende i och ägare av Månsta i närmaste grannskap till Kungsnäs, då han av konung Magnus Eriksson får sistnämnda egendom till evärdelig besittning. Vad anledningen till denna kungliga frikostighet varit — om Skeldulf utfört något särskilt personligt uppdrag åt konungen eller om han såsom närboende till Kungsnäs haft uppsikt och förvaltning av Kungsgården och till belöning därmed förärats — därom veta vi ingenting. Att konung Håkan i egenskap av Norges konung två år senare bekräftar denna sin faders donation är ju alldeles i sin ordning. Men svårare är att förstå, varför kon. Magnus år

1373 ytterligare stadfäster sin gåva; dock kan man tänka sig att konungens politiska ställning numera hade så förändrat sig, att egendomens överlåtande krävde ytterligare sanktion, eller att Skiuldulf, som tydligen ännu levde, stod i begrepp att överlämna egendomen åt sin närmaste arvinge. År 1381 är Skiuldulf emellertid död och hans äkta son *Thorsten Skiuldulfsson* i besittning av Kungsnäs, varvid den sistnämnde tar tillfället i akt att i samband med tronskiftet och kon. Olof Håkanssons kröning i Trondhjem utverka nytt stadfästelsebrev på den kungliga förläningen. Gå vi nu att söka ytterligare upplysningar om denne Thorsten Skiuldulfsson, så finna vi i det norska Diplomatariet under närmaste årtionden flera brev, i vilka samma namn förekommer. Det gäller sålunda att se till om vi kunna identifiera detta namns bärare med Kungsnässets ägare.

Den Thorsten Skeldulfsson, som framskymtar i dessa brev, är tydligen bosatt i östliga Norge och synes vara en man med mycket anseende i sin ort och med stor förmögenhet. Såsom konungens ombudsman på Thoten uppträder han 24 april 1399 och avhör vittnesmål i en arfssak (Dipl. Norv. 1: 569). I det märkliga testamente, som det svenskfödda norska riksrådet Jon Martinsson (stjärna) på Sudreim år 1400 upprättade, då han ärnade företaga en pelegrimsresa till Rom, finna vi denna Thorsten ihågkommen med ett dryckeshorn (D. N. 16: 42). Han köper flera egendomar, jord i Myklaby i Leins socken på Thoten 1400 och 1413 (D. N. 5: 396, 7: 362), gården Sunnhus i Tryggsil, Österdalen 1403 (D. N. 5: 428). Vålboren kvinna Ingerid Haakonsdotter överlåter åt honom 6 öres-bol i gården Hvamm i Ullenshofs socken på Næs i Hedemarken 1407 (D. N. 5: 449). Han bor på Koferstad (nu Kobberstad nära Hofs kyrka, väster om Mjösen) i Östra Thoten, varifrån flera brev äro utfärdade. Hans hustru Magnild Andersdotter nämnes jämte honom i brev från åren 1412 och 1413 (D. N. 7: 356, 362). Han förekommer ock såsom lagrättsman på Thoten i flera rättsliga intyg 1408, 1412 och 1419 (D. N. 5: 458, 7: 370, 9: 213). Samtliga nämnda brev röra sig om rent norska förhållanden och lämna inga hållpunkter för några jämtländska förbindelser. Det är sålunda närmast och huvudsakligen det gemensamma ovanligare namnet, som styrker sannolikheten att denne norske Thorsten Skeldulfsson på Thoten är identisk med sonen till Skeldulf på Månsta och Kungsnäs. Nu kommer emellertid den omständigheten till, att vid några av dessa brev, (näml. D. N. 1: 569, 5: 458 och

7: 370), finnes hans sigill vidhängande och oskadat, varigenom vi få kännedom om hans vapenmärke. Enligt en av Norska riksarkivet benäget meddelad teckning är denne Thorsten Skeldulfssons sigill, återgivet i naturlig storlek, av följande utseende:

Den lilla skala, i vilken sigillet är ursprungligen utfört, gav anledning till ytterligare undran och förfrågan vad dess vapenbild kunde föreställa, och härpå har herr riksarkivarien i Kristiania Kr. Koren välvilligt meddelat, att bilden säkerligen återger ett i norska heraldiken icke ovanligt och av flera norska män under medeltiden använt vapenmärke: ett av en pil genomskjutet älg-, ren- eller hjortben. Denna upplysning är i dubbelt hänseende av värde. Vi få en mycket värdefull förklaring på vad som i Skeldulf Botolfssons ovan avbildade skadade sigill är dunkelt, och på samma gång en förvissning att vapenbilden i de båda sigillen i själva verket är densamma, ehuru pilen är riktad åt motsatt håll. Man skulle t. o. m. kunna våga det antagandet, att Thorsten Skeldulfssons sigill är graverat efter ett avtryck av Skeldulfs, varigenom vapenbilden blivit omvänd. Och härmed har sannolikheten av en nära släktskap dem emellan vunnit i styrka. Men så kommer ytterligare ett dokument, som bör ge oss historisk rätt att här sätta dessa personer i förhållande av far och son. Det är ett sannolikt i Oslo den 4 febr. 1422 utfärdat brev (D. N. 6 n:r 413), vari en rådman därstädes Olof Eriksson jämte en Jon Kettilsson intyga, att Jannes Clementsson och hans hustru Gertrud Halstensdotter sålde till Gertruds farbroder Thorsten Skeldulfsson så mycket jord hon ärva borde efter sin fader i Månstad i Jämtland. Här framträder oförtydbart Skeldulfssonen från Månsta och Kungsnäs. Vi kunna av brevet tilika sluta att Skeldulf Botolfsson haft ännu en son *Hakten*, som förmodligen i arv efter fadern fått Månsta, under det att Thorsten erhållit på sin lott Kungsnäs. När nu Halsten sannolikt år 1421 dött, har Thorsten, som överlever sin broder, genom köp av brorsbarnen velat på en hand återförena de båda närliggande gårdarne. Thorsten Skeld-

ulfsson förekommer ännu levande i ett brev av den 27 jan. 1423, då han inköper 9 öresland i Austby i Hof (D. N. 1 n:r 686), men det är sista gången vi påträffat honom.

Närmare hundra år efter det att Thorsten Skeldulfsson vann bekräftelse på besittningsrätten till Kungsnäs, utfärdar kon. Christian den förste från Oslo 14 juli 1478 en dylik försäkran åt en ättling i rätt nedstigande led av Skeldulf Botolfsson. Han heter nu *Thorsten Martensson*, och då hans föräldrar här angivas på grund av de tidigare utfärdade kungabreven ha förut innehaft godset, kunna vi utan fara för misstag antaga att en *Mårten Thorstensson*, en fader till denne Thorsten, under mellantiden varit dennes företrädare på Kungsnäs och sålunda godset oavbrutet gått i arv från far till son från 1362 till 1478. Denne Mårten tro vi oss även ha återfunnit i den "Mårten i Monestadhe", som såsom faste-vittne är närvarande på Hakås ting 24 febr. 1439 (D. N. 3: 749) i fråga om ett gårdsköp i Gerde by i Näs socken. Under samma namn förekommer han ock i ett bytesbrev 29 jan. 1450, utfärdat från samma tingsställe (D. N. 14, n:r 81). Även hans son och arvtagare Thorsten Martensson tro vi kunna spåra i den Jämtlands fogde med samma namn, som vid ungefär slutet av 1470-talet uppgives ha varit innehavare av denna befattning. Detta är emellertid allenast en sannolikhet, som kräver ytterligare historisk bekräftelse.

Vi avbryta här vår undersökning om Kungsnäs forna ägare, då vi nått så långt fram i tiden som de nu meddelade breven kunna ge oss en säker ledning. Om en del av godsets öden och ägare under de följande århundradena intill våra dagar samt om Kungsnäs nuvarande utseende lämnas godt besked i *V. Behms* illustrerade arbete "Näs och Hackås socknar i ord och bild" (1913). Med de rikare flödande historiska källorna för senare tider tro vi det icke vara alldeles omöjligt att — kanske med någon mindre lucka för 1500-talet — i oavbruten följd lära känna Kungsnäs ägare och öden ända till våra dagar. Det må bli en framtida forsknings uppgift. Men denna undersökning måste till en början anknyta sig till utforskningen av Skeldulf Botolfssons ättlingar i senare led, och härtill saknas ej materialier. De voro de närmaste naturliga arvtagarne till egendomarna Kungsnäs och Månsta, vilkas öden såsom vi sett på flera punkter äro sammanflätade, men släkten utbredde sig även till andra gårdar inom socknen. Så t. ex. påträffa vi en Skelldulf i byn Vi i Näs 1439 (D. N. 3: 749) och hans son Halsteen Skælluffsson 1473, då han till sin frände

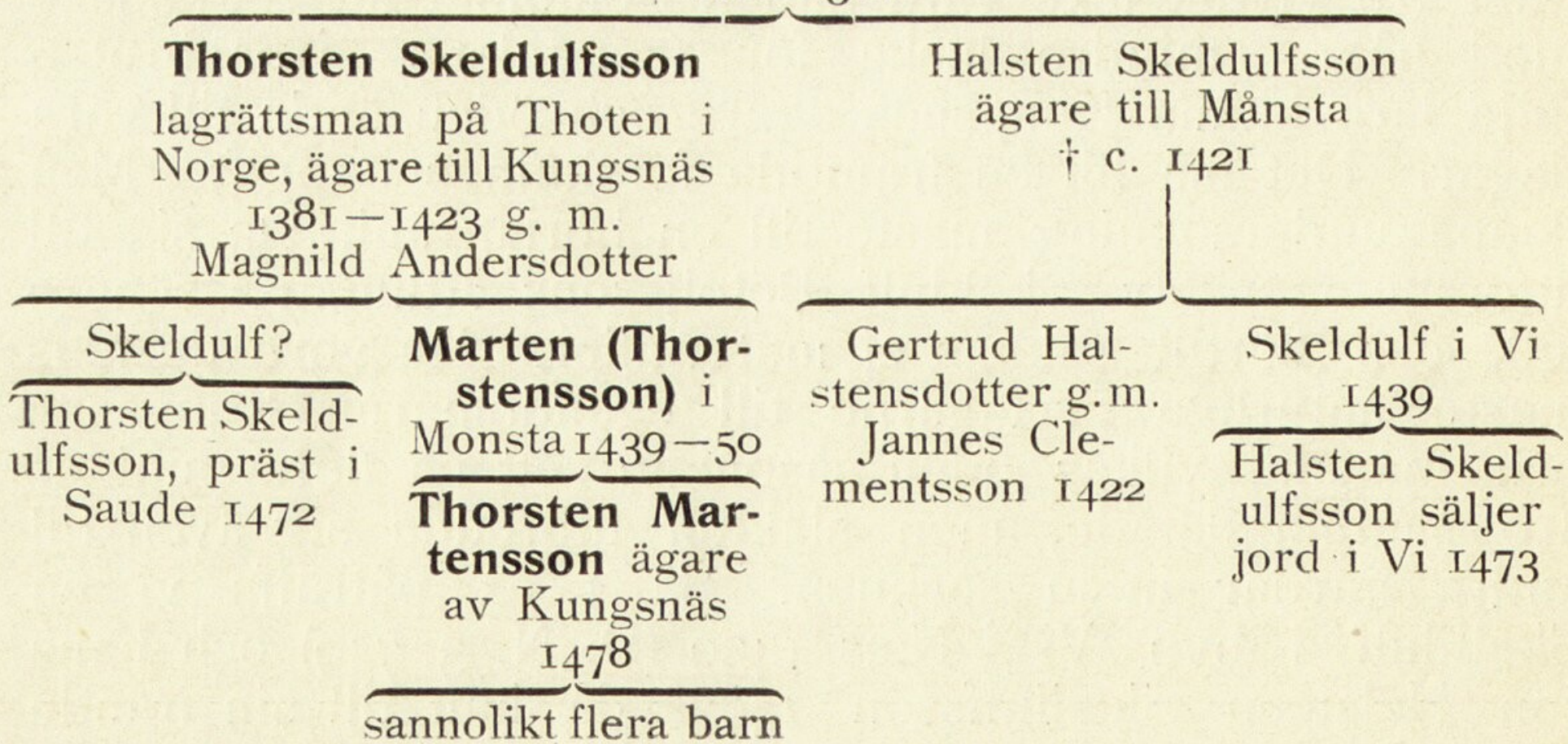

Anund Guttormsson säljer en fjærding jord i Vi (D. N. 14: 117). Även på norska sidan återkommer en Torsten Skeldulffsson, "prester a Saudom" 1472 (D. N. 11: 231), vilket möjligen tyder på att även en norsk gren avsatt ättlingar. Vi bifoga här i slutet en släktledning, där vi med fetstil utmärkt Kungsnäs forntida ägare och där vi såsom släktmedlemmar även insatt ovannämnda personer på de ställen, där de enligt namngivningslagen antagligen böra hava sin plats, ehuru släktskapen ej är fullt bevisad. Ett försök att finna ett släktsamband mellan Skeldulf Botolfsson och några av de norska män, som fört samma eller snarliknande vapenmärke i skölden, har ej tillsvidare krönts med framgång.

Vi nämnde ovan i förbigående att det jämtländska Kungsnäs' namn knappt förekommer i tidigare publicerade medeltida handlingar. Av vår redogörelse kunna vi nu, åtminstone i viss mån, förklara skälen härtill: för det första har det varit en kunglig domän, vidare har egendomen gått i släktarv från far till son och sålunda i det hela undandragits alla köp och byten, samt slutligen har ägaren själv en lång tid ej bott här utan i Norge. Och ej synes omöjligt att godset stannat i samma släkt ända till år 1596, då en Mårten Benktsson i Kungsnäs den 8 april s. å. byter bort detta Kungsnäs mot annan jord till en Benkt Olofsson i Bäck, Marby (Jämtl. Forn. tidskr. Bd 3, s. 142 ff.). Så har nu emellertid moderförsamlingen Näs, i likhet med sitt annex Hackås, även en förnämlig medeltidssläkt att uppvisa, ehuru Skeldulfska släkten troligen icke inom sig uppnådde riddarevärdigheten, som Skunkeätten i Hackås. Släkttavlan skulle närmast te sig på följande sätt:

Skeldulf Botolfsson

1347, ägare till Månsta och Kungsnäs 1362—73.
† före 1381.

HOGDALSSOCKNARNAS KYRKLIGA MINNEN

AV

ERIK MODIN

ÖSTERSUND 1921
ÖSTERSUNDS-POSTENS TRYCKERI-A.-B.
2252

FÖRORD.

Föreliggande lilla arbete är en del av ett tillämnat mera omfattande sådant, "Ytterhogdals pastorats beskrivning", varav delar i manuskript utarbetades under min 5-åriga tjänstgöring såsom pastoratsadjunkt i nämnda pastorat (åren 1889—1904).

Bristande medel för tryckningen och förflyttningen till en ny verksamhetskrets gjorde, att arbetet därmed kom att avstanna. Då nu Jämtlands läns forminnesförening genom sin sekreterare länsantikvarien Eric Festin erbjudit sig att befordra den *kyrkliga* delen därav till trycket, har jag tacksamt begagnat mig av anbudet.

Vid genomläsandet av de snart 20-åriga anteckningarna finner jag väl, att en omarbetning av dem under tillgodogörande av erfarenheter och insikter, vunna efter deras första nedskrivande, skulle öka deras värde. Men därtill fattas mig nu läglighet; de få gå ut till allmänheten i huvudsak i sitt ursprungliga skick, under förhoppning att de ändå kunna skänka något av gagn och glädje åt dem, som däri vilja söka kännedom om den andliga kulturutvecklingen i en av Norrlands många "obygder".

Ty såsom sådan betraktades länge den del av det gamla Hälsingland, kring vilken anteckningarna mest röra sig, den yttre Hogdalsbygden, avsides och svårtillgänglig som den var; och ej annorlunda beskaffad var den angränsande delen av Härjedalen, den övre bygden kring Hoan.

Anteckningarna vilja visa, hur kristendomen fick fäste och kristen kultur dock tidigt trängde dit upp och steg för steg vann terräng i obygderna.

Förutom rent historiska data och belysande dokument från den äldre tiden, vars historia nu endast sparsamt och mödosamt kan utletas ur dessa och traditionen, skall

läsaren erhålla ej så få inblickar i folkliv, tro, åskådning och bruk i dessa trakter, som hittills icke varit synnerligen mycket kända.

De biografiska förteckningarna över prästerskapet skola, vill jag hoppas, befinnas innehålla åtskilligt av värde för släktforskningen, som nu begynt att taga ny och glädjande fart. Deras noggrannhet har kunnat främjas genom tillgång till källor, vilka tidigare ej varit tillgängliga för forskare. Jag tänker härmed särskilt på "series pastorum" för Sveg och Ljusdal, som ej så litet utökats. För många värdefulla uppgifter till denna avdelning är jag skyldig särskilt tack till min vördade vän f. överbibliotekarien d:r L. Bygdén i Uppsala.

Ett personregister har bifogats boken för att göra den lättare användbar. Härvid är att märka, att barn i de förekommande familjerna äro att söka under faderns namn, då registret eljest skulle svällt ut för mycket.

För hjälp härmed liksom med korrekturläsningen be-tygar jag min tacksamhet till länsantikvarien Festin.

Tvänne härjedalsfödda vänner av sin hembygds minnen, handlandena J. Östling i Ljusdal och M. Pettersson i Glissjöberg, ha lämnat var sitt bidrag till tryckningen, och jag begagnar tillfället att uttala mitt erkännsamma tack också till dem.

Kommer, såsom troligt är, den lilla boken under ögonen på någon eller några av mina gamla församlingsboar i Hogdals- och Härjedalsbygder, vill den bringa även dem mitt tack för minnesgoda meddelanden och för hågkomster av trohjärtad kärlek under min vistelse i dessa bygder. Må den gudomliga visheten hädanefter som hittills bära sin frukt ibland dem: *Hennes vägar äro ljuvliga vägar, och alla hennes stigar äro trygga. Ett livets träd är hon för dem, som få henne fatt, och sälla må de prisas, som hålla henne kvar.* Ordspr. 3: 17—18.

Multrä i febr. 1921.

Förf.

INNEHÅLL:

	Sid.
FÖRORD. INNEHÅLL. KÄLLOR.	115
YTTERHOGDAL.	
Hälsinglands kristnande. Sägner om kapellen i Fåssjö och Östansjö. Kyrkan i Hogdal, annexkyrka under Ljusdal. Bildandet av Hogdals pastorat (Hogdal—Haverö). Prästerskapets tjänstgöringsförhållanden. Ytterhogdals pastorat efter 1812 (Ytterhogdal med Ängersjö kapellag samt Överhogdal).. . . .	119
Församlingsliv. Visitationer. Ur visitations- och stämmoprotokoll. Kyrkliga plägseder	131
Kyrkan och dess inventarier. Kyrkogården	143
Prästerskapets och kyrkobetjäntes löneförhållanden. Prästgårdar	155
ÄNGERSJÖ KAPELL.	
Kapellförsamlingen. De olika kapellbyggnaderna	161
Ur kapellets handlingar. Kapellets ställning till moderkyrkan. Kyrkogården.. . . .	166
ÖVERHOGDAL.	
Kyrkan under den katolska tiden	168
Kyrkan efter reformationen.. . . .	175
Kyrkans inventarier. Kyrkogården	181
Prästerskapets och kyrkobetjäningens löner m. m.	184
Det religiösa och sedliga livet i gången tid	185
PRÄSTER.	
Kyrkoherdar, komministrar och pastoratsadjunkter i Ljusdal—Hogdal 1406—1561 och Hogdal—Haverö 1562—1818 samt Ytterhogdal med Ängersjö kapell och Överhogdals annex (Ytterhogdals pastorat) 1819—1921	187
Kyrkoherdar och komministrar i Sveg (dit Överhogdal, Lillhärjedal och Älvros hörde som annexer) från äldsta tid till 1814 ..	204
PERSONREGISTER	209

BILDER I TEXTEN:

Dörrklapp från Fåssjö kapell	120
Dörr från Fåssjö kapell och axet till dess nyckel	121
Haverö kyrka med "Gränsestenen" av 1273	125
Vid "finnarnas kyrkstuga"	138
Jul-Episteln (notstycke)..	141
Kyrknäset med Ytterhogdals kyrka	143
"Hofvedals-Kyrka". Efter prosten Bromans teckning i "Glysisvallur"	146
Ängersjö kapellkyrka	164
Härjedalens äldsta pärm-brev, fr. 1372.. . . .	169
Överhogdals kyrka.. . . .	175

KÄLLOR.

- Skriftliga:* Kyrkoarkiven i Haverö, Lillhärdal, Sveg. Ytterhogdal, Ängersjö och Överhogdal.
Domkapitlets i Härnösand arkiv.
Riksarkivets samlingar: 'Herjedalica'.
D:r L. Bygdéns samlingar till herdaminne över Härnösands stift.
Samlingar (handskr.) av O. J. Broman i Gästrike—Hälsinge nations bibliotek i Uppsala.
- Tryckta:* Adam af Bremen, *Gesta Hamburgensis ecclesiae pontificum* (även övers. "Svensk historia enl. samtida skildringar", utgiven av P. G. Berggren. Ser. I {Ansgars levnad. Adam af Bremen. Stockholm 1901).
Biberg, Härnösands stifts historia och herdaminne, 1879.
Diplomatarium Norvegicum (D. N.).
„ Suecanum (S. D.).
Modin, Härjedalens ortnamn och bygdesägnar. 2:a uppl. Sthlm, P. A. Norstedt & Söner, 1911.
Modin och Söderberg, Matrikel öfver i Upsala studerande norrlänningar 1595—1889. Sthlm 1889.
Fant, Upsala ärkestifts herdaminne, med tillägg av Låstbom och Nyström.
'Helsing-Boken' (Prosten Bromans "Glysisvallur") Uppsala 1900.
Hülphers, Samlingar etc., Herjedalen, 1777.
Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift.
Karlin, Överhogdalstapeten. En undersökning. Lund 1920. Jämtnöjds förlag.
Katalog öfver utställningen av äldre kyrkliga föremål från Jämtland och Härjedalen. Östersund 1911. Jämtnöjds förlag.
Vidmark, Beskrifning öfver provinsen Helsingland, del I 1849, II 1860.
- Muntliga:* Den folkliga traditionen.
-

Ytterhogdal.

Hälsinglands kristnande. Sägnera om kapellen i Fåssjö och Östansjö. Kyrkan i Hogdal, annexkyrka under Ljusdal. Bildandet av Hogdals pastorat. Prästernas tjänstgöringsförhållanden. Ytterhogdals pastorat efter 1812.

Sägner förmåla, att kristendomen begynt predikas i Hälsingland av en Stefanus, vanligen kallad S:t Staffan. I den medeltida katolskt kyrkliga litteraturen finner man dock intet stöd för berättelserna om denne "Hälsinglands apostel" och om hans predikofärder, dem han säges utsträckt ända upp till Ljusdal.

Men historiskt känt är det, att den för nordens kristnande varmt nitälskande bremensiske ärkebiskopen Adalbert vid år 1060 sände en missionär med namnet *Stenfi* till Hälsingland. I den uti samma århundrade levande Adams af Bremen kyrkohistoria¹ heter det ordagrant härom:

"På svearnas och norrmännens gränsområde bo skridfinnarna (scritefinni), vilka sägas löpa snabbare än vilda djur. Deras största samhälle är Hälsingland, för vilket ärkebiskopen såsom förste biskop vigde Stenfi, den han med ett förbytt namn kallade Symon. Denne vann genom sin predikan många av de där boende folken (för kristendomen)."

Härav, liksom av andra historiska vittnesbörd från det påföljande seklet, vet man, att Hälsingland var kristnat före 1200-talet.

Vid denna tid, eller på 1200-talet, skall också ett kapell hava kommit till stånd på Hogdals område i byn Fåssjö. Denna tradition är icke osannolik, ty bekant är med vilken iver kyrkan vid denna tid sökte utbreda sig genom upprättande av nya missionsstationer.

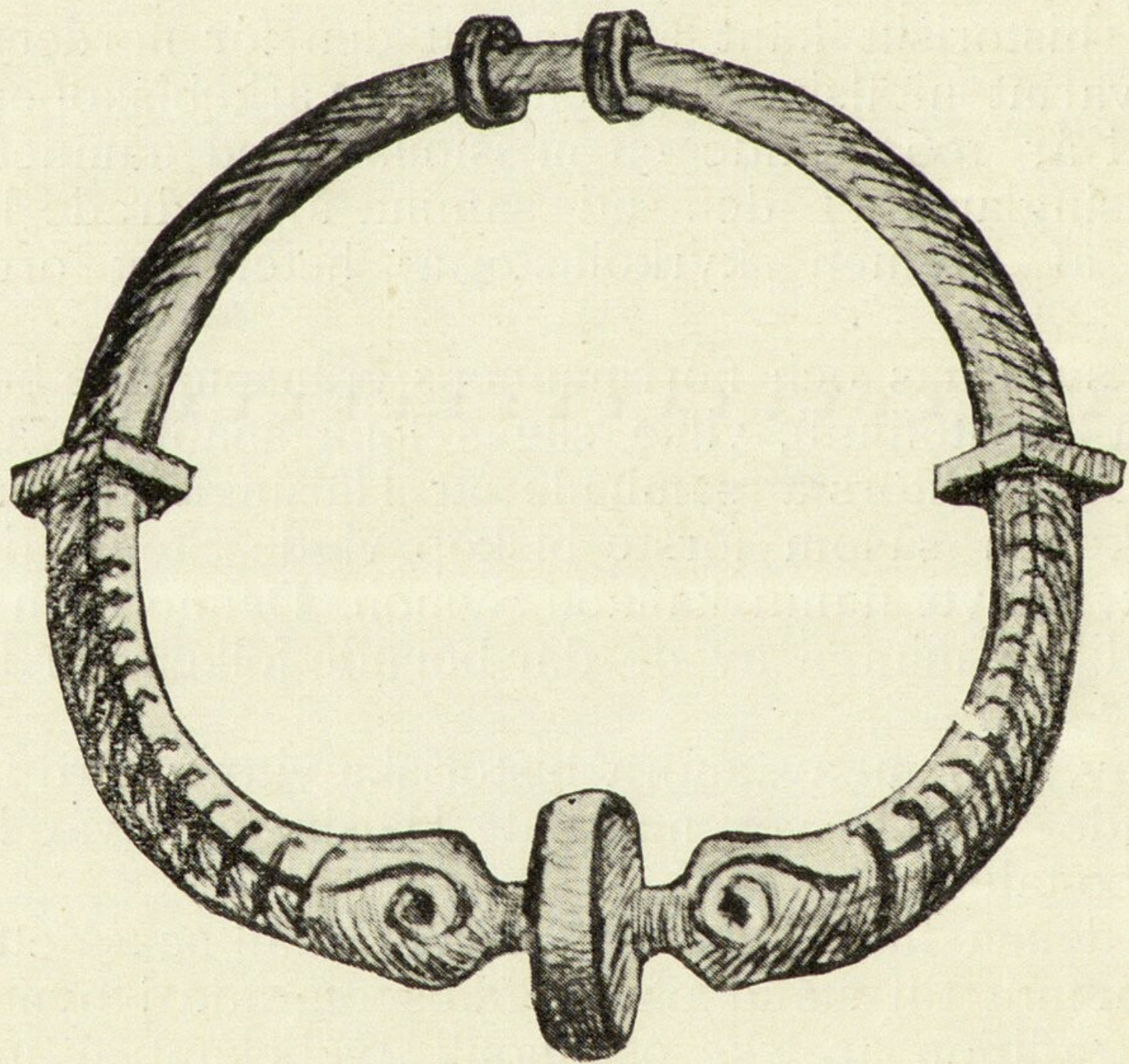
---

¹*Historia ecclesiastica* (lib. IV, cap. XXIV).

Bland den fåtaliga befolkningen skall kapellet hava vidmakthållits till tiden för "digerdöden" eller "svarta döden". Denna farsot, som i dessa trakter rasade år 1350, säges hava borttryckt ortens befolkning så när som på sju personer, och dessa förmådde icke uppehålla helgedomen, vilken därför råkade i ödesmål.

Sägnen om Fåssjö kapell, i sig själv sannolik, finner stöd av flera förhållanden. Om detsamma och senare kyrkobyggnader är i 1834 års visitationsprotokoll antecknat: "Den äldsta kyrkan har enl. tradition funnits i Fåssjö by vid det deraf ännu kallade Capell Ängst, begagnad af Ljusdals män. Uti nämnda by har en Jern-Ring, som skall setat i Fåssjö Capells dörr, förvarats intill år 1834, då Pastor lät hämta den för att såsom ett Forntidsmärke fästas vid nu varande Sakristias inre dörr. Då trakten vid Hoa Elf och Kyrksjön blifvit bebyggd, flyttade kyrkan först till Östansjö och sedan till den plats den nu innehar, hvarest den aldraförst af Ljusdals män byggdes af sten". Ängst, som torde tillhört kapellet, utpekas ännu under namnet *Kapells-loken*, och den här avbildade järnringen eller portklappen, vars ögla saknas, har sin plats på sakristians dörr.

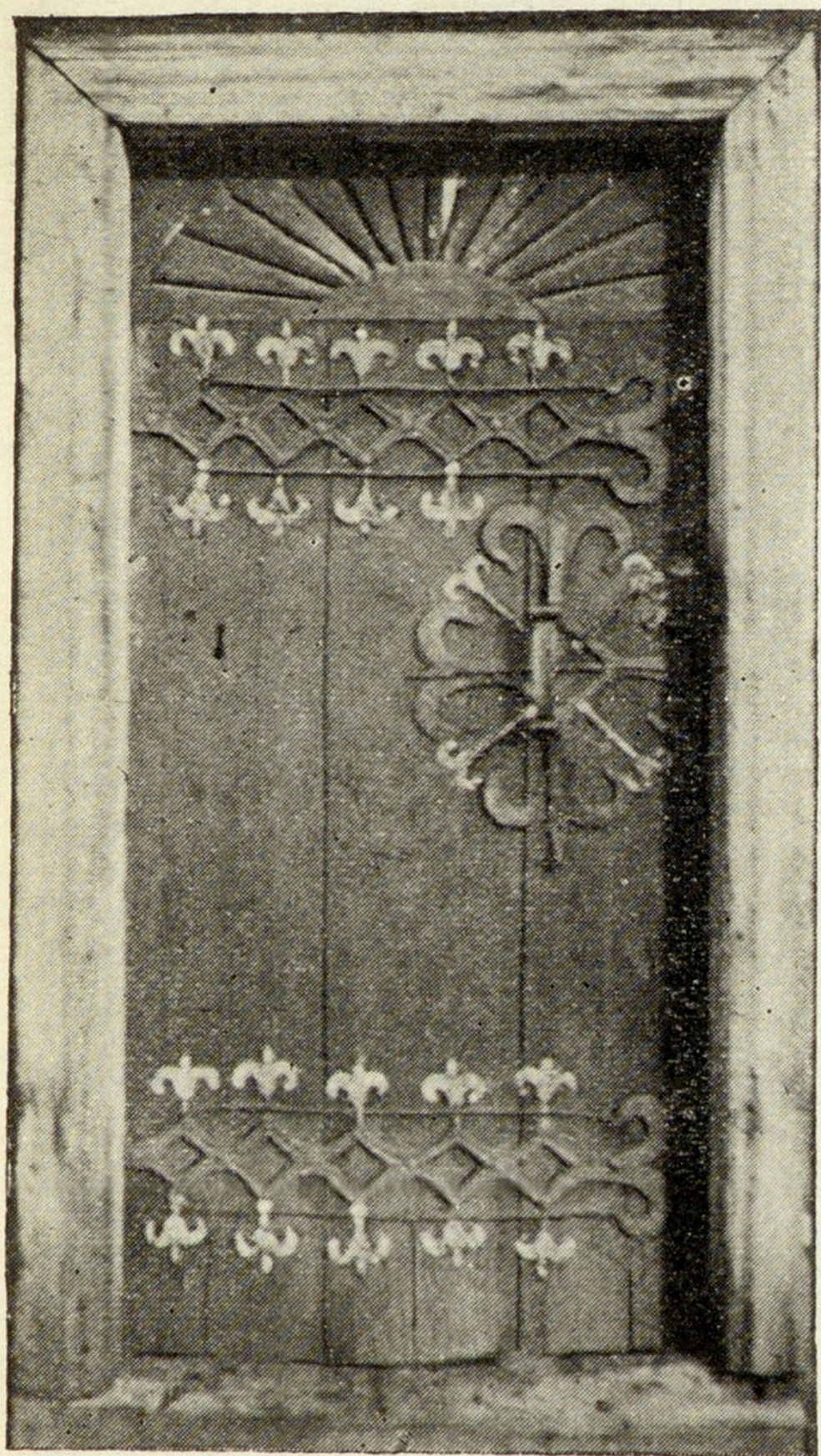

Dörrklapp från Fåssjö kapell. Ung. $\frac{1}{3}$ nat. storl.

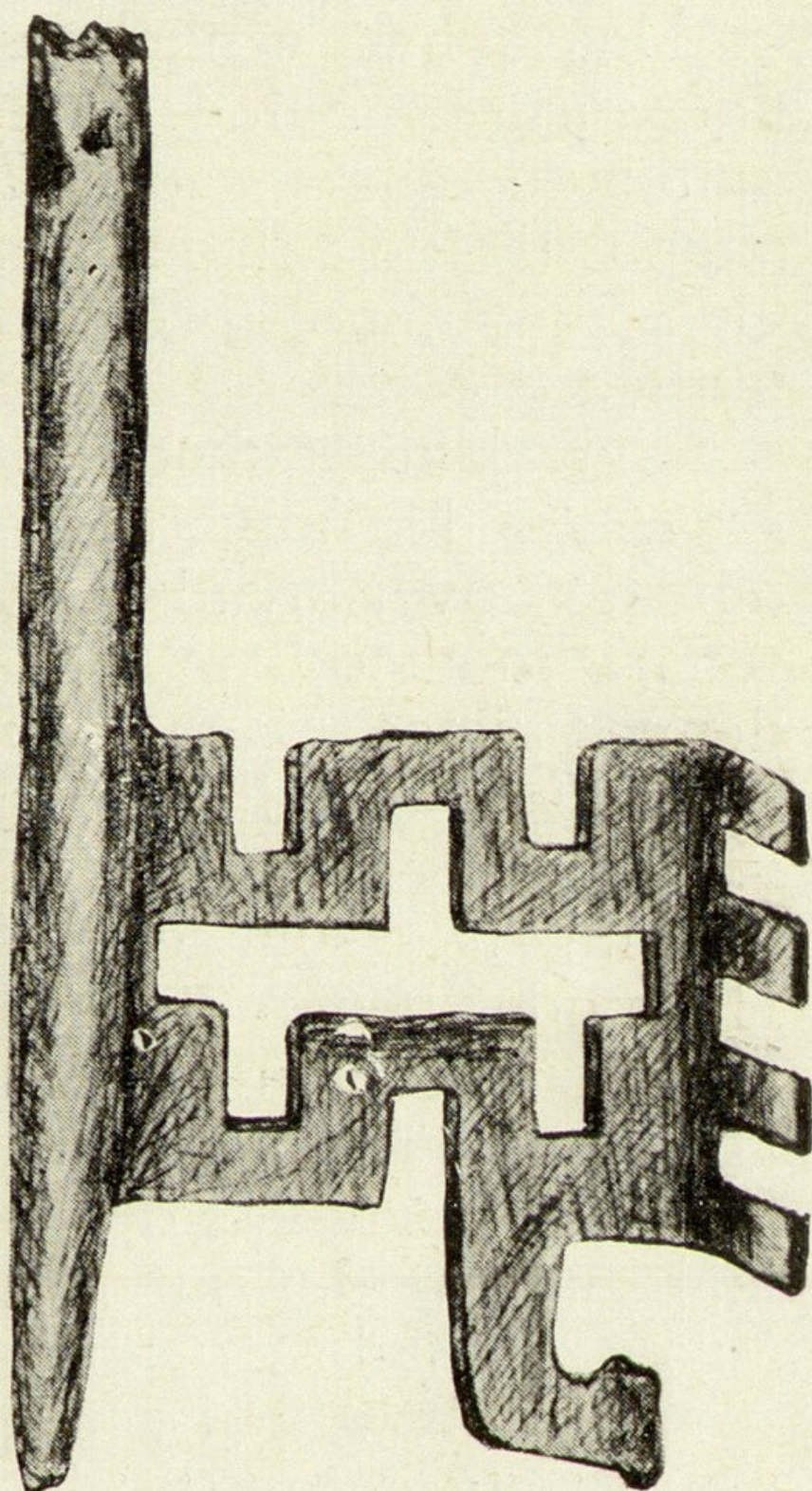
Men det ges även andra minnen från detta kapell ände nu nämnda. I Fåssjö by har släktled efter släktled

bevarat kapellets dörr jämte nyckel. Den förra blev, efter vad det uppgivits, i början av förra århundradet överflyttad till gården Sjugan framme i Hogdalsbygden, och var där länge dörr i en stuga. Sedan har den gjort tjänst som stalldörr. Den finnes ännu i behåll och är numera förvärvad för Jämtslöjds samlingar i Östersund. Den vittnar genom sina vackra smidesbeslag och sin form för sannolikheten av det ursprung, sägnen tillägger den. I de till

Dörr från Fåssjö kapell.
Förvärvad av Jämtslöjd.

Axet till Fåssjö kapells nyckel.
 $\frac{1}{2}$ storlek.

det mesta bibehållna järnbeslagen, vars spetsar varit utåtböjda till öglor, hava setat tunna hjärtformiga järnblad, s. k. "löv", men dessa äro borta. Dörren har varit målad i bjärta färger. Nyckeln förkom vid en på 1700-talet i byn inträffande eldsvåda, men återfanns sedan, skadad av elden, i jorden på brandstället. År 1900 öfverlämnades den genom förf. till kyrkan. Med sitt konstrika ax utgör den ett gott bevis för forna tiders uppdrivna smedsskicklighet.

Slutligen må ock anföras ett skriftligt stöd för tillvaron av Fåssjö kapell.

I Ytterhogdals kyrkas arkiv har varit förvarat ett köpebrev, avfattat i kyrkoherden Helsings tid d. 26 april 1674, vilket förstördes vid prästgårdens brand d. 15 febr. 1899. Av detsamma framgick, att "Fosiöö män" av Peder Pedersson i Västansjö inköpt "en jordepart, belägen noordest uttj Neegardz (Nygårds) Täächten, om 2 mål och 2 hundradetjugufem stumpar" att lämnas i utbyte "till kyrkian och prestegården i stället för den jordh kyrkian och prestegården uttj Fåssiö haft hafwer".¹

Det synes sannolikast, att med denna jord avses det där förut varande kapellets ägor, kanske just det ovan omtalade ängset, som fåssjöboarna — förmodligen mot någon avgäld till den senare uppförda kyrkan — brukat, men nu funno fördelaktigare utbyta mot jord i dennas närhet.

Tvivelaktig synes däremot traditionen om *Östansjökapellet* i den nuvarande kyrkbygden. Detta kapell måste, om det överhuvud existerat, hava förefunnits under den senare medeltiden. Senare kan det icke hava funnits på denna plats. Säggen utpekar dess läge på den s. k. *Kyrkåkern* och finner något stöd i de bensamlingar, som vid plöjning påträffats där, även i senaste tid, och i stensättningar såsom efter ett hus, vilka dock nu bortröjts. Huruvida benen varit människoben, är dock ej utrönt. Mot verkligheten av sagnens uppgift talar det förhållandet, att Östansjö tydligen är den yngsta av kyrkbygdens byar. Dess skattetal vid den nyare tidens början var blott 154¹/₂ mål, under det att det då såsom "kirkbin" betecknade Viken räknade 245 mål. Det synes för övrigt otroligt, att i en så folkfattig bygd tvänne gudstjänsthus varit i grannskapet av varandra, då, såsom skall visas, även den nuvarande kyrkoplatsen måste hava blivit bebyggd redan under medeltiden. Som enda förklaring kunde antagas, att i Östansjö varit tillfinnandes ett mera provisoriskt kapell, innan kyrkan uppfördes på Kyrknäset.

Knappt något tvivel kan råda därom, att ett tempel redan under katolsk tid blivit uppfört på det näs, varest kyrkan nu står. Därpå tyda flera omständigheter. Redan vid reformationen fanns kyrka där, eftersom Vikens by då, såsom nämnt, kallas "kyrkbyn". I ett visitationsprotokoll av 17--18/1 1722 sägs om denna, att hon var "till åldern

¹ Anteckning efter brevet av förf. strax innan det förkom.

okänd“ men “syntes vara uppbyggd af Ljusdals man“. *Broman* berättar detsamma i “Glysisvallur“, stödjande sig på ett nu ej känt manuskript. Denna byggnad måste alltså hava företagits, medan Hogdal ännu var annex under Ljusdal eller före 1560. Men då den redan vid slutet av påföljande århundrade måste ombyggas, synes man berättigad antaga, det den ägde en betydlig ålder.

Det gives även om denna kyrka sägner, som vilja tillägga henne en hög ålder. Dessa må anföras, ehuru deras opålitlighet är påtaglig. I Haverö är antecknad en sådan, som förtäljer, att vid tiden för denna sockens första kyrkobyggnad, varom för övrigt intet är känt, funnos där sju bönder, boende i nuvarande byarna By, Vassnäs, Kölsillre, Säter, Vallen, Viken och Ön. Dessa skola ha enats med Hogdals bönder om att hjälpas åt med kyrkobygge så, att det under ena året byggdes i Hogdal och det andra i Haverö.

Nu fanns emellertid kyrka i Haverö redan i kristendomens gryningstider för denna nejd, såsom ses av 1273 års gränsetraktat, långt förr än kyrka kan tänkas satt i fråga i Hogdalsbygden.

Det är ock en sägen, att kyrkan först börjat byggas mitt emot sin nuvarande plats på östra sidan om Kyrkviken å Vikartäkten. Där blev dock nattetid nedrivet vad som byggdes om dagen, och då flyttade man över på det näs, där den sedan stått. Om nu tidpunkten för kyrkans första uppförande på denna plats ej låter sig bestämma, så styrkes likväl dess tillkomst under katolsk tid även av en anteckning i “Glysisvallur“, enligt vilken densamma burit namn av ett katolskt helgon S:t Olof eller S:t Lars¹.

¹ Från annat håll har ingenting kunnat inhämtas till hävande av ovissheten om, åt vilket av dessa helgon denna Hogdals äldsta kyrka varit helgad. Då S:t Olof även åtnjöt dyrkan i Sverige (ehuru ej av påven kanoniserad förr än år 1894) kunde den visserligen varit vigd till hans namn och minne. Men lika sannolikt kan vara, att den, i likhet med kyrkan i Bollnäs, kallats *S:t Lars kyrka*. S:t Lars uppgives hava varit påven Sixtus II:s ärkediakon och föreståndare för fattigkassan i Rom efter år 253. Han skall av kejsar Valerianus hava blivit levande bränd på halster. Hans minnesdag, “Larsmässan“, firades årligen den 10 aug. Måhända kan någon erinran om att denna högtid här fordom firats såsom “kyrkmässa“ eller kyrkans vigningsdag ligga uti den längre fram beskrivna s. k. “mellanandssöndagen“, som inföll vid tiden för den forna Larsmässan. Att i kyrkorna fortfarande finge firas deras skyddshelgons åminnelse dagar (“patrocinii dagar“) bestämdes på kyrkomötet i Örebro 1529, och säkerligen fortfarande detta bruk ännu en god tid framåt. Jfr för övrigt firandet av midsommardagen i Överhogdals S:t Johannis kyrka.

Ännu ett sannolikhetskäl för att S:t Lars varit Hogdalskyrkans skyddshelgon kan ligga i den förkärlek för *Lars*-namnet, som sedan

I kyrkans skrud eller inventarier finnas numer inga föremål, som kunna antagas härröra från det katolska kyrkskickets dagar. Men de hava funnits. I ett inventarium av år 1688 sägs, att inne i kyrkvalvet fanns en liten handklocka om 2 markers vikt. Sannolikt var detta en s. k. primklocka och i så fall ett medeltidsminne. Sådana klockor omtalas även i andra äldre hälsingekyrkor. Med primklockan gavs tecken åt menigheten att iakttaga de ceremonier, som vid gudstjänsten förekommo.

En annan anteckning i Bromans "Glysisvallur" lämnar ännu ett bevis för att Hogdals kyrka funnits redan under katolsk tid. Den altartavla, säger han, som begagnades i henne på 1600-talet och 1739 utbyttes mot en ny, bestod "af små träbeläten, målade, bland hvilka står Christi crucifix och 8 st. andra. På södra sidone ett stort Christi crucifix, på norra Riddaren S:t Jöran", en beskrivning, som tydligen visar på en katolsk altarprydnad. Ännu 1830 omtalas ett crucifix såsom uppsatt över sakristiedörren, som kanske härrört från nu beskrivna altartavla.

*   *

Efter detta försök att utreda förhållandet med de äldsta Hogdalskyrkornas tillkomst må nu en återblick tagas över församlingens utveckling till närvarande tid.

Från 1406, då det för första gången finnes nämnt som kyrkoförsamling, intill 1560 hade Hogdal som annex hört samman med Ljusdal. Det året förordnade konung Gustaf I, som det synes på hogdalsboarnas begäran, om socknens avskiljande från Ljusdal för att med Haverö socken, förut lydande under Torp i Medelpad, bilda ett eget pastorat. Det kungl. brevet härom har följande lydelse:

Gustaf med Gudz Nåde Sweriges, Giöthes och Wändes konung.

Wår Gunst tillförende etc. Wij gifwe Eder tillkänna, Arch. Ep. Niels, at wåre Vndersåthare vthj Houg Dahl hafwe hafft sitt bud här hoos Oss vthj Underdånighet, ödmiukeligen begäredt, at Hafröö Sochn måtte läggias till förbenämde Houg Dahl, thesslijkest at en lärd man måtte komma till samma giäld, som them Gudz Hel. och Klara ord rättsligen Lähra och förehålla kunna, effter den Präst älliast ehr ganska långt boendes ifrån dem, som dhe härtill underlagadt hafwa,

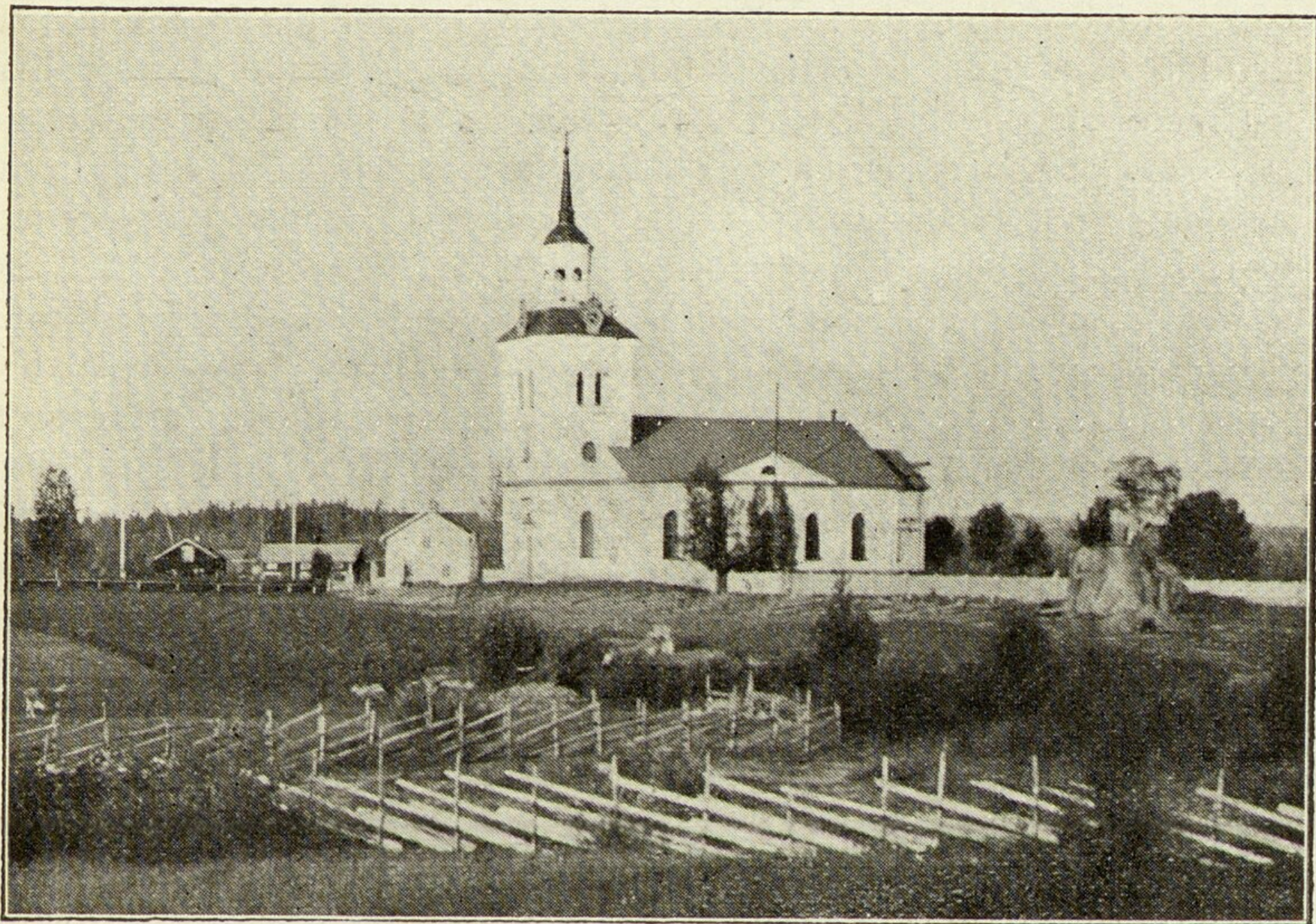
---

gammalt synes förefunnits i bygden. Sådan förbindelse har påvisats också på andra håll. Jfr *Multrä kyrka* av Erik Modin i "Från ådalar och fjäll", Härnösands stifts julbok 1919, s. 61, noten, beträffande namnet *Barbara*.

Så hafwe Wij sådana dheras underdånige begäran vtij then måtton nådeligen ansedt och gunsteligen efftherlåtitt, at förb:te Hafröö må läggias till Hougdahl. Och ähr vår willie, at I till samma giäld en lärd Prädikant förordna skola, som them medh Gudz Hel. ord wäll förestå kan, och hafwe förr skrefne våra Vndersåtherr vtlofwadt, at the honom, som tijt warder kommandes, wele försee både med Prästebohl och annat vnderhåld, så at han sig ther skall wäll behielpa kunna. Wij hafwa och gunsteligen efftherlåtitt ther till then tijonden, som wid förb:te Hogdahl vthij detta närvarande åhr 1560 falla kan. Ther I Eder efftherrätta hafwa. Datum Griipzholm den 17 Februarij A. 1560.

Gustaf I.

Haverö kyrka med "Gränsestenen" av 1273,
forntida offersten.

Samtidigt avläts, sannolikt till fogden, följande brev i saken:

Wij Gustaff med Gudz Nåde Swäriges, Götes och Wendes Konung Giöre witterligit, at efter Wij hafwa befallat Oss Elskelig vår tro undersåte ock *ordinarius* uti Gefle Arch. [Ep.] *Niels* at förordna och tillskicka en god lärd man till Hogdahl, som then menige almoge uti för:de giälld Gudz klara och rena ord rätteligen förhålla och lära skall, Och på det at den person, som tit förordnat warder, må komma sig före och dess bättre lägenhet hafwa till att bygga och boohagas wid för:de giälld, Therföre hafwa wij af synnerlig gunst efterlåtitt tijonden som vid för:de *Hogdal* uti detta närwarande åhr 60 ther

falla kan. Ther wår Fougit thersammastedt och andra måge wetta sig efter rätta, icke görandes thenne wår gunstelige tillåtelse något hinder eller förfång. Dat. Gripzholm d. 17 Februarij Anno 1560.

Den så förordnade avsöndringen synes emellertid ej hava kommit till stånd förr än ett par år senare under konung Erik XIV:s regering, såsom man finner av detta brev:

Wij Erich then 14:e med Gudz nåde Swäriges, Giötes och Wändes Konungh Giöre witterligit, at wåre Undersåtherr, menige mand, som byggia och boo uthi Hodall och Hafröö socknar j Helsingeland, hafwa j underdånighet låtit gifwa oss tillkänna, at the hafwa en ganska lång wäg till deras hufwud Sochne kijrkior, som ähre Liussdahl och Torp, ther theras rätte socknepräster boo plägia, och kunna för then skuld intet så offta få höra Gudz ord som the gärna willja och med rätt skie borde af the prästmänd som boo i förb:de Liussdahl och Torp Socknar Therfor hafwa the ödmjukeligen begeradt, at the måtte hafwa en Prästemand, som them i samma två socknar med Gudz ord och andra tillbörliga Kijrkiotjenster förestå måtte. Så hafwe Wij nådeligen ansedt theres ödmiuka begäran och ähre til fridz förb:de 2 sochnar Hodaal och Hafrö måge blifwa et prästegiäl tilhopa under en Präst, hwilka socknar wij hafwe undt och confereret som wij och härmed unde och conferere wår Troo undersatte Her Anders Jonæ uthi så måtto, at han then Christeliga försambling uthi samma socknar med Gudz ord så förestå skall såsom honom på sitt ämbethes wägnar bör och som han ther om for Gud, Oss och huar Christen menniskia will til swars wara etc. Ther huar och en hafwer sig efter at rätte. Datum Stockholm d. 28 Februarij A 1562.

Under wårt Secret

(L. S.)

Av detta sist anförda brev framgår, att ingen präst vid denna tid var bosatt vare sig i Hogdal eller Haverö. Gudstjänst i dessa socknars kyrkor, liksom i det tvivelsutan redan på denna tid förefintliga kapellet i Ängersjö, förrättades säkerligen endast vissa gånger om året av prästerna i Ljusdal och Torp. Sägner leva ännu kvar om prästens i Ljusdal kyrkofärder till Ängersjökapellet — en lång kyrkväg, såväl för prästerna vid dessa tillfällen, som för de sockneboar, vilka besökte gudstjänsten i moderkyrkorna: för hogdalsboarna 9—10 mil, för haveröboarna 6—7.

Det gäll, som nu nybildades genom sammanslagningen av de båda socknarna, var även det vidsträckt och svårskött, omfattande tillhopa mer än 22 kvadratkilometer, en stor vildmark med en liten by eller bygd här och var, ofta på

miltals avstånd från varandra. Fram och åter mellan de 3 mil från varandra avlägsna kyrkorna hade prästen att färdas efter knappt banade gång- och ridstigar och därtill att befara flera sjöar, bland vilka den över två mil långa Havern. En talande skildring av hans mödor är det, som prosten Sveno Watz i Bollnäs ger ännu ett och ett halvt århundrade senare (1693) då han i en ansökningsfråga utlåter sig om Hogdals pastorat, att detta "förmodl. är det aldra beswärligaste för de långa och otroligt beswärliga vägarna öfwer håliga berg, genom sum-piga moraser och så fahrliga Siögar (när utij dem wädren emellan de höga bergen hafwa så stark magt) att ofta både folk och booskap (med hvilken de måste boföra 2 gånger om året) äre i högsta lifsfara, som ock nu warande Pastor [Luth] nogsampt bör merka af hwad han på fhä vägarna fått för olycka, der effter lijdit och ännu dagligen lijder . . . derest han 2 gånger i de swåra wägarna haft olycka på sin kropp, hwar på följt mycken ohälsa".

Huru tjänstgöringen var ordnad under den första tiden i det nya pastoratet är ej närmare känt. Hundra år senare (1656) finner man dock i ärkestiftets domkapitels protokoll en hemställan av dåvarande kyrkoherden Ericus Erics Balk om någon lättnad i tjänstgöringen, varav kan inhämtas, huru denna försiggick. "Hr Eric klagade", heter det, "att han hade en lång väg till Capellet i Haverö, begärandes derföre, att han skulle få resa dit hvar 8:e vecka och klockaren skulle mellertid läsa evangelium". Härtill resolverade domkapitlet, att "Klockaren må stå i chordörren och läsa evangelium och böner för Förs., då Pastor icke är tillstädes, men Pastor måste resa dit hvar 5:e eller 6:e söndag, på det folket må få tillfälle att begå H. Nattvard".

På grund av svårigheterna för en ensam präst att på ett nöjaktigt sätt handhava själavården i de båda församlingarna och sannolikt på haveröboarnas begäran fann stiftsstyrelsen nu nödigt att tillförordna en komminister eller "kappelan", som det den tiden hette. Sådan blev nämligen anställd här första gången år 1665. Flera vakanser följde dock, om vilka längre fram i prästerskapets biografier kan läsas.

Förmodligen för avlöningens skull begärde Hogdals sockenmän vid den biskopsvisitation, som avhölls i Färila 13 februari 1690, dit även Hogdals pastorats präster och menighet kallats, att ej behöva hava mer än en

präst, såsom förr. Haverö lovades att i så fall få njuta gudstjänst var tredje söndag. På biskopens föreställningar förklarade de sig dock nöjda med den rådande ordningen, och redan följande år blev komministertjänsten ånyo besatt med innehavare, vilket den fortfor att vara allt till dess Haverö och Hogdals församlingar åtskiljdes.

Vid denna tid (²⁹/₇ 1689) tillkom till pastoratet byn Turingen, som förut lytt under "Bergs kyrkia och annexan Rätan i Jämtland" men vars sex åboar hos K. Maj:t nu begärt att få överflyttas till Haverö, "dit de ock — såsom det heter i ansökningen — af ålder skola hafva hört".

Om den fördelning av tjänstgöringen i de båda socknarna, som rådde mellan pastor och hans komminister, upplyser prosten Broman i "Glysisvallur". "På någon tid tillbaka", säger han, "dock intet så vid början, hafwa Kyrkoherdarne och Capelanerne skiftewis varit wistandes wid Hofvedals och Hafrö Kyrkor, så at när then ene varit boendes wid Moderkyrkan Hofvedal, then andre varit wid Annexan Hafrö, merendels på följande tidehvarf, näml: ifrån Septemb: Månad el. Michaels Mässan öfwer Juhlehögtiden in til Pauli [25 januari, midvintern, som det räknats]; mer eller mindre, så länge fodret tillräckeligt är för Boskapen om, hafwer Pastor hela sit hushåll i Hafrö, och Capelannen i mellan tjd uti Hofvedal; en hwar på och uti sina särskilta boningar. Men ifrån Febr: Månad til förenämde Sept. bor Kyrkoherden i Hofvedal och V. D. Comminist: j Hafrö; fastän när Ploglanden om våren, Slåttägorne om Somaren och skörden om hösten, en hwar på sit ställe, här och ther med legofolket landsbruket bruka måste".

Att den kyrkliga föreningen mellan Hogdal och Haverö genom de densamma i flera avseenden vidlådande olägenheterna med tiden skulle bli ohållbar, var naturligt. Särskilt led annexet Haverö av dessa. Så snart befolkningen där vuxit så pass, att man ansåg sig kunna bilda eget gäll, beslöt man därför att ingå till överheten med ansökan om skilsmässa. Utsikten att få denna beviljad var så mycket större, som Överhogdal samtidigt önskade att lösas ur förbindelsen med Sveg och läggas till Ytterhogdal. Den 1 aug. 1809 ingavs ansökningen genom riksdagsmannen från Västernorrland Erik Johansson i Komsta. Då denna livligt återger de förhållanden, under vilka föreningen socknarna emellan ägt rum, förtjänar den en plats i deras historia.

Stormächtigste Allernådigste Konung!

Underdånigast vågar hos Eder Kongl. Maj:t Hafverö sochn och församling uti Medelpad och Wästernorrlands län, andraga dess stora tyngd och förlägenhet af en författning som förenar denna församling till ett Pastorat med Ytterhogdals Sockn uti Hälsingeland och Gäfleborgs län.

Vi känna icke med säkerhet hvad som föranlåtit höga överheten att befalla en sådan förening, då Hafverö tillförene hörde till Torps pastorat uti Medelpad; men år 1562 den 28 Februari behagade Konung Eric den 14:de sammanlägga denna Socken med Ytterhogdal, hvar vid sedan den tiden förblivit.

Ett underdånigt företeende af vissa olägenheter, som oss besvära, tackes Eders Kongl. Maj:t nådigast tillåta, då vi lika underdånigast anhålla att förlossas ifrån detta tvång, igenom Eders Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd att få utgöra ett särskildt Pastorat.

Vår kyrkas läge ifrån Ytterhogdals kyrka är afskildt på 3 dryga mihl, dels land, dels sjöväg: den förra föga farbar, och den sednare högst äfventyrlig vid häftigare väder, hvilka i fjällen hafva dubbel kraft i mellan bergen. Emellan desse kyrkor är så väl Kyrkoherden som Cappelanen skyldige att årligen 2:ne gånger flytta och vi likaledes skyldige att dervid med skjuts betjena Prästerskapet, hvilket då måste föra sitt bohag jemte "Kreaturen" fram och tillbaka. Af denna flyttning följer ock, att vi måste hålla en kyrkoherde- och en cappellans-gård i Hafverö och likaledes Ytterhogdal hålla 2:ne gårdar. Uti de saker, der Kyrkoherdens åtgärd måste sökas, såsom Lysningar till Ägtenskap, Ämbets-betyg och Attester m. m. äfven vid Prästval, äro vi nödsakade att med största besvär tränga oss fram den farliga och mödosamma vägen mellan kyrkorne, der stormvindar om sommaren och urväder om vintern så flitigt rasa på sjöarne.

Af oftaberörda förening emellan Hafverö och Ytterhogdals socknar är oordning uti många saker icke möjlig att undkomma. Vår socken hör under Upsala Consistorium, som förordnar Präster till vårt behof, ehuru vi ligga inom Medelpad och Hernösands stift; hvarföre ock Biskopen i Hernösand förordnar vår Prost, och denne Prosten kan dock ej göra redo för sitt Embete, såvidt det rör Hafverö uti Hernösands Consistorio. Om någon skiljaktighet i ett eller annat afseende emellan socknarne, i egenskap af Pastorsboer, uppstår, så måste de bägge föra sin talan uti främmande län och vid främmande Domstolar, hvilket medförer olägenhet och dryg kostnad för en fattig fjällallmoge, den Climatets hårdhet nogsamt trycker, utan att belastas med onödigt tillskapade tyngder.

Hos Hernösands Consistorium hafva vi anmält vårt stora behof af skiljande från Ytterhogdal, och Consistorium har låtit gifva oss tillkänna, att det inser fullkomligen detta behof samt önskar rättelse deruti till Allmogens lättnad och ordnings återvinnande uti församlingarnes förvaltning; men då denna sak lika mycket rörer Consisto-

rium i Upsala, så har Hernösands Consistorium velat afvakta Eders Kongl. Maj:ts nådiga Befallning att med sitt underdåniga utlåtande inkomma, hvarföre vi nu våga underdånigst begära, att Hafverö och Ytterhogdals församlingar må vid nästa Pastors ledighet få hvar sin särskilda Pastor och hvartera Sockn läggas till sitt behöriga Stift; då Capellanens syssla upphörer och hans lön går till Pastor på bägge ställen emot skyldighet att nu såsom förut ansvara för full Gudstjensts hållande på bägge ställen. Derigenom få vi lika Prästerlig betjening, Prästerna undgå de fatala flyttningarne hvar 6:e månad, Allmogen slipper Transportskjutsen, Församlingen får alla tider på året en viss Pastor att hålla sig till, inga resor behöfva göras utom Socknen för at uppsöka Pastor — ordningen i församlingen blifver vida mer verkställig och Pastorernas lön nära densamma, med alldeles enahanda tjenstgöring som tillföre, då de hvart halft år aflöste hvarannan uti Hafverö och Hogdal, och kunna således, i visst afseende, anses såsom främmande å bägge ställen.

Vi få ock underdånigast tillägga, att ena Prästgården härstädes förleden sommar afbrann; och det beror af den Nådiga Resolutionen, hvilken Eders Kongl. Maj:t tackes oss förunna, huruvida vi skola åter betungas med dess uppbyggande eller icke.

Hafverö församlings Allmoge framhårdar, Stor mäktigste Aller Nädigste Konung! Eder Kongl. Maj:ts

allerunderdånigste och tropliktigste
undersåter.

Å allmogens vägnar

J. P. Wassén.   Anders Månsson,
Viken.

Jöns Mårtensson i Säter.

I Jak. Lemoïn.

Genom nådiga brevet av d. 9 dec. 1812, till sitt innehåll närmare angivet under Överhogdal, villfors haveröboarnas önskan. Vid kyrkoherden Johan Nordengrens och komministern Jonas Hägglunds nästan samtidigt, år 1818, vunna transport ifrån Hogdal upplöstes den lagliga kyrkliga förbindelsen mellan denna församling och Hafverö, och församlingarna erhöilo var sin kyrkoherde. Men länge var det sed, att prästerna i de båda församlingarna en gång om året, i fastlagstiden, besökte varandra, då gemensam gudstjänst och nattvardsgång anordnades. Först på 1880-talet upphörde denna vackra sedvänja, avsedd att erinra om den kyrkliga gemenskap, som mer än två och ett halvt sekel bestått mellan de båda grannsamhällena.

År 1814 hade Överhogdals församling inträtt som annex i pastoratet, varigenom det egendomliga förhållandet uppkom, att under några år Hogdals pastorat bestod av församlingar från tre skilda landskap och län och två skilda stift.

Om de byar, som vid Los pastorats nydaning avsågdrades till detta, ävensom om kyrkliga överflyttningar till Haverö och Ramsjö vid tiden för avvitrningen, är ordat annorstädes (i sockenbeskrivningen).

I samband med Hogdalssocknarnas överförande till Jämtlands län genom kungliga brevet 13 nov. 1862 föreskrevs, att pastoratet skulle överflyttas från Uppsala till Härnösands stift. Detta verkställdes år 1864.

Befolkningens tillväxt, särdeles genom timmerrörelsen, och pastoratets vidsträckthet påkallade ökade prästerliga krafter. I följd därav och på grundvalen av nåd. brevet av den 25 aug. 1898 inrättades år 1899 en pastoratsadjunktur, vars innehavare, bosatt i Ytterhogdal, skulle med pastor dela församlingsvården. Genom k. br. den 18/12 1918 förvandlades pastoratsadjunkturen till komministratur.

Detta är i korthet de yttre sidorna av församlingarnas utveckling.

Församlingsliv. Visitationer. Ur visitations- och stämmoprotokoll. Kyrkliga plägseder.

Fastän liggande i en provins, som enligt en kyrkohistorikers ord "från äldre tider varit likasom en moderprovins för andliga rörelser av olika slag", har Hogdal, så vitt känt är, icke att förete några märkligare religiösa yttringar. Varken några perioder av varmare kyrkligt församlingsliv eller av sekteriska rörelser äro från det förflutna bekanta. Åtminstone tala icke visitationsprotokollen om sådana, ej heller traditionen. Den andliga livsföreteelse, som på 1770-talet uppkom i Härjedalen och under namn av "läseriet" spridde sig till åtskilliga av Hälsinglands socknar, företrädesvis de norra, skall likväl icke hava kunnat få något fäste härstädes, lika litet som den på 1840-talet inom Hälsingland framträdande "Erik-Jansismen". Av de väckande religiösa vindar, som vid mitten av förra århundradet gingo ut över vårt land, synes dock en liten fläkt hava nått hit; ty från början av 1860-talet omtalas en mindre väckelse. Av de därav be-

rörda var det emellertid icke många, som bestodo sållningen. Denna rörelse leddes av några kyrkligt sinnade lekmannapredikanter från det nedre Hälsingland och Dalarne.

Något senare började även här den s. k. Waldenströmska riktningen att göra sig känd. Men även denna, eller "Missionsförbundet" som den numer vanligen benämnes, har icke haft någon avsevärd framgång, och den splitt-ring i det religiösa tänkesättet, som den visserligen åstadkommit, har icke här, såsom på flera andra håll, förmått verka äggande till någon nämnvärd praktisk verksamhet. Detsamma kan sägas om "Frälsningsarmén", som sedan 1893 haft egen predikolokal, men kunnat förvärva endast ett fåtal anhängare. Även det kyrkliga livet är tynande. Religiös likgiltighet är det i stort sett utmärkande draget i församlingens andliga fysionomi. Om orsaken härtill är att söka i själva folklynnet eller i den isolering, vari dessa bygder levat och ännu leva, är svårt att avgöra.

Den andliga farsot, som är känd under namn av "häxväsendet" och i synnerhet på 1670-talet gjorde mycket väsen av sig även i Hälsingland, synes dess bättre helt och hållet gått denna socken förbi. Inga spår därav varsnas varken i sägn eller gamla handlingar.

*

I följd av det avlägsna läget är det blott sällan som stiftets andliga styresmän visiterat pastoratet. Under den månghundraåriga samhörigheten med ärkestiftet besöktes det endast trenne gånger av dess biskopar.

Den vittbereste *Henrik Benzeli*us är den förste ärkebiskop, som veterligen besökt detta stiftets i förra tider svårtillgängligaste pastorat. Han visiterade år 1752, den 11, 12 och 13 september, varöver protokoll ännu finnes förvarat bland kyrkans handlingar.

Ärkebiskop *Uno v. Troil* ämnade på sin visitationsresa år 1759 ävenledes besöka Hogdal men insjuknade i Färila och måste i sitt ställe som visitator hitsända dåv. regementspastorn, sedermera hans efterträdare på ärkebiskopsstolen *Carl v. Rosenstein*.

Den siste ärkebiskopen, som besökt pastoratet, var den frejdade psalmsångaren *Johan Olof Wallin*. Under sin ej mer än tvååriga biskopstid och knappt ett år före sin död visiterade denne här 28—29 juli 1838. Liksom sina föregångare besökte han endast huvudförsamlingen Hogdal, ej annexkyrkorna, "för de svåra och delvis fullkomligt obanade vägarna" (1838 års visit. prot.). De gamla i bygden mindes ännu i början av seklet väl den söndag,

då denna visitation hölls, ej blott för den häftiga regnflod, som då uppkom, bortförande sågar och kvarnar ur åar och bäckar, utan ock den gripande högtidligheten i kyrkan.

Ärkebiskopen, iförd full ornat, talade före kristendomsförhöret över *Dav. 119 ps. 92 v.*, därvid framställande "den stora hugnad och tröst, som för människan under alla förhållanden ligger förvarad uti Guds heliga ord, samt den förbindelse vi alla äga att uti detta ords känedom söka en ständig tillväxt och förkofran".

Förhöret, som omfattade även de läskunniga barnen, gav ärkebiskopen anledning att uttala sin "hugnad och tillfredsställelse". På det allvarligaste och hjärtligaste — heter det vidare i berättelsen om visitationen — manade han församlingarnas ledamöter att städse framhärda i de välsignelserika bemödanden, varigenom de under en nitisk och allmänt aktad lärares [kyrkoherden Rönnguists] ledning främjat och förökat så sin egen som det uppväxande släktets tillväxt i Guds kunskap, så lämnande det käraste och mäst efterlängtade bevis på tillgivenhet och tacksamhet för deras bortgående själaherde, vilken under bön och arbete offrat sin tid och sina krafter för deras sanna väl och nu gladde sig att snart åt en skicklig och beprövad efterträdare [P. G. Landgren, vilken samma dag före högmässan av ärkebiskopen installerats i sitt ämbete, det han skulle tillträda påföljande 1:a maj] med trygghet kunna överlämna sina ansvarsfulla åligganden inom församlingen. För övrigt uppmanade han till det kristliga liv, som städse uppenbarar sig i inbördes kärlek och trohet, fridsamhet och välgörenhet, så att Guds ande måtte förena alla, föräldrar, makar och barn, husbönder och tjänare, lärare och åhörare, grannar, vänner och medkristna till ett hjärta och en själ och därigenom Guds nåd och välsignelse nedergjutas så i andlig som lekamlig måtto . . .

Vid gudstjänsten sjöngos psalmer ur den "Wallinska psalmboken", som några år tidigare (1831) antagits till allmänt bruk i pastoratets församlingar.

Måhända — så vill det synas — hava dessa församlingar aldrig upplevat en högtidligare dag än denna visitationsdag och deras kyrkliga liv aldrig varit sundare och lyckligare än vid denna tidpunkt.

Ärkebiskopen bodde i gården *Rolfs*, varest det på den tiden var gästgiveri. Han måtte varit nervös, kanske av den långa, besvärliga färden. Det berättas, att han på morgonen, som det tycktes förskräckt, kommit ut och frågat vad det varit för underligt ljud på gården under

natten. Det hade stormat, och brunnstängen hade av vinden satts i rörelse och "gnekat".

Efter föreningen med Härnösands stift har pastoratet besökts av biskoparna *Lars Landgren*, som visiterat dels 18—19 juni 1878, dels 9—10 augusti 1883, och *Martin Johansson*, som visiterade den 15—16 juni 1892. Biskop *E. F. Lönegren* visiterade här i juli 1914.

*

Ur visitationsprotokollen och andra kyrkans handlingar må återgivas några spridda tidsdrag rörande kyrkotukt m. m. i gångna tider.

Vid den 1690 i Färila av ärkebiskop Ol. Svebilius hållna visitationen, varvid även Hogdals präster och socknemän närvaro, beklaga dessa senare "sin stora fattigdom".

I ett prostvisitationsprotokoll från år 1699 läses "Notorii och grofwa syndare höras nu här Gudi lof icke utan allenast en hufwudswagh och underlig till sinnes finsk pijga, som nu är hädan uthur församlingen förd till annexan Hafre, som hör till Medelpad, dädan hon kommen är".

I 1700 års visit.-prot. nämnes hon på nytt: "Den hufwudswaga finskan, som förledet år nämffdes, är i annexan Hafwre, derförr hafwer man om henne icke något wist att berätta. Uthan lämnas Hr Pastori med henne handtera som Gudz ord, Kyrkiolagen och det Christeliga Samvetet gifwer anledning till".

Vid ärkebiskop Henrik Benzelius visitation (1752) klagas det över att "drängarne gå och ligga förut hos de pigor, till hvilka de tänka fria — en ganska slem och vederstygglig osed, hvilken allt ärbart folk har leda och vämjelse vid". För att utrota denna odygd bestämdes, att de, som därmed beträddes eller som befrämjade densamma, skulle beläggas med stockstraff eller böter. Vidare bestämdes till förekommande av oordningar vid gudstjänsten, att "det för Brudfolk icke [må] spelas längre än till kyrkian".

Vid visitation 1707 hade i enlighet med 1688 års kyrkolag bestämts, att brud, som hävdats, men icke brukat kronan, skulle till kyrkan böta 2 dal. smt; understod hon sig därjämte att bruka denna, skulle hon för "kronobrott" böta ytterligare 2 dal. eller 4 dal. smt tillhopa.

I sockenstämman den 7 nov. 1802 "erinrades allmogen en ifrån äldre tider inrotad och mer och mer öfverhandtagen skadelig vana med de så kallade *frimåndagars* hållande genom att en del lättsinnigt folk, isynnerhet af ungdomen, söner och drängar, samla sig till hopa helg-

dagsaftnarna och vidare fortsätta sina onyttiga och högst skadeliga tidsfördrif alltför ofta hela måndagen, ja ock tisdagen, hvilket icke annat medförer än allehanda förargelser, synder och laster samt et säkert hinder till hushållets välstånd, förorsakandes oenighet mellan äckta makar, emellan Föräldrar och Barn och emellan husbönder och tjenstefolk samt för de tillväxande Barn et förförande exempel, hvaraf religionen missbrukas och Guds välsignelse uteslutes“.

Sanningen härav erkändes av allmogen, och för att “hämma och förekomma detta elaka och fördärfveliga sielfsvåld“ beslöts: “1:o. Hvar och en, som utan lagligt ärende på måndag eller någon annan dag i veckan samlar sig till flera personer och med dem i en eller annan gård med stojande och supande eller med annat onyttigt tidsfördrif förnöta tiden, skall hädanefter, eho den vara må, vara förfallen att betala ett vite af En Rdr, och där-est han flera gånger därmed beträdes, skall vitet för hvarje gång ökas med En Rdr; och skulle någon, som till böter fälld blivit, icke kunna dem med penningar betala, så skall den i stället sitta en söndag i stocken. 2:o. Den, som sådant frimåndagssällskap i sina hus lider och försvarar eller dem till förplägning bidrager, skall ock i samma mohn erlægga En Rdr. 3:o. Vid samma ansvar skall det åligga kyrkones sexmän at, så snart de förnimma sådana vanartiga utsväfningar vara å färde, göra sig noga underrättade, hvilka personer äro samlade och i hvilka gårdar de vistas, och detsamma ofördröjligen hos Prästen eller länsmannen i församlingen anmäla, hvilka äga med Respective Kyrkorådet saken bepröfva och den brotsluga til vitets betalande förelägga, och skall detta vite af sexmännen genast af den bråttslige uttagas och två delar deraf kyrkan och en tredjedel socknens fattiga tillställas. 4:o. Som det ofta händt, att ungdomen aftnar och qvällar i öfverdåd ropa och skria omåtteligt på allmänne vägar, gator och byar, varda de ifrån sådant härigenom denna gången varnade, men den, som hädanefter dermed beträdes, varder efter allmänna lagen i missgerningsbalken 21 Cap. 8 § till böter af En Rdr 32 sk. förfallen.“

Till samtliga sockeninwånarnas efterrättelse och efterlevnad skulle detta protokoll årligen från predikstolen uppläsas. Påskrift om sådan uppläsning finnes från åren 1802, —3, —6, —7 och —13.

År 1824 bestämdes böter av 2 rdr bko för en var, som före kl. 6 och efter kl. 9 sön- och helgdagsaftnar hyste ungdomen för nöjens anställande.

År 1825 d. 22 maj rannsakades om huru förliden "Stor-Böndag" blivit firad. Därvid befanns, att flere varit av flodvatten hindrade att infinna sig i kyrkan samt att en hustru i Viken och hennes son legat hemma under föregivande av opasslighet — "en vanlig ursäkt för dem, som icke hafva lust att besöka Guds hus".

I sockenstämmans protokoll 26 maj 1828 finnes en vacker bestämmelse. Flera år tidigare hade det överenskommits om att var och en, som trädde i äktenskap, skulle på tjänlig tid och av pastor anvisad plats å kyrkogården plantera en rönn. Då denna överenskommelse ej regelbundet fullgjorts, beslöts nu, att envar, som begärde lysning, skulle i kyrkkistan deponera 1 rdr bko att återfås, om han nästkommande vår eller höst till pastors- och kyrkvärdars belåtenhet verkställt den överenskomna planteringen.

Några av de gamla rönnar, som vid århundradets slut ännu prydde kyrkogården, voro förmodligen minnen från denna tid.

Ett visst intresse erbjuda också förteckningarna öfver kyrkans inkomster och kollekter. Bland de förra är år 1732 antecknat: "gamle Lars Persson i Wästansiö för oliud hemma i sin gård 3 sk." och samma år: "Af äldre och yngre i hela socknen sammanskutit till nyåhrsgåfva 25 sk." Åren 1732—1734 upptogos årligen trenne kollekter "till Algierska Fångarna". Sannolikt avsågo dessa kollekter utlösen av landsmän, som tillfångatagits av barbareskstaternas sjörövare.

År 1813 utgick stambok till förmån för *Valdenserna*. 1859 insamlades genom sexmännen bidrag till Vasamonumentet vid "Utmelandet" och följande år till Engelbrektsstoden. 1862 samlades medel "för att upplifva och bevara minnet af den store hjälte kon. Carl XII".

*

I äldre tid genomträngde det kyrkliga livet och satte sin prägel på alla förhållanden långt mera än nu är fallet. Med sabbatsfirandet iaktogs en allvarlig ordning. Vildagen räknades gå in kl. 6 om lördagsaftonen, varom kyrkbygdens folk särskilt erinrades genom helgmålsringningen. Gärna läste därunder husfadern eller husmodern för sig och de sina denna versen:

*Det ringer till vila och veckan går ut,
sabbaten sig nalkar och mödan tar slut.
Tack evige Fader, för hälsa och frid
och nådenes gåvor i nödenes tid!*

Då skulle allt vardagsarbete vara undanstökat och alla vara rentvättade och helgdagsklädda. Åtminstone under 1600-talet och början av det 17:de begagnade man sig därvid i finnbyarna av badstugan på fädernas vis.

Vad kvinnorna angår var helgdagsdräkten, särskilt kjoln och "luvan", lämpad efter kyrkoårets olika tider. I fastan och på "yttersta dagen" (domssöndagen) ävensom vid skriftgång skulle den förstnämnda sålunda alltid vara svart, vid andra tider röd, blå, grön eller *bragdi*, d. v. s. randad med dessa färger, olika för olika tider av året. På de stora högtidsdagarna, jul, påsk och pingst, bars en "luva" av svart blommigt siden eller av "moaré"; på annandagarna skulle denna av yngre ogifta kvinnor utbytas mot en ljusblå. På nyårsdagen, böndagarna, i fastan och på långfredagen liksom ock vid nattvardsgång skulle "luvan" likaledes vara svart.

De kyrkliga högtiderna firades i allmänhet här lika som på andra orter. Anmärkningsvärt är dock för Överhogdal firandet av *Olsmässan*. Liksom i Härjedalens övriga socknar har detta ända in i våra dagar bibehållit sig som en kvarleva ifrån den katolska tiden, då i denna fordom norska landsände Norges skyddshelgon S:t Olofs minne den 29 juli överallt högtidlighölls i kyrkorna med en särskild mässa, såsom man ock finner i ett av de Överhogdals kapell rörande gamla breven. Efter reformationen förlorade denna, liksom de flesta katolska helgondagar, sin ursprungliga prägel. Nu under flera århundraden har Olsmässöndagen eller den söndag, som infaller på eller närmast efter den 29 juli, varit en folklig förlustelsedag, som firats i fäbodarna¹.

I Ytterhogdal har sedan en lång tid tillbaka den s. k. *mellanandssöndagen* särskilt firats såsom högsommarens förnämligaste helg. I livlighet var den jämförlig med, om ej överträffande julen. Detta sitt namn har denna söndag av att den inföll mellan hö- och skördanden. Tiden för dess firande var på 1820-talet "den söndag, som inföll näst efter 8 augusti".

Sin betydelse av "storhelg" fick den i senare tid mest därav att "kyrkherrn" då skulle hava sin tionde av smör och boskap, får eller getter. Så skall det varit redan på 1600-talet. Men ej osannolikt är, som förut antytts, att dess firande har sin rot i en under katolsk tid firad "Larsmässa" såsom sockenkyrkans invigningsdag.

¹ Se därom Erik Modin, *Olofsmässan*, i Norrland, Småskr. utg. av Norrl. studenters folkbildn.-fören., n:r 1.

Mycket folk samlades i kyrkbygden till den dagen, ej allenast från socknens alla byar utan ock från grannsocknarna, och den påföljande måndagen var "frimåndag" med auktioner och förlustelser för ungdomen. Från fäbodarna hade man också hemfört kreaturen till denna helg, dels för att "fäbostintorna" skulle få vara med där-om, dels för att hava riklig tillgång på mjölk.

På lördagen avlämnades tionden i prästgården. Där var då ej mindre livligt än i de folkfyllda gårdarna och kyrkstugorna. Åt de tiondegivande bestods som trakte-

Vid "finnarnas kyrkstuga".

ring en "halfkakemat" ($\frac{1}{2}$ rågbulle) till mans med smör och ost på jämte ett eller annat glas av det hembrända brännvinet. Söndagens mässa avslutades med en vanligen mycket talrikt besökt nattvardsgång.

De avlägsnare byarnas folk hade härunder, liksom eljes vid kyrkbesöken, "kvarter" i de omgivande bondgårdarna, eller bodde de, såsom "finnarna" — åboarna i de av finska nybyggare upptagna byarna "ute på skogarna", — i sina egna "kyrkstugor". De sistnämndas har stått kvar ännu in på 1900-talet å gården Knåpers ägor, men är nu riven.

När pastors lön (år 1869) reglerades i penningar, förlorade "mellanandssöndagen" sin fästliga karakter, men den var på grund av den gamla seden av en viss betydenhet ännu in på 1880-talet. Nu (1902) iakttages den endast i Ängersjö, varest man har "mellanandssöndag" den söndag, som infaller den 12 augusti eller närmast därefter.

Även *husförhören*, sådana de fordom höllos, bilda ett led i de till det mesta försvunna kyrkliga plägsedernas rad.

För husförhören var församlingen förr som nu uppdelad i vissa rotar. Men dessa voro då flera. Ty innan skolor funnos, var det till stor del genom dessa regelbundet återkommande förhör som folkets läskunnighet och kristendomskunskap skulle övervakas och främjas.

Husförhöret hölls i den av rotens gårdar, som för året stod i tur att därvid bestrida husrum och förplägning. Detta ålåg i regeln bönderna. "Utanvidsfolket", eller de icke jordägande, hade inga skyldigheter härutinnan. Ännu för ett par tiotal år sedan hölls denna ordning orubblikt. Nu icke så.

På dag, timma och plats, som minst två veckor på förhand kungjorts från predikstolen, samlades gamla och unga, så många som voro läskunniga och kunde "komma ifrån". Husförhörets bevistande räknades nämligen ej blott som en plikt, utan som en kär och efterlängtd omväxling i vardagslivets enahanda, även om en och annan oroande tanke på katekesen och prästens frågor icke lät sig avvisa. För att trygga sig mot obehagliga överraskningar lästes dock den nämnda boken flitigt veckorna förut.

Efter bön och psalmsång förhördes först ungdomen i in- och utanläsning, vilket räckte mot mitten av dagen. Då gjordes rast, varunder i senare tid kaffe bjöds. Därpå vidtog förhöret med de äldre, vanligen bestående i "förståndsfrågor". Även rannsakades nu, huru det förhöll sig med det sedliga och samhälleliga livet bland rotens medlemmar, om makar och grannar levde i endräkt och sämja med varandra, om ungdomen förhöll sig skickligt m. m. Därvid hade envar att frambära vad i dessa avseenden kunde vara att anmärka. Efter ett förmaningstal om tukt, fridsamhet och kristlig kärlek inbördes avslöts så förhöret mot aftonen på samma sätt som det börjat med bön och psalmsång. Denna leddes vanligen av klockaren, som hade att vara prästen följaktig till förhören.

Den traktering, "husförhörskalaset", varpå värdfolket till sist bestod, lät man sig väl smaka. De yngre fingo s. k. "matar": en halv rågbröds-kaka med smör, ost, kött eller pannkaka på, som de fingo intaga stående. De gifta skulle sitta till bords och erhöilo utom smörgåsmat även risgrynsvälling eller i senare tid "svisksoppa". Supar bjödos ock, ehuru till ett noga begränsat antal, högst tre, för att inga oordningar skulle uppstå.

Det var mycket, som i gångna tider förde socknens och byarnas folk samman. Ej blott brölloopen, begravingarna och kyrkobesöken med mötena på kyrkvallen, utan ock och framförallt dessa husförhör. De voro högtider, ägnade ej allenast att bereda enskild uppbyggelse, utan ock att liva grannsämjan och skänka gemensamma intressen åt bygdens folk. Däri bestod deras uppfostrande betydelse, och de borde därför ej dö ut.

Med det kyrkliga livet sammanhänge också rågra bruk, vilka nu alldeles upphört.

Ett sådant bruk var *djäknegången*. Studerande ynglingar eller gossar, "djäknar" som de kallades, begärde vanligen i sin födelsesocken att få "sjunga djäkne", som det hette. Avsikten därmed var att skaffa medel till uppehälle vid lärdomsskolan. Den sökande anmälde sin önskan hos pastor. Denne föredrog frågan i socknestämman. Lämnade nu denna, såsom vanligt var, sitt tillstånd, skulle djäknen eller djäknarna på juldagsmorgonen sjunga jul-episteln i socknekyrkan, stående framme i koret vid altaret. Vid sången begagnades omstående melodi.

Det var en maktpåliggande stund för den unge lärdomssvennen, denna, liksom den med spänning emotsågs av församlingen, främst naturligtvis av hans egna anhöriga; det var hans första offentliga framträdande. Lyckades det väl, huru fick icke moders- och fadershjärta anledning att klappa av aningsfull stolthet, och det blev mången gång det förnämsta samtalsämnet från julens "otta".

Nu ägde djäknen rätt att gå omkring i socknen och sjunga i husen, varest uppmuntrande belöningar värtade i form av varjehanda naturagåvor: matvaror av olika slag, såsom bullar, ostar, torrkött samt lin och ull m.m. Någon gång kunde också en blank kontant penning som gåva hamna i hans ficka.

Var det flera djäknar, som samtidigt fått rättighet att "gå sockengång", följdes de i regeln åt. Det gjorde dem så mycket frimodigare i sitt ärende och sången friskare. De sånger, som sjöngos i husen, voro vanligen julpsalmer.

Jul-Episteln.

Djäknesång. Gammal melodi, uppt. af
folkskolläraren E. Regnander.

Des - se ef - ter - föl - jan - - - de ord skrifver den sto - re Pro - fe - ten E - sa - - i -

as ut - i sitt ni - on - - - - de - - - - ka - - - - pi - - tel Det folk, som i

mörk-ret vand-rar ser ett stort ljus, ja ett klart ljus skin öf-ver dem, som bo ut - i grä-

se - li - ga mör - ko - - lan - de. Du gör hed-nin-gar - na män-ga, der-med gör du ic-

ke myc - ken gläd - je, men för dig var - der man sig gläd - jan des, så - som man gläd-jes i

skör-dan - de - ne, så-som man glad är när man skif-tar by - - - - - te. Ty du haf-ver

sön-der-bru - tit de - ras bör-dors ok och de - ras skuld-rors ris och de - ras på - kö-ra-re-staf,

li - ka - som i Mi - di - ans tid. Ty allt krig, som sker med bang och blo - dig kläd-nad,

skall uppbrän-nas och förtärdt var-da af eld. Ty oss är födt ett barn, en son är oss

gif - ven, hvil - kens her - ra - dö - me är på hans skuld-ror, och han skall var - da

kal - lad vid namn: Un-der - lig, Råd, Gud, Hjel - te, e - vig Fa - der frid-för - - - - ste.

På det hans her-ra-dö-me skall var - da stort och på fri - den ing-en än-de, på Da-vids stol

och på hans ri - ke, att han det be - - re - da och stär-ka skall med dom och rätt-fär - dig - het

i - från nu och till e - - vig tid. Her-ren Ze - ba - oths nit - äl-skan skall det - ta gö - ra.

Ofta sjöngs denna versen: "Gif att ditt ord oss lyser så" (120: 9).

Sista gången socknemännens tillstånd till djäknegång finnes begärt och beviljat uti Hogdals socknestämma är år 1850. Efter den tiden har någon gång förekommit den i Härnösands stift övliga "viaticeringen", en sed av samma syfte som den nu beskrivna, men skiljande sig därifrån i så måtto, att den understödssökande ynglingen efter avlagd mogenhetsexamen på tillstånd av domkapitlet predikar en söndag i socknekyrkan, varpå han går omkring i bygden för att mottaga välvilligt lämnade gåvor. De som nu bekommas, utgöras nästan alltid av penningar.

Ett annat gammalt, nu försvunnet bruk, synbarligen härledande sig från den katolska tiden och en erinring om de gillen eller högtidliga sammankomster, som därunder höllos vid kyrkorna, var *Staffansfirandet*. Ursprungligen stående under kyrkans hägn, urartade detta och tog då formen av gästabud och lekar, vilka under julen anordnades av bygdernas ungdom. Dessa förlustelser ägde rum den dag, som på grund av namnlikheten med den förste martyren Stefanus börjat högtidlighållas såsom halsingeaposteln Staffans dag, annandag jul, eller också på någon annan lämplig dag under julhelgen. I Ängersjö och Överhogdal firades sålunda *Staffas-öl* denna dag; i Ytterhogdal åter har *Staffasjæsspe* (Staffansgästabudet) hållits på tredjedag jul.

Att börja med synes detta gillesfirande hava tillgått på så sätt, att unga män, fästligt utstyrda, den dagen redo omkring i sin by under avsjungande av den vackra "Staffansvisan" eller någon omdiktning därav. Detta kallades somligstädes att "rida Staffas-skede"¹, och man ville härmed erinra om de färder S:t Staffan, enligt sägnen, till häst företagit mellan de olika orterna, när han kristnade landet. Senare förekom ej sådan ritt, och det hela hade karaktären av lek- eller dansgille.

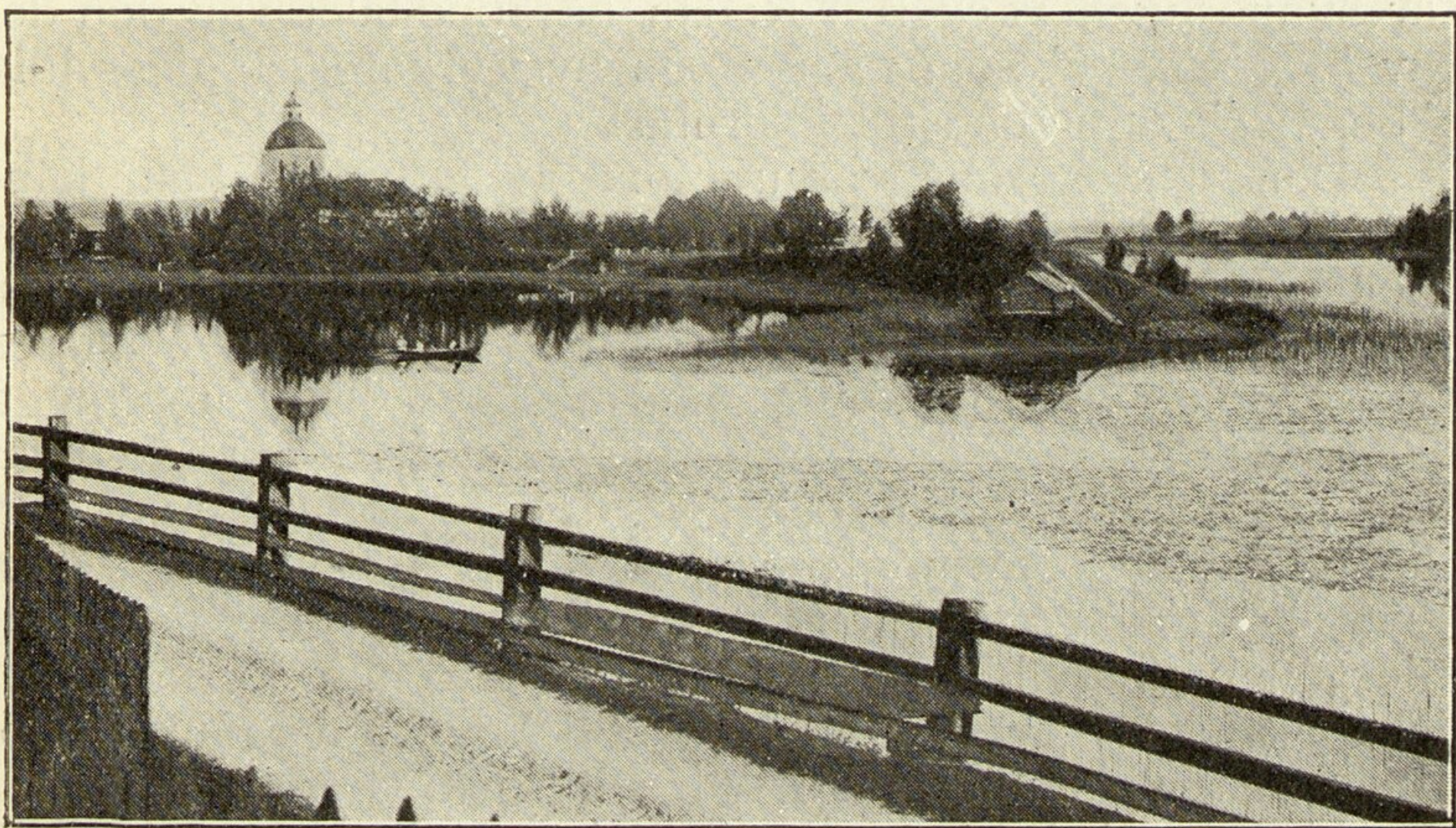
För de gillesfirandes räkning drogo byns ynglingar annandagens morgon, eller också på aftonen, sjungande omkring i gårdarna och tiggde samman mat och dryckesvaror, vanligen grädde ("flöter") till "flötgröt" jämte brännvin. Gåvorna samlades i den gård, där gillet det året skulle firas och där de under kvällens och nattens samkväm förtärdes. Skyldigheten att upplåta husrum för gillet gick nämligen i tur bland byns åboar.

Vid insamlingen av gåvorna hade de unga, i varje-handa dräkter utklädda männen, bland vilka en med långt grått skägg skulle föreställa "Staffan", många upptåg för

sig. En av sällskapet var förklädd till bock. Måhända hade detta något samband med Hälsinglands gamla vapen: en stängande bock i rött fält. Fingo "staffanskarlarna" ej vad de begärde, skulle "bocken" stånga sig till det. I Nordiska museet säges förvaras ett bockhuvud av trä från Huskölens by, vilket använts för detta ändamål.

Ännu på 1840-talet förekommo Staffansgillen i Ängersjöbygden och Överhogdal, men i Ytterhogdal hade de kommit ur bruk tidigare, så att man där nu minnes knappast mer av dem än namnet.

Kyrknäset med Ytterhogdals kyrka.

Kyrkan och dess inventarier. Kyrkogården.

Första gången Hogdals kyrka uttryckligen nämnes är, såvitt känt, år 1531. Vid herremötet i Örebro det året hade beslutats, att en kyrkklocka eller lösen därför skulle lämnas av varje landsförsamling i riket till avbetalande av Sveriges skuld till Lybeck. Av den i riksarkivet ännu förvarade längden över denna "klockeskatt" visar det sig, att kyrkan i Hogdal var den enda av landskapets kyrkor, som hade blott en klocka och därtill av så oansenlig vikt som 10 lisp., eller endast 4:de delen av den nuvarande

¹ "Skede", isl. *skeid*, betyder bl. a. kapplöpning, som väl passar i uttrycket. Deltagarna sökte tävla med varandra i ritt. Fråga är, om icke de gamla nordbornas omtyckta tävlingsritter blott tagit sig ett annat moderniserat uttryck i "Staffas-skedet".

"lillklockans" vikt, ett vittnesbörd om kyrkans ringhet. För denna erlades lösen i penningar. Orden härom äro följande: *It[em: likaledes] utaff Hodal VIII lispund brend koppar for hennes enda klocka om X lispund och ther til XXXIX mark II öre rede penge utaff kirkenes deel i tienden oc off thz [thet] i kisthone war oc i stockarne i Korböle Capelle*¹.

Den plats, varpå denna kyrka liksom hennes ombyggnader uppförts, utgöres av ett i norra Hogdalssjön (Kyrksjön) mot nordost utskjutande, bågformigt, jämnt näs, omflutet av vatten på norra, västra och södra sidan. Läget är synnerligen vackert. Redan på 1600-talet var den del av "Kyrknäset", som ej upptogs av kyrkan och dess lilla "bogård", uppodlad till åkermark.

Den älsta kyrkan var uppförd av gråsten. Man känner för övrigt icke mycket om henne. Sannolikt var hon helt oansenlig. Vid visitationen i Färila 1685 anmärktes, att hon vore alltför mörk, varföre socknemännen ålades att genom en förständig murmästare "låta upphugga fönstren". I 1722 års visit.-prot. sägs, att hon hade "plat tak med 4 spiror, dör och lås". Först är omnämnd den "handklocka", förmodligen en s. k. primklocka, som hängde inne i kyrkvalvet. År 1656 synes hon hava undergått en betydligare reparation, enär enligt kyrkoräkenkaperna det året utbetalades till "kyrkobyggiaren Olof Bengtsson i Härsberg (?) för det han byggt hafwer i kyrkian med bänkar, Predikstol och lektare 200 dlr". År 1666 målades hon av Petrus Knååp², vilken då på sitt arvode därför bekom 30 dlr. År 1672 byggdes stapel, huruvida för första gången eller som ombyggnad finnes ej angivet. Den var belägen väster om kyrkan och betecknas som "wålbygd" (1731). Denna stapel kvarstod ända till i början av 1800-talet, då den ersattes med tornbyggnad i den nya kyrkan. I densamma funnos vid den tiden tvänne klockor. Den ena, större, var 1 aln hög

¹ Som det synes, nämnes här *Kårböle kapell* i samband med Hogdals kyrka, men någon underrättelse om samhörighet dem emellan under äldre tid finnes eljes icke och är av varjehanda förhållanden ej heller trolig.

Utom denna ovan nämnda klockskatt upptogs även enligt konung Eriks brev d. 16 jan. 1565 en dylik under då pågående Sjuårskriget. Klockorna skulle levereras till kanongjuteriet. Hogdals kyrka nödgades då lämna en klocka, som vägde 10 lisp. 3 mark, sannolikt den, för vilken lösen erlades år 1531.

² En förut nämnd gård *Knåpers* i Kyrkbygden har tvivelsutan samband med detta mansnamn.

och $1\frac{1}{4}$ aln i diam. med en vikt av ungef. $2\frac{1}{2}$ skeppund.
I dess övre kant lästes:

Gloria in excelsis deo et in terra pax, hominibus bonæ voluntates [Ära vare Gud i höjden o.s.v.]

På ena sidan:

*Hodals Sockn
Af Nils Hansson Fordom
Borgm: i Hudicksvaldh bestält.*

Nedan, runt omkring:

*Alt thet som gifwer klang och liud æhr skapt at prisa
Herran Gudh. M. Jurgen Putensen me fecit* [gjorde mig]
anno 1643.

Denna klocka blev år 1712 omgjuten, även då till
”storklocka”, och försedd med följande påskrifter:

Runt omkring ovan:

Helig, helig är Herren Gud Zebaoth. Esaij: VI.

Å ena sidan:

*Gudi til ähra, Hogdahls försambling til nytta ähr denna
klocka giuten i Stockholm hoos kongl. Stuckgjutare enckan
Catharina Mejer anno 1712.*

Å den andra:

Konung Karl XII:s bröstbild med överskriften:
Carolus Rex Sveciæ.

Runt omkring nedan:

*Huru lustiga äro tina boningar, Herre Zebaoth. Min
siäl längtar efter Herrans gårdar. Ps. 84, v. 2.*

Den mindre klockan, $\frac{3}{4}$ aln hög och 1 aln i diam.,
hade runt omkring ovan denna påskrift:

Soli Deo Gloria. Anno: 1684. [Allena Gud ära.]

På ena sidan:

*Til Gudz namns æhra och Hodals kyrka til prydnadh
gutin under Konung Carls den XI regemente.*

Å den andra sidan:

Her Simon Luth Pastor i Hodal.

Nedan runtomkring:

Gloria in excelsis Deo. Me fundebat Holmiæ Michel Bader.
[Ära vare Gud i höjden. Mickel Bader göt mig i Stock-
holm].

Denna klocka, vägande 1 skepp., 2 lisp., 8 marker,
kostade 544 dlr kpmt. Den försålades år 1874 till Änger-
sjö, i vars kapell den nu finnes som ”lillklocka”.

*

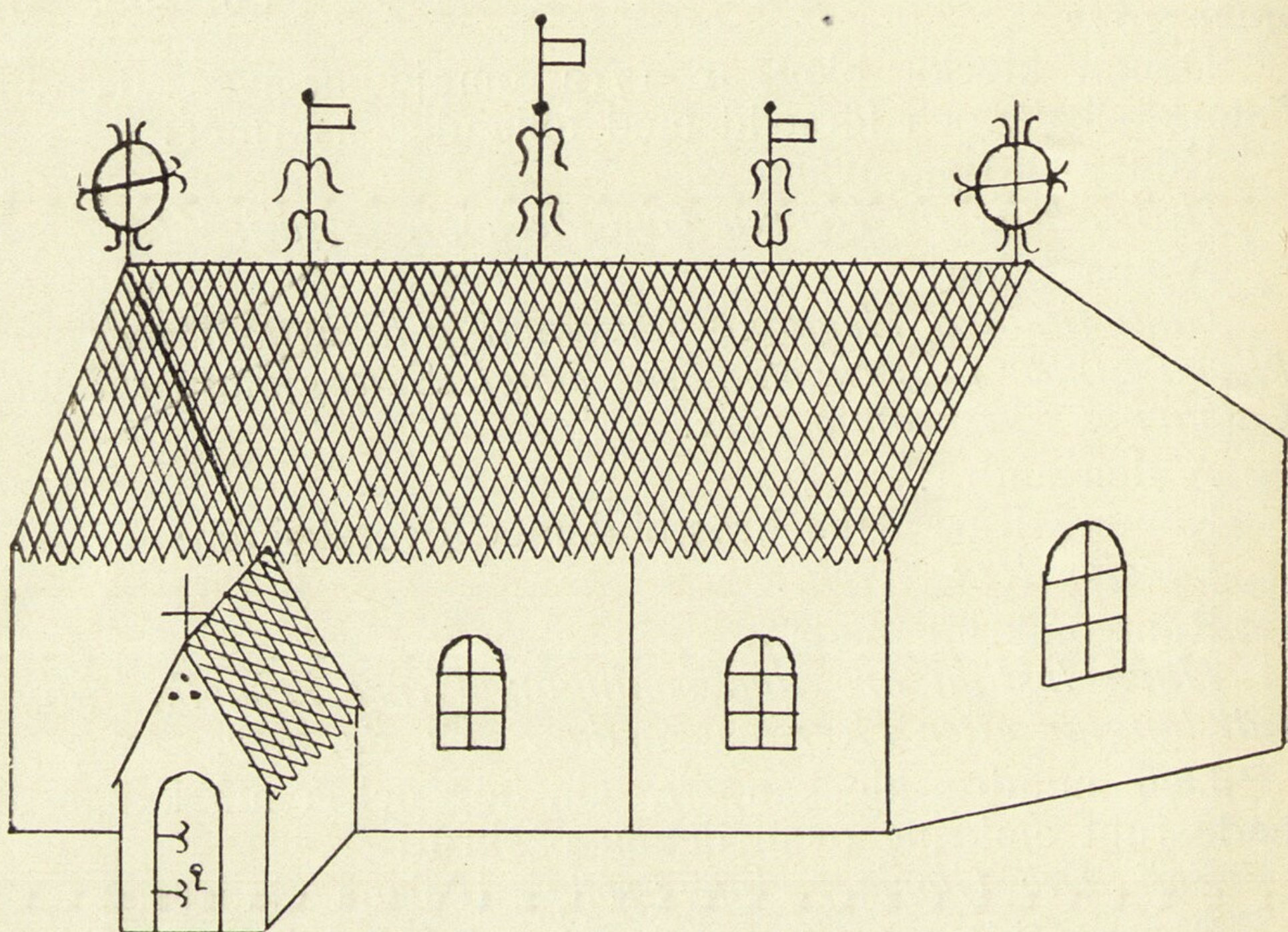
*

*

I bänkdelningslängden av år 1685 är i näst sista bänken, den 9:e, plats anvisad åt "4 finnars hustror". I bänkarna frammanför sutto böndernas, och bakom soldaternas hustrur. Bänkraderna voro 10 på vardera sidan med 5 sittplatser i varje bänk. Härav kan man i någon mån bedöma kyrkans storlek.

Sannolikt blev det 1685 givna åläggandet att upphugga kyrkans fönster ej satt i verket förr än sommaren och hösten 1693 i samband med den betydande omändring, kyrkan då undergick. Hon angives därefter hava "Twenne stora och wackra fenster". Därvid bortrevs ock ena väg-

"Hofvedals-Kyrka" (Ytterhogdal) vid början av 1700-talet.
Efter prosten Bromans teckning i "Glysisvallur".

gen och ett kor av trä tillbyggdes, paneltaket i detta blev "målat med rosor; år 1695 äfven med annor målning". En "lectare" tillsattes även; åtminstone omtalas sådan 1735. Av kyrkans utseende efter denna ombyggnad finnes en avbildning, den enda från äldre tid, i Bromans "Glysisvallur".

Den enkla konturteckningen ger vid handen, att tillbyggnaden, som skedde åt östra sidan, var av samma bredd som kyrkan och utökade henne med ungefär hälften av hennes förra längd. Kyrkans takkam pryddes av fem sirade järnspiror, av vilka de tre mellersta buro vindflöjlar. Taket var, liksom den nuvarande kyrkans före senaste restaureringen, täckt med tjärad spån.

Den nya tillbyggnaden synes dock ha gjorts med föga omsorg, ty vid visitationen 1712 säges: "Det nya på kyrkian tiltimbrade Choret bör til tak och väggar tjäras och eliest omlagas, at det blifwer tätt gjord emot rägn och uhrwäder". I sanning icke stora anspråk!

Enligt den beskrivning, Broman ger av denna kyrka, fanns överst på dörren till det å södra väggen varande "vapenhuset" skrivet: *Exarat: die 8 Junij Anno æræ Christianæ 1667.*

Non omnes Sancti qui calcant limina templi (det är: 'Inristat den 8 juni år 1667 i vår kristna tidsålder.

Ej saliga varda de alla, som templets trösklar beträda').

På den äldsta kyrkan hade en sakristia funnits å östra gaveln. Vid tillbyggandet 1693 blev den borttagen. Ett "conthoir" i korets norra hörn brukades därefter som "sakerstugu" intill 1736, då ett nytt av sten tillbyggdes "wid norra väggen fram till Choret".

Broman uppger den sålunda utvidgade kyrkans storlek till 27 alnar i längd, 12½ alnar i bredd och 18½ alnar i höjd. Dock är det ej säkert, om icke dessa mått avse kyrkan efter en förnyad utvidgning år 1739. Därvid revs det av trä uppbyggda koret och ersattes med en tillbyggnad av sten, så att hela kyrkan nu åter blev stenkyrka. En ny fönsteröppning upptogs nu på västra väggen; förut hade blott funnits två sådana på södra och en på östra väggen. Ny altartavla uppsattes även. Predikstolen, "förbättrad med ett och annat", fick sin plats vid södra väggen. På densamma lästes orden: *Herrans ord är lius på mina vägar*. I ett "Inventeringsinstrument" av år 1830 beskrives denna den "gamla kyrkans" predikstol, som då ännu begagnades, såsom "dels målad, dels förgyld, utan några sinnebilder och föga prydlig"; altartavlan sålunda: "sträcker sig på sidorne om Predikstolen och består af en mindre Pelare både till höger och vänster, bredvid hvilka 2:ne bilder af Englar äro fästade. Ofvan på pelarne hvilar en med flera listgångar förfärdigad utbyggnad, hvarpå 2:ne förgyllda människobilder af half kroppsstorlek äro uppsatta. Midt under berörde pelare och deras äfven med listgångar försedda fot sitta små ovala taflor af bildhuggare arbete. På den ena af dem föreställas 2:ne bilder och en vagga med ett deruti liggande barn, hvaröfver ordet *Betlehem* är måladt. På den andra en bild och en från höjden kommande engel, som framsträcker en kalk. Den har till öfverskrift: *Gethsemane*." Ett nytt "chorskrank" blev även samtidigt (1740) insatt "med piramider, allt förgylt". Läktaren, som redan förut synes

gått över hela västra väggen, utbyggdes nu ett stycke även på den norra.

Det var en efter dåtidens förhållanden förvisso både rymlig och vacker kyrka, församlingen fått genom den omfattande reparationen. Medel till densamma erhöles till en del genom en kollekt och stambok, som i nåder beviljades att utgå från Uppsala, Stockholms, Västerås och Karlstads stift och inbringade tillhopa 561 dlr 22 $\frac{1}{2}$ öre kpmt.

Efter blott något mer än ett halft århundrade fanns nödigt att företaga en ombyggnad av kyrkan. Denna gav henne i huvudsak den yttre form och storlek, hon ännu har. Vid den år 1795 hållna generalvisitationen fattades sålunda beslut om att ny kyrka med torn skulle uppföras. På underdånig ansökan beviljades genom k. brev den 13 januari 1801 understöd därtill genom kollekt i ärkestiftet och stambok i Gävleborgs län (som på den tiden omfattade även Härjedalen). De inbringade en summa av 259 rdlr 3 sk. 3. rst. Vidare upptogos under de följande åren lån: $\frac{1}{5}$ och $\frac{15}{8}$ 1802 från Enångers kyrka vardera gången 100 rdlr, d. $\frac{8}{8}$ 1804 samt $\frac{2}{5}$ 1805 från kontr.-pr. Wassenii i Torp sterbhus tillhopa 400 rdlr riksg. Även ur "sock-neuddemantalskassan" erhöles lån. Till byggmästare antogs Johan Christian Loëll, vilken för ledningen och överinseendet vid arbetet bekom 571 rdlr 8 sk. bko.

Ännu leva sägner om huru det var, då man skred till det stora och många uppoffringar krävande arbetet. Tiden var knapp, och barkbrödet saknades icke i hantlangarnas matsäck, men hågen och lusten att arbeta på Herrens hus saknades icke heller, ty detta höll man kärt.

Hantlangning m. m. gick som vanligt "på gångled". Män och kvinnor deltogo i byggnadsarbetet. Murbruket reddes med ett stort hjul, som trampades av kvinnor, tre och tre i sänder. För att de skulle bli tyngre, hade de på sig stora blaggarnsförkläden med sand uti. Familjefadern steg ofta upp kl. 2—3 om morgonen för att, innan han gick till arbetet vid kyrkan, i skogen hinna "hugga barktall", den barnen under dagens lopp skulle "löpa", "ravla" och upphänga till torkning.

Enär man ännu ej förstod sig på att klyva stenar, uppsöktes lämplig sten i bergen, särdeles där den fanns i 'hällor'. Dylika upplades för att hemköras på vinterföret. Ännu ses på ett och annat ställe sådana upplag, som avglömts. Vid "Gumjansgrafven", 1 $\frac{1}{2}$ mil från byggnadsplatsen, skola många hällar hava tagits.

Arbetet kunde under slika förhållanden ej gå fort. Det tog sin början om hösten 1799, då grunden lades, och fortsattes 1802 och följande år, förnämligast 1804 och 1806. I socknestämman d. 11 oktober 1801 "förestälte Pastor, om icke Församlingens ledamöter funno sig hogade att nästa sommar 1802 fortsätta förenämnda byggnad, hälst ock Gud nu välsignadt med en ymnig årsväxt, hvarigenom de blifvit i ståndsatte att fortsätta byggnaden. Sedan Pastors Föreställning mötts ymsom mot och med, stannades i det beslut, att Byggnaden i Herrans namn skall fortsättas så långt och så mycket som Råd och lägenhet medgifva".

Med ängersjöborna ingicks i anseende till deras avlägsenhet och underhåll av eget kapell den "förlikning", att de skulle deltaga i kyrkbygget endast till hälften så väl i dagsverken som materialier.

År 1809 var det egentliga byggnadsarbetet avslutat och inredningen kunde vidtaga. Bänkar (vartill dock först 1819 gjordes dörrar) och altare snickrades det året. Sannolikt började den nya kyrkan snart därpå att användas för gudstjänstbruk. Predikstol och andra inventarier utur gamla kyrkan användes tills vidare.

Emellertid började ras från valvet visa sig, och 1822 fann man sig föranlåten att till förekommande av olyckor helt och hållet nedstöta valvet. I detta skick stod kyrkan under några år. 1727 gjordes ansökan om stambok för dess reparation, och på denna bekommos 1830 från ärkestiftets församlingar 482 rdlr 40 sk. 11 rst. bko. Man var nu betänkt på att anbringa "gipstak", och kontrakt om ett sådant var avslutat 1831, då man kom underfund med att icke ens detta kunde påräknas stå sig till följd av kyrkans kringflutna läge. Efter ansökan och lämnat nådigt tillstånd till denna ändring förfärdigades taket av bräder sommaren 1833 av snickaren Jacob Norin från Norrala samt oljeströks. Samme man förfärdigade ock ny predikstol och läktare s. å.

Vid ärkebiskop Wallins förut omtalade visitation år 1838 betygades kyrkan vara "ljus, rymlig och välbehållen". Innanredet var emellertid då ännu omålat. Målning och förgyllning samt bildhuggeriprydnaderna å predikstol, altare och läktare blevo utförda påföljande år av Per Sundin från Sunne för en sammanräknad kostnad av 1200 rdlr bko. Ritning till predikstol och altardekoration var uppgjord 1829 av S. Enander och finnes fastställd s. å. med Carl XIV Johans påskrift. Vid utförandet har den dock ej obetydligt frångåtts.

Nästa steg till kyrkans fullständigande var anskaffning av *orgel*. Till "avhjälpande av den dåliga kyrkosången och till befrämjande av en själen mera upplyftande andakt" sägas redan 1847 socknemännen hava gjort samman-skott till ett orgelverk. Ehuru i socknestämman uttalades skiljaktiga meningar om behovet av ett sådant, beslöts att ingå till k. bfhde med ansökan om ett understöd därtill ur Uddemantalskassan på 400 rdlr bko. Erhölles detta, skulle orgel byggas. Synbarligen skedde så, ty i slutet av året var arbetet i gång. Följande år, 1848, invigdes det av direktör L. N. Nordqvist förfärdigade orgelverket, bestående "af 9 hela stämmor". Det kostade fullt färdigt, målat och förgyllt, 1500 rdlr bko. Det är samma orgel, som ännu, ehuru renoverad, är i bruk. Behovet av en om- eller nybyggnad av orgelverket gör sig dock alltmer gällande.

Vid prostvisitationen 1850 stod kyrkan fullt färdig, så att visitator kunde "betyga sin fägnad över det varaktiga och prydliga skick, hvaruti församlingen försatt dess kyrka, så att hon under den gudomliga Försynens beskydd och församlingens tillbörliga vård i långliga tider kan vittna om nutidens ansträngningar och uppoffringar".

Man finner sålunda, att tvänne kyrkor av sten under tidernas lopp blivit uppförda på Kyrknäset, den första vid obestämd tidpunkt, sannolikt under medeltiden, och tvänne gånger, åren 1693 och 1739, tillbyggd, den andra, nuvarande, över hundraårig. Till formen en enskeppig *långkyrka*, mäter den 23,9 m. i längd, 13,5 m. i bredd och 7,1 m. i höjd till takbandet, motsvarande mått invändigt äro: 20,4, 10,3 och 6,6 m. Murarna av gråsten äro ovanligt tjocka, merendels 1,6 m. Fönstren äro 4 å vardera långsidan och 2 på östra gaveln; ingångar på västra gaveln och södra långsidan, av vilka i regeln endast den sista begagnas.

Tornet, som egendomligt nog har förlagts på kyrkans östra sida, har 6 bottnar, är 18,7 m. högt, 8,1 m. brett och 6,2 m. långt. Den därtill sig slutande "kappan" eller spånbelagda kupolen håller en höjd av 6 m. och "kuren" av bräder därovanpå 2,4 m. Denna har en omfattning av 2,6 m. i fyrkant och krönes av en bjälkkloss, i vilken en c:a 1,2 m. hög järnspira med flöjel av järnplåt är fästad. Tornets höjd till spirans spets är sålunda 28,3 m. eller $95\frac{1}{2}$ fot. Tornets nedersta botten utgöres av *sakristian*. Under denna är en av gråsten välvd källare, 3 alnar i fyrkant och 3 alnar hög med uppgång i sakristian.

I tornet hänga tvänne välljudande *klockor*. Å stor-klockan, som har en höjd av 0,9 m. och diameter i nedra kanten av 1 m., läses:

Denna Klocka Är Gjuten I Sundsvall År 1874 Av L. P. Linderberg. Johan Titze Var Då Kyrkoherde Samt Mårten Pehrsson Och Pehr Ersson Kyrkovärdar I Ytter Hogdal.

Vi Vilja Tjena Herranom Vårom Gud Och Lyda Hans Röst. Josua Boks 24 Kap. 24 V.

Den mindre klockans vikt är 2 skeppund. Å henne läses:

Då Eric Tierneld Var Pastor och Lars Landgren Co-minister Här i Hogdal Blef Denna Klåcka Omgjuten Af Pehr Öberg I Hudiksvall År 1799 I Juli Månad. V:r 2 Sp.

Kommer Låter Oss Tillbedia Och Knä[b]öija Och Nederfalla För Herranom Den Os Giort Hafver. Ps. 95 V. 6.

Tornet var avsett för urverk. I stämman den 3 april 1864 upplystes, att till det av länsmannen Ingelman föreslagna tornuret vore genom pastors försorg å husförhören tecknade nära 300 rdr, genom kronofogden Hammarström anskaffade nära 200 rdr samt av byggm. Söderstén utlovade 100 rdr. Då minst 1,000 rdr ansågos nödiga, skulle emellertid frågan anstå. Urverket saknas ännu.

Kyrkan har på norra sidan 20 och på den södra 21 bänkrum och i koret 3 om 4,2 m. och 2 om 0,9 m. En läktare eller "skulle" går tvärs över kyrkan längs västra muren. Inalles torde sittplatser finnas för inemot 500 personer.

I forna tider voro för församlingens medlemmar sittplatserna noga fördelade med hänsyn till stånd, förmögenhetsvillkor m. m. Som exempel härpå må 1821 års "*bänkdelling*" tjäna. Det erinras, att den företagits "även av den orsak, att de som hade sångröst jämnare måtte fördelas över kyrkan och ej som förr intaga endast de främsta bänkarne". Inom de olika grupperna fick för övrigt åldern avgöra platsen.

Främsta bänken å båda sidorna: främmande och ståndspersoner. Därefter i första kvarteret: 1:o) bönder och de som varit bönder; 2:o) avskedade soldater; 3:o) gärningsmän; 4:o) torpare; 5:o) husmän; 6:o) bondesöner och drängar m. fl. I koret vid altaret: kyrkvärdar och kyrkorådsledamöter, f. d. kyrkvärdar, nämnde- och fjärdingsmän, sexmän och några som därmed av någon särskild anledning borde utmärkas samt några synnerligen sångskicklige.

I första bänken av andra kvarteret sitta, "såsom hitils", i tjänst varande soldater och kyrkvaktaren. På kvinnosidan i 2:a bänken: "länsmannens hustru, madame", klockarens hustru och moder, kyrkvärdarnas hustrur, f. d. d:o, äldsta bondhustrur och änkor; vidare efter ålder inom samma grupp. I andra kvarteret: 1:o) soldathustrur och änkor, avskedades d:o, gärningsmäns d:o o. s. v. lika med männen.

I 1747 års "bänkedelning" lämnas den praktiska föreskriften: "rundt kring Altaret och Choret alla gossarne till 15 åhr". I 1852 års reserveras bänken på högra sidan altaret för överhogdalsmännen.

Efter denna lilla utvikning återgå vi till kyrkans inredning.

I valvet hänga fyra *ljuskronor*. Den stora kristallkronan framför altaret med 16 ljusarmar skänktes år 1854 till kyrkan av bonden Erik Mickelsson och hans hustru Karin Mickelsdotter i Huskölen. Den mellan de främre bänkkvarteren hängande smakfulla, mindre mässingkronan med 6 pipor fanns redan 1834. Ljuskronan av malm i kyrkans mitt köptes 1757 i Gävle för medel, delvis skänkta av pastor Jonas Walsters sterbhus. Den kostade 273 dlr kpmt. Dess inskrift är:

Ytterhogdals kyrka Till prydnad är thenna ljuskrona Af Kyrkoherden Jonas Walster bestäld Och i testamente efter sig och sin Kiära maka Maria Elisabet Sebreliä skänkt til thes Afbetalning Siuttio två Daler Kopp:^{mt} 1757.

Den snidade träkronan framför orgeln är gjord och skänkt till kyrkan av bonden "Michael Hindrichsson i Biörnberg 1810". Även annorstädes finner man, att slöjdskickliga finnar ihågkommit kyrkorna med sina alster.

Samme man skänkte också en ännu befintlig "kyrkvaktarestav" samt ett plåtstycke om 2 dal. smt med inskription: "Förärad af Bond. Mich. Hendrichsson i Biörnberg med vilkor att den skall förvaras till bevis, hurudant mynt varit under Hans tid gångbart".

Till den *värmeugn*, som år 1884 insattes, har (enl. 1883 års visit.-pr.) skänkts av grossh. J. Dickson & C:ni 200 kr., av Marma bolag 100 och av Bergvik-Ala aktieb. 100 kronor.

Det i grön marmorerad färg målade *altarbordet* har framtill förgyllda sniderier, vari märkas kalk, vindruvor och ax, sinnebilder av den heliga nattvarden. På det-samma, över altaret, står *predikstolen*. Midtelpartiet av denna visar en skulpterad törnekrans omkring 3:ne korslagda spikar; södra sidan en uppslagen bok liggande över

ett kors, den norra en dylik liggande över ett ankar. På den mot altaret nedsmalnande foten är ävenledes en uppslagen bok över ett hjärta med flamma över jämte en pil och en hammare, symboliserande Guds ords inträngande och bevekande kraft. Mellan predikstolens övre och undre del går en krans av snidade rosor — allt förgyllt. Ovanom densamma är en "himmel" med snidade förgyllda fransar i den nedre kanten och 5 kerubhuvuden i den övre.

Altarmålningen utgöres av ett i blått, vitt, brunt och rött m. fl. färger förtonande pelarverk. Ovan predikstolen en gyllene trekant sinnebild av treenigheten, varpå läses ett Jehovah (i hebreisk skrift) omgivet av gyllene strålar. Omkring det hela sluter sig ett i blått med bruna kanter målat draperi.

På altarets norra sida är nummertavla. Läktaren med en utbyggnad för orgelverket vilar på 12 i vitt målade pelare med gyllene lister; framtill ett snidverk föreställande en harpa m. fl. för musiken sinnebildliga instrument. I det inre är kyrkans valv vitt målat med svag röd brytning; väggarna vita. Kyrkans yttre vitt med gråa knut- och fönsterlister.

Kyrkans *äldre* inventarier utgöras av en *dopskål* av tenn, rococo, med profilerade uppstående skalmar; *krucifix*, bild av frälsaren, som under fötterna har en dödskafe på tvänne korslagda ben, väl modellerad, från o. 1600; *mässhake* av vitt siden med ströbuketter sydda i metalltråd och silke, framsidan prydd med en blomstersirad sol kring Jehovanamnet samt givarens initialer, å baksidan ett kors av laxfärgad silverbrokad samt årtalet 1738; en d:o av svart sammet med kors, årtal, initialer och bårder av silvergalon, yngre; *bokkudde* av svart sammet med bårder och kors med strålgloria av silvergaloner och broderi; tvänne *kyrkhåvar* av svart sammet med kors m. m. av silvergalon; *kyrkväktarkappa* av blåsvart vadmal med sammetskrage; *kyrkstöt* med knapp av ben, *ljuskrona* av trä med tolv ljusarmar fästa på en hjulformig ring, fantastiskt dekorerad; två *ljusstakar* av mässing; *ljusarm* av mässing för två ljus, utgående från en rikt driven och ciselerad skålformig väggplatta, från 1700-talets början; *oblatjärn* med enkla, schablonmässigt i gjutningen anbragta korsbilder. Dessutom följande lämningar av den äldre kyrkans innanrede: *altarpuppsats* med tvänne allegoriska kvinnobilder från början av 1700-talet, fragmentarisk; fem st. *gavelrösten* till predikstolsbaldakin.

Kyrksilvret utgöres av invändigt förgylld *kommunionkanna* om 86½ lod, köpt i Falun år 1757 för 605 dlr

16 öre kpmt; förgylld *kalk*, omgjord år 1831 för 22 rdlr bko och vägande $29\frac{1}{2}$ lod; *paten*, vägande 4 lod, omgjord 1709; *oblatask* om $17\frac{1}{2}$ lods vikt (fanns redan 1834); *brudkrona* av o. 44 lods vikt. Denna reparerades år 1834 för 20 rdlr bko och renoverades år 1861 på bekostnad av insp. F. Hammarström för 29 rdlr.

Socknebudstygets silver, tillsammans vägande $14\frac{3}{4}$ lod, förkom vid prästgårdens brand 1899.

Rörande kyrkans inventarier må ock anmärkas, att enligt 1688 års visit.-prot. bland dessa förefunnits "Swänska Biblia tryckt 1541, till bandet hart förlorat". Nu är den förkommen.

Kyrkan undergick sommaren 1903 en reparation (om målning utvändigt, tjärning av taket m. m.) samt senast åren 1912—1913 en grundligare, då nya åsar och nytt golv inlades, nya bänkar insattes och tak av järnplåt pålades kyrkan. Dessutom ommålades dennas inre.

Under det gamla golvet, i synnerhet på vänstra sidan av stora ingången, påträffades en mängd människoben, varav man drog slutsatsen, att kyrkan vid byggandet kommit att till någon del förläggas över gamla kyrkogården.

År 1835 värderades och brandförsäkrades den för 8,000 rdlr; nu är den brandförsäkrad för 120,000 kronor.

Påskdagen 1902 fick kyrkan mottaga en vacker *altarbeklädnad*, vartill medel sammanbragts av Kyrkogrändens missionsförening under ledning av fru Helena Modin. Beklädnaden, tillverkad å Göteborgs paramentverkstad, består av antependium av rött kläde med guld- och silkebroderier (i dess mittelparti ett kors med initialerna *I. H. S.* (d ä. *Iesus hominum salvator*, 'Jesus människornas frälsare'), fastlagsantependium av svart kläde med silkebroderier samt altarduk av vitt linne med vadstenaspets. Därjämte överlämnade föreningen ett predikostolsantependium, varå läses: *Giv akt på Herrens ord*, en kalkduk, 2 trearmade kandelabrar, 2 lampetter m. m. Medlen hade till dels bekommit av i orten intresserade trävarubolag. I skruden är vidare anmärkningsvärd den vackra mässhaken.

Kyrkogården.

Den nuvarande begravningsplatsen har tvivelsutan begagnats så länge som kyrka funnits på Kyrknäset. I 1690 års visit.-prot. sägs: "Kyrkiogårdh rundtom kyrkian".

Enligt vad i "Glysisvallur" uppgives blevo här i äldre tid avlidna kyrkoherdar, som seden då bjöd, begravnade inne i kyrkan. Inga gravstenar, epitafier eller andra minnesmärken funnos dock där på Bromans tid¹.

Kyrkogården i sitt nuvarande skick omfattar 29,8 ar (19³/₁₀ kappl.). Den har tid efter annan utvidgats. Senast var sådan utvidgning ifrågasatt år 1899, men underdånig ansökan om mark därför på Kyrknäset avslogs, huvudsakligen tillfölje av att grunden ansågs olämplig. Nytt staket med stenstolpar och järngrindar uppsattes år 1902.

Reglering, planering och plantering äro ifrågasatta. Några tilltalande minnesvårdar pryda den genom sitt läge sällsynt vackra platsen.

På 1823 års karta är den strax söder om kyrkan ligande Smedjebacken betecknad som begravningsplats. I anseende till den vid kyrkan varande "borgårdens" litenhet blev denna invigd att begagnas som begravningsplats i händelse av inträffande farsoter. Året när det skedde, liksom huruvida den någonsin för sitt ändamål begagnats, är icke med visshet känt.

Prästerskapets och kyrkobetjäntes löneförhållanden. Prästgårdar.

I konung Gustafs brev 1560 om bildande av Hogdals pastorat finner man, att församlingen för bekommande av egen pastor utfäste sig att förse denne med "Prästebohl och annat vnderhåld". Med stor sannolikhet tillkom då det nuvarande bostället genom församlingens försorg.

---

¹ Vid den inre restaurering kyrkan, såsom förut nämnts, undergick försommaren 1913, påträffades "en mängd alldeles hela, oförmultnade människoben och kranier", som efter inläggningen av nya golvbjälkar åter nedlades i jorden under kyrkgolvet. Det synes härav, att icke allenast präster och deras anhöriga utan ock andra förskaffat sig "lägerställen" inuti kyrkan, såsom seden fordom var. För dessa erlades en särskild avgift till kyrkokassan.

Om beskaffenheten av det andra "underhållet" är nu intet känt. Men att däruti på grund av ortens fattigdom redan nu för något år ingått den från Hogdal fallande kronotionden synes av konungens avlåtna skrivelse samma år till ärkebiskop Nils. Väl av samma orsak efterlät även konung Johan "till en behagelig tid" (tills vidare) åt den följande kyrkoherden Olof Olai "til hielp och understöd" hälften av tiondespannmålen ifrån Hogdal. Likaledes i konung Sigismunds tid erhöll, 1594, *Hr Peder i Hougdaahl* "til hielp och vnderhåld halfparten af tijonden" i socknen, "emedan han hafwer ett lijtet Prästegäld och boor uthi en stoor frostbygd". Vad han så bekom utgjorde det året "2 pund Korn 6 spann". 1601 får hans efterträdare *hr Jonn* detsamma, "efftersom han bekommer altijd frusin årsväxt". 1610 finnas ock av kronotionden från Hogdal avkortade "6 t: 6.. (?) " med den anmärkningen i längden: "Svåra fattigt folk, äta Bark och Skarn". Genom ett kongl. brev i Gustav Adolfs tid, av år 1613, efterlätos 12 tunnor spannmål ur kyrkohärberget i "Hougdahls Gield" åt kyrkoherden Hr Peder Andreæ till "vederlag" för den stora skada han lidit av det under de föregående åren förda kriget, "gästningh och annor tunga". Detta "vederlag" har sålunda sin historia, rätt upplysande för socknens ekonomiska tillstånd i äldre tid.

Sannolikt utgick det sedermera som sedvanlig löneförbättring åt pastor allt till Simon Luths tid. Då uppstod därom tvist. Fogden Johan Larsson Broman tog sig 1693 före att hos Luth utpanta "alla kreatur boo och bo-hag". Förmodligen stödde fogden denna åtgärd på ordalagen i det k. brevet härovan av år 1613. När Luth ej på annat sätt kunnat vinna ändring, begav han sig till huvudstaden och ingav till konung Karl XII en böneskrift i saken. Han erinrar däri om, att "pastoratet så ringt och beswärligit ähr, att ingen ort näppeligen kan innas så för dess ringa Mantahl, nembl. ungefärl. 18 Helgierdz manthal, som ock för den missväxt, som sig mäst alla år tilldrager". Fogdens tillvägagående hade gjor, att han "nu i största olägenhet, fattigdom och allände med hustru och många små barn sitter" . . . och icke annat förstår än att han "med hustru och barn nödgas grippa till bettlare stafwen, det Gud, som äger Konungens Hierta i sin hand och vänder det hvart han vill, nådeligen afböje". Prosten Sveno Watz i Bollnäs hade ock intygat i en bilaga, att "pastoratet Hogdal med Annexan Hafröö, Capell Engersiö, är snart det aldringaste i Rijket för 1:o dess fåa och fattiga allmoge 2:o Så pastoris som böndernes

ganska ringa utsäde 3:o det äfwentyr, som samma ringa utsäde ifrån långliga tijder warit utij och ännu nästan åhrl. är af Kiöld, hagell väder etc. 4:o följer en slät inkomst til lekameligit uppehälle, att Pastor nästan alla åhr måste til huushållet köpa Säd eller äta obequämt bröd“.

Utgången av den ömmande framställningen blev, att konungen i nådigt brev, dat. Carlberg 15 juli 1693, förskonar supplikanten av gunst och nåd för efterräkningen, som göres på vederlagsspannmålen, men beträffande dess vidare åtnjutande hänvisar han till Reduktionskommissionen, vilken hade att indraga alla vederlag för “gästning“ men “utlembna orördt det vederlag, som wisas wara för-länadt i anseende till prästbohls ringhet“. På grund av dess utslag blev genom en k. kung., utfärdad från Gävle 2 juli 1694, förordnat, att vederlaget till Hogdal skulle på obestämd tid utgå.

Dess senare öden äro ej så litet egendomliga. Enl. k. brev 7 okt 1696 skulle det indragas, men någon indragning skedde dock ej. 1806 $\frac{5}{3}$ resolv. k. maj:t, att det skulle fortfara i dåvarande tjänsteinnehavares (Nordengrens) tid men därpå upphöra. Efter dennes transport härifrån 1818, ankom ock skrivelse från kon. bfhde om vederlagets indragande. Men det oaktat synes det utgått ännu 1830, enär k. maj:t den 20 aug. d. å. på nytt erinrar Kammarkollegium om att berörda spannmål skulle indragas.

I ett visit.-prot. av år 1690 finner man första gången närmare angiven “Kyrkoherdens Inkomst“.

“I åhrligen.

Skaf[t] tijonde¹
 Quicktijonde
 Smörtijonde
 af humbla
 Erter
 Rofwor
 Kåhl
 Lijn
 Hampa

Effter som gud åhret
 nådeligen wällsignar.

Fisk
 Fågel
 Skinn
 Ellg och biörnboog)

ganska lijtet: Stort
 underslef brukas.

¹ *Skaft-tionde* kallades den tionde, som utgick av de vanliga sädesslagen; *quick-tionden* (av fsv. *kvikr*, levande) = tionden av kreatur.

Påskmåhl af alla dem, som i bondens gårdh begå
Herrans nattwardh, 1 öre smt.

2 *Owiss och tillfälligh.*

Christninghsp:r	} Effter gamla ord-
Kyrkiogångp:r	
Wigslep:r	
Lijkstohl	

ningen“.

Förbindelsen med Haverö medförde en del anordningar för pastors behov och bekvämlighet, vilka icke sakna sitt intresse för nutiden.

I en Haverö kyrkas "inventariiförteckning" är anmärkt: "Bör Hafröö man hålla en god Båät altijd wid macht, derjemte i Märwijken 1 bååthus och 1 Stufwa. På Wallen bör the och hålla 1 bååthus at icke bååthen tager skada af storm wäder och skadan tillskrifwes presten sedan." Och enligt "Kyrke book vthi Houdaal sochn" från år 1665 (dess äldsta räakenskapsbok) voro Hogdals socknemän ålagda att tillhandahålla kyrkoherden: 1 båt i "Långhvatna" och 2 båthus darsammastädes, varjämte de skulle "hålla reen vägh emellan Houdaal och Haffueren".

När kyrkoherden Anders Olai mottog pastoratet i april år 1669, fick han av socknarna emottaga 4 st. kor, en kopparkittel, efter ny vikt 1 lisp. 5 marker, samt 3 tunnor korn "effter gammalt måll". Av 1688 års visit.-prot. ses, att denna spannmål var ämnad till utsäde. Beträffande korna sägs: "4 st. koor, item [därjämte] en kalf, som huar afträdare plägar lembna successori [efterträdaren] effter inkommin vana [i] 3:ne föregångne pastorum tijder".

"Anno 1682 den 19 Aprilis lade gället tilsammans penningar at köpa en inventariihäst, Hogdal 40 dlr, Hafröö 20 dlr, hwilka vår wyrdige kijrkioherde hr Simon Luth emottagit och successori futuro tillstädia bör anten i penningar eller i en skäliger häst". Om denna häst sägs i 1707 års visit.-prot.: "Inventarii hästen nyttiar comminister effter giordt aftal med Pastore på sine Embets resor mellan Hogdal och Hafrö".

Här omförmälda kor, spannmål och häst inventeras ännu emellan tjänsteinnehavarna.

Efter Haverö sockens fränskiljande och comminister-tjänstens med anledning därav skedda indragning fick kyrkoherden uppbära både sin egen och dennes löneförmåner.

Mycket bestyr var förenat med tiondeuppbörden. Två gånger om året skulle prästen "ta tiä'nna". Ena gången konimo församlingsborna till honom med den; det var

vid den förut omtalade "mellananden". Då bekom han "tiännsmöre", 1 skålp. för varje ko, och kvicktionden eller "tiännkrake", 1 får eller 1 get (ömsevis vartannat år) av varje bonde. Andra gången reste prästen ut till sina församlingsbor i samma lovliga ärende. Denna färd plägade företagas måndagen en vecka före jul. "Körkhärrn" skjutsades därvid av bönderna, turvis inom rotarna, och tiondesäden, linet m. m., varav uppbörd då ägde rum, likaledes med en särskild häst. I hans sällskap kommo klockaren, kyrkvaktaren ("spögubben") och barnmorskan, var efter sin häst och i nu nämnd ordning, till varje gård för att, som det hette om dem, "ta öpp tulln". Denna utgjordes av säd, ljus, kött (vanligen torkade fårbogor), rågbrödsbullar samt, vad klockaren särskilt vidgick, av 'lintoppor' de s. k. "k/ämttøppa".

Man må icke tro, att de besökande voro ovälkomna, tvärtom. I hemmen skulle den dagen gästfriheten visa sina aldra bästa sidor liksom den av tacksamhet präglade gemytligheten hos tiondetagarna.

Dagen före fettisdagen, den s. k. "snålmåndagen", kom färjekarlen för att taga sin lön, 2 kappar korn av var bonde.

Komministerns lön utgick säkerligen första tiden efter den år 1633 för ärkestiftet fattade bestämmelsen, att kaplan, som ej av sin kyrkoherde erhöll föda, såsom bidrag härtill skulle som minsta avlöning njuta 12 tunnor säd och till kläder 6 rdlr årligen.

Småningen började dock även församlingarna bidraga till kaplanslönen. Så även här. I 1690 års visit.-prot. uppgivas kaplanens löneförhållanden sålunda: Boställe hade han i Östansjö med "2:ne stufwor med en millian-Cammare och lijten källare iempte andre nödige tarf-huus". Lönen utgjordes af den åt kyrkoherden efterlåtna "vederlagsspannmålen" 12 tunnor korn samt 30 dlr kpmt i penningar. Från socknen: "af hwar bonde $\frac{1}{4}$ tunna spannmål, små pertzedlar som åhörarna äro fromma till och deras råd kan tillsäga".

Bostället i Östansjö torde hava utgjorts av någon förhyrd lägenhet. Vid visitationen 1707 anmärktes: "Capellanen hafver sit boställe uthi Annexan Hafrö . . . men såsom han på vissa tider om åhret, då Pastor är i annexan, uppehåller sig vid hufvudkyrckian, prætenderar han en stuga el. 2 at bo uthi, emedan uthi Prästegården intet misteligt huus finnes. Ty har församlingen bevilliat at upsättia åt Capellanen nödiga husrum; men såsom the ännu ej utsatt något wist tompställe, så lämnas dem att

deröfver förenas eller i föllie af den Lofl. Härads-Rättens decision.“ Med verkställandet härav dröjde det dock en hel mansålder. I socknestämmoprot. $\frac{7}{5}$ 1820 säges, att “Jordägan Svensbacken (även benämnd “Västanå”) af c:a 2 Tunnlunds vidd blifvit i afl. Comminister Molinders tid — sålunda mellan 1772—1780 — af församlingen köpt till boställe för comministrarne“ och bebyggd¹. Fråga var nu före om de efter komministerns avflyttning obebodda husen, dem stämman beslöt skola för församlingens räkning kvarstå. De funno samma år användning, i det gården Näset och en gård i Viken nedbrunno. För de husvillas räkning flyttades, utan ersättning, “Kammarebyggningen” till det förra stället och “Bryggstufvubyggningen” till det senare. Foderladan flyttades som “klädesbod” till prästgården 1835, de övriga husen försåldes av socknemännen på auktion.

I komministerns i senare tid förbättrade lön ingick även en “matskatt“, som man finner därav att kyrkoherden efter komministraturens indragning gjorde anspråk på dess uppbärande.

Vid den 1869 $\frac{15}{10}$ för pastoratet fastställda, för 50 år gällande löneregleringen bestämdes som lön för *kyrkoherden*: 1:o Boställe $\frac{9}{16}$ mtl, taxer, numera till 100,000 kr. jämte förra komministersjorden Svensbacken. 2:o 156,496 hl. korn, 467,583 kg. smör jämte penningeavgifter.

Enligt 1838 års visit.-prot. uppbar *klockaren* 3 kappar spannmål av varje rök, varjämte han ägde “embetsjord“,

---

¹ Angående denna 1,0466 har omfattande äga har förf. på förs:s uppdrag verkställt en utredning på grund av Generallantmäterikon-torets m. fl. arkivs handlingar (nu förvarad i sakristian), i syfte att visa församlingens dispositionsrätt till Svensbacken efter utgången av nu gällande lönereglering. — Om samma område sägs i Kammar-kollegii utlåtande 6 dec. 1900 till förs:s underdåniga ansökan om platsens avsöndring till skolboställe: Då “utredning saknas, huruvida icke kan blifva af nöden att komministraturen återupprättas och att med anledning däraf området tages i anspråk för sitt ursprungliga ändamål, håller Collegium före, att ifrågavarande s. k. komministers-jord icke för närvarande bör genom försäljning under eganderätt fränhändas presterskapet.“

Skiftesprot. till 1813 års storskifteskarta (i Gener.-lantm.-kontoret) lämnar angående de s. k. *socknejordarnas*, Svensbacken, Klockare-, Länsmans- och Sockenskrivare- samt Färjemanstäkternas tillkomst följande betydelsefulla upplysning:

“De af socknemännen gemensamt till Capelanen, Länsman och Sockenskrifvaren, Klockaren samt Färjkarlen vid det skedda stor-skiftet gjorda Donationer skola förblifva oförändrade, såvida ej vid delningen inom de Byar, hvarest jordarne äro belägna, med inne-hafvarens bifall någon förändring i deras läge kan komma att försiggå, dervid likväl motsvarande vederlag dem alltid bör tilläggas.“

det i början av 1800-talet av församlingen anskaffade klockarebostället. Avkastningen av detta jämte 300 kr. konstant utgöra f. n. klockarens och orgelnistens reglerade lön.

Kyrkvaktaren uppbar av varje rök $\frac{1}{2}$ kappe korn; efter 1838 1 kappe; nu (1902) 60 kr. årligen.

Kyrkvärdarnas lön hade före 1838 utgjorts av 1 % av kyrkkassans utlånta medel; då fingo de någon förhöjning. Nu åtnjuta de årligen 30 kr. vardera.

Med omkring hundra års mellantid har prästgården tre gånger nedbrunnit. I 1712 års visit.-prot. säges: "Prästgården blef genom skadelig vådeld aldeles förbränd A:o 1700". 1797 nedbrann den på nytt. Senast lades dess mangårdsbyggnad i aska d. 15 febr. 1899.

Utom de under prästbolet omtalade jordlotterna finnas inga *donationer* för kyrkliga ändamål.

Ängersjö kapell.

Kapellförsamlingen. De olika kapellbyggnaderna.

Ängersjö kapell måste hava funnits redan före reformationen. Visserligen gives det inga skriftliga uppgifter härom, men såväl tradition som ett i kapellet ännu förvarat rökelsekar vittnar om detta. Man vet att berätta, att präster från Ljusdal företogo färder hitåt för att hålla gudstjänst; det skedde "på den tid då rökelsekaret nyttjades". Klockskattelängden av 1531 upptar dock icke Ängersjö kapell. Sannolikt var det så oansenligt, att ingen gärd därifrån kunde påräknas.

Att icke någon egentlig kyrklig församling här varit bildad, är redan påvisat. Till bildande av sådan har folkmängden varit alltför ringa.

De första skriftliga underrättelserna, man har om kapellet, äro att finna uti dess äldsta räkenskapsbok. Denna, som börjar den 19 sept. 1669, bär till överskrift "*Cappellets Book vtj Engersjö* angående dess innandöme med flera tillhörigheter samt Inkomst, frivilliga gåfvor och utgifter, upprättat af dess Pastore". Enligt ett inven-

tarium, infört häri "in martio 1692", utgjordes då kapellets egendom av:

"1:o *Böcker*. Postilla, Mart. Molleris, inköpt 1688 för cont. 12 dal.¹, sampt en Evangelii book längesedan inlöst för 5 d:o.

2:o *Mässkläder*. En ny mässkiorta af Slissing à 5 dr alnen. 2 gl. Mässehakar, en af rött ylle i lijn, kostar 3 Daler, den andra af blått lärft, icke af värde. 3:o *Altarkläde* är först groff lerft närmast, och der utanpå Wästgötatygh, 9 Daler. 4:o *Kallk och Paten* af Then, oferdigt giordt af her Lars Drake. Ett *rökekar* af malm, lappat med Järnskrållor och 1 *Klåcka* öfwer Kyrkian väger 2 lisp. Dito en lijten 3 Dr [sannolikt en "primklocka", se s. 124]. 5:o En *Kijste* Svart, järnat, med ett låås färdigt. 6:o Tvenne små fönster, en dör med lås."

Den kapellkyrka, som då här fanns, stod, så vitt man vet, på samma plats som den närvarande, "mitt i byn". Att den var helt liten, kan man förstå såväl af uppgifterna i räakenskapsboken som därav, att kapellagets invånareantal ännu vid 1600-talets slut icke var större än omkr. 50 personer.

Räakenskapsboken upplyser om att kapellet 1692 "fordrades" utvändigt med bräder för 10 dlr. År 1694 gjordes en ny predikstol "med vackert Snickare arbete och med bilder utstofferad" för en kostnad af 15 dlr. Samma år uppbyggdes "förhuset" och lagades bänkarna för tillsammans 60 dlr. 1690 hade Ture Pederssons hustru Anna givit ett "förhängsle för altaret med knytning på", och "Päll" köptes för 1 dlr; likaså (år 1703) en inuti förgylld kalk av silver för 27 daler. Detta och följande år lämnades avbetalningar på den "nya bibelen", den s. k. Karl XII:s bibel, som ännu har sin plats på predikstolen. Den erhöles 1705 och kostade 50 dlr 24 öre. Bland kapellets förvärv under den följande tiden är främst att märka en ny klocka, inköpt 1734 för 90 dlr.

Det gamla kapellet var nu blivit så skröpligt, att nytt måste uppföras. Arbetet därpå synes hava tagit sin början år 1735. Därom förmäles i prot. vid den 1739 i Hogdal hållna visitationen: "Ängersiö Capell är af nyo aldeles uppbyggt och för 2:ne år sedan i stånd satt, af deras medel är intet mera uti behåll än 106 dlr 21 öre". Först 1744 var dock kapellet fullt färdigt. Det hade vapenhus eller "förhus" och sakristia; huvudbyggnaden var försedd med 4 och sakristian med 1 fönster, alla med järngaller

¹ *Kpmt*, vilken myntsort även i följande uppgifter avses.

och luckor. Den gamla predikstolen lagades nu och målades, och från Hogdals kyrka köptes 1740 dess "pyramider", som likaledes lagades och målades af Jon Granberg, alltsammans för 28 dlr 4 öre. Man synes ock varit betänkt på att bygga stapel, ty 1736 finnas inköpta "1000 spik åt stappelen", men någon sådan blef nog icke uppförd. Säkerligen voro i detta liksom i det föregående och senare uppförda kapellet klockorna uppsatta i ett litet skjul uppe på kyrktaket, det s. k. "rinjarhuse".

Av ett inventarium från år 1752 finner man, att kapellet då ägde 2:ne klockor, av vilka den större var den förut nämnda om 2 lisp. Dessa sammangötos enligt 1771 års visit.-prot. år 1755 till en enda för en kostnad av 272 dlr 16 öre, däri inberäknad uppsättningen. Detta oaktat hade kapellet år 1777 ett saldo av 821 dlr 2 öre, som då i anledning af skedd myntförändring omfördes i 45 rdlr 29 sk. 6 rst specie.

Den här omtalade kapellbyggnaden måste dock hava utförts med mindre omsorg, ty knappt en mansålder senare måste den förnyas.

För denna andra kända ombyggnad af kapellet började man vidtaga förberedelser år 1779 genom inköp av material. Efter det att domkapitlet den 27 januari och kon. bfhde 3 juni det året lämnat tillstånd till byggandet, vidtog detta den 8 maj 1780. Det leddes av bonden Per Tols-son från Mosätt i Sveg (född i Linsäll, där han några år tidigare uppfört denna sockens första kapell). Han erhöll för sitt besvär 20 rdlr.

Arbetet utfördes på "gångled" medelst 265 dagsverken år 1780 och 26 påföljande år. År 1786 målades i kapellet av en Östvall, sannolikt den i "Härjedalens ortnamn och bygdesägner" omnämnde allmogemålaren Sven Östvall från Risbrunn i Sveg¹. Utvändigt rödfärgades det. Som en egenhet i kapellets inredning må nämnas, att pallen kring altarrunden bestod av två trappsteg på olika höjd. 1791 bortbyttes kyrkklockan till Kårböle kapell mot en mellangift av 25 rdlr.

Den tredje ombyggnaden av kapellet företogs år 1847. Med begagnande av den förutvarande byggnadens stomme tillbyggdes nu torn på dess västra ände, varvid "ringarhuset" på taket borttogs. Även andra reparationer verk-

¹ I *Härjedalens ortnamn och bygdesägner*, s. 69, är en uppgift, att Östvall målade i Ängersjö kapell 1795. Detta årtal, för vilket jag nu ej erinrar mig källan, synes mig mindre säkert, då Ö. uppges född "i början av 1700-talet". Måhända avses just den här ovan omtalade målningen.

ställdes, och kapellet vitmålades utvändigt år 1852. Det är det ännu begagnade. Det har i sitt nuvarande skick utantill en längd av $18\frac{1}{2}$ m., i bredd 8 m., höjd till takbandet $4\frac{1}{2}$ m., till takkammen $9\frac{1}{2}$ m. Tornets höjd är 18,40 m. (62 fot). Det krönes av en flagga och därovan på en förgylld tupp.

Fönstren äro på vardera långsidan 4, på östra gaveln (sakristian) är ett.

År 1853 lät man omgjuta den från Kårböle tillbytta klockan, som hade dåligt ljud; med betydlig tillökning i

Ängersjö kapellkyrka.

vikt kostade den nya klockan, som nu utgör kapellets "storklocka", 447 rdr. Å densamma läses å ena sidan:

Då Johan Titze Var Pastor Och Olof Matsson Kyrkvärd Blef Denna Klocka på Ängersjö Capellags Bekostnad Omgjuten Af N. Linderberg i Sundsvall År 1853.

V[äge]R 1 Sk. 12 L. 10 m.

Å den andra sidan under en triangel omgiven av en strålande sol:

Micha 1 Cap. 6 V. 1 Corinth. 15 Cap. 34 V.

Sv. PalmBok. NRo 323 V. 1.

Den nuvarande "lillklockan", som år 1873 köptes från Ytterhogdals kyrka, dit den år 1684 hade anskaffats som "storklocka", är beskriven i denna kyrkas historia s., 145.

Efter det att kapellets inredning undergått en ny reparation, målades det invändigt år 1862 av P. F. Flygt ifrån Regnsjö.

Kapellets inre har följande utseende:

Altarringen är åttkantig. På det i vit marmorimitation målade altarbordet står den femkantiga predikstolen. Denna är målad i vitt med lister i guld. Mittelpartiet upptages av ett den kristna tron och dess föremål, den lidande kärleken, symboliserande snideri: ett ankare med törnekrans omkring och därnedanför ett hjärta, genomstunget av ett svärd; därjämte en hammare och en eldflamma, sinnebilder av Guds ords kraft. Sidofälten hava skulpterade rosor och liljor, över predikstolen är en himmel med en förgylld sol. Alla snidade partier äro förgyllda. Altaret omgives av en pelarmålning i blått, rött, gult och vitt, utförd, sägs det, av en målare Jäderström. Till predikstolen är uppgång på en trappa från sakristian.

Väggarnas vita fält omgivas av blå och gula guirlandlister, som mycket bidraga till att giva kapellets inre en för 1800-talets landskyrkor ovanligt varm anblick.

Bänkarna äro 15 på vardera sidan om mittelgången, 2 finnas dessutom i koret och 8 på den, över hela västra väggen gående skullen eller läktaren. Inalles torde finnas omkr. 280 sittplatser.

Det på läktaren stående orgelharmoniet inköptes år 1875 för 1019 kr. 94 öre. År 1901 anskaffades för kapellets uppvärmning 8 st. fotogénkaminer, som dock föga kunnat tjäna sitt ändamål, och samma år skedde mindre reparationer i kapellet.

I kapellets skrud märkes den vackra mässhaken, inköpt 1872 för 190 rdlr 61 öre. Kapellet äger endast en mindre ljuskrona, skänkt 1899 av dåvarande pastoratsadjunkten och hans fru. Sammanskott är ock gjort för inköp av en större.

Över kapellets ingång på västra gaveln läses:

18 C. XV 62.

Kapellet försågs 1869 med åskledare. Det är brandförsäkrat för 25,000 kronor.

Ur kapellets handlingar. Kapellets ställning till moderkyrkan. Kyrkogården.

Man kan förvåna sig, att inkomsterna till kapellet under gångna tider varit så pass betydande. Varifrån de kommit, visa oss räkenskapsböckerna. Det är en mängd små gåvor, som offervilligheten framburit och sparsamheten förvaltats för fromma ändamål. Enligt ett av inspektoren H. Borg gjort sammandrag ur dessa böcker hade kapellet mellan åren 1669—1751 haft i inkomster 1038 dlr 29¹/₂ öre och i utgifter under samma tid 711 dlr 11 ö. — sålunda ett saldo av 372 dlr 18 ö. Intill 1839 förvaltades kassan utan ersättning av kyrkvärden.

Bland ovanligare inkomstposter må antecknas: 1673 från "Dahlarne"¹ 10 dlr, 1683 från samma håll 6 dlr 25 ö. Personer från vitt skilda håll synas ha besökt det lilla undangömda kapellet och givit gåvor till detsamma. Dominica 16 post Trinit. gav "handelsman sal. And And. Pärsson i Hudwischswald" 1 dlr 16 ö.; 1725 handl. Henrik Malm 1 dlr 16 ö.; 1727 madam Maria Falk från Söderhamn 2 dlr; 1731 kommin. Grubbs "kiäresta" från Sveg 3 dlr; 1735 Märta Örnflycht (en för sitt vilda levnadssätt vida beryktad adelsdam, som gifte sig till Västigården i Kårböle) 18 ö. Trefaldighetssöndagen 1791 giva kapellagsborna som kollekt till kapellet "för lyckad skoggång efter Biörnar 14 sk. 4 rst specie". Bland "pungpänningar", som i kapellet upptagits för att utgå till andra håll, för tjäna nämnas: 19:e sönd. eft. Tref. 1742 1 dlr 12 ö., som "användes till en Collect för flyktingarna i Finnland". År 1743 utbetalades till byggande av Evangeliska kyrkan i Konstantinopel 1 dlr 16 ö.

I slutet av 1700-talet övergick en eldsvåda "Turgården", där kyrkvärden bodde, varvid en del av kyrkans gamla handlingar förlorades.

Av visit.-protokoll i Hogdals kyrka finner man, att av präst förrättade gudstjänster under 16—1700-talen hållits i kapellet 2—3 gånger årligen, oftast 4:e dag jul och i mitten av september. I slutet av 1700 blevo Trettondagen, Trefaldighetssöndagen och söndagen näst efter Mikaëlidagen bestämda som "prästhälger".

Under de sön- och hängdagar, då gudstjänst ej hölls av präst, förelästes om sommaren i kapellet, om vintrarna turvis i någon av byns gårdar, ur postilla den till dagen

¹ Sannol. Härjedalen, som i förra tider så benämndes. Se *Modin*, Härjedalens ortnamn och bygdesägner, s. 30.

hörande predikan. Den därvid i äldre tid använda postillan är nämnd i 1692 års inventarium. Senare användes Bagges, Fants och Ev. Fosterlandsstiftelsens predikosamlingar. Någon ersättning till "postilläsaren", som också vanligen ledde den därvid övliga psalmsången, finnes ej angiven förr än år 1731, då därtill anslogs 3 dlr, senare 8 skilling och 1813 48 16 sk. bko årligen.

Numera, efter pastoratsadjunkturens inrättande 1899, äro de årliga gudstjänsthälgerna 12, varav pastor håller gudstjänst Kyndelsmässodagen, 1:a el. 2:a sönd. eft. Tref. samt Mikaëlidagen, och pastoratsadjunkten de övriga, 1:a söndagen i varje månad.

* * *

Om i äldre tid träffade bestämmelser angående kapellet's skyldigheter till moderkyrkan upplyser protokollet från visitationen eller "Probsteting", som kontraktsprosten Jonas Buller från Färila höll i Hogdal d. 20 mars 1748, följande:

"I anledning theraf, att samma tid, som Hodals församling med öfverhetens lof och minne finge utvidga sin stenkyrkia, hafva Ängersjö män blifvit nödsakade att ånyo uppbygga sitt Capell, är en tvist them emellan uppkommen om thet biträde Capellet tillydande Bönder skulle göra vid byggnaden på moderkyrkian i Hodal. Saken hafver varit före dommaren och blifvit uppskuten. Nu vid visitationen moverade parterna samma qvästion, och på Präpositi föreställning stadnade de omsider i then vänliga öfverenskommelse och förëning, neml. i anseende därtill, at capellet varit upprättadt så lång tid tillbaka som moderkyrkan samt att Ängersjö man hafva en ganska lång väg och besvärlig till moderkyrkian, vill Hodals församling icke påstå, att Ängersjö män efter lag och Kongl. förordningar skola uti all byggna taga lika del, utan låta sig nöja thermed, at Ängersjö män till hälften mot Hodals almogen prästera thet arbete och verke, som hädanefter till Hodals kyrkio och klockstapel kommer att användas; men såvida capellet är omgifvet af egen bogård, bygger Hodals församling utan the förres tillhielp sin bogård sielfve, låtandes Hodals almoge härmed falla all sin fordran för resterande arbete under förflutne tid, enär Ängersjö män hvar för sig till Hodals kyrkiotak framskaffa 47 spån hvar; hvarmed Ängersjö män betyga sig aldeles vara nöjde och försäkrad[e] att efter thenna förëning i alla tider fulgöra sin skyldighet. Bägge parterna begärte, att thenna förëning måtte intagas i visitationsacten til efterrättelse för theras efterkommande, til vilken ända the ock acten i Kyrkio Boken underskrefvo och bekräftade."

Vid prästgården hade kapellagsboarna (Ängersiö och Vändsjö jämte "finnarna", dvs. Huskölns, Björnbärgets och Ösjöns åboar) att underhålla en stuga med mellan-kammare och förstuga nordost i gården, synbarligen den år 1669 och senare omtalade "Engersiöstufwan". Sannolikt var denna avsedd att tjäna på samma gång kyrkoherden till bruk och kapellagsborna till kyrkstuga, då de voro framme vid moderkyrkan. Enligt sägen skulle de ock vid dessa tillfällen njuta hästbete på ett ängestycke därinvid.

Liksom åtskilliga andra kapell i äldre tid var detta länge i saknad av egen begravningsplats.

"Begravningsgård" blev, säger prosten Broman i "Glysisvallur", invigd vid kapellet år 1707. Frågan därom var före vid visitationen 1700. Det heter då: "Emedan de (ängersjöboarna) icke wijste sig full hågade att med egen bekostnad låta uppsättia ett vackert plank, som en sådan *Sacer locus* [helig plats] borde vara ombodd med, blef detta lämbnadt til en lägligare tijd".

Denna första kyrkogård var helt liten och belägen på södra och östra sidorna om kyrkan. 1850 blev den något utvidgad, så att den omfattade 2,6 kappland (4 ar), men genom den vid denna tid begynnande starka ökningen i kapellagets folkmängd fanns nödigt att vid kapellstämma ¹⁸/₁₀ 1891 besluta dess ytterligare tillökning, så att den komme att omfatta ett område av 15 m. från kyrkan på alla sidor.

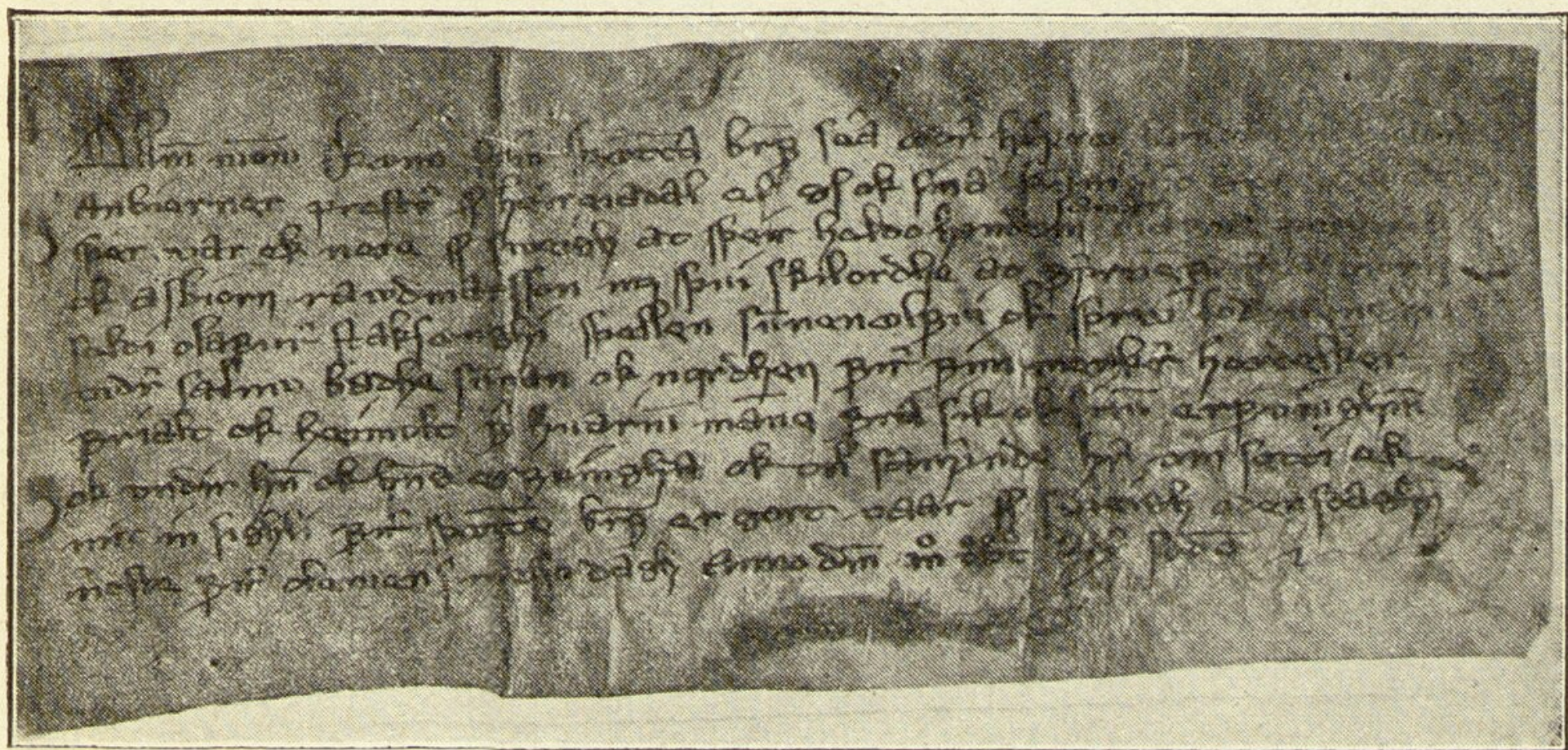
Sedan det för utvidgningen behövliga området och gamla kyrkogården samt kapellets byggnadstomt, vilka bägge senare vid avvitrningen räknades på Ängersjö by och sålunda ej tillhörde kapellaget, år 1893 inköpts från hemmanen n:r 2 Skrubb, n:r 3 Turgåln och n:r 8 Oppigåln för 389 kr. 34 öre jämte 50 öres årlig avgäld, och biskopsämbetet i Härnösand d. 22 aug. samt kon. bfhde den 28 aug. s. å. stadfäst det uppgjorda förslaget till kyrkogårdens utvidgande, blev denna planerad och inhägnad. Den sålunda tillkomna nya begravningsplatsen, omfattande jämte den förutvarande och kyrkans tomt 11½ kappl. (17,8 ar), invigdes d. 8 påföljande okt. av församlingens kyrkoherde, kontraktsprosten P. O. Källström. Den är väl vårdad och omgiven av ett prydligt staket.

Överhogdal.

Kyrkan under den katolska tiden.

Om ingen av de under äldre tid tillkomna kyrkorna i Härjedalen har man en sådan kännedom som om denna sockens. Grunden härtill är, att i densamma blivit bevarade åtskilliga fornåldersbrev, vilka upplysa om dess tidigaste öden.

Härjedalens äldsta pärm brev, fr. 1372. Orig. i Överhogdals kyrka.

Det äldsta av de kyrkan rörande breven är följande, varmed Olaf Thronðssön, ärkebiskop i Nidaros (Trondhjem) mellan åren 1450—1473, år 1466 den 7 mars ger sitt tillstånd till det då nyligen uppförda kapellets invigande. Brevet, skrivet på papper och bärande spår av ett detsamma påtryckt större sigill, har följande lydelse:

Uniuersis Christifidelibus presentes literas percepturis Olauus diuina miseratione Archiepiscopus Nidrosiensis et sedis apostolice legatus natus¹ in omnium saluatore salutem. Cum nos arduis et

¹ *legatus natus*: en värdighetstitel, betecknande, att den innehavda legatvärdigheten var stadigt förenad med något visst ärkebiskopsdöme (i motsats till *legatus a latere* = utomordentligt sändebud). Se Corneli handbok i Sv. k:s historia, sid. 43.

ineuitabilibus negociis ecclesiam nostram Nidrosiensem tangentibus continuo simus preoccupati quominus ad aptum tempus Cappellam nouam de nostro assensu et licencia per rusticos jn Øffre Hoodall nostre dyocesis nouissime ex strvctam eiusque cimiterium consecrare et dedicare valeamus. Vt a quocunque Archiepiscopo vel episcopo sancte Romane ecclesie communionem habente huiusmodi consecrationis et dedicacionis ministerium recipere valeat. Jpsique domino et fratrj nostro Archiepiscopo vel episcopo super hoc humiliter requisito ad ipsum munus dedicacionis digne sicut decet dicte Cappelle impendendum plenam et omnimodam cum graciaram actione concedimus facultatem. Datum jn residencia nostra archiepiscopali Nidrosiensi Anno Dominj Millesimo quadringentesimo sexagesimo-sexto septima die mensis Marcij Nostro sub secreto presentibus jmpresso jn fidem premissorum.

(Sig.)

Översättning:

Alla kristtrogna, som komma att läsa detta brev, sänder Olaf, med Guds misskund ärkebiskop i Nidaros och den apostoliska stolens ständiga sändebud, i allas frälsare[s namn] sin hälsning. Enär vi av brådskande och oundvikliga göromål, som röra vår kyrka i Nidaros, alltjämt äro upptagne, så att vi ej kunna i läglig tid inviga och helga det nya kapell, som av bönderna i Öffre Hoodall uti vårt stift helt nyligen blivit uppbyggt, ävensom dess kyrkogård, så vilja vi tacknämigen giva vårt fulla tillstånd åt den ärkebiskop eller biskop det vara må, som har gemenskap med den heliga romerska kyrkan och kan åtaga sig uppdraget med denna invigning och helgning, att han, denne herre och vår broder, ärkebiskop eller biskop, som varder ödmjukligen ombedd att verkställa den nödiga invigningen och helgningen av kapellet i fråga, må densamma med passande högtidlighet utföra. Givet i vårt ärkebiskopliga residens i Nidaros vår Herres år ettusen fjortonhundra sextiosex på sjunde dagen i mars månad. Vårt sigill sattes i vittnens närvaro härunder till bestyrkande av vad härförut står.

(Sig.)

Ett senare brev, även detta i kyrkan befintligt, av samme ärkebiskop lämnar oss åtskilliga upplysningar om socknens kyrkliga ställning denna tid.

Wij Olaf medh Gudz Nadh Erchebiscop j Nidros och paweligx settis legatus etc. Heilsom idrom alla oss elskeliga bønder oc meniga almoga, som ligga oc boo j Hodall. j Herradals prestageldh, kierliga, medh gudi oc wora andeliga bletzan¹. Schal ider witherlicht wara, at idert budh Haluard Olafsøn wor her ner oss j Trondhem, och antwordæde han oss vppa idra wegna sex pund gedder, som i

¹ o: välsignelse, jfr det engelska *blessing*.

oss sent hafua, for huilkit wi idrom tacke oc willom thet gerna jthermere forskilde. Jthermere moga i witha, at efthertij atj hafua warit welwilliga till at bigga ider kirke. Tha vnnæ wi oc wela, atj alla j forscr^{na} Hodals sokn gøre Hodals kirke. idrom tiondh her efther, huilken som i hafua till foren giort till en annan kirke medh stor møde oc vmake. Oc hopas oss till idrom alla, at hwer efter sin formoga er forscr^{na} kirke behielpeligh, so att hun ma blifua bestandendis. Och hafwom wi bestillit, atj skulle fonge ther prestælige embæthe, som idrom bør at hafua widh idrom soknakirke. In Christo valete. Scriptum Nidrosie Die Cineris Nostro sub secreto Anno etc. [MCD]lxx^o.

Av detta framgår att överhogdalsmännen i kyrkligt avseende hörde hemma i "Herradals prästgäld". Därmed kan icke gärna avses något annat än Sveg, som vid denna tid synes varit Härjedalens enda pastorat. Till kyrkan därstädes hade de dittills utgjort tionde, men fingo nu tillåtelse att härefter utgöra denna till sin egen nybyggda kyrka. Detta synes innebära, att egen präst vid denna nu skulle anställas, för vilkens avlöning tionden i så fall avsågs. Måhända har ock en sådan någon tid varit här anställd. Sannolikheten härav ökas vid betraktandet av de jämförelsevis många gudstjänster årligen, som enligt det här nedan återgivna avlatsbrevet vid kapellet tyckas ha ägt rum. Emellertid är eljes ingenting känt härom. Det är också möjligt, att det "prestælige embæthe", varom här talas, erhöles genom turvisa besök av de vid huvudkyrkan i Sveg anställda prästerna, såsom senare och intill början av det nyss gångna århundradet varit händelsen.

Trenne årtionden efter kapellets tillkomst befinnes ärkebiskop Olafs efterträdare Gauto (Gaute) Ivarssön, som innehade nidrosensiska ärkebiskopsstolen till sin död år 1510, hava för detsamma utfärdat ett avlatsbrev, sannolikt i syfte att bereda det lilla, av en fåtalig menighet underhållna kapellet ett väl behöfligt understöd. Detta brev finnes likaledes ännu, i original på pergament, i behåll bland kyrkans handlingar och lyder sålunda:

Uniuersis Christifidelibus præsentis literas inspecturis Gauto miseratione diuina Archiepiscopus Nidrosiensis necnon sedis ap(ostolice) legatus Salutem in domino sempiternam. Quoniam vota Christi fidelium ad diuini cultus ampliacionem ac fidelium remedium animarum sint piis exhortacionibus ac indulgenciarum excitanda fauore Cupientes igitur ut ecclesia sancti Johannis baptiste in Hodall diocesis Nidrosiensis congruis frequentetur honoribus et ut Christi fideles deuocionis gracia eo libencius confluant ad eandem Omnibus et sin-

gulis vere penitentibus et confessis qui dictam ecclesiam in festiuitatibus infrascriptis visitauerint s. pasce Pentecostes. Ascensionis Natiuitatis domini Circumcisionis et dominica proxima post epyphanie Dominica passionis In festis Sancti Johannis baptiste Olavi regis et martiris. Symonis et Jude et Martini In festo dedicationis eiusdem ecclesie vel qui eidem manus porrexerint adiutrices aut ibidem circumcumeu(n)do cimiterium pro defunctis et pro pace pie et deuote deum exorauerint Quociens predicta vel aliquid premissorum deuote ac venerabiliter adimpleuerint tociens Quadraginta dies de iniunctis cis peniteneijs in Domino miseracorditer relaxamus. Insuper per presentes annuimus quod omnes incole parochie Hodall dent decimas suas ecclesie supradicte in quantum et quamdiu studuerint eam in structura decenti et ornamentis conseruare. In huius testimonium. Secretum nostrum presentibus est appensum. Datum Nidrosie in vigilia Natiuitatis beati Johannis baptiste Anno Domini Millesimo quadringetesimo septuagesimo Novo.

(Sigillet saknas).

Översättning:

Alla Kristi trogna, vilka komma att se detta brev, [tillönskar] Gauto, av Guds nåd ärkebiskop i Nidaros samt den apostoliska stolens legat, evig salighet i Herren. Eftersom de i Kristus troendes angelägenhet om gudstjänstens förhärlikande och troende själars frälsning bör uppmuntras genom fromma maningar och beviljande av avlat, så hava vi, i åstundan att den helige Johannes döparens kyrka i Hodal i Nidaros stift varder under passande hedersbevisningar talrikt besökt och att de i Kristus troende till fromhetens övning så mycket villigare måtte strömma till kyrkan, så förordnat: alla och envar, som i sanning ångra och bekänna [sina synder] och som besöka denna kyrka på nedanskriurna dagar, nämligen påsk, pingst, Herrens himmelfärds och födelses dagar, omskärelsens dag, söndagen näst efter epifanie dag, passionssöndagen, den helige Johannes döparens dag, Olofs, konungens och martyrens, dag, Simons och Judas dag, Mårtens dag och denna kyrkas invigningsdag, eller som räcka henne en hjälpende hand eller därstädes under fromma och ödmjuka böner till Gud för de döda och för freden gå runt kyrkogården, fritagga vi barmhärtigt i Herren, så ofta de ödmjukt och gudfruktigt fullgöra det förut sagda eller något av vad förut är angivet, från fyrtio dagar av de dem pålagda kyrkostraffen. Därjämte samtycka vi härmed till att alla Hodals sockens inbyggare giva sin tionde till ovan nämnda kyrka, såvida och så länge de bemöda sig om att vidmakthålla den i värdigt skick, så vad byggnad som prydnader angår. Till vittnesbörd härom är vårt sekret hängt under detta brev. Givet i Nidaros aftonen före den helige Johannes döparens födelsedagsfäst i Herrens år 1479.

Man finner av detta brev, att gudstjänster firades i kapellet icke mindre än tolv gånger om året. Gudstjänst-dagar voro enligt brevet: påsk, pingst, Kristi himmelsfärdsdag, juldagen, nyårsdagen, 1:a sönd. efter tretton-dagen, "passionssöndagen" eller 5:e söndagen i fastan, varjämte särskilt högtidlighöllos: Olsmässan (29 juli) till minne av Norges skyddshelgon, apostlarna Simons och Judas dag (28 okt.), den helige Mårtens dag (Mårtensmässan, 11 nov.) samt kapellets invigningsdag, som synes varit S:t Johannes dag (midsommardagen).

Angående detta första kapells utseende och storlek är ingenting bekant utöver vad avlatsbrevet ger vid handen, nämligen, att det efter tidens bruk var smyckat med åtskilliga prydnader, helgonbilder o. d. Förmodligen funnos bland dessa bilder av S:t Olof och av Johannes döparen, till vilkens ära kapellet var vigd enligt det i den katolska tiden övliga bruket att kyrkorna vigdes åt något helgon, vars namn de sedan buro och vars minnesdag i kalendern i dem med särskilda högtidligheter årligen firades. Ett som det synes ännu kvarlevande spår av att Johannes döparens dag firats och betraktats såsom detta kapells "kyrkmässa"¹, varsnar man däri, att församlingen än i dag räknar som en särskild rättighet att få gudstjänsttur på midsommardagen.

Att kapellet i övrigt varit helt oansenligt, kan man taga för givet med kännedom om, att de tidigaste kyrkorna voro sådana även på mera befolkade orter.

Platsen, där det står, har med stor sannolikhet varit den nuvarande kyrkans, den lilla vackert belägna, lövskogsklädda klippholmen i dalens mitt. En sägen förefinnes visserligen därom, att kyrkobygget först skulle företagits något nordligare än där kyrkan nu står, men att man, då bygget där ofredats av hemliga makter, flyttat till den nuvarande platsen. Här säges en jätte hava sökt att förgripa sig på den honom misshagliga helgedomen. Han bodde på Husbäret. Då klockan i den nyuppförda kyrkan oroade honom, slungade han i vredesmod emot henne den väldiga sten, som nu ligger på Sven Jonssons ägor i Sunnanå. Dylika sägner, som finnas om nästan alla äldre kyrkor, äro utan tvivel att anse såsom folkdiktens uttryck för den andliga strid, kristendomen

¹ Dagen, på vilken en kyrka blivit färdigbyggd, restaurerad eller invigd, högtidlighölls under den katolska tiden med en årlig glädjefäst kallad *kyrkmässa*. Då denna dag sammanföll med något helgons dag, ansågs detta för kyrkans skyddspatron. Jfr Ytterhogdal, s. 123. Överhogdals kapells skyddspatron var alltså Johannes döparen.

fick att bestå med den förut rådande hedendomen, vilken i sägnen "jättarna" representera.

Socknekyrkans handlingar från denna tid lämna bevis därom, att avlatsbrevets fromma maningar till nitälskan om dess underhåll icke förklingade ohörda. Därom talar följande i originalskrift på pergament där ännu förvarade gåvobrev av år 1485.

Thet see allom dandemannom witerlight, ath wy æpter screffne Byørn Sigurdhson¹, Halffwardh Olson, Redhar Thoreson, Hindrik Gwnnarson, Pawel Hærleffson ok Torgardh Byørson kænnomps ok fwlleligha til staam med tæsso oppno breffwe, ath wy med godhwilya ok beradhno modhe wnth ok giffwit haffwom gwdhi til heder ok oss ok warom æpterkommandom ware sokne kirke yffre Hodal eth slætte, som kallas Fagher floo, ok ær slatter til x æller xij lass hø, liggiandis mællum Haffre ok yffre Hodaal; hwar fore skiliom wij forda slot wnder the hælgha kirkia, frith ok frælst for hwiariom manne til ewerdeligha eghe; til ytermere wisso bedhoms wy hederlighs mans jncighle her Larens (se nedan under "Präster . . . i Sveg etc." 5.), war kirkeherra, ok Halffward Olaffson ok Jon Hammar j Ælfwe-ross for thetta breff, som schriffwit war j yffre Hodal anno Dominj Mcdlxxx quinto Sancte Eiriks afftan.

Förmodligen voro de i brevet nämnda givarna Överhogdals sockens enda bönder vid den tiden. Fagerflo-slätten finnes ännu kvar som en kyrkans egendom. Den ligger just i rålinjen mot Haverö socken i Medelpad, så att en del av den, ehuru nu hörande till Överhogdal, faller inom förstnämnda sockens område.

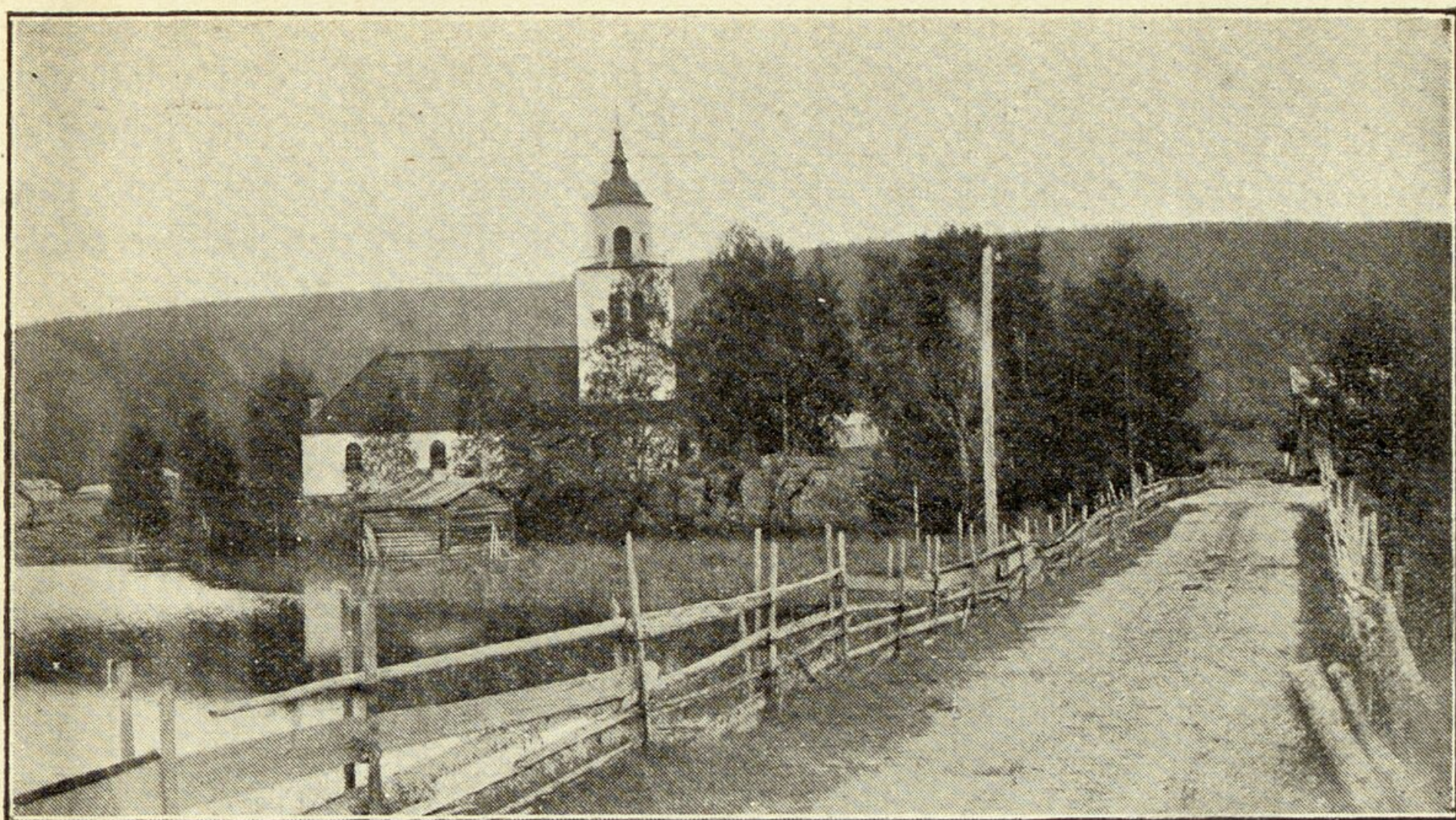
En sägen förmäler, att denna del blivit skänkt till Överhogdals kyrka av två "gammaljäntor" från Öns by i Haverö av följande anledning.

Dessa voro en gång på väg till gudstjänsten i Överhogdals kyrka. Det var om vintern, och vintervägen mellan de båda bygderna gick på den tiden över den slättesmyr, som, väl för sin fågring, kallats *Fagerflon*. Där råkade de köra ner hästen i den s. k. Fagerflokällan, en stor kallkälla som nu är märkepunkt i gränsen mot Haverö. De gjorde då ett löfte, att om de finge upp hästen med livet ur källan, skulle de skänka något till kyrkan, de ärnade sig till. Gåvan blev slätten i fråga².

¹ En son till denne var säkerligen den *Sigurdh Bjørsson i Hoodal*, som köpte jord av Symon i Quislem enligt ett pärmebrev av år 1498 (se Jämtl. l. Fornm.-för. tidskr. I. 115).

² På flera håll finnes en sägen om att jordområden skänkts till kyrkorna av gamla ungmör. Se G. Thulin *Redogörelse för de ecklesiastika boställena II*, Västernorrlands län, Sthlm 1906, s. 464 o. f, kol. 9. Det vill därför synas, som stode man här inför ett exempel på de s. k. "vandrande sägnerna".

Överhogdals kyrka.

Kyrkan efter reformationen.

Om kyrkans öden under de första århundradena efter reformationen äro underrättelserna icke många. En av orsakerna härtill är, att Svegs kyrkoarkiv, varur sådana helst kunnat vara att hämta, härjats av brand (åren 1563 och 1871), varigenom äldre handlingar förlorats.

I det vid socknens besittningstagande av svenskarna under 1563—1570 års krig upprättade skatteregistret är om övre Hogdals församling antecknat, att den är "Ett litet Cappelie giæld som ligger vnder Sueegz preste giæld".

Från Sveg blev kapellaget emellertid under kriget avsöndrat och lagt till Ytterhogdals och Haverö då nybildade pastorat på grund av en ifrån socknemännen till konungen ingiven skrivelse, enligt följande i *Palmsköldska samlingen* i Uppsala förefintliga anteckning:

"Menige man som boendes war uti Öfre Hodall Sockn hafwe för K. Erick den 14:de gifwit tillkenna, huru olägligt för dem war att ligga till Swegs Socken och Prästegiæld för then långa wäg skulld som them emellan war, therföre the och begiärte att the måtte få liggia till Neder-Hodalls Prästegiæld efter som then Kyrckiotiänaren som boor uti Neder-Hodall skal hafwa fast bättre tilfelle och lägenhet att förestå och försörgia them med Gudz ord och annan tjänst på Christendomsens wägnar, än then Kyrckiotiänaren som uthi Sweg bosittiandes war. Denna deras ansökan blef them år 1564 d. 8 April

medelst K. Ericks underskrifne öpne bref bewilliat, så att Öfre Hodalls socken skulle thereafter liggia och wara till Neder-Hodall och then Kyrckiotiänaren som boor uti Neder-Hodall wara förplicktad så wäl them all tillbörlig tjänst på sit embetes wägnar som boo uthi Öfwre Hodall såsom the andre två, Neder-Hodall och Haffre socknars inbyggare.“

Förbindelsen mellan Hogdalssocknarna blev emellertid för denna gång icke långvarig. Vid fredsslutet 1570, då Härjedalen återgick till norrmännen, sammanslogs Överhogdal i kyrkligt avseende åter med Sveg.

Under detta krig fick kyrkan sitt silver bortrövat av hälsingarna, som under befäl av Nils Jesperson inbröto i Härjedalen, skövlande och härjande.

Det borttagna silvret utgjordes av “En chalk och annett Silffuer, wogh till Elloffwe lodh och tiugu“.

Den kyrkliga samhörigheten med Sveg fortfor, även sedan socknen äntligen stadigvarande kommit under den svenska kronan (vid mitten av 1600-talet), ehuru väl den bekvämare och naturligare förbindelsen med Ytterhogdal vid sidan därav synes hava fortgått. I en handskrift i Gästrike-Häls. nations i Uppsala arkiv, “Lijten Beskrifning öfwer Herdalarne“, från slutet av 1600-talet heter det: “I Öfver-Hogdal, en liten kyrka, hvarest såsom gudstjensten ej öfver fyra gånger om året af Presterskapet i Sveg förrättas, infinna de sig merendels i Ytterhogdal, som ligger närmast derintill“. Att överhogdalsborna ofta bevistade gudstjänsten på sistnämnda ort, synes ock av Ytterhogdals kyrkas kollektlängder från äldre tid. De hade också där, åtminstone i senare tid, en särskild bänk sig anvisad.

I kyrkans ekonomi under detta århundrade får man en inblick genom stiftsskrivaren i Trondhem Jens Michelsens räkenskaper för Jämtlands och Härjedalens kyrkor åren 1628—1631. Enligt dessa ägde “Hoffdalls annex“ en behållning från 1627 av 4 daler 13 ort 3 sk. (I speciedaler denna tid gällde lika med en tunna korn och motsvarade i nuvarande mynt ungefär 4 kr.; dalern delades i 4 ort eller mark och 96 skilling.) Kyrkans inkomster under de trenne åren voro: tiondekorn 3 tunnor, ost 1 “vog“ (= 3 pund) — sålunda årligen 1 tunna korn och 1 pund ost.

Till år 1631 hade kyrkan en skuld av 1 ort 14 sk. Att församlingen räknades såsom den svagaste i Härjedalen, kan man finna därav, att den var den enda i provinsen, som icke lämnade något bidrag till avlöning av kyrkoherden i den av Baltzarfejden hårt medtagna Hede socken.

Om församlingens ringhet talar ock ett stamboks-brev, utfärdat av superintendenten i Härnösand, under vilken denna, liksom Härjedalens och Jämtlands övriga församlingar, kom att lyda efter återföreningen med Sverige:

Reverendi Domini Præpositi et Pastores uti Jempteland, Medelpad och Ångermanland.

Effter Församlingen uti Öfwer Hodaal i Herdalarne är mäktar ringa och kan inthet sig utlösa utur sin Skuld som hon gjordt hafwer för en klocka, som nödigt måste till hennes behoof köpas; Ty nödgas hon sökia i Superintendentien wijdare hielp och understöd; Och hafwer der om ansökt låf; Så hafwer man ock sådant uppsåt ej kunnat pröfwa annat än skiäligt. Rev[erendi] D[omi]n[i] Fratres wille fördenskull denna deras begiäran låta på det bästa hafwa recommenderat. Gud warder sådan benägenhet wisserligen belönande, Befalle här med V[est]r[as] R[everen]tias Gud Alzmäcktigh.

V. I. D. I.

Petrus Steuchius

Hern. Superintendens.

Säbrå d. 22 Febr. 1673.

Under följande århundrade ombyggdes kyrkan. Året därför uppgives både till 1740, 1744 och 1746. Antagligen började bygget först nämnda år och slutade det sist nämnda, varav olikheten i uppgifter. Till hjälp här för fick kyrkan under åren 1745—46 uppbära en allmän kollekt.

Den helt och hållet nybyggda kyrkan beskrives av *Hülphers* (1777) sålunda: "af träd, mycket liten, blev ombyggd i fyrkant 1740 och öfverallt inuti målad, har inga märkvärdigheter". I ett år 1830 på nådig befallning upprättat "Inventerings-Instrument över forntida minnesmärken i rikets församlingar" beskrives hon, sådan hon då befanns, på följande sätt: "Byggd 1746 af timmer under tak af spån, 19½ aln. lång, 11 bred inom knutarna och 7½ hög till hvalfvet. Både in- och utvändigt är hon klädd med bräder och på yttre sidan öfverstruken med rödfärg. Vid nordöstra hörnet är sacristian uppförd, 5 aln. i fyrkant, på förenämnda sätt klädd och öfverstruken samt försedd med ett litet fenster. På kyrkan finnes äfven 2:ne fenster på hvardera sidan och ett rundt dito på hvardera gafveln, en större dörr i vestra ändan och i Choret en mindre, som leder till sachristian".

Det halfcirkelformiga, blåmålade altaret hade en omkrets av 7 alnar och lämnade rum för 7 kommunikanter, däröver, mitt under det runda gavelfönstret, var predik-

stolen. Å denna voro anbrakta bilder av de fyra evangelisterna (troligen desamma som å nuvarande predikstolen) och i övre listgången fem änglahuvuden delvis förgyllda. Altartaflan, "uppställd på bägge sidor om predikstolen, bestod dels af måladt, dels förgylldt bildhuggeri utan några egäntliga sinnebilder".

Väggarna uti kyrkan voro försedda med målningar "i 12 afdelningar föreställande händelser utur frälsarens lefnadshistoria och dithörande språk ur den heliga skrift".

1:0: Kristi intåg i Jerusalem med 10 figurer, Matt. 21: 1.
 2:0: Bönen i örtagården, 5 fig., Matt. 26: 38, Luk. 22: 44.
 3:0: Kristus sökes med lyktor och bloss, gripes och fängslas, 13 fig., Matt. 26: 47—48, Joh. 18: 3.
 4:0: Kristus törnekrönt och purpurklädd, 12 fig., Joh. 19: 5—6.
 5:0: Kristus bär sitt kors, 25 fig., Joh. 19: 5—6 m. fl., 6:0: Kristus korsfästes mellan tvänne ogärningsmän, 6 fig., Matt. 27: 38 m. fl.
 7:0: Kristus begraves, 7 fig., Matt. 27: 59 m. fl.
 8:0: Kristus uppstår från de döda, 4 fig., Mark. 16: 1 m. fl.
 9:0: Kvinnorna besöka hans graf, 3 fig., Mark. 16: 1.
 10:0: Den uppståndne frälsaren uppenbarar sig för lärjungarna på vägen till Emaus, 3 fig., Mark 16: 12.
 11:0: Jesus uppenbarar sig för Tomas och de andre, 12 fig., Joh. 20: 28.
 12:0: Kristus uppfar till himmelen, 12 fig., Luk. 24: 50.
 Över dörren var målad en hand, som håller en krona. Språk: Joh. upp. 2: 10. Det runda brädhvalvet föreställde den klara himmeln betäckt av strömoln. Över altaret konung Adolf Fredriks namnchiffer med kunglig krona.

Mästaren till dessa målningar okänd — sannolikt dock någon dala- eller härjedals-allmogemålare, bland vilka senare man kan tänka sig *Sven Östvall* i Risbrunn (se under Ängersjö kapell, s. 163).

År 1768 uppfördes en ny klockstapel. Denne, hållen i vanlig hälsingestil, var belägen på den s. k. "Kyrkåkern" omkr. 10 steg V. om nuvarande kyrkan och av omkr. 45 alnars höjd. Den revs 1851, då torn uppfördes vid kyrkan.

Av denna kyrka äro nu kvar delar, som ingå i 1850 års renoverade kyrka; av dess prydnader förvaras även en del, däribland en utav de omkr. 7 fot höga, prydligt sirade "pyramiderna", som väl tidigast haft sin plats vid främsta bänkarna invid koret, men senare på var sin sida om altaret.

* * *

Den besvärliga förbindelsen med Sveg föranledde år 1771 församlingen att hos K. Maj:t anhålla att få avsöndras från detta pastorat och läggas till Ytterhogdal. Som

talande skäl härför framhölls den långa och svåra vägen från och till förstnämnda ort — $4\frac{1}{2}$ mil dålig ridväg om sommaren, 6 mils vinterväg (efter 1777 hade den i Lillhärdal bosatte komministern 9 mil till Överhogdal) — och därav följande fåtaliga gudstjänster, tidtals blott 2—3 årligen. I socknemännens ansökan heter det dessutom, med vad historisk sanning må lämnas därhän: "Utom sielfva belägenheten synes äfven namnens likhet af Öfver- och Ytterhogdal tillkännagifva, att de wijd Christendomens första början varit sammanslagne men sedermera under danska tiden och enär Herjedalen var söndrad ifrån Svea Crona blifvit åtskilde".

Domkapitlet i Härnösand biträdde ansökningen med uttalande av att "olägenheterna kunde å ömse sidor bäst upphjelpas genom byte på det sättet, att Engersiö blefve tillagdt Svegs pastorat och Öfverhogdal i dess ställe som æquivalent lagdt under Ytterhogdal". Ansökningen blev emellertid denna gång avslagen.

Församlingens önskan uppfylldes omsider i samband med väckt fråga om Ytterhogdals och Haverö församlingars åtskiljande. Genom nåd. brev av 9 dec. 1812 bestämdes, att om pastorsledighet först inträffade i Sveg, skulle Överhogdals annex genast därifrån avsöndras och läggas till Ytterhogdals och Haverö pastorat i Uppsala stift. Men om sistnämnda pastorat först bleve ledigt, skulle Ytterhogdals och Haverö församlingar genast åtskiljas och erhålla hvar sin kyrkoherde, i vilket fall Ytterhogdals pastorat skulle omfatta nämnda församling och Ängersjö kapell intill dess dåvarande pastor i Sveg avginge, därvid Överhogdal även skulle i samma pastorat ingå som annex.

Föreningen med Ytterhogdal försiggick den 1 maj 1814 i enlighet med konsistoriets i Uppsala brev av $\frac{8}{9}$ 1813, med tillkännagivande att intet hinder därför mötte sedan pastors i Sveg nådår gått tillända och komministern därstädes förklarar sig avstå från lön och tjänstgöring i Överhogdal. I kyrkligt administrativt hänseende kom nu församlingen att lyda under ärkestiftet, fastän någon officiell överflyttning dit ej ägde rum. En viss oreda synes ock på grund härav rått intill dess huvudförsamlingen år 1864 överfördes till Härnösands stift.

Med prästerskapet och socknemännen i Ytterhogdal hade å stämmor den $\frac{22}{2}$ 1806 och $\frac{26}{9}$ 1813 träffats överenskommelser om att Överhogdal skulle deltaga i prästgårdsbyggnad och prästerskapets avlöning, såsom de gjort i Sveg, samt "efter råd och lägenhet bidra" till det då

i Ytterhogdal pågående kyrkobyggets fullbordande. Där-
emot skulle Överhogdal få bekomma 6 ordinarie och 3
s. k. duppliceringsgudstjänster samt 1 passionsgudstjänst.
Ytterhogdalsborna ingingo så mycket hållre på dessa
villkor, "som de snart såge sig utmattade af sin dryga
kyrkobyggnad och förbättring av prestgården".

Härmed hade nu församlingen sina kyrkliga förhållan-
den ordnade i huvudsak så, som de ännu äro.

Erinras må, att tidigare, ännu under förbindelsen med
Sveg och sedermera vid de s. k. prästhälgerna, det pre-
dikades i kyrkan även på lördagsaftonen. Likaså var
brukligt, att klockaren på mässlösa söndagar i kyrkan
föreläste en betraktelse över dagens evangelium. Dessa
s. k. "postille-gudstjänster" upphörde på 1860-talet.

Efter pastoratsadjunkturens inrättande år 1899 fick för-
samlingen åtnjuta 20 allmänna gudstjänster om året, av
vilka kyrkoherden hade att utgöra 9 och pastoratsadjunk-
ten 11.

Den på 1740-talet uppförda kyrkan undergick 1825
smärre reparationer. Så insattes, "i stället för de av
blåst skadade", nya fönster: 4 lufter, 2 alnar 18 tum höga,
1 aln 13 tum breda, och 2 lufter av ungefär halva stor-
leken mot föregående.

Kyrkan blev emellertid alltmera bristfällig och omsi-
der fann man sig föranlåten att skrida till en grundlig
renovering. Denna avsåg såväl tillbyggnad av sakristia
som torn i stället för förutvarande stapel ävensom för-
ändringar av kyrkans inre. Arbetet började med upp-
förande av tornet år 1849. År 1851 var det egentliga
byggnadsarbetet undangjort såsom synes av minnestavlan
över ingången:

*"Ombyggd under Konung Oskar I:s regering åren 1850
—51."*

Tornet blev dock färdigt först året därpå, 1852. Bygg-
mästare var Johan Nordell. Han skulle i avlöning be-
komma 1 rdlr 36 sk. om dagen jämte kost och husrum.
Samme man erhöll även uppdrag att verkställa de inre
arbetena. Predikstolen sänktes och flyttades tillbaka när-
mare mot väggen och ett "tak" anbragtes däröver. Ny
altarring, rund till formen, förfärdigades, och nytt golv
inlades. Bänkarna ändrades, så att utrymmet blev bättre,
och klockaren fick plats i koret. Enligt 1856 års bänk-
delning skulle där, på norra sidan jämte honom, sitta
"kyrkvärdarne och 5 personer, som kunna sjunga bra".
Målningen av kyrkan verkställdes sommaren 1855 av
målaregesällen J. M. Åkerström från Brunflo.

Kyrkan, liksom den föregående uppförd av trä, är långkyrka med ingång genom tornet. Dess längd, detta och sakristian inräknade, utgör 22,20 m., bredden 7,25 m.

Det fyrkantiga, rätt originella tornet, som är sammanbyggt med kyrkans västra kortvägg, är 86 f. högt och krönes av ett förgyllt kors. Kyrkan har åskledare.

Kyrkans inventarier. Kyrkogården.

Kyrkans inre är enkelt. Ingen läktare eller "skulle" finnes. Bänkraderna äro 18 på vardera sidan om gången. I valvet hänger en ljuskrona av mässing, bekostad av kyrkan 1781.

Över det vitmålade altarbordet, varå inga särskilda prydnader finnas, utspringer predikstolen. Till denna är uppgång från den bakom varande sakristian. Predikstolen, målad i vitt, är niokantig, sluttande nedåt i en spets. Runt densamma gå två förgyllda listverk. Mittelfälten upptagas av avbildningar av de fyra evangelisterna med deras sinnebilder (Matteus: människan, Markus: lejonet, Lukas: tjuren, Johannes: örnen). Över predikstolen är en tronhimmel med kerubbilder och ett förgyllt kors överst. Altarets bakgrund utgöres av en sig till predikstolen slutande pelarmålning i rött, brunt, svart och vitt. Bland kyrkans inventarier märkas en mindre orgel, inköpt 1888, huvudsakligen för medel skänkta av Svartviks och Voxna aktiebolag, samt en värmeugn, insatt år 1903 för en kostnad av 166 kronor 45 öre.

Kyrkans *silver* utgöres av en kommunionkanna om $71\frac{3}{4}$ lods vikt, förfärdigad 1793, en kalk av ålderdomlig och vacker form med följande inskrift i s. k. munkstil graverad kring foten: IESVS AF NASARETH HIELP. Det vill synas, som vore denna ett medeltidsminne eller från katolsk tid. Vidare en paten om $4\frac{1}{2}$ lod samt en oblatask om $19\frac{1}{16}$, "skänkt år 1819 av nämndemannen Per Pålsson och dess hustru Kerstin Jönsdotter i Kyrkbyn".

Ett föremål av utomordentligt intresse, som *måhända* tillhört denna kyrka, anträffades 1910 i en kyrkan tillhörig bod. Det är den s. k. *Överhogdalstapeten*, ett vävnadsarbete från tidigare medeltiden, möjligen ända från slutet av 1000-talet. Rörande dess utseende och betydelse tillåter jag mig anföra den målade beskrivning däröver, som lämnats av intendenten G. J:son Karlin i Katalogen över den kyrkliga utställningen i Östersund 1911:

"Tapeten består av fem stycken, av vilka tvänne i gamla tider varit sammanhängande. Dessa samt ett tredje stycke, det nedersta, som är ett avslutat helt för sig, visa samma material, teknik och tid.

Teckningen är utförd med stjälkstygnsömmande i ylle, purpur, blått, blågrönt och gulbrunt på grov linnebotten under noggrant iakttagande av de vävnadstekniska lagarna, något som möjligen kunde tyda på ett kopierande av en ännu äldre bildvävnad. En otalighet av människor och djur av en högst primitiv uppfattning gruppera sig i episk följd kring tvänne dekorativt anbrakta livsträd av renaste typ. Bland de levande bilderna blanda sig avbildningar av redskap och utensilier för det mänskliga livet.

Överhogdalstapeten kan betraktas såsom ett nordiskt motstycke i miniatyr till Bayeux-tapeten och torde vara föga yngre än denna. Den framställer sannolikt Härjedalens eller Jämtlands kristnande i episk framställning från skeppens landande, gravläggandet av en hövding eller annan märkesman, vilkens namn helt säkert anges av de runor, som ännu finnas delvis bevarade under gravhögen, tåget inåt landet i samband med renflyttningen upp mot fjällen, nedhuggandet av ett avgudabeläte, korsets framförande av den i en släde åkande missionären, resandet av altaren och slutligen uppförandet av den första kyrkan, vilken i sin enkla form med kor och skepp och de utspringande gaveluppsatserna talar om gammal nordisk träbyggnadskonst. Det torde icke vara oberättigat att förmoda, det tapeten eller tapeterna utförts till bonad för koret i den lilla träkyrka, med vars uppförande framställningen slutar.

Jämte dessa trenne längder består tapeten av ännu tvänne stycken, det ena parallelt sammanfogat med de trenne första och utfört i dubbelvävnad i tvänne färger med en ornamentik, som hänvisar även det till den äldre medeltiden, även om det, liksom det lilla vertikalt ställda stycket, icke kan göra anspråk på en lika hög ålder. Denna sista längd, som är smalare än de andra, har tvänne i krabbsnår vävda bårder och mellan dem sydda framställningar av samma slag som de tre första. Degenerationen av livsträdet, vilket saknar fågeln i toppen, samt de på samma gång bättre modellerade, men sämre tekniskt utförda figurerna ange denna bård såsom en mer eller mindre trogen kopia efter den äldsta serien.

Vilken användning tapeten i sin nuvarande form haft, torde ej kunna avgöras. Har den använts såsom väggbonad i någon bondgård, från vilken den sedan en gång medförts såsom — hästtäck till kyrkboden?

Den märkliga tapeten, varom senare en hel liten litteratur¹ uppvuxit, är numera i *Jämtslöjds* samlingar i Östersund.

I tornet hänga tvänne klockor. Den större, vägande 2 skeppund 5 lisp., bär följande påskrift:

För Öfverhogdals församlings räkning omgjuten af Johan Henr. Öberg i Hudiksvall år 1822.

Å andra sidan:

*Säll den, som af mitt ljud
Vill låta sig uppmåna
Att upp till templet gå
Ej blott af gammal vana*

¹ Se särskilt G. J:son Karlin: *Överhogdalstapeten*. Jämtslöjds förlag 1920. Pris 10 kr. Vivi Sylvan: *Tekniken i Överhogdalstapeten* (i "Jämten" 1920). Dessutom notiser av Eric Festin (bl. a. i "Sverige, geogr.-topogr.-stat. beskr." VI, sid. 431), av E. Ekhoft i (i "Svenska stiftkyrkor"), m fl.

*Men af en liflig tro,
Den går då hem igen
Rättfärdig, dygdig, god,
En Guds och mänskors vän.*

På den mindre klockan, som har en vikt av 1 skeppund, läses i övre kanten: *Soli Deo gloria in excelsis.*

Dessutom å ena sidan:

Her Joh: Was. Pastor. Af Borgmästaren Nils Hansson bestelt.

Å andra sidan är bilden av en gädda (torrgädda?) 18 cm. lång. Denna kan möjligen vara en symbol av socknens näringsfång i äldre tid. Jfr den i det ovan anförda brevet av 1470 omtalade gåvan till ärkebiskopen av "sex pund gedder".

I nedre kanten:

Komen uthaf Jacobs hus. Læt os vandra i Herrans hus. M. Jorgen PUTENSON me feeit (gjorde mig) Ano 1652.

Sannolikt var det till gäldande av denna klocka, som superintendenten Steuchius i Hernösand utfärdade det förut återgivna stamboks brevet, som ännu förvaras i kyrkan.

Kyrkan är numera brandförsäkrad för 15,000 kronor.

För utvidgning av kyrkogården, som omsluter kyrkans västra och södra sidor, blev vid laga skiftet (1887) genom gemensamt undantag jord avsatt. Jämte övrig kyrkan omgivande mark, vari ingår den vid storskiftet 1816 åt henne avsöndrade "Kyrkåkern", utgör den 41 ar. Förutom detta område och den förut omtalade Fagerfloslåten äger kyrkan inga jordbesittningar.

Den äldre lilla *begravningsplatsen*, som före utvidgningen 1894 endast omfattade 3½ kappl. (5½ ar) säges före 1825 hava varit omgärdad med en "borgårdsmur" av sten. Denna, då förfallen, ersattes med ett rödmålat plank av trä, med pelare och ett valv av gråsten över ingången. Detta har sedan flera gånger förnyats, senast 1894, då den utvidgade delen av kyrkogården även invigdes. Kyrkogården planterades 1901 genom frivillig hjälp under ledning av pastoratsadjunkten. Endast några enklare minnesvårdar ses å densamma.

Det mitt mot kyrkan stående kyrkhärbärgen är uppfört 1751; sockenmagasinet därinvid 1824.

Prästerskapets och kyrkobetjäningens löner m. m.

Prästlönen i denna församling utgick i äldre tid enligt för Härjedalen gällande konvention. Den år 1699 ingångna och sedan i huvudsak in på 1800-talet bestående hade följande bestämmelser:

- 1:o) "I stället för sädestionden, som efter nådigste förordning kyrkoherdarne här uti provincerne böra undfå, gifver bonden ett halft trög eller $\frac{1}{12}$ tunna godt korn för sig och hustrun samt hvar och ett hjon, som begår Herrans högvördiga nattvard."
- 2:o) $\frac{1}{3}$ av tiondeosten.
- 3:o) För varje nattvardshjon givs två norska marker fisk eller $1\frac{1}{3}$ mark svensk vikt. Dessutom 1 st. "Jekornsskinn" samt $3\frac{1}{2}$ sk. eller 1 öre 18 penningar smt, vilka penningar "enten på en gång eller på de tre stora årsens högtider ärläggas".
- 4:o) Tiondesmör av var ko 1 norsk eller $\frac{1}{2}$ svensk mark välvikt "så och en mark dessutom, som kallas övervikt eller spillmarken".
- 5:o) Uti tionde av fiskelekar var 20:e fisk.
- 6:o) "Tionde af fogel, som med flakor och snaror fångas, efter som välsignelsen faller."
- 7:o) Av bäver halva gället.
- 8:o) Av älg och ren bogen "alltintill bogleden".
- 9:o) "För fäst- eller trolofning" en bock ("risbit", i 2:a året) eller 24 öre smt. För vigsel "offras 16 öre smt af brudfolket och gäster."
- 10:o) För barndop 2 öre smt; för kyrkgångshustru 8 öre.
- 11:o) Som likstol efter förmögen bonde och hustru med över 10 kor 2 dal. smt, men med 10 kor och därunder 1 dal. smt.; för fullväxta barn, måg eller sonhustru samt tjänstehjon 12 öre, för mindre barn 6 öre smt.
För socknebud ingen ersättning, men skjuts till och från stället för prästen. — Ingen s. k. "kvicktionde" givs.
- 12:o) Husfolk, som sitta för sig själva, giva 12 öre och smörtionde för sina kor, men "äro de med bonden inne", betala de intet.
- 13:o) Gärningsmän (hantverkare) erlägga 16 öre och 1 mark smör för var ko de äga.
- 14:o) Till bestridande av skjuts för prästerskapet vid dess gudstjänstresor erlägger Överhogdal vart 8:e år 4 rdlr specie. — Kosthåll njöts "hvarfvat omkring". Kaplanen bekom av var man eller rök 10 öre smt i skjutspenningar. Klockaren avlönades med $1\frac{1}{2}$ öre smt och 3 kappar korn.

Kyrkvärdar omtalas redan 1628: *Suend Esbiörnsson* och *Jens Olsson*.

Kyrkvärdarnas lön utgjordes före 1838 av kyrkans andel i skatteosten (1837 belöpande sig till 1 lisp. 10¹/₂ skålp.), vilken löstes med omkr. 2 rdlr bko årligen. De fingo det året någon förhöjning. De uppbära för närvarande (1902) den anspråkslösa lönen av 7 kr. tillhopa.

Klockare var i äldre tid någon sångkunnig bonde. I senare tid har klockaresysslan varit förenad med skolläraretjänsten. Särskild orgelnist finnes ej heller. Läraretjänstens innehavare uppbär för ledandet av kyrkosången årligen 100 kr. Särskild kyrkvaktare har icke funnits förrän 1903. Hans lön är 60 kr.

Gamla kyrkseder äro nu här som annorstädes nästan helt och hållet bortlagda.

Det religiösa och sedliga livet i gången tid.

Ett fromt och allvarligt bruk av nådemedlen ägde i förra tider rum, och vördnad för det heliga var ett genomgående drag i fädernas tänkesätt och liv, om det också visserligen gavs undantag. Föraktare och gycklare med heliga ting blevo dock alltid missgillade, ja skydda.

Man vill gärna med en nymodig syn och tro tala om de gamles gudsfruktan som en "död" sådan. Och visst var det i vissa stycken bristfälligt både med innerligheten och renheten i deras tro. Men säkert är, att om Herrens ord: "af deras frukt skolen i känna dem" få tjäna som måttstock, framstår förra tiders gudaktighet ofta nog i en för vår egen till efterföljd manande dager. Man ler måhända åt dem, som, följande det här förut återgivna avlatsbrevets maning, besökte helgedomen, nitälskande om dess väl med betydande uppoffringar även i hårda tider, och "under fromma och ödmjuka böner till Gud för de döda och freden" beträdde den lilla begravningsplatsen, där den ene efter den andre av dem från en strävsam levnadsdag gick till vila i dess vigda jord. Men man besinnar icke, huru mycket högre och bättre de syftade än dessa, som i vår tid, sig själva nog, högmodigt och likgiltigt gå Guds hus och nådemedlen förbi.

I kyrkböckerna ser man uttryck för flydda tiders fromhet sådana som dessa ur den äldsta dödboken hämtade eftermälen om de döda: "stilla, fridsam och gudfruktig"; "betientes tidigt med tröst och then heliga Nattvarden . . . anropade flitigt Gud och dödde", eller sammanfattades allt i ett: *vita bona*, d. ä. "ett gott liv".

I församlingens religiösa förhållanden under gången tid är för övrigt ingenting anmärkningsvärt, om ej det inlägg, som även härifrån gjordes i rättegången mot den i Lillhärdal boende, men även här turvis tjänstgörande komministern *Mårten Tunborg*. Tunborg var, en "ropande röst", vars ivriga väckelsepredikan och själavård icke kunde undgå att ådraga sig uppmärksamhet och — anstöt. Som det synes var det dock icke på tillskyndan av församlingen själv, utan av hans vedersakare på andra håll, som följande aktstycke tillkom:

"Sedan undertecknade fått påminnelse genom vederbörande aktor emot komminister Tunborg, så ha vi hjärtligen att beklaga den olikhet, hvarmed bemälde T. uti sina predikningar uttyder den Hel. Skrift emot de andre våra lärare, som till ex., då vi af de senare på alla ställen höra denna ljufva rösten: det Kristus och hans apostlar uti Nya Testamentet så alldeles uppenbarat nådens ordning, att intet däruti sedan felas som till vår kristliga tro och lefverne behöfves, så utropar komminister T., att de andre predikanter predika allenast med tomma ord, utan kraft, och han tillägger, att de äro antikrister och nu är antikristi tid, och alla som nu ej fått eller få kan det nya nådeverket och de nya uppenbarelser, som han och de af Lillherrdal vunnit därtill, de äro med stora hopen, utom nåden. Det är därför beklageligt, det Guds heliga ord på sådant olika sätt skall förklaras och uttydas; och vore tillönskeligt, att hufvudmannen till villfarelsen kunde få sitt straff och träda härifrån, då vi sedan kunde hafva hopp om likhet i vår kristliga lära.

Under all vördnad framhärda vi den högt ärade tingsrättens ödmjukaste tjänare:

Erik Gundbjörnsson, Jon Pålsson, Erik Jonsson, Sven Jönsson,
Olof Jonsson, Erik Jonsson, Per Jonsson, Johan Jansson,
Jonas Jonsson, Per Jönsson, Jöns Jonsson, Olof Jönsson,
Lars Larsson, Per Pålsson, Jon Persson,
Lars Persson, Paul Rolfsson.

Öfverhogdal d. 21 jan. 1774."

Såsom så många misskänd av sin samtid, har Tunborg sedan blivit både rättvist bedömd och uppskattad. Om också ett visst "svärmeri" ej kan fränkännas den andliga rörelse, vartill han förnämligast gav upphov genom sin allvarliga och trosvarma predikan, har det visats, att han ingen del hade däri, men att hans nit för folkets andliga upplysning var både rent och renlärigt¹.

¹ Den "Tunborgska rörelsen" har 20 år senare än detta skrevs utförligt behandlats och bedömts i en utmärkt synodalavhandling, "Norrländskt fromhetslif på 1700-talet" av C. J. E. Hasselberg, med väsentligen samma syn på denna eljest ofta så hårt bedömda andliga livsföreteelse, som förf. hade vid nedskrivandet av ovanst. ord därom.

Präster.

Kyrkoherdar, komministrar och pastoratsadjunkter i Ljusdal—Hogdal 1406—1561 och Hogdal—Haverö 1562—1818 samt Ytterhogdal med Ängersjö kapell och Överhogdals annex (Ytterhogdals pastorat) 1819—1921.

Kyrkoherdar i Ljusdal

före 1562, under vilket pastorat H o d a l (Ytterhogdal med Ängersjö kapell) hörde såsom annex intill nämnda år.

Yngemar, "kirkiohærre i Liusdal" är år 1406 vittne på ett jordbyte mellan Halvard i F a s s i o (Fåssjö) och Sigrid, Pål Skrubs hustru i A l w a r e z s (Älvros). Sv. Diplom. n:r 781.

Olaf Martini, "kirkepresht ... i Liwsdall sokn" omkring år 1500. (D. N. n:r 200; Sv. Dipl. I. s. 595).

I ett ännu bevarat fornbreve, tryckt såsom n:r 66 i D. N. XVI, 2, nämnes en **"her Olaff kirkeherre i Hudal"** som vittne på en gränsedom mellan Y t e r H w d d a l och ø f f u e r H w d d a l, vilken dom enl. brevets datering skulle avsakts år 1413. Då de lagmän, som i brevet sägas hava verkställt gränsundersökningen, icke levat samtidigt, har man (D. N.) ansett, att detsamma är, vad tiden angår, förfalskat. Av samma brev finnas i Sv. riksarkivet tvänne avskrifter, av vilka den ena bär årtalet 1484. Det synes sannolikt, att gränseundersökningen ifråga ägt rum vid denna sist nämnda tid och att den "her Olaff", som i brevet angives som kyrkoherde i "Hudal" (Hogdal), är densamme som Olaf Martini här ovan. Att han betecknas som kyrkoherde i Hogdal, kan vara lätt förklarligt på grund av att denna socken såsom annex lydde under Ljusdal; en dylik beteckning är ju än i dag ej ovanlig.

Att Hogdal vid denna tid skulle utgjort ett självständigt gäll, som vid reformationen återgått till annex under moderförsamlingen Ljusdal för att ånyo bliva eget pastorat år 1562, låter visserligen tänka sig. Detta är emellertid föga troligt på grund av socknens litenhet och fattigdom, och något stöd för ett dylikt antagande är ej känt. För sannolikheten av den förra meningen har även den utmärkte kännaren av Norrlands äldre ecklesiastika förhållanden d:r L. Bygdén i brev till förf. uttalat sig.

Simon Tjärpe, "Her Symon" eller "her Symon kyrkeprester i Lywsdahl", bevittnar köpebrev därstädes åren 1509 och 1522. (D. N. XIV, I, n:r 229 och 241).

Joen Sigurson nämnes 1556 och 1559, då han var riksdagsman i Stockholm.

Kyrkoherdar i Hogdal

(Ytterhogdal med Ängersjö kapell) och **Haverö** annex,
1562—1818.

1. **Anders Ericson** (Andreas Erics). I Uppsala ärkestifts herdaminne av J. E. Fant och A. T. Låstbom liksom ock i den förut återgivna, för denna församlingens förste pastor av konung Erik XIV utfärdade tjänstefullmakten benämnes han **Andreas Jonæ**. Den uti kammararkivet förvarade kyrkotiondelängden för **H a f f e r ö** år 1565 är emellertid bevittnad av "**Anders Ericson** kyrkioprest i Hafferö" jämte sigill, upptagande initialerna **A. E.** Samma är förhållandet år 1566. Tiondelängden för 1569 har han bevittnat med "Anders Ericson kyrkherde i Ytre Hoodall". Följande år är längden icke alls bevittnad av orsak, att han, såsom också herdaminnet anger, avlidit år 1569. Förmodligen ligger en felskrivning av namnet i den kungl. fullmakten till grund för den oriktiga uppgiften i herdaminnet.

2. **Olaus Olai** (Helsingius). Den fullmakt, som utfärdades för denne pastor på beställningen härstädes är, även efter den tidens skrivsätt, synnerligen kortfattad. Den har följande lydelse: "Jag Laurentius, Biskop i Upsala, gör witterligit allom, att jagh haffer samtykt thenna breffägare Her Oloff Olson för Kyrkoherde i Hogdals P. thess till wisso trycker jag mitt insegel her nedhanföre. Dat. Ups. 8 juli Anno D:ni 1569".

Konung Johan III tilldelade honom, enl. nedanstående ur prostens Bromans "Glysisvallur" återgivna brev, hälften av tionde-spannmålen från Hogdals kyrkohärbärge.

"Wi Johan then III:die med Guds Nåde Swerges etc. etc. göra weterl., at wi af synnerlig gunst och nåde hafwa wndt och efterlåtit, som wi ock nu med detta vårt öpna bref (:os til en behagelig tid:) unna och efterlåta, thenna vår tro undersätare H. Olof Olai, Guds ords tjänare och kyrkoherde i Hogdals Sockn och Helsingeland, til hiälp och understöd halfparten af tionde Spanmålen, som faller i förb:de Hogdals Sockn. Ther vårt Camare Råd, Camarerare och Befalningsman och alla andra wåga weta sig efterrätta, icke görandes förb:de H. Olof Olai här emot något hinder eller förfång. Gifwit på vårt Kongl. Slott Stockholm den 7 Mart: anno 1571".

J. R. S.

(Sig.)

Om hans person och ämbetsförhållande förmäler herdaminnet följande: "Var antingen en orolig prestman, eller hade han stridiga och egennyttiga åhörare. Ärke. Bisk. Laurentii skarpa bref till församlingen uträttade intet".

År 1589 kallades han till pastor i Sigtuna med S:t Olofs och S:t Pers församlingar och erhöll omedelbart fullmakt på detta gäll. År 1603 erhöll han fullmakt på Fresta men dog före tillträdet i pesten $22/7$ s. å. I Sigtuna inrättade han den första kyrkoboken, vari han gjorde en mängd anteckningar. "Tyckes hafva varit en verksam man". (Ä. st:s H.)

3. **Petrus** uppgives hava kommit hit från Berg i Jämtland, där han i så fall varit kapellan. En sådan med detta namn nämnes där emellan åren 1570 och 1589. Han ("Petrus pastor i Hofuedale") underskrev Uppsala mötes beslut år 1593. Torde avlidit samma år. Han kallades gemenligen "Lille Hr Peder" och efterträdades i sysslan av sin son

4. **Jonas Petri** med tillnamnet **Keyser** ("Käyser i series past.). Denne skrives som kyrkoherde härstädes år 1595.

Förhållandet mellan honom och församlingen synes, att döma av domkapitlets protokoll för år 1602, icke hava varit gott.

"Hr Joen i Hogdal klagar på sine åhörare, att när han dem efter Prostens bref straffar för några sina grofva laster och sätter dem utaf församlingen, så visa de honom ut igen, och hafva de honom två resor under sin predikan vist utur kyrkan. Och när han undsäger sig vilja göra mässfall, om de icke vilja hjälpa till att straffa sådana skalkar, så gå de hem till honom i prästegården och vilja slå honom ihjel, om han icke vill göra dem tjenst." Han anhöll därför om en annan lägenhet. Men efter då ingen var att få, begärde han att få flytta till sin broder, vilket tilläts honom, dock med villkor, "att han säger dem till af predikstolen förrän han drager af, att de må tänka till att begära sig en annan."

I Flodbergs Disput. "de Helsingia" och Bibergs "Hernösands stifts Historia och Herdaminne" uppgives han såsom förste kyrkoherde i Färila, sedan denna socken ånyo blivit pastorat genom ett kungl. reskript av år 1608. Där nämnes också 1611 en **Jonas Petri Kejser (Coesar)** som kyrkoherde, vilken kan vara den här ovan nämnde. År 1605 hade han emellertid redan lämnat Hogdal, såsom man kan finna av det årets kronoräkenskaper, vari efterträdaren nämnes. "Anno 1605 afföres under titeel Prästernas wederlagh — Hafwer Hr Peder i Hougdal halparten af kyrkiotijonden i socknen, Spannemåhl 4 tr $2\frac{2}{3}$ kr. — C. P. Ström¹⁾ upptar

---

1) "Försök till Beskrifning öfver Färila socken" 1827. Ny uppl. 1877.

som förste kyrkoherde i Färila "Joh. Pet. Coesar eller Keijser", hit förflyttad från Tuna år 1608. Var detta den broder, till vilken Jonas Petri enl. dkpts prot. 1602 anhöll att "få flytta" och som senare, död eller avgången, av Jonas efterträddes? Det vill synas så.

5. **Petrus Andreæ** var här år 1605, som härförut är visat.

I Bibergs herdaminne uppgives denne pastor hava hetat "Petrus Michaëlis" och hava varit här åren 1608—1638. Detta med orätt som framgår av följande kungabrev:

"Wij Gustaff Adolph med Gudz nåde Giör witterligit och låte tig vetta Lars Larsson, at denne bref wijsare och Prästman uthi Hougdaahl Hr Peder Andreæ Hafuer låtit Oss uthi underdånighet besökia och ödmjukl. begierdt, att efter han uthi förledne feigde uthi Jemptland hafwer lijdit stoor skada af wår eigne Krigzfolk, som af och åth hafwe måst för resa, såsom ock uthaf mycken gästningh och annor tunga, derför Wij honom till någon rättelse igen med någon hielp nådeligen betänka wele. Så hafwe Wij Hans ödmiuka begiäran nådeligen ansedt och af gunst och nåde efterlåtit honom af Kyrkioherberget uthi forbem:te Hougdaalz Gield Tolf T:r Spannmåhl till wederlagh. Befalle Wij fördenskuld, at tu låter honom forbem:te Spannemåhl uthan någon försummelse bekomma, der weet tig efterrätta af Stockholm d. 30 Augusti Åhr 1613. Gustavus Adolphus".

Att denna kyrkoherdes ekonomiska ställning varit synnerligen klen, kan man förstå därav, att han under Baltzarfejden begärde att få en av de från Jämtland avvikna norska prästernas kläder, vilket ock beviljades honom. Widmark (I, s. 235) säger, att denna hans begäran grundade sig därpå att han av fienden blivit plundrad. Han benämnes i herdaminnet och församlingens series pastorum "Gamle herr Peder" och avled år 1638.

6. **Ericus Andreæ**. Kyrkoherde 1638 efter att även tidigare hava innehaft tjänst härstädes. Hans död orsakades enligt en anteckning i kyrkans handlingar därav, att "han rännt en Lius sax in i sin foot".

7. **Ericus L. Gestrinius**, kyrkoherdeson från Ljusdal, vart kyrkoherde här år 1643. År 1654 erhöll han transport till Enångers pastorat, varom i domkapitlets protokoll s. å. förmäles: "Emedan Hr Eric i Hogdaahl hafver länge tjent, troligen och väl, och sitter nu i en svåra arm belägenhet, der han mycket ondt utstått, ty beviljas honom Enånger". Död 1657.

Gift med Anna Andersdotter. Barn: Johan, Daniel samt en dotter gift med kyrkoh. Nils Petræus i Möklinta, Västerås stift.

En "Hr Martin", Martin Johan Svinfot, som "länge varit en oskicklig kollega i Hudiksvall" (och sedermera blev kyrkoherde

i Färila), erbjöds nu, såsom varande äldst bland kapellanerna i Hälsingland, pastoratet, men han åstundade icke sysslan.¹ I stället befordrades hit

8. **Eric Balck.** Född 1608. Prästvigd 1638. Blev kyrkoherde här 1655; tillträdde 6/10 s. å.

År 1660 begärde Balck att bliva befordrad till annan lägenhet. Men i protokollet är därom skrivet: "Slöts intet härom. Han är icke heller någon synnerlig man".

Uti ett i utgiv:s samlingar varande, år 1662 för Peer Mårsson i Engellsjö utfärdat fattigdomsbevis, däri säges, att "icke allenast nu i förlidna år uthan i några år å radh är bliffwijt i förbemelte Engellsjö stor misswext på sedh", skriver han sig "**E. Ersson balk**". Död 1668. I ett ex. av Luthers stora katekes, som finnes i kyrkan, skriver han sitt namn **Ericus Erics Balk**.

Barn: En dotter **Brita** blev gift med den under Balks tid här anställde förste komministern, sedermera kyrkoherde i Gnarp, **Erik Wickman** (se komministrar 1).

9. **Andreas Olai.** Född i Arbrå. Stud. 1652. Prästvigd 1660. Komminister i Harg 1666. Kyrkoherde här 1669. Död 1680. Begraven i Harg 19 juni '60 år gammal" (St. matr.) Haverö kyrkobok har om honom denna anteckning: "Anno 1669 den 9 Aprilis ankom hr Andreas Olofsson Helsingius till Hougdal och Haffröö församlingar och avled 1681". Biberg uppger för honom tillnamnet **Asching**, men något stöd härför är icke funnet. Troligt är däremot, att han kallade sig **Svedin**, enär Hogdals födelse- och dödbok upptar detta namn för änkan och barnen efter en kyrkoherde här, som ej kan vara någon annan än denne. I så fall hette hustrun **Margreta** och blev ånyo gift 1686 10/2, med bokhållaren **Laurentz Backman** i Sveg.

Enligt ärkestiftets herdaminne var han gift med en dotter till kyrkoherden **E. Tollstadius** i Harg och hade med henne flera döttrar.

En dotter **Ingrin**, "Ingrin Andreædotter Suedin" (Hogdals första vigselbok) gift 26/3 1682 med komministern i Hede **Christian Håfverberg** (Hogdals vigselbok och "Norrl. slægter" av O. C. Ahlström.

En sten i Vattnena å södra sidan av Åsansviken i Hogdal, som bär namnet **Herr Anders' sten**, säges hava så benämnts efter denne kyrkoherde, som där hade en omtyckt metplats.

---

¹) Måhända härstammade han från Hogdal. Broman uppger i "Glysisvallur", såsom "hedersmän" ifrån denna socken (Hogdal) en **Martinus Erics Svinfot**, stud. i Uppsala 1601 och död som pastor i Biskopskulla, samt hans broder **Johannes Erics Svinfot**, vilken avled som pastor i Hudiksvall 1646; måhända den förstnämndes söner.

Under 1777 års krig med Danmark, då fienden inbrutit i Jämtland och befarades över Rätan komma att infalla i Hälsingland, säges Andreas Olai under sex veckors tid ständigt hava hållit sin häst sadlad och sin båt färdig, i händelse något farligt skulle påkomma.

10. **Simon Pauli Luth.** Född i byn Yg i Färila. Stud. 1661. Prästvigd 1670. Om honom meddelar ärkestiftets herdaminne, att han 1674 måste från predikstolen i Bollnäs avbedja sin hordomssynd. Han blev sedan fältpredikant i Jämtland och bortfördes år 1677 av danskarna till Norge under här förut nämnda krigstillfälle. Efter hemkomsten ur fångenskapen blev han förordnad till kyrkoherde i Hogdal, som han tillträdde 1 maj 1682. Död 1703. L. yrkade ivrigt på komminister (som ej hade funnits här sedan 1675) och erhöll sådan, Islebius, med vilken han blev svåger.

Gift första gången med Clara Hudvichia, död i Haverö 28/10 1638, 31½ år gammal; andra gången med komminister Ture Islebii syster Catharina.

Barn med första hustrun: Katarina, obek. födelseår; gift 6/10 1701 med bonden Pål Jonsson i Fåssjö. Ännu bevaras i bygden en romantisk sägen, om huru detta parti kom till stånd.

Då folket en söndag under sommaren efter slutad gudstjänst lämnade kyrkan, råkade någon att tappa sin penningpung ute på kyrkvallen. Prästdottern och en bondson från Fåssjö, den ovan nämnde Pål, fingo samtidigt ögonen på dem. "Den som först vinnt (hinner) ta'n, blir först gifter", sade den gladlynte pojken. "Det kan bli på samma gång det", sade prästdottern, i det de kappades att taga upp det tappade föremålet. Men hon hann före.

Den unge mannen började emellertid fundera på vad prästdottern sagt och gick oftare än förr den långa skogsvägen fram till kyrkan. Där träffades de, och uppmuntrad av hennes vänlighet, tog han mod till sig och friade. Han fick ja och loven både av henne och hennes föräldrar, bröllop firades, och hon flyttade till hans hem "bort på skogarna", där de levde lyckliga. Ännu är det avkomlingar i bygden, och namnet Sima bäres i slakten såsom minne av prästdotterns far "Herr Sima".

Erik, född 1663, drunknade 28/5 1682; Olaus döpt 8/7 1682, stud. 1705, prästv. 1716, kommin. i Danderyd. Död där 1720. "En stilla man" (Ä. H.). Kallade sig Luthén. Gift med Beata Lodin. En son Olof föddes efter faderns frånfälle; Klara, död 1685 16/2 "14 dagar gammal;" Klara, döpt 1/3 1686. Obekanta öden; Simon Petrus, född 29/10 1688. Död "9 dagar gammal".

Barn med andra hustrun: Johannes, född 28/3 1692; Simeon

10/10 1693; Nikolaus 13/4 1696. Död "i mässlingen" 17/8 s. å.; Sara, född 6/2 1699. Död 13/2 s. å.; Sara, f. 26/2 1703.

11. **Eric Hiorth.** Född i Niordstad i Högs s:n. Stud. 1678. Komminister i Färila 1682. Tillträdde såsom kyrkoherde här 1 maj 1705. Död i mars 1711.

Gift med **Magdalena Berg**, kyrkoherdedotter från Färila, död i Hogdal 20/1 1719. Barn: Johan, kyrkoherde i Hogdal (n:r 13); Sven och Ericus, "studerande i Uppsala" (enl. Wettersten: Forssa och Högs beskrivning); tre döttrar, av vilka Magdalena föddes här 5/5 1706.

12. **Johan Waldenius**, kyrkoherdeson från Gnarp. Stud. 1692. Prästvigd 1695; s. å. kollega i Hudiksvall. Tillträdde kyrkoherdebeställningen här 1 maj 1712. Han avled 12/7 1729, 60 år, 7 månader, 14 dagar gammal.

Gift i Hogdal 10/12 1712 med **Chatarina Ahling**, förmodligen dotter till komminister Jonas Ahling i Färila. Hon blev omgift med handelsman P. Quasten i Hudiksvall. Barn: Lars, pedagog i Hudiksvall, samt (födda i Hogdal) Jonas, född 5/9 1715, förmodligen död som barn; Cherstin, född 23/8 1716, död 19/3 1717; Johannes, född 18/5 1718, kollega i Hudiksvall; Olaus, född 9/1 1723, kyrkoherde här (n:r 16); Jonas, född 9/1 1725, död s. å. 18/7.

13. **Johan (Erici) Hiorth**, född i Färila 1689 (son till n:r 11). Stud. 1709. Prästvigd 1715. Komminister i Järlåsa 1721. Tillträdde som kyrkoherde Hogdal 1 maj 1731. Död 25 okt. 1743 (Stiftsmatr.). Enligt Haverö kyrkobok "avsomnade han i Herran 1744", vilket förefaller sannolikare. I Hogdals kyrkobok är hans dödsår ej anträffat.

Gift med **Anna Maria Zander**, landssekreteraredotter från Åbo. Barn: Sven, tullskrivare i Gävle; Eric Johan, vice borgmästare i Norrtälje; Olof; Anna Magdalena, född 1731 i Hogdal, liksom följande syskon. Gift med en bonde. Johannes, född 10/5 1734, död 18/8 s. å.; Petrus, född 10/7 1735, död s. å.; Abraham, född 4/2 1738, död 24/1 1745; Maja Lisa, född 21/1 1741. Två barn med obekanta namn döda i ungdomen.

14. **Jonas Walster**, född i Valsta i Arbrå 18/1 1710. Fadern bonde. Enligt en familjesägen skall hans moder, som befann sig i välsignat tillstånd och därunder råkat i livsfara på svag is, hava gjort det löftet till Gud, att om hon räddades och det barn, som föddes, var en gosse, skulle denna få studera till präst. Detta skedde ock. Stud. 1733. Prästvigd 1737. Komminister i Hogdal och Haverö 1739. Konsistorium hade såsom vanligt vid denna lägenhet svårt att få sökande. En adjunkt Signell (sedan komminister i Harmånger) provade äntligen och blev genast av församlingen antagen. Emellertid avlade någon tid därefter även

Walster prov, och på en ny socknestämma blev nu denne vald. Konsistorium ogillade detta förfarande och befallde, att nytt val skulle anställas. Vid detta erhöll W. pluralitet. Han blev kyrkoherde här 1/5 1746. Död 22/7 1757.

Gift med kyrkoherde E. Sebrelii i Sveg dotter Maria Elisabeth Sebrelii, född 1720, änkan omgift med bonden Svän Jönsson i Nyåkern i Överhogdal, död där 20/1 1809 och där begravnen. Barn (alla födda i Hogdal): Erik, född 1/8 1747, adjunkt, kallade sig Walsterson; Olof, född 24/2 1749, torpare i Sveg; Jonas, född 6/1 1751, adjunkt; Petrus (Peter), född 7/7 1753, bonde och gästgivare i Överhogdal, där han gifte sig 1784. Från honom härstammar den ännu därstädes levande släkten Valster. Samuel, född 8/7 1755, länsman; Margreta, född 14/8 1757, gift med en arrendator.

15. **Olof Nordin**, bondson från Letsbo i Ljusdal. Född 11/11 1709. Stud. 1734. Prästvigd 1741. Vice kollega i Hudiksvall 1743. Brukspredikant i Loos 1753. Såsom ensam sökande blev han kyrkoherde här 1759; tillträdde följande år. Död 24/4 1771.

Gift med Anna Nordelius, dotter till kommin. i Norrbo Olof Nordelius. Bliven änka, gifte hon sig med komministern här O. Molinder.

Barn (födda i Hogdal): Elisabet, född 13/2 1761, gift med prosten Öhman i Gnarp; Kristina, född 2/2 1763, gift med komministern i Söderala Ol. Hedenborg; Margreta, född 10/8 1765, gift med exped. befallningsmannen O. Martinsson; Anna, född 7/10 1769.

I en inlaga till domkapitlet anmärker N., att ingen av hans fjorton företrädare förmått att hålla adjunkt — så svag var beställningen.

16. **Olof (Olaus) Waldenius**, född härstädes 9/1 1723 (ej 1720 såsom ärkest:s herdam. uppger) och son till ovannämnde Joh. Waldenius (n:r 12). Stud. 1742. Prästvigd 1747. Komminister här 1752. Då ingen sökande anmält sig, hade konsistorium uppsatt de tre närmast boende adjunkterna på förslaget och W. blev vald. Kyrkoherde härstädes 1771, varvid konsistorium befriade honom från pastoralexamens avläggande. I stiftets herdaminne säges om honom, att han var "en ganska from och redlig man" och "en bland de sista präster, som lät sitt skägg växa". Död 1/8 1790.

Gift med Elisabet Fant, prostdotter från Alfta, död i Hogdal 18/4 1793, 71 år gammal. Barn: Elisabet, gift med adj. Jöns Hedquist; Christina, gift med bruksinspektör Sjögren; Michael, död såsom bruksinspektör i Carl Gustafs stad; Johannes, född (i Hogdal) 21/9 1753, sannolikt död i barndomen.

17. **Eric Tjerneld**, son till bonden Erik Ersson i Västtjära, Ilsbo s:n. Namnet av gårdens namn och därav att eld nyss övergått hemgården, då han som studerande skulle taga sig tillnamn (enl. tradition i släkten). Född 16/8 1748. Stud. 1773. Prästvigd 1778. E. o. bataljonspredikant vid Häls. regem. 1784 och bevistade såsom sådan fälttåget mot Ryssland 1788—89. Pastoral-examen 1790. Blev kyrkoherde här 31/8 1791. Under hans tid avbrann prästgården 1797. Kyrkoherde Tjerneld bodde då en tid i gården "Trädet" i Östansjö, där han disponerade en liten låg kammare med nakna, mossdragna väggar. Till på köpet hade värdfolket sin källarnedgång i samma rum, vadan man kan förstå, att anspråken på bekvämlighet ej fingo vara stora på den tiden. I hans tid begynte den nuvarande kyrkan att byggas. Erhöll transport till Harmånger 15/9 1802. Död där 19/5 1833.

Gift med inspektorsdottern Johanna Sofia Stenfeldt från Axmarks bruk.

Barn: (födda i Hogdal): Johan Erik, född 19/6 1794, kyrkoherde i Ovanåker, död 1874; Peter Gustaf, född 26/12 1795, död som pastorsadj. i Norrala 16/9 1820; Sven Albrekt, född 15/4 1798, brukspredikant och skolmästare vid Hoffors bruk, död 1856 i Torsåker (Gästrikland); Fredrik Daniel, född 2/10 1800, hemmansägare och sockenskrivare i Harmånger; Lars Vilhelm, född 26/1 1803, bruksinspektör, död 16/12 1853. (Födda i Harmånger:) Claës Reinhold, född 1805, tobaksfabrikör; Inga Gustafva, född 1807, hemmansägerska i Harmånger.

18. **Johan Nordengren**. Född i Hudiksvall 3/11 1762. Fadern skeppare. Stud. 1785. Prästvigd 1787. Pastoral-examen 1795. Kyrkoherde härstädes 1803; erhöll 1818 transport till Arbrå, där han avled 27/8 1820.

Gift 24/5 1804 i Delsbo med Anna Catharina Delin, dotter till komministern där Pehr Delin.

Barn: Per, född 26/3 1805. Blev student; Brita Christina, född 12/5 1806; Anna Chatarina, född 26/10 1807; Eleonora Elisabet, född 12/8 1809, gift med löjtnanten D. Tigerhielm; Hedvig Charlotta, född 2/9 1811; Johanna Margreta, född 20/10 1812; Lovisa Justina, född 29/5 1814; Erik Axel, född 12/5 1816, kakelugnsmakare; Johan Patrik, född 2/2 1818, död i Hogdal 20/5 samma år.

19. **Johan Reinhold Jennische**, född i Ockelbo 18/1 1789; fader capit. P. R. Jenische, vilkens fader åter var född i Liffland; moder J. C. Torgström. Student 1807. Fänrik vid Gävleborgs lantvärn 1808. Prästv. 27/1 1812; komminister i Skog 30/1 1817, past.-ex. 1821; kyrkoh. i Ytter- o. Över-Hogdal 28/5 1825; transport till Tuna 28/1 1829, tilltr. 30; prost 14/1 1842. Utan att tillita någon byggmästare verkställde han där 1834 och följande år en vik-

tig reparation av Tuna kyrka: predikstolen förgylldes, ny altartavla uppsattes, och kyrkan rappades utvändigt med, ovanligt ringa kostnad. Han avled 8/5 1856. Under Hogdalstiden ivrig jägare. Många sägner om hans jakter leva ännu i orten.

Gift med Christina Catharina Thyrisson, född 1795, död 1867, dotter till kyrkoherden i Skog Olof T.

Barn: Olof Reinhold, f. 1818, prästv., kolleg. i Hudiksvall, d. 1852; Maria Charlotta, f. 1820, d. 1825; Lars Fredrik, f. 1821, handlande i Delsbo, d. 1886; Carl Axel, f. 1824, komminister i Alfta; Johan Anton, f. 1825, handl. i Hudiksvall; August, f. 1827, död ung; Maria Charlotta, f. 1828, g. 1849 m. handlanden E. F. Regnander, d. 1871; Johanna Christina, f. 1830, ogift; Sara Mathilda, f. 1832, g. 1856 med apotek. J. G. Askberg i Sollefteå, d. 1899; Per August, f. 1833, apotekare, d. 1892; Anders Robert, f. 1834, kassör, d. 1885; Carolina Elisabeth, f. 1836, g. 1861 med kronolänsman P. K. Andersson, d. 1888; Augusta Sofia, f. 1839, d. 1844.

20. **Axel Erik Rönqvist.** Son av prästen F. J. Rönquist i Norrbo och f. 30/9 1795. Stud. 1814. Prästv. 1819. Past.-ex. 1827. Kyrkoh. här 1830. Respondens vid prästmötet 1832. Kyrkoh. i Mo 26/4 1837, tillträdde 39, vice kontr.-prost 5/5 1848, ordin. 28/2 1849, på begäran avsked från prostbefattningen 17/8 1864. L. N. O. 28/1 1865, d. 25 jan. 1866.

Här som i Mo var R. mycket avhållen och högt skattad som församlingslärare. Detta hade sin grund lika mycket i hans lyckliga umgängessätt mot hög och låg som uti hans varma och redliga ämbetsnit. I avseende på det senare må följande drag anföras.

Under det baptismen gjorde sina häftigaste anlopp mot kyrkan i hälsingebygderna, kom en predikant även till Mo för att skaffa den nya sekten anhängare. Även prosten R. infann sig vid det utlysta mötet, sättande sig obemärkt bland åhörarna. Efter föredragets slut, uppträdde R. och påvisade på sitt lyckliga sätt, punkt för punkt, det oriktiga i predikantens framställning samt manade församlingsborna till trohet mot kyrkans lära, som vore grundad i Guds ord. På samma sätt närvar han vid andra möten, predikanten utlyste — en sannskyldig herde, värnande om sin hjord — och följderna blev, att baptismen, som i grannförsamlingarna vann atskilliga anhängare, här blev utan.

Under den sjukdom, som föregick hans död, var rummet utanför sjukrummet uppfyllt av förebedjande församlingsbor. Själv var den sjuke outtröttlig i förbön för sina församlingsbor, därvid ihågkommande envar i hans särskilda förhållanden, sägande sig åtminstone på det viset vilja vara verksam i sitt kall även på sjukbädden. Uppsala stifts herdaminne, ny följd, ägnar honom följande minnesord:

"En trogen skaffare, för sitt humana väsende och sin nitiska verksamhet älskad och vördad i livet, saknad i döden".

Gift med Anna Elisabet Omnberg, dotter till löjtn. vid Häls. regemente J. M. Omnberg. Hon avled 1884.

Barn: Axel Fredr. Joh. Bernhard, f. 16/4 1831, fil. d:r, kollega i Enköping. Pens.; Emma Hedv. Christina, f. 1833, sinnessjuk, d. 1859; Erik Gustaf, f. 1835, d. 1867; Anna Elisabeth Math., f. 1837, d. 1867; Erik Gustaf, f. 1849, lantbrukselev, d. 1870.

21. **Per Gustaf Landgren**, f. i Hogdal 13/11 1802 och son till komministern L. Landgren. Stud. 1819. Prästvigd. 1825. Pastorexamen 1834. Kyrkoh. i Hogdal 1837. Kyrkoh. i Lagga 22 okt. 1849. Tilltr. 1850. Död 15/1 1861.

"L. var en man som i anseende till både krafter och år tycktes ämna att dröja länge bland sina vänner här nere. Sin kraftfullaste tid tillbragte han i ett bland de mödosammaste pastorat; de sista åren var honom förunnat en lindrigare tjänsgöring, då han dock icke hann verka så mycket, som han gärna velat". (Nyström).

L. har eftermälet om sig att ha varit sträng i predikosättet. En gång fick han under en predikan se en kvinna, Asp-Gölin, sitta och spegla sig i spegellocket på kyrkkryddosan. Detta gav honom anledning till ett bestraffningstal, som slutade så: "Om Ni inte göra som jag säger, så blir Ni helvetets eldbränder allihop. Amen".

En annan kvinna, en bondhustru, Karin i Viken, tog detta så hårt åt sig, att hon blev från sina sinnen för alltid; hon jämrade sig, tyckande sig vara förtappad.

Gift 1841 med Sofia Magdalena Amnéus, f. 1817, dotter till magasinsförvaltaren på Frösön P. Amnéus, död 1891.

Barn: Maria Elisabet, f. 1842; Sofia Augusta, f. 1843, handlande; Gustaf, f. 1845, student av Norrlands nation, postmästare i Norrtälje; Pelle, f. 1848, jordbrukare i Amerika.

22. **Johan Titze**, född i Färila 2/10 1811, son av komministern där Johan Titze. Släkten av Wallonstam. Stud. 1832. Prästv. 1835. Var här som pastorsadjunkt redan 1836—37. Kapellpredikant i Högbo 1841. Past.-ex. 1848. Kyrkoherde här 1850, v. kontr.-prost under ordin:s sjukdom juni 1870—april 1871. Död 8/3 1885.

Från dennes hitkomst som kyrkoherde berättar man ännu, med alla anspråk på trovärdighet, en prästvalshistoria, för dyrbar att icke bevaras ibland andra såsom prov på avigsidorna i prästernas befordringsförhållanden.

T., vilken, såsom nämnt, tidigare varit i Hogdal o. sålunda hade personliga bekanta där, hade som medsökande pastorsadj. L. Rosengren (sedermera prost i Vaddö och vida bekant för sin fromhet

och givmildhet). R. var en av de präster som gripits av den fördjupade religiositet, vilken vid denna tid var märkbar även i hällsingebygderna, och hans trosvarma provpredikan vann genklang i mångas hjärtan, så att de önskade honom till sin själasörjare.

Det gav motparten anledning att före valet utsprida ett rykte om honom, att han hade en — "konstgjord rygg". R. var nämligen rätt starkt puckelryggig i följd av en under barndomen ådragen skada. För att hålla sig upprätt hade han en konstigt inrättad ryggställning av koppar, sade man; råkade denna "ur led", blev han alldeles hjälplös, tills någon därmed erfaren ställde mekanismen till rätta igen. Huru skulle en sådan präst kunna reda sig i detta svårskötta pastorat, t. ex. vid inträffande sjukbud till avlägsna byar, dit endast besvärliga gång- och ridstigar ledde? . . . Ja, så berättade och föreställde man, och enfalden trodde. Det blev avgörande vid valet — man vågade icke följa sitt hjärtas känslor.

Gift 1841 med Anna Matilda Gustava Ronander, dotter till häradshövdingen i Norra Hälsinglands domsaga H. G. Ronander och född 19/9 1813; död 8/11 1868.

Barn: Johan Gerhard Gottlieb, f. i Högbo 21/1 1843. Lärare på teckenlinien vid Karlskrona dövstumskola, död 6/11 1904; Johanna Eleonora Matilda, f. i Högbo 20/1 1844, gift med trävaruhandl. Karl Pira; Katrina Henrika Alfilda, f. i Högbo 2/8 1845, gift med inspekt. A. M. Swedmark, död 1905; Elin Emma Elisabet, f. i Högbo 25/7 1847, gift med inspekt. M. Lidman i Los, död 1896; Anna Alida Augusta, f. i Ytterhogdal 4/11 1850, gift med häradsskr. M. Lindblad (d. 1886); Alma Alexandra Amanda, f. i Ytterhogdal 24/9 1856, gift med stadspredikanten E. Bodén. Död 1901.

23. **Per Olof Källström**, arb.-son från Hille, f. 11/9 1848. Sud. 1876. Prästvigd 1878. Komminister i Ö.-Luleå 1879. Kyrkoherde här 1885, v. kontraktsprost 1890, ordin. 1892. Kyrkoherde i Burträsk 1897, kontraktsprost i Västerb:s andra kontr. 1899, vilken befattning han avsåg sig på grund av sjukdom år 1900. Död 1903.

Gift 1879 med Clara Amalia Härdelin, handlandedotter från Harmången, f. 1/1 1850.

Barn: Klara Ingrid Maria, f. i Ö.-Luleå 18/12 1880.

24. **Nils Johan Kihlgren**, hemmansägareson från St. Kil i Värmland, f. 23/8 1853. Stud. 1874. Prästvigd 1877. Past.-ex. 1884. Komminister i Grundsunda 1880. Kyrkoherde här 1897.

Gift, 1:a g. 24/4 1882, med Ida Maria Wijkman, död 1895.

Barn: Ingeborg, Tekla Vilhelmina, f. 14/10 1882, gift med komminister W. Stenberg; Ester Maria, f. 1/12 1883, gift med telegrafist A. Wahlstedt; Signe Charlotta, f. 16/7 1885, sjuksköterska; Elof Johannes, f. 13/2 1887; Anna Alfrida, f. 25/3 1889; Ernst Aron

Nikolaus, f. 1/7 1892, ingenjör, död; Emil Vilhelm, f. 6/1 1894, telegrafist; Knut Axel, f. 14/1 1895.

2:dra g. 1896 med *Elise Næss*, f. 22/1 1861 i Norge.

Barn: Karl Erik Kristian, f. 22/8 1897; Sigurd Henrik Torolf, f. 21/3 1900; Nils Reidar Gerhard, f. 26/8 1901; Hjördis Rut Solveig, f. 21/1 1904.

Komministrar i Hogdals pastorat.

(Hogdal och Haverö)

1665—1818.

Den första präst, som finnes i denna egenskap hit förordnad, var

Eric Wickman (eller Wijkman). Född 1637 i Hudiksvall, var-
est fadern, som hette *Skricka*, var borgare. Stud. 1660. Präst. 1665
och därvid missiv. som kommin. till Hogdal och Haverö. Kommin. i
Rogsta 1670. Kyrkoh. i Gnarp 1709, men vart strax efter ditkom-
sten blind och sängliggande. Död 16/3 1716.

Herdaminnet förmäler, att hans pastor hos konsistorium angav
honom för att han "efter barnens angivande utförer, huru Pastor
(kyrkoherden Ol. Albogius, död 1689) i Blåkulla viger brudfolk och
hans hustru är brudfrämman". Domkapitlet resolverade: "Sådant
behöver correction" och ådömde de oeniga parterna var för sig
några veckors suspension.

Gift: 1:a g. med kyrkoherde Balcks i Hogdal dotter *Brita*,
med vilken han uppgives hava haft 18 barn, av vilka äro kända:
Sara, gift med *Z. Hellberg*; *Daniel*, kyrkoherde i Gnarp; *Erik*,
handlande i Hälsingfors; *Katarina*, gift med underofficer *E. Wal-*
ling; 2:dra g. med *Elisabet Noræus*, änka efter tullnär *P.*
Moritz. Detta äktenskap var barnlöst.

2. **Lars Drake**. Soldatson från Järvsö. Stud. 1683. Prästvigd
till kommin. här 1685. "Övergaf förs. och reste till Stockholm,
där han födde sig med predikande och slutligen blef Pedagog på
Kungsholmen 1691." Död 1701.

Gift med kyrkoherde *Joh. P. Bergs* i Färila dotter *Anna*, som
efter D:s död blev omgift med kyrkoherde *Samuel Collander* i Fä-
rila.

Barn: *Elisabeth*, f. i Hogdal 2/5 1690.

3. **Thure Islebius**. Prästvigd 1691 och komminister här s. å.
Han skriver sig även **Turo**; hans öden för övrigt okända.

4. **Ericus Edman**. Född i Ede i Delsbo. Stud. 1685. Prästvigd
1695. Komminister här 1696. Död i aug. 1725.

Gift med *Sara Nilsdotter Hudevicia* från Arbrå 15/4
1700. Barnlös.

5. **Olof Berg.** Född 1703 i Färila, där fadern var komminister. Stud. 1721. Såsom sådan var han en skicklig informator för sedermera domprosten Sven Bælter. Prästv. till kommin. i Hogdal 1725. Flyttade härifrån som komminister till Söderala 1739. Kyrkoherde i Skog 1753. Kontr.-prost 1776. Död där 9/6 1780 "af en karbunkel bak i hufvudet."

Gift 3/9 1727 med Christina Wallin, död 13/5 1775.

6. **Jonas Walster,** 1739—1746. Se kyrkoh. n:r 14.

7. **Erik Wiklund** (ej **Olof** som herdaminnet uppger), f. 1713 i Viken i Ytterhogdal, där fadern Per Olsson var bonde å hemmanet n:r 7. Student 1736. Prästvigd 1740. Komminister här 1745. Erhöll transport till komministraturen i Norrbo 1751 och blev kyrkoherde där 1769. Död 3/6 1779. Hans eftermäle lyder: "saknad och sörjd som en utmärkt och nitisk själasörjare".

Gift 1:sta g. med Beata Brita Alm (från Hogdal?). Om henne säges i församlingens dödbok, att hon den 22 okt. 1750 "jämte en dess broder drängen Per Persson uppoffrade sitt kära lif åt hafvets omilda vågor vid Kusöön mellan Stockholm och Söderhamn". Ett Hudiksvallsfartyg, med vilket hon färdades till huvudstaden för att sälja varor, smör, fågel m. m., dem hon i orten tagit på kredit, förläste. Hennes lik återfanns ej. Med anledning av denna olyckshändelse erhöll W. ett sammanskott av stiftet. Gift andra gången med Margareta Hazelius, kyrkoherdedotter från Bärgsjö.

Barn i första giftet: Sven Olof, f. 1747, sjöman; i andra giftet: Beata Brita, f. 1754, gift med kaptenen vid Hälsinge reg:te Sven Forssius.

8. **Olof Waldenius,** 1752—1771. Se kyrkoherdar n:r 16.

9. **Petrus Molinder** (såsom hans namn skrives i Hogdals dödbok; herdaminnet har **Olof**). Föddes i Ljusdal 14/2 1725; fadern var korpral. Stud. 1747. Prästvigd 1754. Komminister i Hogdal och Haverö 1772. Död (i lungrot) i Hogdal 8/8 1780.

Gift 28/10 1773 i Hogdal med pastorsänkan Anna Nordelia (Ol. Nordins änka).

Enligt Hogdals socknestämmoprotokoller blev komministerjorden Svensbacka i hans tid inköpt av församlingen.

10. **Olof Hedenborg,** bondson från Ovansjö, f. 1/10 1746. Stud. 1770. Prästvigd 16/12 1773. Komminister i Hogdal 11/10 1781, flyttade härifrån i samma egenskap till Söderala 1788 och blev slutligen komminister i Hedesunda 1798. Död 10/1 1809. Han omtalas såsom en ivrig fiskare.

Gift 15/12 1784 med Kristina Nordin, dotter till kyrkoh. här, n:r 15. Barn: Per Olof, född 8/5 1786, komminister i Söderala, död 7/8 1827; Kristina Elisabet, gift med komministern i He-

desunda Carl Olof Kihlström; Anna Katarina, född 1789; Sten Adolf, född 1791; Anna Katarina, född 1807 med okända öden.

11. **Hans Rogstadius**, kyrkoherdeson från Färila, född 14/7 1759. Stud. 1778. Prästvigd 1783. Denne förtjänstfulle man var till en början pastorsadjunkt i Ljusdal. År 1788 uppfördes han utan ansökan på förslag till Hogdals sacellani, enär endast tvänne kompetenta sökande anmält sig. Han erhöll alla rösterna och fullmakt på sysslan 1789. Efter åtskilliga befordringsvidrigheter vid ansökning till Färila sacellani 1792 utverkade sig R. K. Maj:ts resolution 1797, som tillade pastorer och komministrar i Hogdals pastorat "såsom det besvärligaste i hela stiftet" dubbla tjänsteår och uppfördes i kraft därav på förslag till Färila pastorat, dit han erhöll enhällig kallelse och fullmakt 1798. Opponens vid prästm. 1812. Prost 1813. Död 20/7 s. å.

Gift med Margreta Christina Berggren, länsmdotter från Skog. Barn: Anna Beata; Martin, kommin. i Bälinge; Per; Johanna Elisabet; Hans.

12. **Lars Landgren**. Född i Segersta 8/2 1761. Fadern fältväbel. Stud. 1784. Prästvigd 1788. Komminister här 1799; erhöi i samma egenskap befordran först till Harmånger 1803, sedan till Segersta 1809, där han avled 1829. L. ägde framstående undervisningsskicklighet och hade hos sig inackorderade flera ståndspersoners barn, vilka på kort tid förbereddes till inträde i gymnasium.

Gift med Elisabet M. Nordelius. Barn: Katrina Kristina, gift med f. d. klockaren A. Huldén; Per Gustaf, kyrkoherde, n:r 21 i Hogdal; Lars Ulrik, fanjunkare; Carl Johan, hospitalspredikant i Uppsala, sedan kyrkoherde i Lilla Mellösa och Flen, Strängnäs stift.

13. **Olof Moberger**, skräddareson från Söderhamn, född 25/9 1763. Stud. 1781. Prästvigd 1788. Pastorexamen 1796. Komminister här 1804. Kyrkoherde i Segersta 1812. Prost 1816. Kontraktsprost 1822. L. N. O. 1838. Då kaplansgården i Haverö avbrann 30/4 1807, led M. "en mycket betydlig skada". Pastor föredrog detta i sockenstämman. Socknemännen "sågo sig i denna tryckande tid ej i stånd genast bispringa den hederlige och ömsinte läraren," men sade sig nästa höst vilja "efter råd och ämne" ihågkomma honom med något sammanskott. I herdaminnet säges om honom: "Med en liten och mager kropp, en synnerligen anspråkslös klädedrägt och ofta något egna, ehuru icke stötande fasoner, väckte hans yttre föga uppmärksamhet." Genom fortsatta flitiga studier förvärvade M. ett välgrundat anseende som lärd; isynnerhet var G. Testam. på grundspråket ett älsklingsstudium för honom. Nitisk i sin ämbetsutövning, gjorde han sina framstående gåvor välsignelserika. Under de sista åren av sin

levnad var han nästan blind, men det oaktat predikade han, understödd av ett minne, som tillät honom att fritt uppläsa evangelium, och hans predikan flödade ur "ett i det kristliga livet invigt hjärtas rika källa... Allmänt saknad skildes han från sina åhörare." Han avled 1843.

Utom ett par översättningsskrifter utgav han "En kristen i Sällskaper", Gävle 1806.

Gift, första gången med Anna Elisabet Wikman; andra gången med Katrina Kristina Gæver.

14. **Jonas Hägglund.** Född bondson i Häggestads by i Bollnäs 16/5 1777. Stud. 1801. Prästvigd 9/6 1803. Komminister härstädes 1812, i Delsbo 1818. Död där 5/7 1837. Herdaminnet eftermäler om honom: "H. var av undersättsig växt, en föga lärd, men välmenande präst. Till lynnet glad och skämtsam samt roande genom sitt stora förråd på anekdoter. För övrigt vänfast, ordhållig och hatare av skvaller."

Gift med Anna Elis. Ström, dotter av majoren C. P. Ström och dotterdotter till kyrkoherden Martin Rogstadius i Färila. Barn: 4 döttrar.

Pastoratsadjunkter i Ytterhogdals pastorat.

1. **Erik Modin.** Född i Tåsjö 16/8 1862. Fadern folkskollärare. Stud. 1883. Prästvigd 1889. Komminister i Svegs pastorat (Linsäll) 1893. Pastoratsadjunkt i Ytterhogdal 1899 1/1. Komminister i Sollefteå pastorat (Multrå) 27/12 1903. Regementspastor vid K. Västernorrlands regemente 1906; transporterad till K. Norrlands trängkår 1911. Fil. hedersd:r vid Uppsala univ. 23/5 1907.

Gift 15/5 1894 med Helena Kjellerstedt, dotter till 1:ste lantmätaren P. A. Kjellerstedt i Umeå.

Barn: Gunnar Erik Adam, född i Linsäll 27/3 1895, artist; Gerda Kristina Birgitta, född i Ytterhogdal 1/4 1899, stud. 1919.

2. **Rudolf Erland Björck,** född i Härnösand 7/6 1877, fadern borgmästare i Sundsvall. Stud. 1896. Prästvigd 1903. Förordn. som pastoratsadjunkt här 10/2 1904. Predikant vid Borgerskapets gubbbhus i Stockholm 1907, pastor vid Sophiahemmet 1908, slottspastor vid Karlberg 1912. Kyrkoherde i Kalmar stads- och landsförsamling 1916. Tjänstg. e. o. hovpredikant 1917. Gift 1904 med Maria (Maj) Sofia Charlotta Lagerheim.

Barn: Rudolf Gudmund, född i Ytterhogdal 1/8 1905; Sven Olof Elias, född i Engelbrekts förs. (Stockholm) 11/8 1909; Gunnil

Anna Maria, född ibid. 27/9 1912; Tor Erland Staffan, född ibid. 5/8 1915; Gertrud Lilly Philippa, född i Kalmar 27/3 1920.

3. **Gustaf Theodor Hempel.** Född i Hammar, Strängnäs stift 19/12 1875; fadern arbetare. Stud. i Fjellst. skolan 1897, prästv. 1902, pastoratsadj. här 1/6 1907. Komminister i Skog av ärkest. 16/9 1911. Död där i bröstsjukdom den 2/4 1914. "Komminister Hempel var älskad av församlingen både för sin duglighet i kallet och för sitt goda hjärta, sin folklighet och anspråkslöshet."

Gift den 24/6 1913 med Anna Bergman, född i Trosa landsförsamling den 18/6 1891. Äktenskapet var barnlöst.

4. **Walter Stenberg,** f. 4/5 1882 i Njurunda, förvaltareson. Stud. 1901. Prästvigd 1910. Pastoratsadjunkt här 1/5 1911.

Med honom upphörde pastoratsadjunkturen 1920, och såsom enda sökande till den nyinrättade komministraturen utnämndes han till komminister här.

Gift 1915 med Ingeborg Tekla Vilhelmina Kihlgren (se under kyrkoherdar). Barn: Maj Ingeborg, f. 9/5 1916; Signe Birgit, f. 2/11 1918; Ingrid Margareta, f. 1/6 1920.

Präster.

Kyrkoherdar och komministrar i Sveg (dit Överhogdal, Lillhärddal och Älvros hörde som annexer) från äldsta tid till 1814.

Kyrkoherdar i Sveg

(med annexen Lillhärddal, Älvros och Överhogdal) intill år 1814.

1. **Gudbrander Anbiörner[son]** "prester j Heireiadal" (Härjedalen, där han sannolikt var boende i Sveg) bevittnade i Sveg ett år 1372 mellan tvänne Överhogdalsmän Olafer Pedherson och Asbiörn Rawdmanson skett jordköp. Se Modin: Härjedalens ortnamn och bygdesägnar", 2:a uppl. s. 293.

2. **Arne**, "prestr i Sueig", 1403 (D. N. V: 428).

3. **Jon**, "kirkioherre i Suegh", bevittnar år 1426 ett d. å. från Kolsäter utfärdat fastebrev å ett jordområde i L a p s a d a l l (Lofsdalen), som Tord Enfastsson köpt för sex marker. (Orig. på pergament i författarens ägo). "Härjedalens ortnamn", s. 103, not.

4. **Herr Torsten**, "ki[r]kku presther i Sveigh", närvar år 1461 som rågångsvittne i T r a s a v i k (Hede); samme man bevittnade jordköp i Sveg 1463 (D. N. XIV: 91 o. 93) o. 1465 (se "Meddel. från Nordiska museet 1902", s. 153). Det synes sannolikt, att han är identisk med den "Torstanus", som av Tunæus (se Hülphers: Härjedalen, s. 126), förmodligen vad tidsuppgiften angår oriktigt, angives såsom pastor i Sveg "i början av 1500-talet".

5. **Herr Larens**, skrives "war [vår] kirkeherra" som vittne på gåvobrev rörande slåttern F a g h e r f l o o, given till Yffre Hodals kyrka år 1485. (Orig. på pergam. i kyrkan.) Han bevittnade ock en jordhandel i Byn i Sveg år 1493. (D. N. XIV: 181.)

6. **Herr Anund** var pastor i Sveg vid tiden för reformationen. Han ("har [herr] Ånundh") omtalas uttryckligen i en fogdeskrivelse år 1566. Jfr "Härjedalens ortnamn", s. 58 o. f.

Dennes efterträdare synes hava varit

7. **Jonas Petri**, viken år 1568 den 15 oktober "ved Sueg körcke" underskrev prästerskapets och allmogens i Härjedalen trohetsförsäkran till härtig Johan (sedermera konung Johan den III). Orig.

i Riksarkivet. Han kallas däri: "kirkeprester i Suegh och Herdal". För övrigt är om honom intet känt.

8. **Dieteric (Dietericus)**. Om hur denne pastor i Svegs kyrka blev mördad av en bonde Otto Hund från Rismyr i Älvros är berättat i "Härjedalens ortnamn", s. 87.

9. **Petrus Nicolai (Peder Nilsson)** omtalas såsom "sogneprest i Svei" 1573. Han har d. å. vidimerat en kopia av gränsrån (Upps. univ. bibl., s. 24) i anledning av den 1592 uppkomna tvisten om råmärken mellan Sverige och Norge (Bygdén); s. å. bevittnade "her Peder i Suei", trinitatis dag, ett köpebrev i "Herdal", "Her Peder i Sueig, woris sognne prest" nämnes i ett råbrev för Svegs prästbol av 15 januari 1607 ("Härjedalens ortnamn", s. 78).

10. **Petrus Matthiæ** nämnes här som pastor vid 1616 av Tunæus, men på vad grund är inte vidare känt; han finnes eljes ej omnämnd och synes något tvivelaktig. En "herr Mogens Pedersson, prest till Sweig" och son till "Herr Peder" (n:r 9), omtalas i en handling från 1606 i Lillhårdals kyrka, återgiven i "Härjedalens ortnamn" etc., s. 95. Måhända var han vid denna tid hjälppräst hos fadern; blev sedan hans efterträdare, tilläventyrs efter det den ovan nämnde Petrus Matthiæ någon tid innehaft sysslan.

11. **Mogens (Magnus) Petri**, son till n:r 9, finnes nämnd som kyrkoherde här 1628. Han ("Mons Pederssón") köpte 20 april d. å. i Sveg en äng "Öffre becken paa Brefloden" för 6 rdlr 1 ort (enl. brev i Vitt. hist. och antikv. akad.). Ännu 1634 var han kyrkoherde. Ty den 20 februari d. å. bevittnade han — "min kierre sogneprest, hederlig och wellerde mand her Mogens Pederssón — på vinter-tinget i Lille Herdall en "köpeskrift". På hans hustrus gravsten i Offerdals kyrka (hon avled där hos sin måg Ol. Bartholinus 27/4 1659) omtalas hon som "Matrona Hustru Elisabet Jensdatter her Mogens Pe[derssons] Pastoris udi Sveig i Herdal efterlefvise" (enl. Bygdén).

12. **Anders Elavi (Eilufssøn)**, född 24 febr. 1605, tvivelsutan i Trondhjem, eftersom han skrives "Nidrosiensis". Stud. i Köpenhamn 1624, lärare i Trondhjems skola 1626, prästvigd 1629, tjänstg. kapellan i Stören och adj. i Opdalen, innan han 1635 utnämndes till kyrkoherde i Sveg. På en handling i Lillhårdals kyrkoarkiv år 1649 skriver han sig "Anders Eilofsson loci pastoris". År 1650 flyttade han till Oviken.

13. **Johan J. Watz**, konsistorienotarie i Härnösand Pastor i Sveg 1650. Död 1659. Hans namn ("Was") läses å Överhogdals kyrkas "lillklocka". Sonen Sven Watz, född 1638, död 1694, blev kyrkoherde och prost i Bollnäs och visiterade i denna egenskap i Ytterhogdal.

14. **Mart. Bullernæsius**, född i Bollnäs, varifrån namnet. Komminister i Torp 1631. Kyrkoherde i Sveg 1660. Död 1677.

15. **Olaus H. Unæus**, borgarson från Härnösand. Komminister i Sveg 1663, kyrkoherde 1678. Död 1688. — En son **Johannes Olai Unæus** (död som prost i Luleå 1735) skrev 1694 såsom akad. avh. den första beskrivningen över Härjedalen (*De Herdalia*, från latinet översatt av Erik Modin, Östersund 1899).

16. **Samuel Jo. Alstadius j:r** (i Ångermanländska nationens i Uppsala album för år 1678 har han skrivit sitt namn "Simon Isaci Alstadius") från Räfsund. Blev präst vid Jämtlands regem. 1679. kyrkoherde i Sveg 1690. Död 1704.

17. **Jonas Andreae Trundman**, bondson från Trundavan i Piteå. Komminister i Borgsjö 1669, kyrkoherde i Sveg 1706. Död 1710.

18. **Ericus Christ. Sebrelius**, bondson från Lägdom i Säbrå, född 1664. Komminister i Härnösand 1692, kyrkoherde i Sveg 1712. Död 1749 (ej 1750, Hülphers) 19/11. En son **Cristopher S.** vart pastor i Hede 1764; en annan, **Olavus S.**, död som kyrkoherde och prost i Gudmundrå, hade tidigare tjänstgjort i Föllinge och har för sin nitiska verksamhet där blivit kallad "Jämtlandslapparnas apostel".

19. **Jonas L. Grubb**, bondson från Grubbe i Nora. Stud. 1712. Adj. och måg hos företrädaren i Sveg, komminister där 1724 samt kyrkoherde 1751. Död 1752.

20. **Petrus E. Rissler**, bondson från Risnäs i Stigsjö, född 1700 (enl. Tunæus; enl. ett samtida porträtt i Svegs kyrka 1701). Komminister i Lit. Kyrkoherde här 1755. Död 1776.

21. **Petrus Petri Rissler**, den föregåendes son, född i Häggenås 1745. Stud. 1764, magister 1770, prästvigd 1774 till adj. hos fadern. Kyrkoherde i Sveg och tillträdde 1778. Död 25/4 1793.

22. **Wilhelm Sam. Huss**, född 22/12 1757 i Härnösand och son till kyrkoherde Samuel Huss i Oviken. Stud. 1778, prästvigd 1781, hovpredikant hos hertig Fredrik Adolf 1784. Kyrkoherde i Sveg 1794 (tillträdde följande år). Död som kyrkoherde i Ljustorp 1845, dit han fått förflyttning 1806 (tillträdde 1808).

23. **Jonas Jonæ Svedberg**, född i Glissjöberg i Sveg 1748. Stud. 1773, prästvigd 8/9 1776 på kallelse av Petrus Rissler. Komminister i Hede 1789. Kyrkoherde i sin hemsocken 1807, död där 25/4 1812. Hans sista predikan ("Om världens försoning med Gud"), ämnad att hållas i ottesången på andra böndagen d. å., finnes tryckt, Gävle 1814.

Efter det nådåret efter honom utgått, blev Överhogdal löst från den månghundraåriga förbindelsen med Sveg och förenat med Ytterhogdal.

Komministrar (kapellaner) i Sveg

(med annexen Lillhärdal, Älvros och Överhogdal)
intill år 1814.

1. **Juwen Joensson** var i slutet av 1400-talet kapellan i Sveg enl. ett i Uppsala univ. bibl. förvarat odaterat brev. Blev sannolikt kyrkoherde i Hede, där han återfinnes omkr. 1505—1511.

2. **Michiel Joensson**, 1490 (Jämtl. fornminnesförenings tidskr.)

3. **Olaus Bartholini Nortregus** (Oluf Bertilsson Angdal eller Angdalinus) från Angdalen i Norge. Inskr. som student vid universitetet i Köpenhamn 3/11 1630. År 1636 finnes han som kapellan i Sveg. År 1642 blev han vice och sedan ordin. pastor i Offerdal, där han avled 2/3 1669.

4. **Eric Olai Forselius**. År 1659 undertecknade han såsom "v. pastor Svegensis" socknens tiondelängd. Avflyttade till Resele som komminister år 1662.

5. **Nicolaus P. Anzenius**. (så skrives hans namn i den Västerbottniska nationens matrikel år 1656, men Hülphers (Tunæus) har **Anzelius**). Han tillträdde kaplanstjänsten år 1662, men drunknade samma år.

6. **Olaus H. Unæus**, se kyrkoherdar, n:r 13.

7. **Simon Jonæ Limnæus**. Född i Limsta i Gudmundrå. Komminister i Sveg 1678, död 20/4 1717 enligt ankans brev till Härnösands konsistorium. (Tunæus 1713.) "Herr Sima" ägde o. bebodde ett hemman i Överbergs by. Han synes att döma av samtida tingsprotokoll varit en processlysten och vidskeplig präst. Sålunda stämde han sin piga för rätten för att hon "förgjort" hans kreatur.

I ett tingsprotokoll från Sveg dec. 1696 nämnes **Olof Högelin** såsom "Comminister här i församlingen". Sannolikt är han den Olaus Höglin, som avled som komminister i Skellefteå 1702 och var här endast tillfälligtvis tjänstgörande. Han var stämd av en bonde i Älvros för att ha ridit hans häst fördärvad.

8. **Olaus J. Löfdahl**, bondson från Brunflo. Komminister här 1717 i nov. Avsattes från sitt ämbete 1728. Blev senare kollega i Härnösand; drunknade i Gudmundrå.

9. **Jonas L. Grubb**, komminister 1724—1750; se kyrkoherdar, n:r 18.

10. **Johan J. Örner**, född 1715, rustmästarson från Jämtland. Adjunkt här 1746 hos Sebrelius; komm. 1751 och såsom sådan bosatt i Lillhärdal. Död 1759. Han beskrives av Tunæus som "en mycket munter, men tillika alfvarsam och skickelig lärare".

11. **Martin L. Tunborg**, bondson från byn Tuna i Ljustorp, född 1719. Komminister här 1761 och bosatt i Lillhärdal i gården "Heden", av vilken han genom gifte kom i besittning. Om honom

är något talat under "Kyrkliga förhållanden" i Överhogdal, Anklagad som befordrare av "svärmeriet i Lillhärdal", suspenderades han 1774 och avled i Stockholm påföljande år.

12. **Petrus Rödén**, bondson, född i Mjåla by i Rödön 1738. Prästvigd 1771. Komminister här 1775. Erhöll transport till Alsen (Offerdal) år 1791. Död där 9/5 1807.

13. **Hans Nordlund**, född i Nora, Ångermanland; stud. 1775. Komminister här 1791. Död 5/11 1793, 44 år gammal.

14. **Edvard Forslöf**, född 12 nov. 1766, bondson från Fors socken; prästvigd 1791; komminister i Lillhärdal 1794 (1795), fick transport till Sundsjö 1809; utnämnd till kyrkoherde i Sveg 25 aug. 1813, tilltr. 1 maj 1814. Död 25/4 1828. I sägnerna omtalad som en "andekraftig" präst.

15. **Pehr M. Liljeblad** (förut **Gustin**), f. 23 okt. 1778, bondson från Marieby; stud. 1802, prästvigd 1805; kapellpredikant i Linsäll 17/2 1807; komminister i Sveg 1810; död i maj 1811.

I., som var den andre kapellpredikanten i Linsäll (den förste var Johan Christoph. Ruuth, från 1795 (sedan kyrkoherde i Hede), upplade denna församlings tidigaste kyrkböcker. Se E. Modin, "Linsells kyrka". Östersund 1898.

16. **Petrus Staaff**, född 14 sept. 1783, son till komminister Erik Staaff i Rätan; student 1804, prästvigd 1807 och nådårspräst efter sin far; komminister i Lillhärdal 1812, kyrkoherde i Rödön 1824, död 2/3 1856.

PERSONREGISTER.

(Barn i de förekommande familjerna upptagas icke här utan äro att söka under faderns namn i texten, se f. ö. härom i förf:s förord. Förkortningar: kp = kontraktsprost; kh = kyrkoherde; kom. = komminister; padj. = pastoratsadjunkt)

	Sid.		Sid
Alstadius j:r, Samuel Jo.	206	Forslöf, Edvard, kom.	208
Anbiorner[son], Gudbrander,		Gestrinius, Ericus L., kh	190
kh.. .. .	204	„ Anna Andersdtr..	190
Andreæ, Ericus, kh	190	Grubb, Jonas L., kh 166, 206, 207	
Andreæ, Petrus, kh	156, 190	Hammarström, kronofögde ..	151
Anund, kh.. .. .	204	„ F., inspektor	154
Anzenius, P. Nicolaus, kapl...	207	Hedenborg, Olof, kom... 194, 200	
Arne, kh.. .. .	204	„ Kristina Nordin 194, 200	
Balck, Eric, kh	127, 191	Hempel, G. Th., padj.	203
Bartholini Nortregus, Olaus,		„ Anna Bergman	203
kapl... .. .	207	Hindrichsson, Mich., bonde..	152
Bengtsson, Olof, byggm.	144	Hiorth, Eric, kh	193
Benzelius, Henrik, ärkeb... ..	132	„ Magdalena Berg	193
Berg, Olof, kom... .. .	200	Hiorth, Johan (Erici), kh	193
„ Christina Wallin	200	„ Anna M. Zander	193
Björck, Rudolf Erland, padj. 202		Huss, Wilhelm Sam., kh... ..	206
„ Maj Lagerheim.. .. .	202	Hägglund, Jonas, kom... 130, 202	
Borg, H., insp... .. .	166	„ Anna Elis. Ström..	202
Broman, JohanLarsson, fogde 156		Ingelman, länsman	151
Buller, Jonas, kp, Färila	167	Islebius, Thure, kom... ..	199
Bullernæsius, Mart., kh.. ..	205	Ivarssøn, Gauto, ärkebisk. ..	170
Dieteric (Dietericus), kh	205	Jennische, Johan Reinhold, kh 195	
Drake, Lars, kom.	199	„ Christina Chatarina	
„ Anna Berg	199	„ Thyrisson	196
Edman, Ericus, kom.	199	Joensson, Juwen, kaplan	207
„ Sara Nilsdtr Hudevicia 199		Joensson, Michiel, kaplan.. ..	207
Elavi (Eilufssøn), Anders, kh 205		Johansson, Martin, biskop.. ..	134
Enander, S. (1829)	149	Jon, kh	204
Ericson, Anders, kh	188	Jonæ, Andreas, kh.. .. 126, 188	
Ersson, Pehr, kyrkvärd.. ..	151	Keyser, Jonas (Joen) Petri,	
Esbiörnssön, Suend, kyrkv. 184		kh	156, 189
Forselius, Eric Olai, kom... ..	207	Kihlgren, Nils Johan, kh	198

- Kihlgren, Ida M. Wijkman .. 198
 „ Elise Næss 199
 Knååp, Petrus, målare 144
 Källström, P. O., kp 168, 198
 „ Clara A. Härdelin 198
 Landgren, Lars, biskop 134
 Landgren, Lars, kom. .. 151, 201
 „ Elisabet M. Nordelius 201
 Landgren, Per Gustaf, kh 133, 197
 „ Sofia M. Amnéus.. 197
 Larens, kh 174, 204
 Liljeblad, Pehr M., kom. 208
 Limnæus, Simon Jonæ, kom. 207
 Loëll, Johan Chr., byggm. .. 148
 Luth, Simon Pauli, kh. 127,
 145, 156, 158, 192
 „ Clara Hudvichia 192
 „ Catharina, f. Isleblius .. 192
 Löfdahl, Olaus J., kom... .. 207
 Lönegren, E. F., biskop 134
 Martini, Olaf, kh 187
 Matsson, Olof, kyrkvärd.. .. 164
 Matthiæ, Petrus, kh.. .. 205
 Mickelsson, Erik o. Karin.. .. 152
 Moberger, Olof, kom... .. 201
 „ Anna E. Wikman 202
 „ Katrina K. Gæver 202
 Modin, Erik, padj., fil. d:r 202, 206
 „ Helena Kjellerstedt 154, 202
 Molinder, Petrus (Olof), kom.,
 160, 194, 200
 „ Anna Nordelia (se
 Nordin) 194, 200
 Nicolai, Petrus, kh 205
 Niels (Nils), ärkebiskop.. 125, 156
 Nordell, Johan, byggm. . . . 180
 Nordengren, Johan, kh 130, 157, 195
 „ Anna Cath. Delin 195
 Nordin, Olof, kh . . . 194, 200
 „ Anna Nordelius (se
 Molinder) .. . 194, 200
 Nordlund, Hans, kom. 208
 Norin, Jacob, snickare .. . 149
 Olai, Andreas, kh 158, 191
 Olai, Olaus, kh 156, 188
 Olssön, Jens, kyrkvärd 184
 Pehrsson, Mårten, kyrkvärd.. 151
 Petri, Jonas, kh.. .. . 204
 Petri, Mogens (Magnus), kh.. 205
 „ Elisabet Jensdatter 205
 Petrus (Peder), kh.. .. 156, 189
 Pålsson, Per, nämndeman.. .. 181
 „ Kerstin Jönsdtr 181
 Regnander, E., folkskollärare 141
 Rissler, Petrus E., kh.. .. . 206
 Rogstadius, Hans, kom. 201
 „ Margareta Kristi-
 na Berggren 201
 Rödén, Petrus, kom. 208
 Rönqvist, Axel Erik, kh 133, 196
 „ Anna E. Omnberg 197
 Sebrelius, Ericus Christ., kh 206
 Sigurson, Joen, kh och riks-
 dagsman.. .. . 188
 Staaff, Petrus. kom. 208
 Stenberg, Walter, padj, kom.
 198, 203
 „ Ingeb. Tekla Vilhel-
 mina Kihlgren 198, 203
 Steuchius, Petrus, superint.. 177
 Sundin, Per, kyrkmålare 149
 Svebilius, Ol., ärkebisk... .. 134
 Svedberg, Jonas Jonæ, kh .. 206
 Söderstén, byggmästare 151
 Thronndssøn, Olaf, ärkeb. 169, 170
 Titze, Johan, kh.. .. 151, 164, 197
 „ Anna M. G. Ronander 198
 Tjerneld, Eric, kh .. . 151, 195
 „ Johanna S. Sten-
 feldt 195
 Tjärpe, Simon, kh 188
 Tolsson, Per, bonde, byggm. 163
 Torsten, kh 204
 v. Troil, Uno, ärkeb... .. 132
 Trundman, Jonas Andreæ .. 206
 Tunborg, Martin L., kom. 186, 207
 Unæus, Olaus H., kh.. .. 206, 207
 Waldenius, Johan, kh . . . 193
 „ Chatarina Ahling 193
 Waldenius, Olof, kh . . 194, 200
 „ Elisabet Fant 194
 Wallin, J. O., ärkebiskop 132, 149

Walster, Jonas, kh.. 152, 193, 200	Wiklund, Erik, kom. 200
„ Maria E. Sebrelia 152, 194	„ Beata Brita Alm . 200
Watz, Johan J., kh .. . 183, 205	„ Margareta Hazelius 200
Watz, Sven, kp . 127, 156, 205	Yngemar, kh.. .. . 187
Wickman, Eric, kom. .. 191, 199	Åkerström, J. M., mål.-ges. .. 180
„ Brita Balck .. 191, 199	Örner, Johan J., kom. 207
„ Elisabet Noræus .. 199	Östvall, Sven, målare .. 163, 178

JÄMTLANDS LÄNS FORNMINNESFÖRENING

(bildad 12/1 1887) har enl. stad-
garnas par. 1 till upp-
gift att:

- 1:o uppsöka och vårda inom länet befintliga fasta minnesmärken, såsom gravhögar, runstenar, hållristningar, skansar m. m. dyl.;
- 2:o skydda och tillvarataga samt samla och ordna länets fornsaker;
- 3:o samla och uppteckna allt, som kan vara upplysande för länets historia, folkspråk och seder;
- 4:o hos allmänheten väcka och underhålla deltagande för föreningens syften.

FORNMINNESFÖRENINGENS MUSEUM

(i Jämtlands biblioteks hus vid Rådhusplanen) med däri utställda föremål även ur Jämtslöjds samlingar hålles öppet för allmänheten sommartiden (juni—september) lördagar och söndagar samt vintertiden (okt.—maj) söndagar å tider, som äro tillkännagivna genom anslag vid ing. Inträde 50 öre.

Arkeologiska och folkmålsundersökningar i Jämtlands län.

Kort översikt av Eric Festin.

I. Arkeologiska undersökningar.

För den arkeologiska forskningen inom Jämtlands län har f. lektor P. Olsson nedlagt ett förtjänstfullt arbete. Såsom jag i en annan tidskrift redan framhållit, sträcker sig hans forskargärning ett drygt halvsekel tillbaka. Jag hoppas framdeles bli i tillfälle utförligare redogöra därför.

De första systematiska undersökningarna ute i fältet påbörjades av fil. d:r Knut Kjellmark 1904 i Ås. År 1907 beviljade länets landsting första gången anslag till Fornminnesföreningen för dylika undersökningar med 500 kr. årligen under treårsperioden 1908—1910. Å föreningens vägnar utförde d:r Kjellmark åren 1908 och 1909 undersökningar i Frösön, Rödön, Hackås, Näs och Ås. Från och med 1910 ha undersökningarna verkställts av mig. Landstinget har förnyat sitt anslag till föreningen med samma belopp under treårsperioderna 1911—13, 1914—16 och 1917—19, samt med ett till 900 kr. förhöjt årligt belopp för 1920—22.

Mina undersökningar ha främst varit förlagda till följande socknar: Frösön, Hackås (1910), Lockne, Brunflo (1911, 1913), Ås, Sundsjö, Lillhärjedal (1914), Mattmar, Rödön, Kyrkås, Håsjö, Stugun, Borgvattnet, i de tre sistnämnda efterundersökningar (1915), Brunflo, Rödön, Aspås, Kyrkås (1916), Brunflo, Hackås (1917), Näs (1918), Lit, Norderön, med förberedande undersökningar i Mattmar, Undersåker, Alsen m. fl. (1919), Sunne, Brunflo, Ragunda, Näs, Hackås, Offerdal (efterundersökningar etc. 1920) samt Brunflo, Hammerdal och Frostviken (hittills under 1921). Samtliga socknar med undantag av Bodsjö, Storsjö och Hotagen ha besökts. De fasta fornlämningarna äro talrikast i Storsjöbygden, och undersökningarna ha också där givit det bästa resultatet. Även så långt västerut som i Mattmar ha dock undersökningarna varit rikt givande. Ej mindre än omkring 200 gravhögar ha blivit föremål för undersökning eller efterundersökning, ett stort antal dessutom ha inlagts å kartor, som upprättats över större områden med enstaka gravar eller gravfält. Vidare ha bl. a. en vikingaboplatz och tre stenåldersboplatser undersökts. Fyndplatserna för en del tidigare gjorda fynd ha vid besök å ort och ställe kunnat noggrant bestämmas och inläggas å karta. Fotografimaterialet från undersökningarna utgör c:a 500 plåtar. Utförliga redogörelser, åtföljda av kartor, detaljritningar, teckningar och talrika fotografier, äro avgivna till Fornminnesföreningen och i lämplig omfattning även till Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien. De viktigaste fynden ha utställts i muséet, där ock ett par grävningar belysts med fotografier, ritningar och kartor.

Åt en mängd fornlämningar ha utverkats bättre skydd och vård. Å platser, där undersökningarna varit av någon större omfattning, har jag hållit föreläsningar om länets och bygdens fornminnen med fritt tillträde för allmänheten.

De arkeologiska undersökningarna ha varit av stor betydelse och givit nya, beaktansvärda bidrag rörande länets förhistoria. Rikligast företrädd är vikingatiden, men även romersk järnålder är representerad. Stenålderssamlingen har väsentligt ökat, och där möter oss bl. a. det intressanta Östansjöfyndet från Lillhärdal, mejslar av sen gånggriftstyp tillsammans med en för den norrländska skifferkulturen typisk spjutspets, allt liggande i ett mäktigt lager röd färg av samma konsistens som den i våra hållmålningar.

För en säkrare sammanställning rörande länets förhistoria är ytterligare material synnerligen önskvärt, och det är en nödvändighet, att undersökningarna få fortsätta.

II. Folkmålsundersökningar.

Efter framställning från "Undersökningen av svenska folkmål" beviljade 1917 års landsting densamma ett anslag av 500 kr. för 1918 för folkmålsundersökningar inom länet. Härvid fäste landstinget det villkor, att arbetsplan för undersökningarna skulle uppgöras i samråd med de ledande personerna inom Fornminnesföreningen och Jämtslöjd, att redogörelse för arbetets fortskridande eller för forskningsresultaten i lämplig omfattning skulle delgivas endera föreningen och i utsikt ställda arbeten till föreningens tjänst lämnas samt att någon del av forskningsresultaten efter samråd med redaktionen för Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift eller "Jämten" måtte ställas till disposition för publicering.

Sedermera har landstinget på samma villkor förnyat anslaget för vart och ett av åren 1919, 1920 och 1921.

Ett bidrag har lämnats till "Jämten" för år 1919. Här följer av sekreteraren docent H. Geijer ingiven redogörelse för arbetena inom länet 1918—1920.

År 1918:

"Inom Jämtlands län ha sedan många år tillbaka av flera samlare och forskare bedrivits undersökningar av folkmålen, vilka undersökningar emellertid endast kunnat sträcka sig över delar av det vidsträckta området. Under år 1918 ha dessa arbeten första gången åtnjutit ekonomiskt understöd av landstinget, nämligen ett av 1917 års landsting beviljat anslag å 500 kronor.

De arbeten, som under år 1918 utförts inom länet, ha varit följande:

Fil. mag. Björn Collinder har under en tid av icke fullt en månad undersökt målet i Sunne socken med Fanbyn som huvudort för undersökningen. Till landsmålsarkivet i Uppsala har mag. Collinder inlämnat en typordlista för detta mål, omkring 350 ordlappar, 54 lappar upptagande ortnamn i dialektform samt tvenne anteckningsböcker innehållande förutom smärre språkprov en del anmärkningar rörande olika sidor av sunnemålets grammatik. Genom detta arbete har en kännbar lucka blivit i huvudsak fylld mellan Hackås, som år 1907 gjordes till föremål för en motsvarande undersökning av E. Festin, och socknarna närmast nordost om Storsjön, vilkas mål på senaste tid börjat vetenskapligt studeras. För sitt arbete har mag. Collinder av landstingsmedlen åtnjutit ett understöd å 300 kronor.

Fil. kand. Sven Svensson har under år 1918, ehuru i förhållande till tidigare år i mindre omfattning, fortsatt sina undersökningar av sydjämtska mål. Han har, väsentligen på grund av under år 1917 gjorda primäruppteckningar, utarbetat och till landsmålsarkivet inlämnat en typordlista för Bodsjö (oavslutad) samt en mindre ordsamling från samma ort (122 lappar) samt kompletterat sina tidigare ordsamlingar från Berg med 113 lappar, varigenom denna ordsamling stigit

till nära 2,000 lappar, samt dessutom inlämnat anteckningar innehållande jämförelser mellan målen i Berg, Gillhov och Rätan. För sitt arbete har kandidat S. av landstingets anslag för år 1918 åtnjutit ett understöd av 125 kronor. För de under år 1917 utförda förarbeten, varpå hans väsentligen under år 1918 redigerade, våren 1919 till landsmålsarkivet inlämnade samlingar äro grundade, har han ej åtnjutit någon ersättning.

Fil. stud. Anton Andersson har under något mer än två månader sommaren 1918 samt dessutom i december samma år, delvis i samarbete med undertecknad, företagit undersökningar i flera socknar norr om Storsjön, huvudsakligen i Brunflo och Kyrkås. Därjämte ha exkursioner gjorts till Näskott, Häggenås och Hammerdal. Inom de två förstnämnda socknarna avsåg arbetet i första rummet dialekten, men därjämte också folktraditioner, särskilt rörande "de underjordiska", över vilket ämne hr A. förbereder en mindre avhandling. De ovannämnda exkursionerna till andra socknar avsågo väsentligen endast hithörande folkloristiskt material. Av landstingsmedel har hr A. för sitt arbete åtnjutit ett understöd av 75 kronor.

Fil. lic. Hilding Faxén har utan någon ersättning gjort en ord-samling från Näskott på något över 500 ordlappar.

Flere lärjungar vid Birka folkhögskola ha under ledning av fil. mag. E. Ternér utarbetat och till landsmålsarkivet insänt uppsatser om äldre förhållanden rörande folklivet i deras hemorter.

Undertecknad har med understöd av statsmedel under omkring tre veckor i början av året fortsatt och avslutat en tidigare undersökning i Mörsil samt under omkring en månad i slutet av året företagit undersökningar i Kyrkås och Rödön. Med Rödöundersökningen, som blott är påbörjad, avses att fylla en lucka mellan tvenne förut i huvudsak kända områden: Mörsil—Mattmar—Alsen i väster och Lit—Häggenås i öster.

I Härjedalen har Undersökningen under år 1918 ej föranstaltat några arbeten.

År 1919:

"Under år 1919 ha i Jämtland utförts följande av Undersökningen av svenska folkmål i Uppsala föranstaltade arbeten för uppteckning av dialekter och folktraditioner.

I Rödön fortsatte undertecknad under januari och februari det i december 1918 påbörjade uppteckningsarbetet under exkursioner till närliggande orter, särskilt söderut, för jämförelser och för handledning åt andra dialektupptecknare.

I Hotagen företogs sommaren 1919 en under tre veckor räckande uppteckningsresa av fil. stud. Anton Andersson. I sammanhang härmed besöktes även byn Eidet i Sörli i Norge för att närmare konstatera förhållandena vid den skarpt utpräglade språkgräns, som skiljer sistnämnda norska by från närmaste svenska by Gunnarsvattnet. Densamme fortsatte dessutom sina uppteckningar från Kyrkås och Brunflo till vilkas avslutande tillfälle dock ännu ej givits. Anderssons uppteckningar ha liksom föregående år på samma gång omfattat utom språket även folktraditioner. Några smärre prov på A:s uppteckningar av sistnämnda slag finnas intryckta i hans i kalendern Jämten 1919 publicerade uppsats "De underjordiske".

I sammanhang med en för K. Ortnamnskommitténs räkning företagen resa i södra Jämtland och Härjedalen har fil. mag. E. Ternér även gjort uppteckningar rörande dialekterna särskilt från Oviken, Myssjö, Berg samt Storsjö kapellförsamling i Härjedalen.

År 1920:

"Fil. lic. Torsten Bucht har under tre veckor gjort dialektundersökningar i Revsunds socken med en mindre exkursion till Hällesjö. Revsund, vars undersökning härmed börjat, synes utgöra ett viktigt centrum inom sitt dialektområde. Hällesjö åter synes ansluta sig till Ragundaområdet, men har ej, annat än i utkanterna, bevarat mycket av gammal dialekt i ren form.

Fil. stud. Anton Andersson har fortsatt och utvidgat sina omfattande samlingar av dialektord och folktraditioner i Brunflo och Kyrkås samt under året därjämte börjat samlingar i Frösö socken. Trots den starka språkblandning, som förefinnes inom dessa socknar och till en del just till följd därav, erbjuda de mycket av synnerligt intresse för dialektgeografien.

Fil. mag. E. Terner har på en resa genom Härjedalen, som utförts på uppdrag av K. Ortnamnskommittén för revision av namn på kartbladet Tännäs, på samma gång inom socknarna Tännäs, Linsäll och Sveg gjort orduppteckningar, som tillika med namnsamlingarna lämnats till landsmålsarkivet.

Docenten H. Faxén har fortsatt och väsentligt ökat sin ordsamling från Näskott samt, efter i samarbete med undertecknad företagen revision därav, överlämnat denna, nu till omkring 1,000 ord uppgående samling såsom gåva till landsmålsarkivet.

Skriftställaren Anders Backman har likaledes såsom gåva till landsmålsarkivet överlämnat en samling av omkring 600 dialektord från Myssjö och Oviken, vilken samling utgör ett värdefullt komplement till den mera åskådliga bild av samma bygders mål, som han förut med känd talang givit i sina jämtmålsberättelser. Både hr Backmans och hr Faxéns ordsamlingar utgöra synnerligen vackra prov på hurusom andra än språkforskare kunna lämna goda och välbehövliga bidrag till dialektforskningen."

*

Vid mina undersökningar ute i bygderna har jag upptecknat en del sägner och dialektprov.

Ett väsentligt tillskott till Fornminnesföreningens och Jämtslöjds dialektsamlingar har i år skett genom Jämtlands Tidnings gåva av originalmanuskripten till tävlingsskrifterna rörande "den bästa jämtmålsbiten". De utgjorde ett antal av 115 och representerade 37 sockenmål.

K. Förordn. ang. forntida minnesmärkens fredande och bevarande; given d. 29 nov. 1867.

Denna förordning tycks på sina håll råkat i fullständig glömska, men man kan ej undandraga sig dess efterlevnad för det. Enligt denna förordning äro alla fasta fornlämningar, bevarande minnet av fäderneslandets inbyggare i forntiden, ställda under lagens hägn och få således *icke* av jordens ägare eller innehavare eller annan person *utan vederbörligt tillstånd* förändras, rubbas eller förstöras, vid äventyr av stadgad straffpåföljd.

Meddelanden.

Den vädjan, som undertecknad för några år sedan riktade till allmänheten, om livligare anslutning till Jämtlands läns fornminnesförening förklingade ej ohörd. Omkring 200 ingingo som ständiga ledamöter, och antalet nyanslutna årsledamöter närmade sig 300. Denna enastående ökning i medlemstalet skulle i normala tider icke blott — såsom huvudsyftet var — bättre trygga tidskriftens utgivning, utan även berett föreningen andra fördelar. Nu inträffade snarare det motsatta. Varje ledamot, som mot de gamla låga avgifterna inträtt i föreningen, skulle erhålla tidskriften gratis, men de i en hast enormt stegrade pappers- och tryckningskostnaderna slukade ej blott de härför avsedda intäkterna utan ställde ock i utsikt en direkt förlust för tidskriften. Stadgeändring rörande förhöjda avgifter var ett långsamt förfarande, och så beslöts att för vinnande av minskning i utgifterna sammanföra andra och tredje häftena till ett dubbelhäfte. Sedermera fattades beslut om att därtill även foga fjärde och alltså detta bands sista häfte, varigenom även den fördelen vanns, att fil. d:r E. Modins avhandling om "Hogdalssocknarnas kyrkliga minnen" fick inflyta i ett sammanhang. Föreningsmedlemmarna ha fått vänta på sin tidskrift, men då genom här berörda åtgärder den ekonomiskt svaga föreningen besparats en utgift av ej långt ifrån tusen kronor, torde detta få gälla som ursäkt nog.

Från och med i år äro i enlighet med i vederbörlig ordning fattade stadgeändringsbeslut ledamotsavgifterna något höjda, årsavgiften till 2 kr. och ständiga ledamotsavgiften till 30 kr. Då samtliga ledamöter liksom förut erhålla tidskriften gratis, måste höjningen betraktas som mycket blygsam.

Detta häfte omfattar, som redan antytts, årgångarna 1919—1921 och utsändes till årsledamöterna mot postförskott å 4 kr. 60 öre. Nyttillträdande ledamöter kunna i mån av tillgång erhålla sjätte och sjunde banden kompletta, det förra (årg. 1914—17) mot insändande av kr. 4: 40 och det senare (årg. 1918—21) mot kr. 5: 40. Rekvireras de mot postförskott, tillkommer postavgiften resp. 20 och 30 öre. Även äldre årgångar finnas, därav andra,

tredje och fjärde banden i några exemplar kompletta och till ett pris av 4 kr. netto pr band. Äldre, lösa häften erhållas till ett nettopris av 1 kr.

Med nästa häfte börjar ett nytt band, det åttonde. Det är alltså synnerligen lämpligt att nu söka tillföra föreningen så många nya ledamöter som möjligt. Det bör ske helst före årets slut, så att upplagan för det åttonde bandet i god tid kan bestämmas. Vi vädja till förutvarande ledamöter att skaffa föreningen åtminstone en ny ledamot var. Använd det vid föreliggande häfte fogade anmälningsskortet. Skriv tydliga och fullständiga adresser samt glöm ej uppgiva, om de anmälda önska bli ständiga eller årsledamöter. Då de ständiga ledamotsavgifterna i första hand avse att säkra tidskriftens ekonomi samt mindre betunga bokföring och expediering, är en ökning av de ständiga ledamöternas antal synnerligen önskelig.

Härmed lämnas fortsättningsvis från årg. 1918, sid. 63, följande förteckning:

Nya ständiga ledamöter:

Oviken:

Erikson, Olof, i Orrgården, lantbrukare.
Eriksson, Gabriel, i Västnär, kvarnägare.

Ragunda:

Amcoff, P., lantbrukare, Ammer, Gerilå.
Bergvall, Edv., trävaruhandl., Gisselgård, Pålgård.
Danielsson, H. P., häradsdomare, Pålgård.
Gisslén, A. O., lantbrukare, Böle, Hammarstrand.
Gisslén, A. P., lantbrukare, Böle, Hammarstrand.
Jonsson, Ante M., grosshandl., Gevåg, Pålgård.
Svensson, Alfr., handlande.

Revsund:

Näslund, O. J., flottningschef, Stavre.
Persson, Per, lantbrukare, Mällgård, Grimnäs.
Ring, J., handlande, Gällö.

Rätan:

Dalén, Gottfrid, kyrkoherde, Rätansbyn.
Hermansson, Th., folkskollärare, Rätansbyn.
Mattsson, Oscar, forstmästare, Rätansbyn.
Nordin, A., komm.-ordf., Rätansbyn.

Rödön:

Aronsson, Z., lantbrukare, Sota, Dvärsätt.
Larsson, Lars, i Trusta, landstingsman.
Nobell, Årad S:son, disponent, Hissmofors, Krokom.

Ström:

Dahlén, N. G., handlande, Strömsund.
Holm, U., possessionat, Strömsund.

Modigh, S. A., handl., Näsvisen, Strömsund.
 Olofsson, O., bankdirektör, Strömsund.
 Wagenius, Ejnar, förvaltare, Ulriksfors.
 Åslund, Z., inspektor, Strömsund.

Stugun:

Ekström, Gust., grosshandlare, Bomsund.
 Fogelin, Otto, i Mårdsjön, inspektor.
 Hann, Elias, lantbrukare.
 Nässén, And., lantbrukare, Strånäset, Bomsund.

Sunne:

Eriksson, C. G., kyrkoherde, Orrvisen.
 Halvarsson, Lars, lantbrukare, Målång, Orrvisen.
 Olofsson, Johan, riksdagsman, Digernäs, Genvalla.

Undersåker:

Nilsson, Nils, lantbrukare, Husnäset, Järpen.
 Nilsson, O., nämndeman, Järpen.
 Olsson, Erik, i Stamgårde, nämndeman.

Åre:

Marcus, Th., direktör.
 Olofsson, Nicol., i Totten, lantbrukare.
 Persson, Fredr., i Totten, lantbrukare.

Ås:

Agerberg, Johan, lantbrukare, Ösa, Tång.
 Johansson, Eric, landstingsfullmäktig, Sörbyn, Tång.
 Mörner, Rob., greve, rektor, Birka, Tång.
 Persson, Jonas, landstingsman, Landsom, Tång.

Åsarna:

Rydén, P. A. K., folkskollärare.

Hede:

Olsson, P., gästgivare.

Lillhärdal:

Rydén, Olof, i Sunnanå, lantbrukare.

Linsäll:

Bäckelin, O., inspektor.
 Wästberg, Jonas, komm.-ordf.

Sveg:

Egerström, B., provinsialläkare.
 Eriksson, A. E., inspektor.
 Petersens, G. af, jägmästare.
 Schough, J. O., häradshövding.

Utom länet:

Lundberg, O., bibliotekarie, Uppsala.
 Nordström, J. Hilding M., 1:ste kanslisekreterare, Kyrkofonds-
 kommittén, Stockholm.
 Zeidlitz, P., d:r, Ljusdal.

Av utrymmes- och kostnadsskäl måste namnen på nytillkomna
 årsledamöter här uteslutas.

I de allvarsfyllda tider, vi nu genomleva, ha ej minst de ideella kultursträvandena råkat i ett betryckt läge. Det är ett ödesdigert misstag att tro, att vi vid vår tunga vandring i uppförsbacken kunna utan större risk i mer eller mindre grad skjuta dessa strävanden åt sidan. Tvärtom borde ökat stöd skänkas dem, ty de äro den drivande motorn i allt uppåtsträvande. Detta gäller såväl mänskligheten som den egna nationen och den del därav vi kalla vår *hembygd*. Det folk består och har framtiden för sig, som skärper förmågan att tillgodogöra sig de för detsamma karaktäristiska anlagen och krafterna. Det lär oss all kulturhistoria, och vägen är självkännedom, ökad kunskap om sig självt i forntid som samtida. "Känn dig själv" är en vishetsregel ej blott för individen utan för hela folk, land och bygd.

Därför är det ock ett livsvillkor, då vi nu gå att bygga upp vad en nedbrytande tid härjat och härjar, att ge plats åt och hjälpa fram de ideella värdena. De befrämja i sin ordning ett sunt ekonomiskt liv, den materiella odlingen. De tidsskeden, vilka präglats av en intimare samverkan mellan materiell och andlig odling, ha — där-om vittnar tydligt historien — skänkt sitt folk framgång.

Men vad här gäller i stort, gäller ock i smått. I vår lilla vrå av världen, vår hembygd, bör det kulturella arbetet få räkna på det stöd, som det efter måttet av uppgifterna är i behov av.

Sluten därför allmänt upp och stödjden de kulturella sammanslutningar, som oegennyttigt arbeta för vår hembygds kulturella utveckling.

Hembygds arv är odlings grundval.

Östersund i aug. 1921.

ERIC FESTIN.

Jämtlands läns fornminnesförenings styrelse
efter valet den 13 mars 1920.

Ordförande: Landshövding JOHAN WIDÉN.
Vice ordförande: F. d. Lektor S. J. KARDELL.
Intendent och sekreterare: Antikvarie ERIC FESTIN.
Skattmästare: Häradshövding Frih. E. K. LEIJONHUFVUD.
Femte ledamot: Rektor RAGNAR ARBMAN.

Suppleanter:

Lasarettssyssloman A. MATSSON.
F. d. Läroverksadjunkt J. A. EKLUND.

Hedersledamöter:

F. d. Landshövding K. U:SON SPARRE.
F. d. Lektor PETER OLSSON.
F. d. Riksantikvarie OSCAR MONTELIUS.

Årsberättelse
inför Jämtlands läns fornminnesförening
den 13 mars 1920.

Jämtlands läns fornminnesförening har under det gångna året upprätthållit sin verksamhet, fortfarande med de inskränkningar, särskilt beträffande nyförvärv och museets öppethållande, vilka även under närmast föregående år av kända anledningar måst vidtagas. Bland gåvor må nämnas en samling på ett 70-tal föremål av handlanden Nils Jonasson i Krokom.

De arkeologiska undersökningarna ha av undertecknad sekreterare fortsatts. Grävningarna förliden sommar voro förlagda till Lit och Norderön, varjämte förberedande undersökningar — förutom i nämnda socknar — företogos inom vidsträckta områden i

Mattmar, Undersåker, Alsen m. fl. platser. För nästa treårsperiod, 1920—22, har länets landsting höjt sitt årliga anslag för de arkeologiska undersökningarna från 500 kronor till 900 kronor.

I höstas företogs med vederbörligt tillstånd en flyttning av runstenen å Frösön 4 meter åt söder, vilken åtgärd betingades av den för Hornsberg fastställda gaturegleringsplanen.

De delegerade för museibyggnadsfrågans utredning ha haft ett sammanträde under året.

Länets landsting anslog i höstas för sin del och på Jämtslöjds framställning ett belopp av 3,000 kronor för 1920 att utgå som avlöning till intendenten E. Festin med skyldighet att vårda länets kulturella samlingar och i övrigt utföra det arbete, som tillhör en antikvarie för länet.

Beslut har fattats om Fornminnesföreningens deltagande i Sveriges andra kulturmässa, som är avsedd att hållas i Östersund i juli månad 1920 i samband med den då pågående Jubileumsutställningen.

Band VII, h. 2 är i dagarna under tryckning och innehåller bidrag av överbibliotekarien L. Bygdén, d:r Johan Nordlander, stud. K. O. Andrén samt meddelanden av undertecknad sekreterare.

Föreningens ledamotsantal är omkring 1,000, därav omkring fjärdedelen ständiga ledamöter.

Föreningens medel vid årsskiftet utgjorde 10,914 kronor 50 öre, fördelade sålunda:

Årskassan	1,005: 15
Sparkassan	4,646: 86
Byggnadsfonden	5,092: 90
Fonden för Karolinergraven	169: 59
	<hr/>
	Kronor 10,914: 50

Östersund den 10 mars 1920.

Johan Widén.

Eric Festin.

Jämtlands läns fornminnesförenings styrelse efter valet den 11 mars 1921.

Ordförande: Landshövding JOHAN WIDÉN.

Vice ordförande: Häradshövding Frih. E. K. LEIJONHUFVUD.

Intendent och sekreterare: Länsantikvarie ERIC FESTIN.

Skattmästare: Länsassessor GUNNAR LEKANDER.

Femte ledamot: Rektor RAGNAR ARBMAN.

Suppleanter:

Lasarettssyssloman A. MATTSSON.

Bankdirektör A. J. HANSSON.

Hedersledamöter:

F. d. Landshövding K. U:SON SPARRE.

F. d. Lektor PETER OLSSON.

F. d. Riksantikvarie OSCAR MONTELIUS.

F. d. Lektor S. J. KARDELL.

F. d. Överbibliotekarie L. BYGDÉN

F. d. Läroverksadjunkt J. NORDLANDER.

Fil. d:r ERIK MODIN.

Årsberättelse

inför Jämtlands läns fornminnesförening
den 11 mars 1921.

Förlidet år hölls i Östersund Sveriges andra kulturmässa, vari även fornminnesföreningen deltog, främst genom sina utställningar i museet, där väsentliga omändringsarbeten vidtogos. Museets arkeologiska avdelning bereddes härvid ökat utrymme. För genomförande av dessa anordningar måste bl. a. ytterligare en stor mängd av museets samlingar magasineras. Under sommaren förhyrdes härför en större sal i allmänna läroverket. Dessa föremål förflyttades vid höstterminens början därifrån och magasinrades

i en av de slöjdpaviljonger, som Jämtslöjd förvärvat av jubileumsutställningen. Kulturmässan öppnades den 9 juli, och dess glansdagar, i oförgätligt minne bevarade, pågingo t. o. m. den 12 juli. Sedan fortsatte mässans utställningar till den 8 augusti eller samma dag som jubileumsutställningen stängdes. Under kulturmässan uppgingo besöken i museet till inemot 4,000.

Kulturmässan hade bl. a. även till uppgift att skjuta fram och aktualisera museibyggnadsfrågan. Denna fråga har — trots sin brådskande natur — under nu rådande förhållanden och på grund av sin ekonomiskt stora räckvidd nått föga närmare sin lösning. Arkitekt Wallberg har emellertid nu utarbetat och till de utsedda delegerade för frågans utredning överlämnat skisser till en museibyggnad, avsedd för uppförande på höjden strax söder om Jamtli. På grund av bristande lokalutrymme kunna nu inga nyförvärv i vidare mån göras för museet.

Under sista kvartalet har statistik förts över de avgiftsfria skolbesöken under lärares ledning och visar denna ett besöksantal av 300 elever.

Några egentliga grävningar ha icke under förlidet år företagits. Gjorda fynd eller av förstörelse hotade fasta fornlämningar ha föranlett resor vid skilda tillfällen till Sunne, Brunflo, Ragunda, Näs och Hackås socknar. Vid besök i Offerdal i september erhöles ett nyss hittat stenåldersfynd, vars läge, i en myr, kunde exakt angivas.

På Jämtslöjds av Konungens Befallningshavande upptagna och förordade framställning beslöt sistlidne års landsting inrättande av en länsantikvariebefattning, till vars förste innehavare landstinget enhälligt utsåg intendent E. Festin.

De återstående häftena av tidskriftens band VII, vilka inom kort lämna trycket, ha av ekonomiska skäl sammanförts till ett enda större häfte, omfattande 3 à 4 tryckark pr år. I bandets senare del ingår bl. a. en längre, illustrerad uppsats, "Hogdalssocknarnas kyrkliga minnen", av d:r Erik Modin.

Föreningens medel vid årsskiftet utgjorde fördelade sålunda:

Årskassan	1,719: 10
Sparkassan	4,868: 34
Byggnadsfonden	5,352: 24
Fonden för Karolinergraven	178: 79
<hr/>	
Kronor	12,118: 47

Östersund den 7 mars 1921.

För styrelsen:

Johan Widén.

Eric Festin.

INNEHÅLL:

	Sid
<i>Alarik Behm</i> , Arndts resa genom Jämtland sommaren 1804 . . .	3
Års- och museiberättelser.	57, 58, 65, 220, 222
<i>Eric Festin</i> , Meddelanden	59, 216
<i>K. O. Andrén</i> , Norderön.	67
<i>Leonard Bygdén</i> , Från reformationstidevarvet. Ett jämtländskt privatbrev av år 1564. Med kommentarier	81
<i>Johan Nordlander</i> , Strider och tvister på gränsen mellan Jämt- land och Ångermanland	91
<i>Leonard Bygdén</i> , Kungsnäs gods i Jämtland och dess ägare un- der medeltiden. (2 illustr.)	102
<i>Erik Modin</i> , Hogdalssocknarnas kyrkliga minnen. (10 illustr., 1 notstycke)	113
<i>Eric Festin</i> , Arkeologiska och folkmålsundersökningar i Jämtlands län. Kort översikt	212
Smärre meddelanden. Rättelser	211, 215, 224

Rättelser:

Sid. 62 (årg. 1918), r. 7 uppifr. står: Hammerdal; läs: Hackås.
 Sid. 76, r. 7 nedifr. står: Tlvarsgården; läs: Tivarsgården. Sid. 83, r.
 1 uppifr. står: ttll; läs: till. Sid. 92, r. 22 uppifr. står: Lägforsbacken;
 läs: Lägersbacken. Sid. 103, r. 5 uppifr. står: honnom; läs: hannom;
 r. 21 uppifr. står: stor; läs: stuor. Sid. 104, r. 4 uppifr.: tredje ordet
 (otydligt i en del ex.) läses: wdi; samma rad står: bekrefthe; läs:
 bekreffthe; r. 13 står: haade; läs: naade; r. 21 står: thenom; läs:
 thenom. Sid. 105, sist i r. 13 uppifr. står at-; utgår; r. 17 står: hand
 och hans; läs: hannd och hanns. Sid. 106, r. 13 uppifr. står: 1372;
 läs: 1373. Sid. 203, r. 16—17 uppifr. står i en del ex.: Kihlberg; läs:
 Kihlgren. (Å omslagets 4:e sida, r. 16 uppifr. står i en del av uppl.:
 forntidsföremål; läs: forntroföremål.)

Jämtlands läns Forn-
minnesförenings
tidskrift 1918 - - -

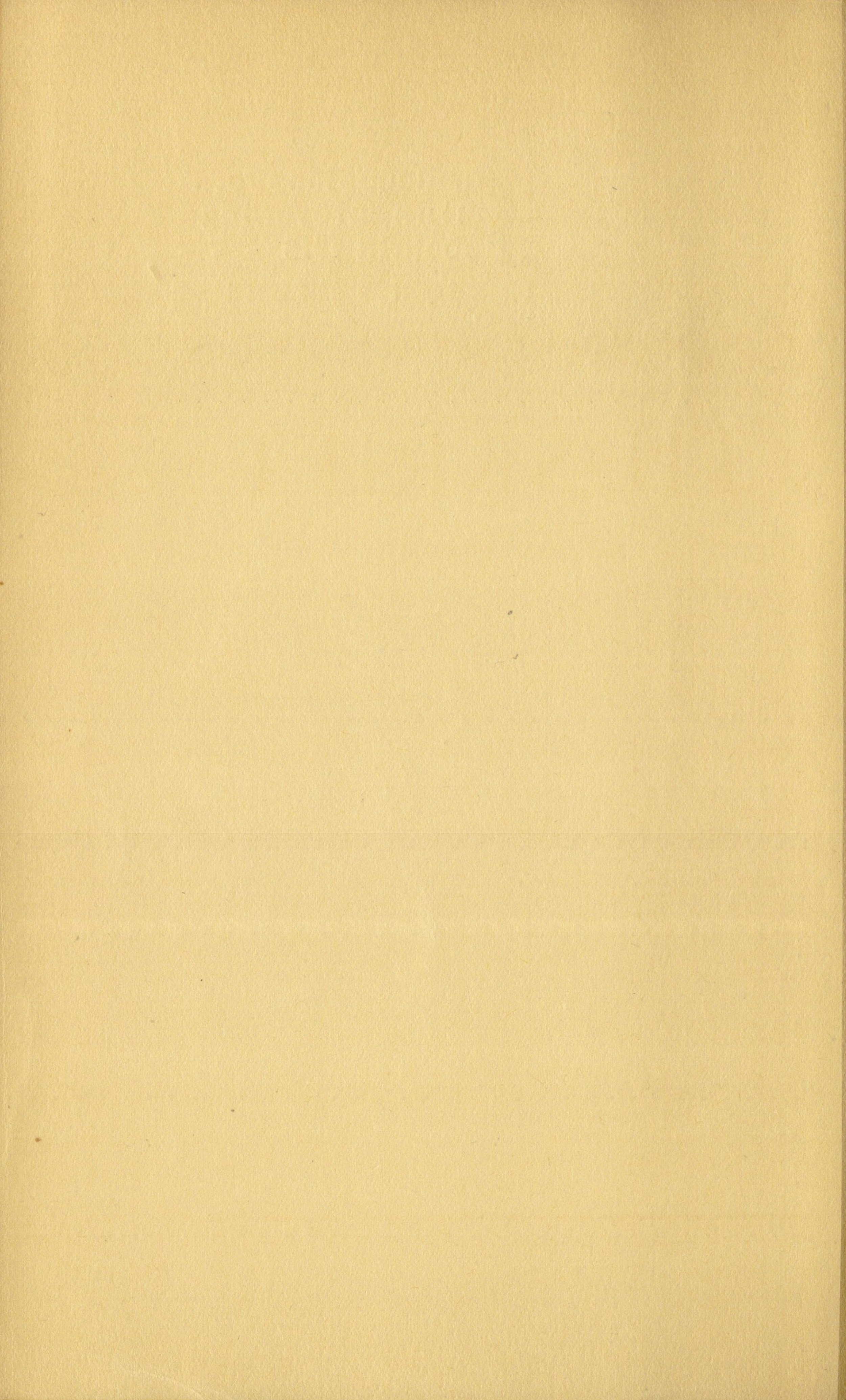
Sjunde bandet :: :: Första häftet

.....

Redaktör: **Eric Sestin**

Pris 2 kr.

Upprop!

Till envar av Fornminnesföreningens ombud, ledamöter samt i övrigt var och en, som intresserar sig för föreningens syften!

Då det för ernående av den största möjliga kännedom om den kulturella utvecklingen i Jämtland och Härjedalen i forna dagar är av stor vikt, att envar, som sitter inne med värdefulla insikter i detta ämne, lämnar meddelande därom, i synnerhet om han anser sig därigenom kunna upplysa om något nytt, tillåter sig Fornminnesföreningens styrelse härmed framställa följande frågor:

1. Känner Ni något om Eder hembygds äldre öden, namn, invånare m. m.?
2. Har Ni reda på arkivalier, såsom pärm-brev, kyrkboks-anteckningar eller andra urkunder, särskilt rörande samma bygds äldre historia och fornminnen?
3. Kan Ni lämna upplysningar om ännu i bruk varande kyrkors och klockstaplars öden eller om forna kyrkor?
4. Vet Ni något om i detta län befintliga, förut icke kända minnesmärken från den förkristna tiden, såsom gravhögar, gravkummel, tingshögar, stensättningar, offeraltare m. m.?
5. Finnas i Eder bygd med runinskrifter eller andra ristningar försedda stenar, berghällar eller runstavar?
6. Hava i Edra trakter några ännu där förvarade forn-saker (s. k. jordfynd) blivit uppdagade? Var, när och under vilka förhållanden?
7. Kan Ni uppgiva, om i Eder hemtrakt, finnas byggnader eller ruiner från medeltiden och de första perioderna av den nyare tiden? Finnas där minnesmärken efter krigiska händelser, såsom befästningar, vapenrustningar m. m.?
8. Kan Ni lämna några meddelanden om forna seder och bruk, gamla sånger och melodier, sagor och sägner, om gammaldags dräkter och husgeråd m. m.?
9. Kan Ni lämna ordförteckningar och andra meddelanden rörande folkspråket?
10. Kan Ni lämna upplysningar om Eder bygds gamla konstminnen, såsom tavlor, skulpturer, skärningar, konstsmide m. m.?

Tacksam för de meddelanden, som torde komma att lämnas, ämnar styrelsen i föreningens tidskrift publicera sådana uppsatser, som anses böra däri intagas.

Jämtlands läns Fornminnesförenings styrelse.

OBS! Finnas å Eder ort några naturminnesmärken, som förtjäna att bevaras och skyddas, så var god meddela därom till *Jämtlands och Härjedalens naturskyddsförening*, Östersund.

Jämtlands läns Forn- minnesförenings tidskrift 1919—1921

Sjunde bandet

Andra, tredje och fjärde häftena

Redaktör: **Eric Sestin**

Pris 5 kr.

*“Den dag kan gry,
då allt vårt guld ej räcker att forma bilden
av en svunnen tid”.*

STÖD

EDER FÖRENING GENOM ATT TILLFÖRA DEN NYA LEDAMÖTER! DÄRIGENOM STÖDER NI ÄVEN HEMBYGDSFORSKNINGSARBETET I JÄMTLAND OCH HÄRJEDALEN

Var vänlig meddela Eder, skriftligen eller muntligen, med föreningens intendent och sekreterare, länsantikvarien *Eric Festin*, Östersund (Repslagareg. 2, 1 tr., telefon 917) särskilt angående *fornminnen från förhistorisk tid* (gravhögar, s. k. jordfynd m. m.), *arkivalier* (pämbrev, gamla anteckningar eller andra urkunder). Insänd under samma adress *fotografier, teckningar, beskrivningar* etc. (t. ex. rörande bygdens märkesmän och minnesmärken, gamla byggnader, byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, forntroföremål, gamla jordbruks-, slöjd- och fångstredskap, angående utövande av lantliga sysslor, hantverk och hemslöjd m. m.), *uppteckningar* (t. ex. om levnadssätt, seder och bruk, lekar, forntro, vidskepelse, sägner, gamla sånger, visor och melodier, folkmål, ordstäv, härmningar o. s. v.). Föreningen mottager tacksamt gåvor av kulturföremål. Vid varje föremål böra fynd- eller tillverkningsort, ålder, givarens namn, titel och adress samt i övrigt alla upplysningar rörande föremålets användning och historia så fullständigt som möjligt angivas.

**Schackra aldrig med fornminnen! Måste de avyttras, hem-
bjud dem alltid först till Fornminnesföreningen!
Sök alltid bidra till att rikta
länets samlingar!**

“Gråt, Svea, vad du mist, men skydda vad du äger”!